[illegible]

IVSTI LIPSI
POLITICORVM
SIVE
CIVILIS DOCTRINÆ
LIBRI SEX.

Qui ad Principatum maximè spectant.

Additæ NOTAE auctiores, tum & DE VNA RELIGIONE liber.

Omnia postremò Auctor recensuit.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Viduam, & Ioannem Moretum.
M. D. XCVI.
Cum Priuilegiis Cæsareo & Regio.

TYPOGRAPHE,
QVISQVIS ES,
ROGAMVS,

Ne absque nostro arbitrio aut iussu hæc recudas.

Minuta quædam hîc seruauimus, in Punctis, Interuallis, Notulis, Verborum discriminibus, haud facilè per te seruanda: sed quæ neglegi tamen aut inuerti sine noxâ Operis non possunt.

IMPERATOR, REGES, PRINCIPES.

AMPLVM & illuſtre veſtrum munus eſt, quod ſuſtinetis. Quid maius inter homines, quàm vnum præeſſe pluribus; leges & iuſſa ponere; maria, terras, pacem, bella moderari? Diuinitas quædam videtur hæc dignitas: & eſt profectò, ſi ſalutariter atque ex vſu publico adminiſtretur. Sed hoc quàm arduum ſit, cùm ratio nos docet, tùm exempla. Illam ſi inſpicimus; quantæ molis ab vno capite tot capita coërceri, & vniuerſam illam multitudinem, inquietam, diſcordem, turbidam, leniter redigi ſub commune quoddam Obedientię iugum? Si hæc; quàm pauci ab omni

æuo reperti, qui laudabiliter hoc munere functi & defuncti? Nimirum maius quiddam est quàm imperiti suspicentur, cursum rectum in vndoso illo mari tenere, & in summâ Fortunâ non abripi licentiæ ventis. Quàm multis virtutibus opus est, quibus velut anchoris hæc nauis firmetur? quàm variâ Prudentiâ, quo velut clauo gubernetur? Vt verissimè dixerim, difficile esse homini in hominem imperium: nec vnius mente vnquam dirigendũ. Ideò meritò laudandi Sapientes, quibus olim & nũc hæc cura, vt salutarium monitorum face prælucerent imperanti. Quâ enim in re meliùs mereantur de genere humano? In moribus aut scientiis aliquid præcepisse, laudem & vsum habet: & non magis in regno & administratione ciuili? cùm illîc vnum aliquem ciuem meliorem doctiorémve facias; hîc, in vno omnes:

Nam

Nam ita profectò est. arctâ quadam cathenâ deuincti sumus, qui imperamur, cum imperante. & vt in corpore mens sana aut insana esse non potest, nisi vt pariter vigeant aut langueant eius functiones: non item in hac societate, Princeps. Ad virtutem ille pręit? sequimur. ad vitia? inclinamus. Benè beateque agit? floremus. improspere? labimur aut ruimus cum illo. Atque vt à sole in subiecto hoc orbe lux aut tenebræ: sic à Principe apud subditos praua pleraque aut recta. Cæsar ille non animosè magis quàm verè dixit:

Lucan. v. *-Procerum motus hæc cuncta sequuntur.*
Humanum paucis viuit genus.

Ergo eximia hæc ratio de republicâ benè merendi, de Principe benè mereri: id est, ducere eum & dirigere ad metam illam Publici boni. Nam hic, ne erretis ô Principes, vester finis. Præestis hominibus, sed hominum

causâ: nec domini modò & arbitri rerum, sed tutores & administri estis. Mali improbique illi, qui in imperio non nisi imperium cogitant; superbi, desides; & qui se non ciuibus datos arbitrantur, sed sibi ciues. Nam sicut sidera illa splendorem habent, sed vt vsibus mortalium deseruiant: sic vos dignitatem, sed cum munere officioque deuinctam. Collata est in sinum vestrum à deo hominibusq; Respublica: sed nempe in sinum, & vt foueatur. O verè iustum & legitimum illum Principem, qui in summo fastigio, non magnus magis quàm bonus audire desiderat: & duas res diuersissimas, Potentiam ac Modestiam, miscet! Quem prodeuntem, certatim velut beneficũ & salutare quoddam numen aspiciunt: inter amorem timoremque medij: & alternis iudiciis ambigentes, Dominum salutent an Patrem. Hæc illa sunt, Principes, præ-

clara,

clara, tuta: ad quæ veteres & ego vos vocamus. audite. nec ideò consilia nostra aspernemini, quia estis supra iussa. Nam vt illud in Principatu beatissimum est, non cogi: ita miserrimum, non suaderi. Sunt apud vos fateor, qui consilij sui copiam assiduè faciant: sed vtinam consilij fidi semper & recti! Alphonsus olim, eximius ille regum, interrogatus, Qui essent optimi consiliarij? Mortui, respōdit. libros scilicet & hæc talia monimenta intelligens, qui nihil blandientes, nihil celantes, puram meramq; propinant veritatem. Ea vt sensibus vestris insideat; & quæ optima sunt aut per me cognoscatis; aut mecum recognoscatis; te qui Æterna Veritas es, ex imis sensibus precor. Valete

IMPERATOR,

REGES,

PRINCIPES,

& salubriter diu regnate.

Sapient. cap. VI. Si delectamini sedibus & sceptris ô reges populi, diligite Sapientiam, vt in perpetuum regnetis.

Seneca Epist. XXXVII. Si vis tibi omnia subiicere, te subiice Rationi. Multos reges, si Ratio te rexerit. ab illâ disces, quid & quemadmodum aggredi debeas.

Plutarc. Caton. Maior. Τῆς πολιτικῆς ἄνθρωπος ἀρετῆς οὐ κτᾶται τελειοτέραν:

Virtute Politicâ præstantiorem nullam homo assequitur.

DE

DE CONSILIO
ET FORMA
NOSTRI OPERIS.

QVISQVIS es *Lector, paullùm in vestibulo hoc siste. Non diu te morabor, nec ambitiosè addam muneri meo pompam: saltem Consilium instituti operis nosce, & eius Formam. Quod nunc tibi damus,* POLITICA *esse vides. in quibus hoc nobis consilium, vt quemadmodum in Constantiâ ciues formauimus ad patiendum & parendum; ita hic eos qui imperant, ad regendum.* Finis huius scripti. *Quod fecisse ante me alios nihil abnuo: & eximiè fecisse. in primis illos veteres: inter quos Plato præcellunt & Aristoteles: sed hic magis,* Prisci quoque in hac materie:

Quo minor est, quisquis maximus est hominum.

Sed hi tamen de Repub. vniuersâ & communiter scripserunt: ego velut partem aliquam magni huius agri colendam mihi sumpsi, PRINCIPATVM. Sed non tā pressè, *Quod*

ipsum etsi inter veteres suauissimus scriptorum Xenophon fecit: tamen parùm profectò, si verum amas, distinctè aut plenè. Nec tam nobis aptè. *& addo, quòd in priscis aut barbaris illis ritibus, haud vsquequaque conuenienter ad hoc æuum. Nam qui nuper aut herè id tentârunt, non me tenent aut terrent. in quos, si verè loquendum est, Cleo-* Laërt. in Cleob. Nouitij plerique futiles. *buli illud vetus conueniat:* Ἀμουσία τὸ πλέον μέρος, λόγων τε πλῆθος: Inscitia in plerisque, & sermonum multitudo. *Nisi* Machiauellus argutus: *quòd vnius tamen Machiauelli ingenium non contemno, acre, subtile, igneum: & qui vtinam Principem suum rectà duxisset ad templum illud Virtutis & Hono-* Sed sæpe prauus. *ris! Sed nimis sæpe deflexit, & dum commodi illas semitas intentè sequitur, aberrauit à regiâ hac viâ. Cum veniâ igitur nos quoque hæc scribimus: præsertim* Forma noua nostri operis. *alio quodam & nouo planè modo. Nam inopinatum quoddam stili genus instituimus: in quo verè possim dicere, omnia no-* Côcinnata ab aliis, *stra esse, & nihil. Cùm enim Inuentio tota & Ordo à nobis sint, verba tamen & sententias variè côquisiuimus à scriptoribus* Maximè ab Historicis. *priscis. idque maximè ab Historicis: hoc est, vt ego censeo, à fonte ipso Prudentiæ Ci-*

uilis,

uilis. Nec huc ambitio nos aut nouitatis ventus impulit (ingenuè id testor:) sed tuus fructus. Quid vtilius potui, quàm tot Sententias in vnum conducere, pulchras, acres, & , ita me Salus amet, ad salutem natas generis humani? Nam quòd ego eadem dicerem: ecquãdo mihi eadem vis, aut fides? Vt in vno aliquo telo aut gladio multum interest, à quâ manu veniat: sic in sententiâ, vt penetret, valdè facit robustæ alicuius & receptæ Auctoritatis pondus. Atqui ea veteribus adest. Nec verò nudas aut sparsas Sententias dedimus; ne diffluerent, & esset, quod dicitur, Arena sine calce: *sed eas aut inter se haud indecenter vinximus, aut interdum velut cæmento quodam commisimus nostrorũ verborum. Ad summã, vt Phrygiones è varij coloris filo vnum aliquod aulæum formãt: sic nos è mille aliquot particulis vniforme hoc & cohærens corpus. Quod ipsum figuris etiam & vario sermonis ductu ornare ausus sum: vt non colorem solùm haberet, sed quasi spiritũ & vitam. Hoc totum quàm arduum, in arduâ istâ materie, mihi fuerit, frustrà dixerim apud non expertum. Siquis volet, per tentamentum*

Vsum hoc habet.

Et fide.

Centonẽ quẽdam fecimus.

Sueton. Calig.

Figuras verborũ sententiarumque miscuimus.

Scripti huius moles & molesta.

mentum & iocum pauca aliquot Capita concinnet in Populi aut Optimatium statu: nam eos non libaui. ἰδοὺ ῥόδος, ἰδοὺ πήδημα: Ecce Rhodus, ecce saltus. *Atque eo maior mihi molestia, quòd per hæc aliena vestigia sic iuerim, tanquam in*

Politica nos in artem redegimus.

liberrimo ingenij cursu. Definiui, diuisi, excepi: & nihil omisi, quod faceret ad formam faciemque perfectæ artis. Rationes imò dictorum etiam addidi: non ignarus, plerosque hominum, vt Catonem illum, affici. qui iam tum puer ita præceptori suo credebat, vt tamen identidem posceret & caussam. Atque hæc omnia

Breuitati studuimus:

pro rerum quidem magnitudine, breuiter præstiti. Nec enim ad disputationes aut amœnitates me diffudi; sed pressis habenis currum hunc, vt sic dicam, con-

Et vsui, non pompæ.

tinui intra orbitas Vsus & Actionis. Ea mihi in oculis. ideoque nec ad tenuium rerum monitiunculas abij, contentus

Cõmunia nostra dogmata.

Communia quædam præcepta dedisse, & velut decreta. Nam legem breuem esse oportet, *ait Romanus noster Sapiens,* quæ iubeat, non disputet. *atque hoc seruaui. Quid autem opus aliter? Vt is qui iaculari alium docet, satis ha-*

Senec. in Epist. xcv.

bet

bet manum oculosque eius dirigere ad certos quosdam scopos : ille deinde arte eâ utitur in quocumque loco aut interuallo : sic animus , qui semel principia ista firmiter hauserit, facilè ad alia transferet , nec monitorem in singulis requiret. Semen quamuis exiguum in bono solo sparsum facilè comprehendit & se explicat : breue item monitum in bonâ mente. Hæc Forma nostri operis. quæ ut aspecta statim placeat , haud voueo: magis, vt inspecta. Πλάτων τὰ πολλὰ ὧν τινες συγγεγράφασι, τοῖς ἀδωνικοῖς κήποις εἴκαζεν, οἳ τὴν ἀρχὴν ἐφήμερον ἔχοντες, ῥαδίως μαραίνονται: Plato pleraque scriptorum cum Adoniis hortis comparabat, qui subitò & die vno nati, celerrimè pereunt: *spero haud id eueniet huic nostro. quod laboriosè satum, vires magis à tempore capiet, &, poëtæ verbis,*

Trahenda ad res singulas.

Quæ citò placet, non diu placent.

Apud Stobæum in Ethic. Eclog.

Crescet occulto , velut arbor,
æuo.

Horat. 1. Carm.

Sed iam addo

MONI-

MONITA *quædam, siue* CAVTIONES.

Curiosi hodie in alienis scriptis, aut carptores.

NAM futurum vt in varia iudicia siue voces hic labor noster incurrat, valdè temporum & morum ignarus sim, nisi sciam. Omnes hodie in Politicâ istâ re aliquid sapiunt aut vident: atque etiam ij, qui nihil vident. Occurrendum igitur breuiter his talibus est, siquid quærent aut carpent: & tu simul, Lector, instruendus, vt magis ex tuo meoque vsu me legas. Ac

Obscuritas mihi obijcatur.

primum, nisi fallor, Calumniæ telum erit in Obscuritatem huius scripti. Tenebrosum est, inquient, nec omnia in eo liquent. Credo. sed quæ mea hîc culpa? scriptorum illa est, à quibus hausi: quorum, nescio quomodo, vt quisque prudentissimus, ita astrictissimus est & pauci sermonis. Ego quid facerem? ponere illa talia, lex mei operis iussit; mutare aut addere, religio non permisit. Tamen huic rei subsidia hæc cape.

Quæ fa- ciant ei pellendæ.

Repetitio. I. Vt sæpiùs legas. Nam quod gladiatoribus imperari solet, vtiliter ego hîc tibi, *Repete*.

Discretio. II. Vt discrimina verborum, quæ mea, quæ aliena sint, (nam litterarum figurâ disparauimus) seriò obserues. Ad fidem cuiusque Sententiæ hoc faciet, tum etiam ad intellectum.

Distinctio. III. Vt distinctiones multo magis: id est, in fine

iu fine cuiusque clausulæ cola posita, semicola, puncta, aut bipuncta. Nam pro his, sententia tibi tota terminanda est scilicet, aut sustentanda: videbisque vniuersam orationem per membra sua & periodos curiosè à nobis sic discretam. Nec enim finis semper sententiæ in fine clausulæ: sed pendet ea sæpe ac hæret.

IV. Vt Notulas vbique adeas, quæ ad oram. Quas necti inter se reperies; &, magno tuo commodo, semper in iis Breuiculum materiæ totius. imò & astringi sæpe ab iis aliquid aut explicari. Quæso, obserua. atque etiam hoc, vt Capitum summas præfixas non neglegas, eidem huic fini. *Notula.*

V. Denique, vt nequid in legendo asperum te præbeas aut morosum. Hoc aut illud non capis? ne damna aut abiice. sed quod olim Socrates, cùm obscurum Heracleti librum legisset, tu dicito: Ἃ μὲν συνῆκα, γενναῖα· οἶμαι δὲ, καὶ ἃ μὴ συνῆκα: *Quæ intellexi, proba sunt; credo, & quæ non intellexi.* *Modestia benignitas.*

Laert. in Socrate.

Calumnia altera futura videtur, aut potiùs iam fuit, in meam Fidem. Non rectè, inquiunt, nec ex scriptorum mente quædam citas. Quàm risi, cùm hoc audiui! Nam reuera culpant insciti homines, quod elegantior aliquis mihi det in laudem. Quî aliter potui, aut debui, in hoc scripto? Nónne enim Centonem quendam concinno (tale omnino nostrum opus)

Fides nostra suggillatur:

Sed ab ignaris huius scriptionis.

Centonum mos & ius.

opus) in quo liberi semper & laudati à sententiâ isti flexus? Consulant poëtas, qui olim & nunc sic luserunt. Id vnum modò spectandum est, nequid in sententiam improbam aut falsam flectatur. quod neque isti dicunt, nec verè vnquam in me dicetur. Etsi profectò leuicula hæc tota calumnia, imò vana. Nam nos amœnitatis isto genere, in re scilicet seriâ, nimisquàm rarò vsi sumus: &, de industriâ, locum ei non dedimus, nisi fortè in connexionibus, aut ad vtilem aliquam sententiam explendam. Nam tunc, cùm nihil ab aliis directè sic dictum præ manu: quidni leuiter aliquid nec indecorè torquerem? Licuit semper in hoc genere, & licebit. Nam illud omnino non excuso, quòd Auctorum verba non rigidè semper, & vt ab iis posita, repono: sed in Casu aut Tempore, pro orationis meæ conformatione, pauxillum inflecto. Constare aliter non potuit hic textus.

Nos vix vsurpamus. *Et quatenus.*

At Tertia Calumnia in ipsam Rem erit: idque variè. cùm hoc illi, hoc alteri displicebit: quoniam Solonis verissimo verbo,

In re exprimur.

Εργμασιν ἐν μεγάλοις πᾶσιν ἁδεῖν χαλεπὸν: *Apud Plutarc. in Solone.*

Omnibus, in magnis, difficile est placeas.

Huic adhuc incertæ quid opponam? preces. Tria hæc rogó, quicunque me leget.

Nostra hic rogatio.

1. Vt nemo temerè me arbitretur aut iudicet, nisi sermonis Latij benè peritus. Nam qui leuiter tantùm, (iam antè denuncio)

Ne lingua ignari iudicent.

nuncio) potissimam non capiet scripti huius partem.

II. Vt nemo, nisi qui rerum etiam peritus. Non tu aliquis è plebe: non tu etiam liberalior mea iuuentus. Nam etsi capere hæc potestis, non potestis iudicare.

Ne rerum Ciuilium ignari.

III. Vt etiam qui vtriusque peritus, cunctanter tamen pronunciet & lentè. Hoc aut illud offendit? sustine paullisper nigrum calculum, & ad NOTAS meas diuerte. Nam eas duplici hoc fine ad finem adieci: vt & ambigua quædam definirem, & obscuriora illustrarem. Quòd si ne ibi quidem tibi satisfacitur; tamen vt in ludo pilę, alterius est commodè mittere, alterius etiam siquid erratum est, quàm bellissimè excipere & arte corrigere: sic æqui Lectoris putabis, flectere quædam in benigniorem partem.

Ne quisquā properè. *Notas adeunto.* *Commodè ipsi interpretātor.*

Iam quarta & vltima Calumnia, non in Rem dirigitur, sed in Opinionem: imò & est ab Opinione. cùm homines scilicet malè acuti & callidi, sensisse aut scripsisse me volent, quæ per somnium non sensi, non scripsi. Periculosum, ita me deus amet, genus: sed nimis per hæc dissidia ciuilia crebrum. Referunt pleraque omnia ad vnum hoc æuum: & quæ nos communiter diximus, sic volunt accipi quasi in Titium aut Seium dicta. Imò vates etiam agunt, non lectores: nec sumunt à nobis sensum, sed adferunt, & mentem

Suspicionibus premimur. *Malum id huius secli.*

** aliquam

aliquam adfingunt ex ſuâ mente. O angues, ô viperæ! Fugio vos, fugio: & tamen vix effugio. nam quid hîc remedij? niſi fortè à votis: quæ ab imo pectore concipio. Abite à me Ophiogenes, abite Pſylli, nati venena tantùm exſugere librorum. Vos contrà adeſte mites & candidi, qui parati non impellere lapſantem, ſed benignâ potiùs aliquâ interpretatione leuare. Nam ego me labi & errare, non poſſe ſolùm fateor, ſed debere. Nónne homo ſum? nónne æger ſum? vt nihil mirum, ſi in tam diutino iſto languore (per eum hæc ſcripſimus) memoria etiam & iudicium langueant alibi aut vacillent. Sed valebit hoc mihi, ſpero, ad veniam, imò & ad gratiam. quoniam

Nos deteſtamur.

Iuuari volumus:

Et debemus in hoc morbo.

Vt eſſe Phœbi dulcius lumen ſolet
Iam iam cadentis: Senec. Troad.

ſic noſtra debent abeuntium ſcripta.

ORDO

ORDO ET INDEX LIBRORVM SINGILLATIM ET CAPITVM.

LIBER PRIMVS

DICENDA *proponit. Duces duos siue directores dat ad Vitam ciuilem, Virtutem cum Prudentiâ. Vtriusque naturam, & quæ adnexa, explicat: & vniuerso operi substernit fundamenta. Seriem Capitum hanc habet.*

I. SCOPVS & materies mei scripti. Vita Ciuilis definita. Virtus communiter laudata. II. Pietas Virtutis prima pars. definita ea, & diuisa in Sensum ac Cultum. Hîc de Sensu dictum. III. De altero Pietatis Membro, Cultu. Is definitus, & duplex factus. Pluria ad Religionem monita. IV. Fatum, appendix Pietatis. Quid illud, & à quo sit? quam vim habeat, & quem vsum? V. Etiam Conscientia, Pietatis lacinia. Definio eam, diuido. tormentum eius, si mala, ostendo: quietem, si pura. VI. Alterum Virtutis membrum, Probitas. Quid eam hîc appellem? Breuia & vniuersalia ad hanc præcepta. VII. Ad Prudentiam transitum, qui Rectorum alter. Necessitas eius ostensa. Definitio posita, & exposita. Partes eius, & vtilitas. IIX. Quid gignat Prudentiam? Vsum esse, & Memoriam. Quid ea vtraque? Vis & firmitudo illius prælata: sed raritas & difficultas item ostensa. IX. Memoriæ rerum, siue Historiæ, fructus. Facilem hanc, ad Prudentiam, viam: etiam ad Probitatem. X. Appendix de Doctrinâ, quæ vtrique rectori vtilis. Quis legitimus vsus eius, finis, modus.

LIBER SECVNDVS.

DISTINCTE *ad rem venit. Imperia partitur, Principatum præfert, & definit. Virtutes ei adtribuit, & seorsim præcipuas ponit. Seriem Capitum hanc habet.*

I. DE Imperio vniuersè dictum. eius necessitas in Societate ostensa, & fructus. II. Diuisio Imperij. Principatus, prima & optima eius pars. id variis argumentis ostensum. III. Principatus definitio. per partes declaratio. & primùm, Vtrius sexus ille sit? IV Quomodo capiendus Principatus?

duos legitimos modos esse, Electionem & Successionem. & de vtrâque aliquid dissertum. V. Initia Principatuum plerumque laudabilia: sed id non satis. perseuerandum esse. VI. Quis finis, quò actiones omnes Princeps dirigat? Bonum publicum id esse, & seponenda priuata. VII. De viâ rectâ quam Princeps ingrediatur: & primùm de Virtute, ostensum hanc ei, suâ caussâ, necessariam. IIX. Subditorum etiam caussâ Principi virtutem induendam, & ipsis instillandam. sine quâ probus aut diuturnus nullus cœtus. IX. Subditos probos fieri maximè à Principis exemplo. cuius incredibilis vis in vtramuis partem. X. Distinctiùs de Virtutibus Principis dictum. & primùm de Iustitiâ, quàm ea necessaria: etiam in ipso Principe. XI. Iustitiam administrandam Subditis esse. æquabiliter: temperanter: & sine cumulo legum. remoto etiam litium studio. XII. Clemētia definita. Principi commendata. quæ amabilem eum, quæ firmum, quæ illustrem facit. XIII. Clementia vberiùs commendata, sed cum temperie. Abire eam à Iustitiâ leniter. nec tamē soluere vim Imperij, sed vincire lento nodo. XIV. De fide adiunctum, quæ Iustitiæ origo aut suboles. Ea commendata, vt columen humani generis. Gloriosam hanc Principi esse, vtilem. Spreti ab Etruriâ doctores noui. XV. De Modestiâ præscriptum, quæ Clementiæ assidet. Instillata Principi, & in Sensu & in Actione. XVI. Ex occasione, de Maiestate adnexa lacinia, quid ea, & quî, & quatenus parāda? XVII. Minores aliquot virtutes positæ, quæ Principem deceant: sed sparsim, & breuiter.

LIBER TERTIVS

DE *Prudentiâ distinctè agit. Alienam primò Principi commendat:* Consiliarios *&* *Administros seriò format. Seriem Capitum hanc habet.*

I. PRVDENTIAM Principi pernecessariam. sine eâ vim & opes inutilia. miscenda esse. sed primam illam in gubernatione præpollere. II. Sed duplicem Prudentiam esse: A se, & ab aliis. illam optari, hanc contingere. Rarum, imò ἀδύνατον esse, vt Princeps à se vno satis sapiat. III. Itaque adiutores ei capiendum: idque iudicio. Eos duplices esse, Consiliarios & Ministros. Qui, & quàm vtiles illi? IV. Definiti distinctiùs Consiliarij. & prima eorum munera explicata, Probitas & Peritia rerum. denique ostensi illi, indice famâ. V. Explicatum tertium munus, vt salubriter consulant. id inclusum quinque monitorum quasi lineis. VI. Quæ vitanda Consiliariis:

liarüs:& primùm quæ impedimẽta & velut vada bonæ Mentis? Ea quattuor notata. VII. Quæ turbamẽta,& velut Scopuli bonæ Mentis? Tres ostensi. IIX. Ipse Princeps quî se gerat in audiendis consiliis. Dogmata huic rei. IX. Spernenda occulta Consilia,& ab aulæ seruis. X. Dictum de Administris. & nota triplex,ad quam legi eos oporteat. XI. Administris ipsis præcepta tradita, eorum tutelæ. Primùm Minoribus,inde Maioribus. Ancipitem omnem Potentiam esse in Aulâ.

LIBER QVARTVS

PRVDENTIAM *Propriam ingerit,diuidit: & de duplici Togatâ differit,quæ circa res Diuinas versatur, & quæ circa Humanas. Pleraque omnia quæ firmando aut infirmando Regno sunt,nouâ nec adbuc vsitatâ methodo proponit. Seriem Capitum hanc habet.*

I. PROPRIAM Prudentiam, id est eam quam inesse Principi volumus, pręceptis difficile alligari. Latè fusam esse, Instabilem, & Obtectam. Itaque aliquid de eâ,non plenè, à nobis præcipi. II. Diuisa Prudentia Propria in Togatam, & Militarem. Illa rursus,in Humanam & diuinam. De hac ostensum,curam Principi esse. Vnam religionem retinẽdam ei,& defendendam. III. De vnâ religione ampliùs quęsitum. Nunquámne dissidium ferri possit? saltem in tempus. idque quadãtenus videri. IV. An puniendi singuli,&quieti? itemque an extrahendi & perquirendi? Neutrum(si intentè quidem fiat) ex vsu videri. Doctore magis his opus, quàm tortore. V. Transitum ad Prudentiam in Humanis. Huic duo fontes reclusi,Ingenium Populi & Regni. De priore dictum: & per indicem exposita Natura vulgi. VI. Fons alter reclusus, Ingenium regum & regni. Duo hîc considerata, quæ Communiter conueniunt,& quæ Distinctè. VII. Præcepta nunc ex hisce fontibus petita, & primùm vniuersè posita,quæ firment Regnum aut violent: mox distinctè de Vi dictum. Opus Regi Custodes,Milites, Arces,aut potiùs Colonias. IIX. De Virtute duplici,seruatrice Regnorum. Beniuolentia populi commendata,& ostensa triplex ad eã via. IX. Auctoritas commendata valdè. Tria ostẽsa,quæ ad eam ducunt,in quibus quia Imperij præcipua vis est, accuratè & enucleatè de his dissertum. X. Ad ea transitum quæ Vertendo regno faciunt:in quibus prima, Vis est. Ea duplex ostensa: Insidiæ & Proditio. Vtraque quomodo cauenda, aut punienda,ostensum. XI. De Vitio duplici,euersore regnorum. Pri-

mum de Odio: cuius pestis subiecta oculis. Fugienda quæ eò ducunt: imò & imago eorum. qualis est in Suppliciis, Tributis, Censurâ. In his singulis quomodo se gerat Princeps, dictum. XII. Definitus & vituperatus Contemptus. Ostensa quæ illum gignunt; à rege, si sapiet, fugienda. XIII. Quæsitum an Prudentia mixta locum apud Principem habeat? id est, ea in quâ fraudes. Dictum, & doctum, aliquem habere. XIV. Quomodo, & quatenus fraudes admittendæ. Triplex earum genus factum, & distinctè aliæ in Regnum receptæ, aliæ exclusæ.

LIBER QVINTVS

DE *Militari Prudentiâ agit. eam in Bello duplici elucere ostendit; & primùm ac potißimùm, in Externo. Quæ Militum, quæ Ducum munia; quæ Consilia in bello vsui sint, docet. Seriem Capitum hanc habet.*

I. TRANSITIO ad Militarem Prudentiam, cum excusatiuncula aliqua mei, quòd de ea differam non miles.

II. Prudentiæ hæc pars commendata Principi: quæ necessaria ad tutelam salutemque regni. III. Materies & ordo dicendorum. Bellum Externum definitũ, & remota ab eo suscipiendo Iniustitia. IV. Ordine & partitè posita, quæ ad Iustum bellũ requiruntur: & maximè, quibus id caussis capiendum. V. Temeritas remota à bellorum initiis: & summatim, quæ in susceptione omni cogitanda sint. VI. Ad Gerendum bellum tria requisita. Primò Apparatus triplex, Pecuniæ, Commeatuum, Armorum. VII. Milites terrestri quidẽ Bello necessarij, duplices: Equites, peditesque. quæsitum breuiter, vtrorum maior vsus. IIX. Vtrosque bonos esse debere: alioqui pro nihilo omnis copia. Fieri bonos dupliciter, Dilectu & Disciplina. Ea neglegi hodie, & super hac re iusta veraque querela. IX. De Dilectu cœptum dici, sed primò quæsitum, Exteri an Domestici præferendi? nos istos censemus, cum caussa. X. Obiecta & reiecta ea, quæ cõtra Domesticum militem dicuntur. Hunc Regum esse, illum Tyrannorum. XI. Qui legendi in milites? Duo genera facienda: Ordinarios & Subsidiarios. atque vtrique seorsim descripti. XII. Verè cum Dilectu vtrique capiẽdi: & Notæ quinque ordine positæ, germanæ in milite virtutis. XIII. De Disciplina vera & seuera dictum. Ea laudata. partes eius (idque docẽdi caussa) quattuor factæ. Singulæ explicatæ. XIV. Transitum ad Duces. Eos necessarios, nõ solùm vtiles. Duplices esse. Semper

per in iis Peritiam magis quàm Virtutem spectari. & vnum in vno bello esse debere. XV. Boni Ducis τεκμήρια siue Notæ. quinque eas videri: quas ordine explicamus. XVI. Consilia necessaria bello esse. Eorum specimen siue gustus; itemque monita, quæ vsui Ante pugnam, & In pugnâ. XVII. De callidis Consiliis siue Strategematis: An vti iis ius & fas? Nostra sententia, non vtilia ea solùm, sed gloriosa. XIIX. Quid post Pugnam faciendum videatur: & in Victoriâ, siue Clade, quomodo Princeps salubriter & decorè se gerat. XIX. Ad Pacem ex animo adhortatio. Ac primùm illuc inclinamus eos, qui Victi: sed ad Tutam & Bonam. XX. Victores ad Pacē prouocati, argumento triplici: quia id Decôrum, Vtile, Tutum. atque adeò ad pacem mitem: sed cum exclusione fraudis. Pro ea auctor ipse Pacis inuocatus.

LIBER SEXTVS

CIVILE *bellum tangit & detestatur. caussas eius, & in eas remedia, satis diffusè explicat. Finiri id suadet & vouet. Seriem Capitum hanc habet.*

I. AD Ciuile bellum ventum. & eius miseriæ breuiter oculis subiectæ. II. De caussis Ciuilium bellorum. Eæ factæ duplices, Longinquæ & Propinquæ. Priùs de Prioribus dictum. III. De caussis Propinquis belli Ciuilis. Eæ tres. Factio prima est: eius pernicies in omni statu. & sintne dissidia vnquam vsui? IV. Caussa altera è Propinquis, Seditio eius Origo, Progressus, Remedia, distinctè explicata. V. De Tyrannide. quid ea sit, & eius ingenium? mala subiecta oculis: quæsitumque, tollenda ea an toleranda? VI. Quæstiuncula per occasionem inserta, An misceat se bellis Ciuilibus vir bonus? vtrimque ea agitata: & cum discrimine aliquo personarum definita. VII. De Finiendo Ciuili bello. & Operis mei finis.

AVCTORVM SYLLABVS.

AVCTORES *vno aspectu, si lubet, vide, è quorum scriptis hoc Opus. Inter eos eminet* CORN. TACITVS *extra ordinem dicendus: quia plus vnus ille nobis contulit, quàm ceteri omnes. Caussa in Prudentiâ viri est, & quia creberrimus sententiis: atque etiam, quia familiaris nobis, & offerebat se non vocatus. Ceteri in classe duplici. Quorundam verbis frequentiùs & libentiùs vtimur: vti sunt isti*

E LA-

E LATINIS: | E GRAECIS:

C. Salluſtius
T. Liuius
Annæus Seneca
M. Cicero
Q. Curtius
C. Plinius Iunior
Fl. Vegetius, *ſed in materia militari.*

Ariſtoteles
Thucydides
Plato
Xenophon.

Aliorum rariùs: vti ſunt iſti

E LATINIS

Acta Apoſtolorum
Adagia
Æmylius Probus
Afranius
Agellius
Ambroſius
Ammianus Marcellinus
Apuleius
Attius
Auguſtinus
Auſonius
Bernardus
Boëtius
Cæcilius
Cælius ad Ciceronem
Cæſar
Capitolinus
Caſſiodorus
Cato Cenſorius
Claudianus
Columella
Corn. Nepos
Cyprianus
Eccleſiaſticus
Eccleſiaſtica Hiſtoria
Egeſippus
Feſtus Pompeius
Florus
Frontinus
D. Gregorius
Guil. Neubrigenſis
Horatius
Ieremias
Iſidorus
Iuſtinus
Iuuenalis
Lactantius
Lampridius
Lucanus
Lucretius
Manilius
Martialis
Origenes
Ouidius
Pacuuius
D. Paulus
Perſius
Petronius
Plautus
Plinius ſenior
Porcius Latro
Propertius
Prouerbia Salomonis
Publius Mimus
Quinctilianus
Seneca Tragicus
Silius Italicus
Statius
Suetonius
Terentius
Tibullus
Titinnius
Valerius Flaccus
Valerius Maximus
Varro
Velleius
Virgilius
Vlpianus
Vopiſcus
Vulcatius.

E GRAECIS

Adagia Græcorum
Æſchylus
Appianus
Archilochus
Ariſtophanes
Baſilius
Callimachus
Democritus
Demoſthenes
Dio Caſſius
Diogenes Laërtius
Diodorus Siculus
Diphilus
Epicharmus
Euripides
Euſtathius
Gregorius Nazianzenus
Herodotus
Heſiodus
Homerus
Iamblichus
Iſocrates
Lucianus
Menander
Mercurius Triſmegiſtus
Philo Iudæus
Pindarus
Plutarchus
Polybius
Serenus
Sophocles
Stobæus
Syneſius
Theocritus
Theognis.

IVSTI

I. LIPSI POLITICORVM SIVE CIVILIS DOCTRINÆ LIBRI PRIMI

CAPVT I.

Scopus & materies mei scripti. Vita Ciuilis definita. Virtus communiter laudata.

VITÆ Ciuilis iter quî rectè ineas, rectè peragas, præcipere mihi est animus: nec id meis, sed veterum monitis, imò & verbis. Tu mihi dux magne Deus: & manum hanc mentemque dirige, vt salutaria videam, diiudicem, promam. Vitam Ciuilem definio, QVAM IN HOMINVM SOCIETATE MIXTI DEGIMVS, AD MVTVA COMMODA SIVE VSVM. Huic duos Rectores tribuo, Prudentiam & Virtutem. illam ex plurium mente: sed & hanc ex meâ. quia ciuem verè bonum nullum arbitror, nisi & virum. Sine Virtute, Calliditas ea fit & malitia, & quidlibet potiùs quàm Prudentia. cuius clauus etsi propriè Vitam Ciuilem dirigit, non tamen sine vsu & auxilio illius magnetis. Igitur de Virtute iure præmittam, quæ

Quid Vita Ciuilis.

Duo ei necessaria, Prudentia & Virtus.

Virtus solum hominis. *Proprium hominis bonum.* Tac. IV. Histor.

Ea nō interit. Cetera humana pereunt, & *diuitiarum & formæ gloria fluxa atque fragilis est: Virtus clara æternáque habetur.* Sallust. Catil.

Hoc vnum contingit immortale mortali. Senec. Epist. XCIX.

Ceteris omnibus præeminet: Itaque iure, *quæ homines arant, nauigant, ædificant, Virtuti omnia pârent:* Sallust. Catil.

Bona omnia continet. Nam ea *omnia in se habet, omnia assunt bona, quem penes est Virtus.* Plaut. Amph.

Familiaris natura. Nec aliena à nobis, vltrò se ingerit, & *in omnium animos lumen suum immittit. etiam qui non sequuntur eam, vident.* Seneca lib. IV. De benef.

Exposita. Obuia eadem & facilis, *in medio posita neminem dedignatur, qui modò se dignum illâ iudicauerit.* Idem Consol. ad Polyb.

Asylum in turbis. Confugiamus igitur ad hanc, vt in asylum. quia sola ea quieta, tuta, & *in suâ potestate est. omnia, præter eam, subiecta fortunæ dominanti.* Cornif. ad Heren.

Aduersus virtutem autem *hoc possunt calamitates, & damna, & iniuriæ, quod aduersus solem nebula potest.* Seneca Epist. CXIII.

CAPVT II.

Pietas Virtutis prima pars. definita ea, & diuisa in Sensum ac Cultum. Hîc de Sensu dictum.

HANC in duos velut ramos diuido, Pietatem & Probitatem. Illa est, RECTVS DE DEO SENSVS, RECTVS IN DEVM Virtutis diuisio. Quid Pietas.

DEVM CVLTVS. Duobus enim his Pietas constat; sine altero, mutila aut manca. *Eius duo membra.*
Nosse ante omnia summum illud numen (quatenus homini datum) oportet: & cognitum, piè pureque venerari. *Sensus & Cultus.* Vtriusque rei vera lux à sacris litteris: sed & in profanis sparsas quasdam scintillas video: quas colligam. De Sensu, istas.

August. lib. I De lib. arbitr. Illum necessarium: quià *de Deo optimè existimare, pietatis est exordium.* *Sensus, id est pietatis initium.*

Tac. V. Histor. Constet igitur tibi, *Vnum esse regnatorem omnium deum.* *Deus vnus.*

Ibid. Ita appello *Summum illud & aeternum, neque mutabile, neque interiturum.* *Aeternus*

Cicer. I. Tuscul. Quem in parte descripserim (infinitum enim illud quis definiet?) MENTEM *solutam quamdam, & liberam, segregatam ab omni concretione mortali, omnia sentientem & mouentem, ipsamque praeditam motu sempiterno.* *Definitio eius.*

Cyprianus in Symb. Nec plura addam: quia *de deo etiam vera dicere periculosum est:* *Periculosum, rimari.*

August. lib. II. De Ord. Qui *meliùs scitur, nesciendo.*

Effectus tamen eius & affectus (si ita appellare fas) licet ingeram, amori tuo & admirationi. Ille maximus est: *Potentia diuina.*

Ouid. VIII. Metam.
— immensa est, finémque potentia caeli
Non habet, & quidquid superi voluêre, peractum est.

Ille iustissimus. & Θεὸς ὐδαμῆ ὐδαμῶς ἄδικος, ἀλλ' ὡς οἷόν τε δικαιότατος: *Deus nusquam* *Iustitia.*

quam & numquam iniurius, sed quantum potest iustissimus. Plato in Theaeteto.

Aspiciunt oculis superi mortalia iustis. Ouid. XIII. Metam.

Arbitrum, & vbique praesentia. Ille arbiter & inspector operum, consiliorum, mentium. *Nihil deo clausum est. interest animis nostris & cogitationibus medius interuenit.* Seneca, Epist. LXXXIV.

Est profectò deus, qui quae nos gerimus, auditque & videt. Plaut. Capt.

Quem, quia respicit omnia solus,
Verum possis dicere Solem. Boëth. de Consol.

Curatio, & praemij aut poenae distributio. Nec inspector solùm, sed iudex idem & vindex. *Namque mihi pro vero constat, omnium mortalium vitam diuino numine inuisi; neque bonum neque malum facinus cuiusquam pro nihilo haberi, sed ex naturâ diuersa praemia bonos malósque sequi.* Sallust. ad Caesar.

Gubernatio. Hic qui gubernat omnia:

Qui terram inertem, qui mare temperat
Ventosum, & vrbes, regnáque tristia. Horat. III. Odar.

Nec enim *secura quies illum, similisque sopori,*
Detinet: Ouid I. de Arte.

Sed ille est, *qui viget, qui sentit, qui meminit, qui regit & moderatur.* Cicer. in Somnio

Ignorâtia deorum, caussa scelerum. Haec talia non fas solùm, sed necesse tibi scire: quia reuera

—primae scelerum caussae mortalibus agris
Naturam nescire deûm. Silius IV.

Sed

Sed scire temperanter. quoniam & hoc verum, *Sanctius ac reuerentius esse, de actis deorum credere quàm scire.* Tacit. in Germ. *Credenda tamē plura, quàm scienda.*

Caput III.

De altero Pietatis membro, Cultu. Is definitus, & duplex factus. Pluria ad Religionem monita.

DE Cultu insequor. qui non aliud, quàm COGNITI NVMINIS VENERATIO, CERTIS LEGIBVS CERIMONIISQVE DEVINCTA. Coli enim postulat, & huic fini homo natus: idquê cultu duplici, Interno, Externo. Ille est, qui *in animo & ex animo, deo vero preces concipit, laudes, grates.* Iste, qui *hæc eadem, per ritus & gestus, expromit.* Totum istud, nec malè, Religionem vulgò appellamus: de quâ sana quædam à non sanis hæc habe. *Quid Cultus.* *Is duplex.* *Internus.* *Externus.*

Plin. lib. xv. Nat. Hist. Magnum eius in animos imperium. *Religione* enim *vita constat.* *Imperiosa religio.*

Cic. v. in Verr. *Omnes religione mouentur, & deos patrios quos à maioribus acceperunt, colendos sibi diligenter & retinendos arbitrantur.* *Omnibus cara.*

Philo Iud. ad Caium. Itaque qualiscumque ea hausta, ægrè educitur. quoniam *sua cuique optima videtur; vt quæ non ratione, sed affectu diiudicetur à singulis.* *Peruicaciter insidet.*

Liu. lib. v. Hæc publicè & priuatim habenda. *Omnia enim prospera eueniunt colentibus deos, aduersa spernentibus.* *Optima ea habenda omnibus:*

Et in omni forte. Idque in vtrâque fortunâ. & videndum, *ne ritus sacrorum inter aduersa culti, per prospera obliterentur.* Tacit. xi. Annal.

Sed citra superstitionem. Sed habenda cum modo: ne fiat illud, *Gens superstitioni obnoxia, religionibus aduersa.* Idem v. Histor.

At quam inclinamus, aut trahimur. In quam naturæ vitio nos proni: & trahunt etiam ij, *quibus quæstui sunt capti superstitione animi.* Liu. lib. IIII.

Telum hoc ad regendum. Nec impediunt potentes. quoniam, vt iudicant, *nulla res multitudinem efficacius regit, quàm superstitio.* Curt. lib. IV.

Sed tormentum iis quibus est. At tu fuge. nam *superstitione qui est imbutus, quietus esse numquam potest.* Cicer. I. de Finib.

Timere, eius nota. Discrimen hoc habe: *Deos à religioso vereri, à superstitioso timeri.* Varro apud Aug. De ciuitat. lib. VI.

Spernenda nobis. Placeat ille versus, sed saniter intellectus:

Religentem oportet esse, religiosum nefas. Apud Agell. lib. IV. cap. IX.

Introrsum vocanda religio. In Cultu ipso, ad interna semper præuertere; & cense, *Cultum deorum esse optimum, eundémque castissimum atque sanctissimum, vt eos semper purâ, integrâ, incorruptâ & mente & voce venereris.* Cic. de Natur. deor. II.

Et animus excolendus. Aureum tibi dictum imprimo: *Optimus animus, pulcherrimus dei cultus est.* Senec.

Sine Ritualium tamen ab ... Nec sic, vt externa tamen spreueris, nisi si impia. Nam & in his, *religioni parendum est, nec patrius mos contumaciter repudiandus.* Cic. de Diu. lib. II.

In verbis etiam aut quæstiunculis ne nimium

Lactant. lib. V. cap. IX. mium mihi pruri. ad facta abi: quia *Christianorum omnis, religio sine scelere & sine maculâ viuere.* Non in subtilitate religio.

Moysem illum Ægyptium audi: qui *de Fide cuiusque magis oculis, quàm auribus credit.* Sed in facto.

Apud Ruffin. Eccl. Hist. lib. II. cap. VI.

Sed abstineo, & Platonem insusurrantem audio: *ἄτοποί γε οἱ λόγοι χαλεποί: difficiles, & cum discrimine, hi sermones.* Quod oraculum, in hoc quidem æuo. Capitalis hic sermo.

Lib. de Rep. in hac ipsa re.

Caput IV.

*Fatum, *appendix Pietatis. Quid illud, & à quo sit? quam vim habeat, & quem vsum?*

** Fati vocem hic & alibi veterum more pono, sed non mente. Nil nisi prouidentiam diuinam, atque pie & Christiano sensu intelligere me, semel testor.*

PIETATEM seui, pango nunc duos surculos, qui sub arbore hac, imò ex eâ nati: Fatum, & Conscientiam. Quorum illud, ex Sensu: hæc, ex Cultu originem clarè ducunt. Si enim gubernat & dirigit deus; prouidet etiam & decernit. idque æternus ipse, ab æterno in æternum. hoc autem est Fatum: Fati origo ex Sensu.

Liu. lib. XXV. *Cuius lege immobilis rerum humanarum ordo seritur.* Quid sit.

Nec id aliud (vt non nemo etiam è priscis sensit) quàm SANCTIO ET *VELVT VOX DIVINÆ MENTIS.

* Aug. vide lib. V. de Ciuit. cap. IX.

Stat. I. Theb.

—graue & immutabile sanctis
Pondus adest verbis, & vocem Fata sequuntur.

Quis auctor eius? Nam quòd alij *Fatum quidem congruere rebus putant, sed è vagis stellis, alij apud principia & nexus naturalium caussarum*: Tac. iv. Annal.

Nempe ipse deus Delirant. nos à causâ principe id petimus: id est, deo. *ex quo suspensa sunt omnia, à quo sunt omnes caussæ caussarum.* Sen. II. Quæst. Nat.

—Cuncta pergunt
Ordine cuncta suo, rerúmque à principe cursu
Fixa manent. Valer. Flac. I. Argon.

Vis eius in humana. Mihi quidem sedet (pio illo sensu) *ab omni æternitate fataliter omnia destinata.* Cic II. de Diuin.

Et *eludant licet, quibus fortè ac temerè humana negotia volui agíque persuasum est. equidem æternâ constitutione crediderim, nexúque caussarum latentium & multò antè destinatarum, suum quæque ordinem immutabili lege percurrere.* Curt. lib. v.

Cui constitutioni humana omnia subiecta.

Fata regunt orbem: certâ stant omnia lege. Manil. IV.

Etiam actiones, & quæ circa eas: tempora dico, & modos.

—manet hæc ab origine mundi
Fixa dies bello. populiq́; in prœlia nati. Stat III. Theb.

Volunta. enim eximia. Quin ipsi homines, tamen in * parte. Πάντες οἱ ἄνθρωποι εἱμαρμένῃ ὑπόκεινται, καὶ γενέσει, καὶ μεταβολῇ: *Omnes mortales fato subiciuntur, & initio, & mutatione.* Mercur. Trism. cap XII. Pœmand.

Cui prudentia omnis impar. Adeò vt nullis consiliis vel auxiliis id vitemus, aut mutemus. *Nec consilio prudenti,* Apul. Mcum. IX.

nec

nec remedio ſagaci diuinæ prouidentiæ fatalis diſpoſitio ſubuerti vel reformari poteſt.

Ouid. I x Metam. —*Tantúmne aliquis ſibi poſſe videtur*
Fata quoque vt ſuperet?

Nec ſi prædicitur quidem. Nam *quæ fato manent, quamuis ſignificata non vitantur.* Tacit. I. Hiſt. — Nec vitatur vliis monitis.

Herodot. I x. Græcus ille rectè: Ξεῖνε, ὅ, τι δεῖ γενέσθαι ἐκ τοῦ θεοῦ, ἀμήχανον ἀποτρέψαι ἀνθρώπῳ. οὐδὲ γὰρ πιστὰ λέγουσι ἐθέλει πείθεσθαι οὐδείς: *O hoſpes quod diuinitus contingere debet, homo à ſe nullâ arte expellet: ac ne veriſimilia quidem dicentibus fidem habebit.*

Non ſi monſtra eum moneant aut prodigia: — Aut prodigiis.

Silius lib. v. *Heu vani monitus, fruſtráque morantia Parcas*
Prodigia! heu fatis ſuperi certaſſe minores!

Valer. Maxim. lib. I. cap. vi. *Inuictæ* enim *leges neceſſitatis, pectus etiam ab amentiâ remotum, prodigia iuſtâ æſtimatione perpendere non patientur.*

Mentem ſcilicet tunc hominibus adimit ſupera illa Mens: quæ *cuiuſcumque fortunam mutare conſtituit, conſilia corrumpit.* Velleius lib. I I. — Ideò, quia mentem deus adimit, aut obnubilat.

Ammianus Marc. lib. x v. Videmus ipſi cottidie, *manum iniicientibus fatis, hebetari ſenſus hominum & obtundi.*

Velleius I I. Ita *efficitur, quod eſt miſerrimum, vt quod accidit, etiam meritò accidiſſe videatur; & *caſus in culpam tranſeat.* — Adeò, vt cauſſa eius à nobis videatur. * Vulgi iudicio.

Liu. I I X. Adnecto amplius. *Fugiendo in media ſæpe fata ruitur.*

A 5 —*Multi*

Inuenit & in uenitur, qui fugit.

— Multi ad fatum
Venêre suum, dum fata timent. Sen. Trag. Oedip.

— Multos in summa pericula misit
Venturi timor ipse mali. Lucan. VII.

Remi tamen mouendi in hac cymba, deo ad clauum sedente.

Quid ergo? inquies. nihil agam, & permittam omnia fatis? Stultè. imò viam inibis quæ ad fata ducit: & hoc quoque ex fato. Felicia illa vis? allabora. *Non enim *votis neque supplicits muliebribus auxilia deorum parantur. vigilando, agendo, prosperè omnia cedunt.* Salust. Catil.

*Solis quidem.

Ignauos ille spernit.

Nec exspecta, *nihil agenti in sinum de cælo deuolaturam Victoriam* aut Fortunam *esse.* Liu VII.

Θεοὶ τἀγαθὰ τοῖς πόνοις πωλοῦνται: *dij bona laboribus vendunt.* Græcor. Adag.

Fortes iuuat.

Et hac mente verum, *Deos fortioribus adesse.* Tac. I V. Histor.

Simile in tristibus. *Dij prohibebunt hæc, inquies. sed nunquam propter te de cælo descendent: tibi dent mentem oportet, vt prohibeas.* Liu. V I.

Quis à Fati notitiâ fructus?

Nec plura de grandi hoc profundo: quod tentandum semper homini, nunquam explorandum. Tibi quis hîc fructus? iste, vt verè pius sis, & fata sequare; id est deum. *Quid enim est viri boni? præbere se fato.* Sen. De Prouid.

Præcipuus, patientia.

Φέρειν τε χρὴ τά τε δαιμόνια ἀναγκαίως, τά τε ἀπὸ τῶν πολεμίων ἀνδρείως: *Ferre quæ diuinitus immittuntur, necessariò oportet: quæ ab hostibus, viriliter.* Thucid. lib. II. in orat. Pericl.

Optimum est pati quod emendare non possis: & deum,

Senec. Ep:st. CVIII. *& deum, quo auctore cuncta eueniunt, sine murmure comitari. Malus miles est, qui Imperatorem suum gemens sequitur.*

CAPVT V.

Etiam Conscientia, Pietatis lacinia. Definio eam, diuido. tormentum eius, si mala, ostendo: quietem si pura.

IAM & Conscientia, vt dixi, Pietatis soboles est: & origo ei palam à radice Cultus. Vbi enim ille floret & viget: hæc pariter. vbi arescit & languet: etiam ista. Quin vbi nulla religio aut diuinus metus; exiguum in animo huius germen, & à malâ terrâ velut oppressum. Est autem Conscientia, RELIQVA IN HOMINE RECTÆ RATIONIS SCINTILLA, BONORVM MALORVMQVE FACINORVM IVDEX ET INDEX. Igitur & bipartita ea, Approbatio scilicet, & Opprobratio: illa in benè, hæc in secus factis. Sed istius vis (vt vita & vitia sunt) creberrima; ideoque ferè obtinuit, vt hæc pars veniat in generis sui nomen. Nam Conscientiam vulgò appellamus, VIOLATI NVMINIS AVT PERPERAM CVLTI TRISTEM COGITATIONEM ET MORSVM. Qui sensus infixus homini; & viuit quamdiu ille, non vi exstinguendus, non fraude.

Conscientia a Religione oritur. *Et vix est, vbi non illa.* *Definitio eius.* *Diuisio.* *Altera definitio arctior.*

Cic. pro Cluent. *Conscientiam à diis immortalibus accepimus, quæ diuelli à nobis non potest.* *Alii hæc infixa.*

Vtili-

Vtilis hominum in peccata. Vtiliter autem ea data, vt *corrector adfectuum & animæ pædagogus.* Origenes.

Flagrum post peccatum: quiá *perfecto demum scelere, magnitudo eius intelligitur:* Tacit. XIV. Annal.

Frænum ante peccatum: *quia infixa nobis eius rei auersatio est, quã natura damnauit.* Seneca Epist. XCVIII.

Acris & violenta: Et *magna* sanè *vis eius est in vtramque partem; vt neque timeant ij qui nihil admiserunt, & pœnam semper ante oculos versari putent qui peccauerunt.* Cic. pro Milone.

Bona quidem in solatium: Itaque *bona* illa, *semper metu vacua est:* Bias apud Stob.

Imò in gaudio. *& vis nunquam tristis esse? benè viue.* Isidor. Soliloq. lib. II.

Mala in tormentum. *Mala* autem *etiam in solitudine anxia & solicita est.* Sen. Ep. XIIII.

Potest enim *nocenti contingere vt lateat, latendi fides non potest.* Epicur. apud Senec. ep. XCVIII.

Et quî celes?

Nocte dieq; tuum gestas in pectore testem. Iuuenalis.

Testis ea non fallax: Qui non fallit, non fallitur. & ex oraculo hoc est: *Suus cuique animus ex conscientiâ spem præbet.* Salluft. ad Cæs.

O te miserum, si contemnis hunc testem! Sen. ep. XLIII.

Carnifex assiduus: Imò & Tortorem. Vrit enim, cædit, lancinat: eò grauius, quia sine morte. Græcorum adagium verum: ἡ συνείδησις τὴν ψυχὴν πλήττει: *conscientia animum verberat:*

Indefessus. Et quidem assiduo illo & surdo verbere. *Namque animus impurus, diis hominibúsque infestus,* Salluft. Catil.

infestus, neque vigiliis neque quietibus sedari potest. Ita conscientia mentem excitam vastat.

Plin. lib. III. Ep. Sic tamen hodie viuitur, vt *multi famam, conscientiam pauci verentur.* *Quem timmunt tamen quidem.*

Cicero ad Attic. lib. XIII. Aliter vir bonus. cui fixum *in omni vitâ transuersum vnguem à rectâ conscientiâ non discedere.* *Numquã vir bonus*

August. XXI De ciuit. Etiam tibi: qui hoc imbibe, *Tranquillitate conscientiæ nihil excogitari beatius posse.*

CAPVT VI.

Alterum Virtutis membrum, Probitas. Quid eam hic appellem? Breuia & vniuersalia ad eam præcepta.

RAMVS Virtutis mihi alter superest, Probitas: quem tamen leui dolabrâ expolio, quia in hoc Ciuili ædificio propriè non ei locus. Ad morale pertinet. nec Probitatem aliud hîc intellego, quàm RECTAM IN MORIBVS ET ACTIONE OMNI VITAM, EX HONESTI NORMA. *Quid Probitas?* Mihi tamen non omittenda, vt necessitatem videas: & quia Pietati adnexa ea, aut veriùs innexa. *Pietatis ea comes.* Sine moribus Pietas, quidquid vultu, voce, calore præferas, vana est, imò nulla. *Si modò vera sit.* Vt poma, in Iudæâ, non poma nascuntur, quæ contacta in fumum abeunt & vaporem: talis verbosa illa Pietas, sine vitali hoc operum succo. Iure ergo mores ama, quisquis amas illam: & factis magis, quàm specie; seriò, nec ad pompam.

Esse

Interna probitas, sola precba. *Esse quàm videri, probus malis.* Salluſt. in Catil.

Et cum laudato illo Catone, *nunquam rectè feceris, vt fecisse videaris.* Velleius lib. II.

Ei ſperneñda fuci. *Conſcientia virtuti ſatis amplum theatrum eſt.* Cicero.

Non tu mihi *inter claros magis, quàm inter bonos.* Tac. IV. Hiſtor.

Non inter eos, quos *ambitio falſos fieri ſubegit, magíſque vultum quàm ingenium bonum habere.* Salluſt. Catil.

Opes non nimis amande. Opes quid curas? *Fortunam velut tunicam, magis concinnam proba, quàm longam.* Apul in Apolog. I.

Non corpus. Quid cultum aut corpus? *Honeſtum ei vile eſt, cui corpus nimis carum eſt.* Seneca Epiſt.

Tu à te laudem tibi ſume; internâ verâque virtute, *non ſpecie inanium validus.* Tacit. Ann. XV.

Eſto mihi *cultu modicus, ſermone facilis.* In Agricol.

Pudor induendus. *Ore probo, animo verecundo.* Salluſt. in Frag.

Cum conſtantiâ. *Opum contemptor, recti peruicax, conſtans aduerſum metus.* Tacit. IV Hiſt.

Animus ſolus colendus: Vnius animi cultor; qui *dux atque imperator vitæ mortalium,* Salluſt. Iugurth.

Qui magnus, *Rector humani generis, agit atque habet cuncta, neque ipſe habetur.* Indidẽ.

Qui æternus. *Præclara* enim *facies, magnæ diuitiæ, ad hoc vis corporis, & alia huiuſmodi omnia breui dilabuntur:* Indidẽ.

At ingenij præclara facinora, ſicuti anima, immortalia ſunt. Indidẽ.

CA-

CAPVT VII.

Ad Prudentiam transitum, qui Rectorum alter. Necessitas eius ostensa. Definitio posita, & exposita. Partes eius & utilitas.

VIAE tuæ Ducem vnum habes, Virtutem: adiungo nunc alterum, quem Prudentiam dixi. Is non tuus solùm, sed si inspicis, Virtutis ipsius rector. certè director. Sine prudentiâ enim quæ potest esse virtus? *Prudētia virtutem ipsam ducit.*

In Menone. Plato verè ait, ἡ φρόνησις μόνον ἡγεῖται τοῦ ὀρθῶς πράττειν: *Prudentia sola præit & ducit ad rectè faciendum.* *Quæ sine ea, haud recta.*

Arist. VI. Ethic. cap. V. Et Sophus alter: οὐχ οἷόν τε ἀγαθὸν εἶναι κυρίως, ἄνευ φρονήσεως: *fieri non potest vt quisquam verè probus sine Prudentiâ audiat.*

Caussa hæc. quòd Virtus omnis in Electione & Modo est: non hæc sine Prudentiâ: ergo nec Virtus. Atque vt architectis opus nullum rectè processerit, sine libellâ & lineâ: non item nobis, sine normâ hac directrice. Quam definio, INTELLECTVM ET DILECTVM RERVM, QVAE PVBLICE PRIVATIMQVE FVGIENDAE AVT APPETENDAE. *Quid Prudētia?*

Intellectum dixi. quia hæc est quæ videt omnia: ideoque ὄμμα τῆς ψυχῆς, *oculus animæ*, iure dicta. *Sagacitas eius.* *Arist. & Iamb.*

Dilectum addidi. quia eadem, quæ seligit: *Discretio.*

git:& recto iudicio, *honesta ab deterioribus, vtilia ab noxiis discernit.* Tacit. IV Annal.

Duplex ea, Priuata, & quæ forīs spectat. Priuatim etiam & Publicè, inseruit. quoniam species eius velut duplex; Domestica & Ciuilis: quarũ illa sibi, hæc aliis prodest.

Φρονίμους οἰόμεθα εἶναι, οἳ τὰ αὑτοῖς ἀγαθὰ, καὶ τὰ τοῖς ἀνθρώποις δύνανται θεωρεῖν: *Prudentes censemus, qui ea, quæ sibi, quæque hominibus conducunt, possunt dispicere.* Aristot. IV. Ethi. cap. V.

Φρόνιμόν γε φήσομεν, ἀποχρῶντα ξύμβουλον καὶ αὐτὸν αὐτῷ καὶ τῇ πόλει: *Prudentem dicemus, sibi & reipublicæ consulere potentem ac validum.* Plato Alcib II.

Ars & norma totius vitæ. Itaque vsus eius mutiplex. & rectè ille, qui dixit *Artem viuendi esse Prudentiam, vt medicinam valetudinis.* Cic. V. d. Finib.

Munia eius. Hæc enim est, quæ *præsentia ordinat, futura prouidet, præterita recordatur.* Auctor libri de IV. Virt.

Vis eius. Hæc quę *fallere non vult, & falli nõ potest.* Idem.

Cui omnia subiecta:

Ἅπαντα δ᾽ οὖλα τῷ φρονεῖν καθίσταται:
Famulatur omne, quidquid est, Prudentiæ. Menander.

Etiam ipsa Fortuna. nec vanè dictum,

Sapiens pol ipse fingit fortunam sibi. Plautus Trin.

Igitur iure Tragicus,

Πολλῷ τὸ φρονεῖν εὐδαιμονίας
Πρῶτον ὑπάρχει.
Longè prudentia felicitatis
Primas tenet. Sophocles Antig.

At contrà, Imprudentia infelix. quæ *pleraque, & se, præcipitat.* Sallust. ad Cæs.

CA-

CAPVT VIII.

Quid gignat Prudentiam? Vsum esse, & Memoriam. Quid ea vtraque? Vis & firmitudo illius prælata: sed raritas & difficultas item ostensa.

PRVDENTIAE autem parentes duo, Vsus & Memoria rerum. Nam quod poëta vetus in Sapientiam scripsit, *Duo Prudentiam faciunt.*

Afranius. *Vsus me genuit, mater peperit memoria:* *Vsus, &* abnuo: & verius est in istam. Vsum intellego; NOTITIAM HVMANARVM RERVM EX VISV VEL TRACTATV. Memoriam, NOTITIAM SIMILEM EX AVDITV VEL LECTV. *Memoria.* Vsus haud paullò firmior: & ideo iure pater. Per sua enim, non per aliena pericula discit: per propinqua exempla, non remota. quin plerisque euentibus ipse adest, interest, præest. Itaque verè scriptum, *Vsus, certissimus doctor.*

Plin. lib. xxvi. *Vsus efficacißimus rerum omnium magister.* *Longè supra alios magistros.*

Idē lib. xvii. *Et experimentis optimè creditur.*

Cic. de Orat. I. Imò amplius: *Vsus omnium magistrorum præcepta superat.*

Quem qui multum habet, glorietur iure:

Homer. Odyss. X.

— νοέω καὶ οἶδα ἕκαστα
Ἐσθλά τε καὶ τὰ χέρηα.
-- noui & scio singillatim
Quæ bona, quæ mala sunt. *Is bona malaque nouit.*

Artis omnes genust. Hic ad omnem artem vtilis siue necessarius:

Per varios vsus artem experientia fecit, *Manilius I.*
Exemplo monstrante viam.

Ciuilem perficit. Sed ad hanc ciuilem imprimis. Καὶ τοῖς ἐφιεμένοις περὶ πολιτικῆς εἰδέναι, προσδεῖν ἔοικεν ἐμπειρίας: *& quisquis in re Ciuili intelligens haberi volet, opus ei experientiâ.* *Aristot. Eth. x. cap. vlt.*

Incommodus tamē, quia serus. In quo tamen hoc mali, quod præceptis non traditur: sed *ætas eum denique affert.* *Cic. II. de Orat.*

Nam vt poëta ait,

Et extimæ ætatis proprius. —*seris venit vsus ab annis.* *Ouid. VI. Metamorp.*

Hinc *Prudentia senum* in vulgi verbo:

Hinc illud sapientis,

Γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος. *Solon.*
Assiduè addiscens, ad senium propero.

Capvt IX.

Memoriæ rerum, siue Historiæ, fructus. Facilem hanc ad Prudentiam viam: etiam ad Probitatem.

Memoria dotes. At Memoria, parens altera est. quam Vsui non appono solùm, sed in parte præpono. Magis enim obuia hæc & facilis: diffusa latiùs, & quæ plura ad Prudentiam & in plures confert. *Facilitas.* In quosuis enim ea, & quouis tempore, cadit: cumque iter illud per propria pericula, longum, nec sine periculis sit: *Crebritas.* hæc via tutior, ideoque tritior, & haud paullò

Plures aliorum euentis docentur. *Tacit. IV. Ann.*

Id est,

Cic. 11. de Orat. Id eſt, Hiſtoriâ, quæ non aliud, quàm anima & *vita Memoriæ*. *Ea viuit in libris historicis.*

Idē pro Archiâ. *Exempla* enim *omnia iacerent in tenebris, niſi litterarũm lumen accederet.*

Diodor. Sicul. 1. Biblioth. Hæc eſt illa φυλακὴ τῆς τῶν ἀξιολόγων ἀρετῆς, μάρτυς τῆς τῶν φαύλων κακίας, εὐεργέτις τοῦ κοινοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους: *cuſtos illuſtrium virorum virtutis, teſtis malorum ſceleris, benefica in omne humanum genus.* *Per eam, virtutibus & vitiis ſuus honos.*

Cic. 11. de Orat. Hæc *lux veritatis, magiſtra vitæ.* *Vitam inſtruit priuatam.*

Plut. in Timoleonte. Verè Magiſtra. In hac enim tibi fas, ὥσπερ ἐν ἐσόπτρῳ, κοσμεῖν καὶ ἀφομοιοῦν πρὸς τὰς τῶν ἄλλων ἀρετὰς τὸν βίον: *tanquam in ſpeculo, ornare & componere vitam tuam ad alienas virtutes.*

Liu. 1. In quâ *hoc præcipuè ſalubre ac frugiferum, omnis te exempli documenta in illuſtri poſita intueri: vt inde tibi tuæq; reip. quod imitere; capias; inde fœdum inceptu; fœdum exitu; quod vites.*

Lib. 1. Eadem ad Ciuilem hanc partem vtiliſſima: nec temerè Polybius, ἀληθινωτάτην παιδείαν καὶ γυμνασίαν πρὸς τὰς πολιτικὰς πράξεις, τὴν ἐκ τῆς ἱστορίας μάθησιν dixit: *veriſſimam diſciplinam exercitationémque ad res Ciuiles Hiſtoriam eſſe.* *Publicam dirigit.*

Ariſt. 1. Rhet. cap. v. Et ad conſilia. χρήσιμοι πρὸς τὰς πολιτικὰς συμβουλὰς, αἱ τῶν περὶ τὰς πράξεις γραφόντων ἱστορίαι: *vtiles ad publicas deliberationes, rerum geſtarum hiſtoriæ.* *Ad conſilia præſt.*

Quo aſpectu Imperator Alexander, con-

filiis togæ & militiæ *litteratos adhibebat, & maxime eos qui historiam norant.* Lamprid. in Alex.

Consiliarij mortui boni, liberi, sine fuco. Et rex alius, *optimos consiliarios Mortuos* aiebat, intelligens hos ipsos Historię libros. Alphõsus Siciliæ.

Capvt X.

Appendix de Doctrinâ, quæ vtrique Rectori vtilis. Quis legitimus vsus eius, finis, modus.

VTrvmqve Rectorem dedi, & abeo ab his præloquiis: nisi quod de Doctrinâ etiam breuiter attexo. id est, ipsis adiutoribus tuis do adiutorem. Nam hæc est, quæ non ad Prudentiam solùm facit validè (clarum id quidem) sed & Virtutem. *Doctrina Prudentiã promouet,*

Virtutem ornat aut perficit: Quæ *etsi quosdam impetus à naturâ sumit, tamen perficienda doctrinâ est.* Quinct. lib. XII. cap. II.

Non enim plenè satis *contingit ea, nisi animo instituto & edocto.* Seneca Ep. XCI.

Et propriè animos ei purgat, ac præparat. Eo tamen sensu; *non quia Virtutem dare possit, sed quia animum ad accipiendam illam præparat.* Idem epist. LXXXIX.

Vsus eius, veri vsus. Auidè igitur hæc hauriẽda, sed ad vsum. *Non* enim *paranda nobis solùm, sed fruenda Sapientia est.* Cic. I. de Finib.

Ego cum poëtâ

Odi homines ignauâ operâ, philosophâ sententiâ. Pacuuius.

Nec enim in verbis nudis, sed bonis factis. Et cum Sallustiano Mario, *parum mihi placeant*

In Iugurt. *placeant ea litteræ, quæ ad virtutem doctoribus nihil profuerunt.*

Imò nocuerunt. quia multi vitia sua tegunt & inumbrant hoc velo, *animo persi-* Abutuntur, qui non tales.
Tac. xv. Annal. *diosi & subdoli, auaritiam ac libidinem occultantes.*

Indidē. *Specie bonarum artium falsi, & amicitiæ fallaces.*

Indidē. Sed ij ferè ex eo genere, *qui doctrinâ ore tenus exerciti, animum bonis artibus non induerunt.* Quod genus ferè tincti eâ, non imbuti.

Tu contrà habeto eam non ad pompam Finis eius verus: &
IV. Hist. aut speciem, *nec vt nomine magnifico segne otium veles, sed quò firmior aduersum fortuita rempublicam capessas.*

Seneca Epist. LXXXIX. Et habeto etiam cū modo. quia *plus scire velle quàm satis sit, intemperantiæ genus est.* In eâ modus.

Æschylus. Ὁ χρήσιμ' εἰδὼς οὐχ ὁ πολλ' εἰδὼς, σοφός: *Qui fructuosa, non qui multa scit, sapit.* Nec enim sapit, qui nimis sapit.

Lactant. lib. II. Instit. Atque adeò verissimè dictum: *Plus sapit interdum vulgus, quia tantum quantum opus est, sapit.*

Tacit. in Agric. Imitare igitur Agricolam: qui *studio scientiæ flagrantem animum coërcuit, tenuitque, quod est difficillimum, ex Sapientiâ modum.* Quin frenanda immodica discēdi cupiditas.

Seneca Epist. CVII. Nam nos plerique hodie, *vt omnium rerum, sic litterarum intemperantiâ quoque laboramus: nec vitæ, sed scholæ discimus.* Quo veriloquiò claudo & consigno hūc librum. Vitium hodie, & in sensibus, crebrum.

I. LIPSI POLITICORVM SIVE CIVILIS DOCTRINÆ

LIBRI SECVNDI

CAPVT I.

De imperio vniuersè dictum. eius necessitas in Societate ostensa, & fructus.

VIÆ huius Rectores ostendi tibi: sed communiter, & ostendi tantùm. ipsam mihi, sodes, ingredere: ego quî sequare atque assequare eos, dicam. nec id per stadia solùm singula, sed pænè passus. Vita Ciuilis in Societate est: Societas in duabus rebus, Commercio & Imperio. Illud* alterius argumenti est, hoc mei. quod definio, CERTVM ORDINEM IN IVBENDO ET PARENDO. Cuius tanta vis siue necessitas potiùs, vt hoc vnum fulcrum sit rerum humanarum.

*Nempe Moralis aut Oeconomici. *Definitio Imperij.*

Vis eius. Sine imperio enim *nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum vniversum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest.* Cic. III. de Leg.

Vtilitas. Et quod sequitur, magna eius vtilitas. τὸ γὰρ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι, οὐ μόνον τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ τῶν συμφερόντων: *Regere enim & regi,* Arist. I. Polit. cap. III.

regi, non solùm inter ea quæ necessaria, sed & vtilia.

Sen. 1. de Clemen. *Istud* satè *est vinculum, per quod respublica cohæret ? ille spiritus vitalis, quem hæc tot millia trahunt: nihil ipsa per se futura, nisi onus & præda, si mẽs illa imperij subtrahatur.* Vinculum rerum.

Denique hæc Circæa illa virga, quâ tactæ feræ hominesque mitescunt. quæ *è ferocibus vniuersis, singulos, suo quemque metu, obedientes facit.* Regimen hominum. Liu. lib. VI.

At contrà, ruunt omnia, vbi non hoc firmamentum: diffluunt, vbi non hoc coagulum. & nimis pro vate, ille vates: Contrà, Inobedientia Confusionum parens.

Sophoc.

Ἀναρχίας γὰρ μεῖζον οὐκ ἔστι κακόν.
Αὕτη πόλεις ὄλλυσιν, ἥδ' ἀναστάτους
Οἴκους τίθησιν, ἥδε σὺν μάχῃ δορὸς
Τροπὰς καταῤῥήγνυσι. τῶν δ' ὀρθουμένων
Σώζει τὰ πολλὰ σώμαθ' ἡ πειθαρχία.
Confusione tetrius nullum est malum.
Hæc perdit vrbes, ista perdit & domos
Vastásque reddit; Martis in certamine
Hæc terga vertit. ritè sed pârentium
Res seruat atque vitam Obedientia.

CAPVT II.

Diuisio Imperij. Principatus, prima & optima eius pars. id variis argumentis ostensum.

IMPERIVM hoc autem triplex: Principatus, Optimatum, & Populi status. Tres Imperij formæ.

Tac. lib. III. *Nam cunctas nationes & vrbes* (ait meus scriptor)

ſcriptor) *Populus, aut Primores, aut Singuli regunt.*

Et quidquid ſcrutêre; nec cœtum aliquem ſocialem ſine vllâ harum formarum reperies, nec in eo aliam præter iſtas. Miſcentur inter ſe, fateor, & remittuntur aut intenduntur: ſed ſic, vt propendeat & præponderet ſemper aliqua pars, à quâ iure ei nomen.

Difficile, nec certũ de eo iudicium. Sed quæ ex his optima? diu hoc in lite. quam ſoluit & non ſoluit idem ille noſter. *Dilecta*, inquit, *ex his & conſtituta reipub. forma faciliùs laudari quàm euenire: aut ſi euênit, haud diuturna eſſe poteſt.* Ibid. Ego ſi non veriùs, clariùs rem aperio, & præfero palàm Principatum. Mouent me iſta: *Optimus tamen Principatus videtur.*

Qui vetuſtiſſimus. Quòd ille vetuſtiſſimus: πρώτη καὶ θειοτάτη ἡ βασίλεια: *primus & diuiniſſimus Principatus.* Ariſt. in Polit.

Et certum eſt *omnes antiquas gentes regibus primùm paruiſſe.* Cic. III. De Leg.

Idque *in terris nomen imperij primum fuit.* Salluſt. Catil.

Vt veriſſimè præfatus ſit ille, *Principio rerum, gentium nationúmque imperium penes reges erat.* Iuſtin. lib. I.

Idem ex naturâ maximè. Addo, quòd ad naturam aptiſſimus. Docent animantes ceteræ, in quibus imago hæc imperij: docent plerique hominum. & orbem peragra; *pauci libertatem, pars magna iuſtos dominos volunt.* ſed & habent. Salluſt. Epiſt. Mithridatis.

Ex ratione, et vſu. Idem ſecundum rationem maximè.

Vnum

Tacit. I. Annal. *Vnum* enim *imperij corpus, vnius animo regendum videtur*: ſicuti ab vno gubernatore, vna nauis.

Plures, quid mihi adfers? turbas. non aliter, quàm εἰ ϑέλουσι δύο ἥλιοι γενέσϑαι, κίνδυνος, πάντα συμφλεχϑέντα διαφϑαρῆναι: *ſi duo Soles velint eſſe, periculum ne incendio omnia perdantur.* Serinus. *Nam plurium imperium, ad plures trudit.*

Tac. IV. Annal. *Arduum* enim *ſemper eôdem loci potentiam & concordiam eſſe.* *Diſcordiã gignit.*

I. Hiſt. Itaque *pacis intereſt, omnem poteſtatem ad vnum conferri.* *Contrà, pacem Principatus.*

I. Ann. Legimus, imò ipſi vidimus, *diſcordantis* ſæpe *patriæ non aliud remedium fuiſſe, quàm ſi ab vno regeretur.*

Nec diſſentiunt à me prudentes. Ille clamat: ὁ βασιλεὺς, ὡς ϑεὸς ἐξ ἀνϑρώπων: *rex, deus quiſpiam humanus eſt.* Plato Polit. *Pro quo & veterum Auctoritas.*

Calli- mach. Alius, Ex δὲ Διὸς βασιλῆες: *Ex Ioue ſunt reges.*

Homer. Et tertius inculcat —διοτρεφέας βασιλῆας: *à Ioue educatos reges.*

Liu. lib. XXVI. Quinetiam nonnemo: *Regnum res inter deos homineſque pulcherrima.*

Vt iure concludam & optem cum Homero:

Iliad. B.

—εἷς κοίρανος ἔστω
Εἷς βασιλεύς.
—*herus vnicus eſto,*
Vnicus & Princeps.

 Nam

Nam plures rationes ſcio; nec affero, in hoc anguſto circo alienorum verborum, cui me incluſi.

CAPVT III.

Principatus definitio. per partes declaratio. & primùm, vtrius ſexus ille ſit?

NEc tamen Principatum omnem confuſè extollo, ſed verum & legitimum. *Quid Principatus?* quem definio, VNIVS IMPERIVM, MORIBVS AVT LEGIBVS DELATVM, SVSCEPTVM GESTVMQVE PARENTIVM BONO. in quâ formulâ, niſi fallor, non vim ſolùm omnem boni Principatus incluſi, ſed & ad illum viam. Diducam, & explicabo. Poſui primò, VNIVS IMPERIVM. virîne, an fœminæ? *Virorum ad munus.* Vtriuſque. ſed illius maximè: quia iubet ſic natura.

Vix feminarum: Τό τε γὰρ ἄῤῥεν, φύσει τοῦ θήλεος ἡγεμονικώτερον: *Nam quidquid maſculum, naturâ magis factum ad imperandum, fœmineo.* Ariſt. I. Polit. cap. VIII

Quæ imbecillæ. Etiam ratio. Nam palàm eſt quòd illę conditor noſtri deus, fœminis quidem

—pectus inſtruxit dolis,
Sed vim negauit. Seneca Octau.

Quæ inconſtantes. Nec conſtantiam dedit:

— Nulla diu fœmina pondus habet. Propert. lib. II. Eleg.

Quæ non ſapientes. Ne prudentiam quidem plenè. & *plerumque muliebre conſilium deterius.* Tac. XV. Annal.

Sæpe vitioſæ, Atqui hæc imperij vera inſtrumenta.

Sed

III. Annal. Sed adde & vitia. quia *non imbecillis tantùm & impar laboribus hic sexus, sed si licentia adsit, sæuus, ambitiosus.*

Quid etiam si sæpe lubricus? quàm in lubrico tunc respublica? *Nec enim fœmina, amissâ pudicitiâ, alia abnuerit.* Et lubrica. IV. Ann.

Denique indecorum, & seruum nimis hoc seruitium. Doctor meus de barbarâ quapiam gente: *Fœmina dominatur. in tantum non modò à libertate, sed à seruitute degenerant.* Nec honestum viris id iugum. De morib. Ger.

Atque his caussis videatur fœminis *sufficere obsequij gloria.* Plinius Paneg.

Ecce tamen & tela non imbellia pro imbelli sexu. Pro iis hæc ratio. quòd *Nulli præclusa est virtus. omnes admittit.* In alterã tamẽ partem ratio. Seneca, Epist.

Idem. *Nec sensum, nec sexum eligit.* A communione virtutis.

Et reuerâ, nónne eximiæ aliquot reginarum lectæ nobis, auditæ, visæ? quæ fortes, cautæ, castæ, *virilibus curis, fœminarum vitia exuerant.* Ab exemplis. Tac. VI. Annal.

Pro iisdem, consensu aliquot gentes. Britanni illi veteres non regno solùm præfecêre, sed bello. *Solitum* quippe *Britannis, fœminarum ductu bellare.* A ritu gentium. In Agr.

Germani viris ipsis ante-tulerunt: & *inesse ius sanctum aliquid ac prouidum putârũt.* De morib Ger.

Ibidem. Itaque *nec consilia earum aspernabantur, nec responsa negligebant.*

Imò *plerasque earum* (rides an ringeris?) *fatidi-*

fatidicas, & augescente superstitione, arbitrabantur deas. IV. Hist.

Capaces igitur sceptri: vt hi quidem censent. atque etiam ego, nisi lex aut mos patrius aliter iubent.

CAPVT IV.

Quomodo capiendus Principatus? duos legitimos modos esse, Electionem & Successionem. & de vtrâque aliquid dissertum.

Locum Principii plures adfectant.

NAM hæc ante omnia seruo. ideo addo, MORIBVS AVT LEGIBVS DELATVM: non temerè initium & velut caput Regiæ huius viæ muniens, quia multi calcare eam volunt pede non recto.

Natura mortalium auida imperij est, ait ille: Sallust. Iug.

Et id naturæ vitio.

Et alter: *Vetus ac pridem insita mortalibus potentia cupido:* Tac. II. Hist.

Eaque *cunctis affectibus flagrantior.* XV. Ann.

Frenum is duplex, Successio,

Itaque Principatum multi appetunt, nec boni ipsi, nec bono fine. quos repressit tamen mos siue lex gentium repagulo duplici, Electionis & Successionis. Hanc appello, CVM GENTILIS IS HONOS EST, ET PRINCEPS E PRINCIPE NASCITVR. Illam, CVM SPRETO NATALIVM IVRE, SVFFRAGIIS DESIGNATVR. Electio, antiquior. tamen

Et Electio.

Successio

Successio receptior, & aspectu aliquo melior: quia verum est *Illa vt videtur, melior.*

Tac. II. Hist. *Minore discrimine sumi Principem, quàm quæri.*

Turbis etiam hoc obstaculum. cùm alioqui *magnis* aut nouis *conatibus opportuni sint transitus rerum.* *Pacatior:* I. Hist.

III Annal. Nam clarum est, *prauas aliorum spes cohiberi, si successor non in incerto.* *Securior.*

Princeps ipse per hanc viam securior, & *pluribus* velut *munimentis insistit.* *Ex Principum ipsorum vsu.* I. Ann.

IV. Hist. Oraculum est, *Non classes, non legiones, perinde firma imperij munimenta, quàm numerum liberorum.*

Tamen aliis ratio magis placet alia. & aiunt, *Imperaturum omnibus, eligi debere ex omnibus.* *Pro Electione & sua ratio:* Plinius Paneg.

Tacit. I. Histor. Vel ideò, quòd plerumque *optimum quemque Electio inuenit.* *Quia digniores reperit:*

Ibidem. *Nam nasci & generari à principibus, fortuitum, nec vltrà æstimatur: cooptandi iudicium integrum, & si eligere velis, consensu monstratur.*

Minùs etiam seruilis hæc species. & *loco libertatis erit, si eligi incipimus.* *Quia & ipsa dignior.* Ibidem.

Sed vtra harum rectior, non rectæ viæ aliæ: nec *quisquam imperium flagitio quæsitum bonis artibus exercuit.* *Ceterùm extra has, obliqua via, nec fausta.* Eodem libro.

Curt. lib. IV. Imò nec diu exercuit. quia *nulla quæsita scelere potentia diuturna est.*

CAPVT V.

Initia Principatuum plerumque laudabilia: sed id non satis. perseuerandum esse.

SED addidi etiam, SVSCEPTVM GESTVMQVE. nec geminaui temerè; quia sunt qui suscipiant rectè, non gerant & finiant. ego autem palmam hanc in metâ, non in carceribus figo. Fit malo vitio, an fato humani generis, vt

Principia Principū ferè bona: at nō finis.

Initia magistratuum aut Principum *ferè meliora sint, sed finis inclinet.* Tac. xv. Annal.

Poëta non nesciuit:

> *—mitissima sors est*
> *Regnorum, sub rege nouo.* Lucan. lib. VIII.

Ideò grati, noui reges.

Imò nec ipsum vulgus. qui *accipiunt regem lætantes, vt fermè ad noua imperia.* Tac. II. Annal.

Sed non in longū.

Spei suæ quàm sæpe falsi! Nam plerique regnantium, *suóne an seruitij ingenio, dum adipiscūtur dominationes multâ caritate sunt; & maiore odio, postquàm adepti.* XII. Annal.

Caussa, quia fucatæ decidunt.

Fit ideo, quia plurimùm simulatæ eæ virtutes: cùm sciant omnes, *Nouum imperium incohantibus vtilem esse Clementiæ famam.* IV. Hist.

Aut certè mutātur regno.

Aut certè non altè insitæ. ideoque peccare paullatim *indulgentiâ fortunæ, & prauis magistris, discunt audéntque.* II. Hist.

Siue etiam Regni ipsius natura hoc fert, vt *diuturnitate in superbiam mutent.* XII. Annal.

At

Salluſt. Catil. At malè. *Imperium enim iis artibus facillimè retinetur, quibus initio partum eſt.* Suo ſæpe malo. quia

Ibidem. Quòd ſi ſe mutant: videant, ne *Fortuna* quoque *cum moribus immutetur.* Et fortuna cum iis mutatur.

CAPVT VI.

Quis finis, quò actiones omnes Princeps dirigat? Bonum publicum id eſſe, & ſeponenda priuata.

DENIQVE in extremo poſui PARENTIVM BONO: in iis verbis Finem ipſum veri Principatus complexus, & candidam illam metam, ad quam currat Regius hic athleta. quæ non aliud, quàm ſubditorum commodum, ſecuritas, ſalus.

Cicer. v. De Rep. Nam *moderatori reipub. beata ciuium vita propoſita eſt.* Beatitas ciuium, Principi propoſita:

Ibidem. Vt ea *opibus firma, copiis locuples, gloriâ ampla, virtute honeſta ſit.*

Xenophon. in Memorab. Socrat. lib. III. Te ſpectas? erras. καὶ γὰρ ὁ βασιλεὺς αἱρεῖται, οὐχ ἵνα ἑαυτοῦ καλῶς ἐπιμελῆται, ἀλλ᾽ ἵνα καὶ οἱ ἑλόμενοι διὰ τοῦτον εὖ πράττωσι: *nam rex eligitur, non vt ſeſe molliter curet, ſed vt per ipſum, ij qui elegerunt, bene beatéque agant.* Et ideò eligitur:

Ariſtot. VIII. Polit. cap. X. Hac vnâ in re maximè abit ille à Tyranno. quòd ὁ μὲν τύραννος τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον σκοπεῖ, ὁ δὲ βασιλεὺς, τὸ τῶν ἀρχομένων: *Tyrannus ſuum ipſius commodum ſpectat & quærit, at rex ſubditorum.* Tyrannus autè, ſua.

Qui verè eſt Homericus ille ποιμὴν λαῶν: *paſtor populorum.* Vt paſtori cura gregis eſt.

Scias

Scias igitur quisquis hoc nomine, *ciuium non seruitutem tibi traditam, sed tutelam.* Sen. de Clem.

Non igitur dominũ sinat. *Nec rempublicam tuam esse, sed te reipublicæ.* Indidē.

Ideò curet, foueat. Vatem audi:

Tu ciuem patrémque geras; tu consule cunctis, Claud. ad Hon.
Non tibi: nec tua te moueant, sed publica damna.

Non negligat, vt fluxi illi & soluti. Malus ille, qui *ex magnâ Fortunâ licentiam tantùm vsurpat:* Tac. IV. Histor.

Qui *non ad curas intentus, sed stupris & adulteriis Principem agit.* Ibidem.

Omne enim hoc, non solùm munus est. At verus bonusque noster intendit, vigilat: & scit, *Maximo imperio maximam curam inesse.* Sallust.

Omnium somnos illius vigilantia defendit, omnium otium illius labor, omnium delicias illius industria, omnium vacationem illius occupatio. Seneca Cōs. ad Polyb.

Ideò *remissum aliquando animum habebit, numquam solutum.* Ibidem.

Vigilans autem Princeps, firmus. Hoc subditorum bono fiet, hoc eius. quia *illius* demum *Principis magnitudo stabilis fundatáque est, quem omnes tam supra se esse quàm pro se sciunt.* Ibidem.

CAPVT

CAPVT VII.

De viâ rectâ quam Princeps ingrediatur: & primùm de Virtute. ostensum hanc ei, suâ caussâ, necessariam.

VERVM ecce Principem definiui: formabo tibi nunc eumdem, & quî perueniat ad salutarem illam metam velut manuducam. Inclusa sane hæc via in ipso Boni publici fine, fateor: (nemo enim sic geret, qui non ipse bonus: nec id solùm, sed & prudens:) verùm inclusa occultè. ego educam, aperiam, & totum hoc imperandi iter tenuiore quodam, vt sic dicam, sabulo sternam salubrium preceptorum. Duo sunt quæ legitimum & numeris suis absolutum Principem faciunt: Prudentia & Virtus. illa vt in Actionibus eius eluceat, hæc in vitâ. De Virtute præmittam: quæ prorsus & Regi assumẽda, & per eum his qui regnantur. Regi: quia ita decorum est, vt probitate emineat, qui dignitate. Cyrum lubens audio: qui

Ad Finē Boni publici duo conducunt:

Virtus & Prudẽtia.

Illa; Principi conuenit ex decoro:

Xenop. Pęd. IIX. *Οὐκ ᾤετο προσήκειν μηδενὶ ἀρχῆς, ὅςις μὴ βελτίων τῶν ἀρχομένων: non censebat conuenire cuiquam imperium, qui non melior esset iis quibus imperaret.*

Vulgò ita iudicamus; & vbi suffragiorum res, plerumque ὁ βασιλεὺς καθίςαται ἐκ τῶν ἐπιεικῶν καθ' ὑπεροχὴν τῆς ἀρετῆς, ἢ πράξεων τῶν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς: *rex constituitur ex idoneis aptisque ob eminentiam virtutis, aut actionum quæ à virtute.*

Arist. v. Politic. cap. x.

C Meo

Meo ſanè & poëtæ puncto,

Qui rectè faciet, non qui dominatur, erit Rex. Auſon. in Monoſ.

Ex famâ. Sed & fama eius hoc poſtulat: quæ parùm pura, ſi non vita. *Omnia* enim *facta dictáque Principis rumor excipit:* Sen. 1. De Clemen.

Nec magis ei, quàm Soli, latère contingit. Indidē.

Vt iure *cauere debeat qualem famam habeat: qui qualemcumque meruerit, magnam habiturus eſt.* Indidē.

Eò magis, quòd *inuiſum ſemel Principem ſeu benè ſeu malè facta premunt.* Tac. 1. Hiſtor.

Ex vtili. Etiam regni firmitas ſic poſcit. quia

—vbi non eſt pudor
Nec cura iuris, ſanctitas, pietas, fides,
Inſtabile regnum eſt. Seneca Thyeſt.

Sit ante oculos Nero, & qui alij tyrannorum: *quos ſua immanitas, ſua luxuria, ceruicibus publicis depulère.* Tac. 1. Hiſtor.

Ad exitium natæ voces,

—ſanctitas, pietas, fides
Priuata bona ſunt. quà iuuat, reges eant. Seneca Thyeſt.

Et vſu diſces.

CAPVT VIII.

Subditorum etiam causâ Principi virtutem induendam, & ipsis instillandam: sine quâ probus aut diuturnus nullus cœtus.

IAM & Principi cura altera, vt cùm ipse bonus, subditi etiam tales. Vbi virtus abest, quæ societas non dicam laudabilis, sed firma? Quod de opido poëta, de statu omni dixeris: *Infirmus reip. status sine virtute:*

Plaut. Persâ. *Si incolæ benè morati sunt, pulchrè munitum arbitror.*

Sin aliter: profectò

Ibidem. — *centuplex murus rebus seruandis parum est.*

Polyb. lib. VI. Audi Prudentiæ alumnum: *Ille reipub. status optabilis & firmius est, in quo & priuatim sanctè innoxiéque viuitur, & publicè Iustitia ac Clementia vigent.* *Cum eâ firmus & felix.*

Plato Alcib. I. Audi & Sapientiæ: Εἰ μέλλεις τὰ τῆς πόλεως πράξειν ὀρθῶς καὶ καλῶς, ἀρετῆς σοι μεταδοτέον τοῖς πολίταις: *Si remp. rectè laudabilitérque instituis gerere, virtus tibi cum ciuibus communicanda est.*

Sallust. ad Cæs. Hos, inquam, potiùs, quàm illos malè callidos. qui *eò munitiores reges censent, quò illi quibus imperitant nequiores fuêre.* *Praua quo minùs optima.*

Plinius Paneg. *Quòd patientiores seruitutis arbitrantur, quos non deceat nisi esse seruos.* *Fi...*

Sed hac submersa. Sed profectò hac ipsâ in re errant. Nam *pessimus quisque asperrimè rectorem patitur.* Sallust. ad Cas.

Quò quis melior, hoc ægrè patitur. Contrà boni, mites & obnoxij, *metuentes magis quàm metuendi.* Idem in Iugurt.

Et ab ore veritatis illud est,

— *Facile imperium in bonos.* Plaut. Mil.

Iure igitur dabis operam, *cùm ipse bonus atque strenuus sis, vti quàm optimis imperites.* Sallust. ad Cas.

Capvt IX.

Subditos probos fieri maximè à Principis exemplo. cuius incredibilis vis in vtramuis partem.

HOc duplici viâ assequêre, Legum & Exempli. De illâ, mox tangam: de hac nunc habe.

Subditi ad principē se formant. *Quales in republicâ principes sunt, tales reliquos solere esse ciues.* Cic. in Epist.

— *componitur orbis*
Regis ad exemplum. Claud. v. Cons. Honor.

Eius caussa. Nec caussa occulta. quoniam ad alta illa versæ plerumque mentes & oculi: *nec tam imperio nobis opus, quàm exemplo.* Plinius Paneg.

Duci natura mauult, quā cogi. Quod vrget efficacius, quàm ipsæ leges. *Obsequium* enim *in Principem & æmulandi amor validiora, quàm pœna ex legibus.* Tac. III. Annal.

Facta Principū, iussa. Quanquam illud ipsum tacita quædam lex est. quoniam *hæc conditio principum, vt quidquid faciant, præcipere videantur.* Quinct. Declam. IV.

Vis

Velleius lib. II. Vis tuos bonos? ipse esto. *Rectè facere princeps ciues suos, faciendo, docet.* Et eo bono, plerúque boni:

Senec. Thyest. *Rex velit honesta, nemo non eadem volet.*

Solutos & malos? te solue. Nam *vitia non solum ipsi Principes concipiunt, sed etiam in ciuitatem infundunt. plusq; exemplo, quàm peccato nocent.* Malo, mali. Cic. III. De Leg.

Tac. III. Annal. Et bene noster: *Vnius inuidiâ* (addo ego, *& culpâ*) *ab omnibus peccatur.*

CAPVT X.

Distinctius de Virtutibus Principis dictum: & primùm de Iustitiâ, quàm ea necessaria: etiam in ipso Principe.

ERGO Virtus Principi decôra & vtilis. omnisne? ita censeo. sic tamen vt species eius quasdam magis necessarias fatear, quę eminent & propriè regnum sibi postulant in Regno. Hæ mihi duorum generum: & sunt quædam vt minuta sidera, quædam vt magna. Inter magna luminaria habeo, Iustitiam & Clementiam. è quibus illam veluti Solem facio: qui nisi Imperiorum omne corpus illuceat, tenebræ in iis, tempestas, nimbi. Duplices virtutes Princ. pu: Maiores, Minores.

Cic. II. Offic. *Tanta enim huius vis est, vt nec ij quidem qui scelere ac maleficio pascuntur, possint sine vllâ particulâ Iustitiæ viuere.* Iustitia, inter maiores.

Quam in hac meâ re definio, VIRTVTEM IVS ET ÆQVVM IN SE INQVE ALIIS FIRMITER SERVANTEM. Eius descriptio.

Principi in se exercenda.

TEM. In se, dixi: quia Principem ipsum huic alligo: quem legibus placet subiici, etsi (quorundam sensu)

Principi eas nemo scripsit. — Plin. Paneg.

Isque legibus illigandus:

Nam ἄνομος sanè μοναρχία, χαλεπὴ, καὶ βαρυτάτη ξυνοικῆσαι: *illex Principatus molestus, & cui haud facilè subsis.* — Plato in Politic.

Ne quid uis ei liceat.

Turpe illud, *Licet si libet.* — Spart. in Anton. Carac.

Hoc pulchrius:

Minimum decet libere, cui nimium licet. — Senec. Troad.

Et meminerit Princeps, *non solùm quantum sibi commissum, sed etiam quatenus permissum sit.* — Cic. Orat. pro Rabir.

Quae obstrictio imperium non minuit.

Poëtæ illud falsum & improbum:

Sceptrorum vis tota perit, si pendere iusta Incipit. — Lucan. Lib. VIII.

Imò firmat:

Oratoris hoc verius: *Ius & æquitas, vincula ciuitatum.* — Cic. Paradox.

Et facit vere Regnum.

Item illud diuini viri: *Remotâ Iustitiâ, quid sunt regna, nisi magna latrocinia?* — Aug. IV. De ciuitat.

Vnicontraria & improba

A barbaro istud barbarum: *In summâ fortunâ id æquius, quod validius.* — Tac. XV. Annal.

Opposita meliores.

Contrà, à rege illud regium: *Cùm omnia possimus, sola credimus licere nobis laudanda.* — Theodahad. apud Cassiod. Var. lib. X.

Poëta etiam sapienter:

Ου τοὺς κρατοῦντας χρὴ κρατεῖν, ἃ μὴ χρεών:
Non fas potentes posse, fieri quod nefas. — Euripid.

Malitiose item dogmata

Denique nec Euphemi illius sermo εὔφημος. Ανδρὶ τυράννῳ, ἢ πόλει ἀρχὴν ἐχούσῃ, οὐδὲν — In Thucyd. lib. VI.

ὐδὲν ἄλογον ὅ,τι ξυμφέρον: *Viro aut vrbi principi nihil iniustum quod fructuosum.*

Xenop. De Cyri Exped. lib. VII. Apage. ab ore aureo aurum illud purius: Ἐγὼ δὲ ὐδὲν νομίζω γε ἀνδρὶ, ἄλλως τε καὶ ἄρχοντι, κάλλιον εἶναι κτῆμα ὐδὲ λαμπρότερον ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης. *Ego verò nullas opes viro, ac præsertim Principi, pulchriores honestiorésque censeo, quàm Virtutem & Iustitiam.* *Dogma simplicius ac verius.*

Et fructum Regi quid ingerunt? gloriam *Gloria Iustitia adsiciat* Cic. III. de Offic. potiùs. *Fundamentum* autem *perpetuæ commendationis & famæ Iustitia est: sine quâ nihil potest esse laudabile.*

August. apud Senec. in Ludo. Præclarè Principum princeps: *Pietate & Iustitiâ, Principes dij fiunt.* *Et pene diuinitas.*

CAPVT XI.

Iustitiam administrandam Subditis esse. æquabiliter: temperanter: & sine cumulo legum. remoto etiam litium studio.

EAM igitur in se Princeps seruet: nec id solùm, sed, vt addidi, IN ALIIS. quia Diuam hanc afferere, vnà cum regni munere ei munus. Originem sceptri si repetis, *Ius reddere primũ Principis munus.*

Cic. II. de Offic. *Fruendæ iustitiæ caussâ* reperies *olim benè moratos reges constitutos.* *Hac caussâ creatus maximè.*

Quid enim aliud quàm contra vim & manuariam illam legem inuenti & inuecti Ibidem. isti? vt essent, qui *summos cum infimis pari iure retinerent.*

Benè Sapientiæ filius: βούλεται ὁ βασιλεὺς

Vt suum cuique detur, seruetur. εἶναι φύλαξ, ὅπως οἱ μὲν κεκτημένοι τὰς οὐσίας μηθὲν ἄδικον πάσχωσιν: ὁ δὲ δῆμος, μὴ ὑβρίζηται μηθέν: *Rex debet & vult esse custos, vt nec opulenti iniustum aliquid patiantur, nec plebs contumeliam accipiat.* Arist. v. Pol. cap. x.

Benè & Musarum filius:

Τοὔνεκα γὰρ βασιλῆες ἐχέφρονες, οὕνεκα λαοῖς Hesiod. Theog.
Βλαπτομένοις ἀγορῆφι μετάτροπα ἔργα τελεῦσι:
Hac vnâ, reges olim, sunt fine, creati:
Dicere ius populis, iniustáque tollere facta.

Ius sit aequum: Ius ergo noster dicat, reddat: & id habeat *supra omnem iniuriam positum.* Sen. De Clem. I.

Sine pretij aut gratiae aspectu: *Nihil in penatibus eius venale* sit, *aut ambitioni peruium.* Tacit. XIII. Annal.

Caussas reosque audiat. quia *inauditi atque indefensi, tanquam innocentes pereunt.* I. Hist.

Ex legum praescripto. Leges ne violet. ἐν γὰρ τοῖς νόμοις ἐστὶν ἡ σωτηρία τῆς πόλεως: *nam in legibus salus ciuitatis sita:* Aristot. Rhet. I. cap III.

Interdum tamen temperet, quia haud frustrà *Summum ius, antiqui summam putarunt crucem.* Colum. lib. I.

Nouae aut multae leges fugiendae: Nouas parcè ferat. nam & illud verum, *Corruptissimâ republicâ, plurimae leges.* Tac. IV. Annal.

Hoc aeuum si vides, fateare, *vt anteà flagitiis, sic nunc legibus laborari.* Ibidem.

Inde litigandi ars & studium: *vt quemadmodum*

Annal. XI. *modum vis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam aduocatis ferat.* Et fori hac litigia.

Ibidem. Inde *publicæ mercis nihil tam vanale, quàm aduocatorum perfidia.*

Colum. lib. I. Et cur dissimulem? pestis Europæ *caninum* hoc *studium.* quod haud temerè quispiam *concessum latrocinium* dixit Quod inter caussas (mihi quidem) corrupti huius æui.

Plutar. Catonis prisci voto meum adsonet, *Forum muricibus sterni.*

Plinius Paneg. Et medeatur noster Princeps: videatque *ne legibus fundata ciuitas, legibus euertatur.* Ideò noua & diuersa Iustiniani opus.

Colum. lib. I. *Sine caussidicis satis felices olim fuère, futuræque sunt vrbes.*

CAPVT XII.

Clementia definita. Principi commendata. quæ amabilem eum, quæ firmum, quæ illustrem facit.

PRÆFERO nunc Principi lumen alterum, Clementiam: id est, vt ego appello, Imperiorum Lunam. Mitis & mollis ea Diua: quæ lenit, quæ temperat; noxios eripit, lapsos erigit; & seruatum it eosipsos qui se perdunt. Nec descripserim eam aliter, quàm VIRTVTEM ANIMI A POENA AVT VINDICTA AD LENITATEM CVM IVDICIO INCLINANTIS. Hæc homini omnium virtutum conuenientissima, quia humanissima. sed Clementiæ munera. Eius descriptio. Conuenientissima Principi.

Sen. I. De Clemen. *Nullum tamen ex omnibus magis, quàm Regem aut Principem decet:*

Qui latiùs exercere potest:

Quia *plus habet apud illos quod seruet, ac maiore in materiâ appâret.* Ibidem.

Et debet. quia gratiam ei parat:

Quia etiam omnia concilíat, quæ sceptro digna. Amorem inprimis:

Qui vult amari, languidâ regnet manu. Seneca Tragic.

Tutelam:

Securitatem, quæ ex amore.

Non enim *sic excubiæ, nec circumstantia*
tela,
Quàm tutatur amor. Claud. ad Hon.

Et cetera vi aut fraude perrumpas: *hæc arx inaccessa, hoc inexpugnabile munimentum est, munimento non egere.* Plinius Paneg.

In regno firmitatē.

Etiam firmitatem. Nam *firmissimum id imperium, quo obedientes gaudent.* Liu. lib. VIII.

Contrà autem,

Inuisa nemo imperia retinuit diu. Seneca

Nec crudeles aut immites vnquā diuturni.

Euentibus omnis æui crede. *qui benignitate ac clementiâ imperium temperauêre, his candida & læta omnia fuisse: etiā hostes æquiores quàm aliis ciues.* Sallust. ad Cæs.

Sed & gloriam parat: Imò velut diuinitatem.

Adde, quòd æterna gloria ab hac viâ: *nec vllâ re propiùs homines ad deum accedunt, quàm salute hominibus dandâ.* Cic. pro Ligar.

Audiat, recondat, Princeps.

Poëta, versibus aureis:

Pulchrum eminere est inter illustres viros: Seneca Octau.
Consulere patriæ, parcere afflictis, ferâ
Cæde abstinere, tempus atque iræ dare,
Orbi quietem, sæculo pacem suo.
Hæc summa virtus, petitur hac cælum viâ.

Tac. II. Annal. Vsurpet igitur meus Princeps: & *amorem apud populares, metum apud hostes quærat.*

XII. Annal. *Nec dominationem, & seruos; sed rectorem, & ciues cogitet: Clementiámque & Iustitiam capessat.* Rex esto, non Dominus.

Ita Homeri illud conueniet: Iste pater:

Odyss. β & alibi. —Πατὴρ δ' ὡς ἤπιος ἦεν.
—mitis erat patris instar.

Ita Biantis illud eueniet: τοὺς ὑπηκόους φοβεῖσθαι μὴ αὐτὸν, ἀλλ' ὑπὲρ αὐτοῦ: *timere subditos non illum, sed pro illo.* Vt illi timeat, non illum.

CAPVT XIII.

Clementia vberiùs commendata, sed cum temperie. Abire eam à Iustitiâ leniter. nec tamen soluere eam vim Imperij, sed vincire lento nodo.

SED vsurpet (non temerè à me positum) CVM IVDICIO. quia absque illo, mollities hæc & lentitudo sit, & flagitium, adeò non virtus. Secedit paullum, fateor, ab acri illo Iustitiæ Sole hæc Luna: sed secedit, nō discedit, diuersa potiùs quàm aduersa. Iustitia ipsa nihil indignetur, haud vsquequaque adhærere sibi Principem nostrum pede presso: quoniam sine peste & pernicie id non potest generis humani. Flectit à iustitia clementia: Sed bono nostro.

Tac. III. Annal. *Flagitia* enim *& facinora sine modo sunt:* Idque ob assiduas & innumeras culpas:

Thuc. lib. III. Πεφύκασί τε ἅπαντες, ait ille, καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ ἁμαρτάνειν, καὶ οὐκ ἔστι νόμος ὅστις ἀπείρξει τούτου: *Nati omnes peccare & labi sunt,*

quà

quà priuatim quà publicè, neque lex est quæ satis validè vetet aut capiat modum.

Quæ dissimulanda: aut omnes, & omnia, perdenda. Ita necessarium est, sæpe dissimulet, & *malit videri inuenisse bonos quàm fecisse.* Tacit. in Agric.

Crebra punitio vilescit. An rigidè semper puniat? non ex publico id vsu. quia *seueritas amittit adsiduitate auctoritatem*: Sen. 1. De Clemen.

Imò irritat peccata. Et nescio quo obnitendi vitio, *videbis ea sæpe committi quæ sæpe vindicantur.* Ibidem.

Rebelliones excitat. Sed nec ex ipsius priuato. quoniam *vt arbores quædam recisæ pullulant: ita regia crudelitas auget inimicorum numerum, tollendo.* Ibidem.

Temperatus enim timor est, qui cohibet: assiduus & acer in vindictam excitat. Ibid.

Nec timor coërcet. Verissimè dixerim: Sæuitia *plus timoris quàm potentiæ addit.* Sallust. Iug.

Metus autem & Terror infirma vincula caritatis. quæ vbi remoueris, qui timere desierint, odisse incipient: Tacit. Agric.

Et *repertis auctoribus, tollent animos.* VI. Ann

Infame hoc etiam Principi. Et tamen fac proficere. quæ hîc gloria? *Principi non minùs turpia multa supplicia, quàm medico funera.* Sen. 1. De Clemen.

Et Iustitia omnino temperanda: Melior ergo via altera. & veri *benignique Principis est, ad Clementiæ commodum, transilire interdum terminos Aequitatis, quando sola est Misericordia, cui omnes virtutes cedere honorabiliter non recusant.* Cassiod. XI. Var.

In leuiter errante, aut seriò pœnitente. Clementis Iustitiæ exemplum, siue præceptum hoc habeat. *Omnia scire, non omnia resequi;* Tacit. Agric.

resequi; paruis peccatis veniam, magnis seueritatem commodare: nec pœnâ semper, sed sæpiùs pœnitentiâ contentus esse.

Claud. *—ignoscere pulchrum*
Iam misero. pœnaq; genus, vidisse precantem.

Cleon quid mihi obgannit? Tria esse ἀξυμφορώτατα τῇ ἀρχῇ, οἶκτον, καὶ ἡδονὴν λόγων καὶ ἐπιείκειαν, *nocentissima Imperio, Miserationem, Blandiloquentiam, & Lenitatem.* — *Non resoluit imperium Benignitas.* (Thuc. lib. III.)

Mentitur. nam & Clementiæ sui nerui, & — *Imò efficacius iubet quædam & patrat.*

Claud. Pan. Mallij. *—peragit tranquilla potestas*
Quod violenta nequit: mandatáque fortiùs vrget
Imperiosa quies.

Plin. lib. VIII. Ep. *Malè* sanè *terrore veneratio acquiritur. longéque valentior amor ad obtinendum quod velis, quàm timor.*

Sallust. ad Cæs. Crispi gemmâ hæc consigno. *Equidem ego cuncta imperia crudelia, magis acerba quàm diuturna arbitror: neque quemquam à multis metuendum esse, quin ad eum ex multis formido recidat. Eam vitam, bellum æternum & anceps gerere. quoniam neque aduersus, neque ab tergo aut lateribus tutus sis, semper in metu aut periculo agites.* — *O non nisi è cælo verba! Hauri princeps, hauri.*

CAPVT

CAPVT XIV.

De fide adiunctum, quæ Iustitiæ origo aut suboles. Ea commendata, vt columen humani generis. Gloriosam hanc Principi esse. & vtilem. Spreti ab Etruriâ doctores noui.

HABES duo lumina. de quorum fulgore & quasi repercussu, ecce tibi duo altera accensa, Fidem & Modestiam. E quibus illa Iustitiæ ita vicina est, vt alteram ab alterâ oriri verè dixeris, nec refert vtram. Nam &

Fides Iustitiæ fundamentum est. Cic. 1. Offic.

Et hæc in animo non subsidet, nisi in quo illius honos & amor. Eam describere breuiter possum; EFFECTVM, QVOD IN NOBIS SIT, DICTI AVT PROMISSI. Virtus, quæ iure omnino cara sit Principi, cui sua aut publica res cara. Nam hæc

Fides descriptio.

Commendatio.

Sanctissimum humani pectoris bonum est. Seneca Epist. LXXXIX.

Ante Iouem generata, decus diuûmque hominúmque, Silius ad Fidem.
Quâ sine non tellus pacem, non æquora norunt:
Iustitiæ consors, tacitúmque in pectore numen.

Honos ei Romæ.

Quam nec immeritò *in Capitolio vicinam Iouis optimi maximi* Romani *esse voluerunt.* Cato Censorius.

Vt enim

Vt enim ille tutor humani generis, sic
Cic. III. Offic. istą: *nec vlla res vehementiùs remp. continet, quàm Fides.*

Auctor ad Her. lib. III. Itaque eam *magnopere censemus conseruandam:* *Seruanda firmiter in rep.*

Fama suadet: quoniam
Euripid. —Καλόν τι γλῶσσ᾽, ὅτῳ πίστις παρῇ: *Honos ita exigit:*
—res pulchra, linguâ cui fiet Fides.

Aristot. Rhet. ad Theod. 3. cap. XV. Fructus suadet. Καὶ ἀκύρων γιγνομένων τῶν συνθηκῶν, ἀνήρηται ἡ πρὸς ἀλλήλους χρεία τῶν ἀνθρώπων: *& infirmatis violatisque pactis, tollitur inter homines commerciorum vsus.* *Et vtilitas.*

Cic. pro Q. Rosc. Com. Planè igitur *perfidiosum & nefarium est, fidem frangere, quæ continet vitam.*

Et vbi isti doctores noui?
Aristop. Acharn. Οἷσιν οὔτε βωμὸς, οὔτε πίστις, οὔθ᾽ ὅρκος μένει: *Nec audiendi vulpiones, qui suffi-dunt.*
Queis nec ara, nec fides, nec vlla firma pactio est.

Qui aures Principum venenant; & suadent, *Vt omnia recta & honesta neglegant, dummodo potentiam consequantur.* Cic. III. Offic.

Qui intermortuum illud recoquunt,
Ex Euripide. *—ius regnandi gratiâ*
Violandum est. aliis rebus pietatem colas.

Seneca Epist. LXXXIX. Heu vani, falsi! Nam *Fides nullâ necessitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur præmio.* *Frangenda ea nullâ vi.*

Silius lib. XIII. *—Fulgentibus ostro*
Hæc potior regnis.

Fraudes

Nullâ fraude. Fraudes & captiunculas miſcent? ſcio. & *perfidos nunquam cauſſa deficiet, cur pacto non ſtent:* Liu. lib. IX.

*Semper*que *aliquam fraudis ſpeciem iuris imponent.* Ibidem.

Sed audiant generoſum Braſidam. Ἀπάτῃ εὐπρεπεῖ αἴσχιον τοῖς τε ἐν ἀξιώματι πλεονεκτῆσαι, ἢ βίᾳ ἐμφανεῖ: *Iis qui in dignitate ſunt, turpius, fraude honeſtâ circumuenire aut lædere, quàm vi apertâ.* Thuc. lib. IV.

Etiam infido ſeruanda: Nam quod nonnulli ſibi *ſumunt, nullam eſſe fidem quæ infideli data ſit:* Cic. III. Offic.

Errant, & *quærunt latebram periurio.* Ibidem.

Nam *Fides etiam perfidis præſtanda eſt:* Ambr. II. de Offic.

Etiam hoſti. Etiam inter arma. &

—optimus ille Silius lib. XIII.
Militiæ, cui poſtremum eſt primúmque tueri
Inter bella fidem.

Apagite igitur iſtos, ô mei reges:

—neu rumpite fœdera pacis, Idem lib. II.
Nec regnis poſtferte fidem.

Periuris deus hominésque infeſti. Hoc cogitate. οὐκ ἐπιορκεῖν, φοβουμένους τήν τε παρὰ τῶν θεῶν τιμωρίαν, καὶ τὴν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις αἰσχύνην: *non peierare, timentes & diuinam vltionem, & humanam infamiam.* Ariſtot. Rhet ad Alex. ca. XVIII.

Nam profectò

—etſi quis primò periuria celat: Tibul.
Sera tamen tacitis pœna venit pedibus.

CAPVT

CAPVT XV.

De Modestiâ præscriptum, quæ Clementiæ aßidet. ¶ *Instillata Principi, & in Sensu & in Actione.*

ET Fides quidem Iustitiæ, vt sic dicam, παρήλιος est: de Clementiæ autem lumine, Modestiæ lumen refulget. quæ concolor illi valdè, & lenis mitisque animi assidua comes. Definio, RATIONE TEMPERATVM, NEC ACTIONE EXSVLTANTEM, DE SE SVISQVE SENSVM. Quæ virtus cùm aliis inculcanda (quid enim homines sumus? aut quamdiu sumus?) tum Principi maximè: quem *Quid Modestia?*

Bernar. in Epist. *In alto positum non alta sapere, difficile est.* *Rara in aula, & apud magnos.*

Sen. II. De irâ. *Quidquid* enim *leue & inane in animo est, secundâ se aurâ sustollit.*

Salluſt. Iugurth. Hinc plerumque in magnis ille *contemptor animus, & superbia, commune nobilitatis malum.*

Tac. xv. Annal. Sed noster temperet, sciatque *Modestiæ famam neque summis mortalium aspernādam, & à diis æstimari.* *Esse tamē debet.*

Plinius Paneg. Cur autem insolescat? *Non minus hominem se, quàm hominibus præesse cogitet.* *Nam supra, non extra homines Princeps.*

Tac. I. Annal. Sceptrum, aut opes, faciunt animos? Miser & vane. *Cuncta mortalium incerta: quantóque plus adeptus sis, tantò te magis in lubrico* censeas. *Et regnū, & omnia regni vana.*

Valer. lib. vi. cap. vlt. *Caduca hæc & fragilia, puerilibúsque consenta-* *Incerta,*

sentanea crepundiis, quæ vires atque opes humanæ vocantur.

Ruinæ præcipiti obnoxia. *An ignoras magnas arbores diu crescere, vnâ horâ exstirpari?* Curt. lib. VII.

Vidi cruentos carcere includi duces,
Et impotentis terga plebeiâ manu
Scindi Tyranni. Senecæ Hercul. Fur.

Scilicet *nihil tam firmum est, cui periculum non sit etiam ab inualido.* Curt. lib. VII.

Leo ipse *aliquando minimarum auium pabulum fit, & ferrum rubigo consumit.* Ibid.

Etiam in externis Modestia amplectenda. Sensum ergo modificetur & temperet: imò & ACTIONEM. *Persona* enim *Principis non solùm animis, sed etiam oculis seruire debet ciuium.* Cic. Philip. VIII.

In sermone: Sermo ei grauis. *Nam quemadmodum sapienti viro incessus modestior conuenit: ita oratio pressa, non audax.* Senecæ Epist.

Nam futiles, inutiles. Etiam paucus. Apage linguaces istos: quibus (plerumque ita euenit) *loquentiæ multum, sapientiæ parum.* Sallust. Catil.

Quorum omnis vis virtúsque in linguâ sita est. Idem ad Cæs.

Sanè vetus illud nondum me fefellit: *Canem timidum latrare vehementiùs, quàm mordere. altissima quæque flumina minimo sono labi.* Curt. lib. VII.

In veste: At in Cultu, ne exuberet. Virum magnum ad regem Magnum audiat: πολὺ κάλλιον καὶ βασιλικώτερον, τὴν ψυχὴν ἔχειν εὐ- Aristot. Præf. ad Alexand.

γνωμο-

γνωμονοῦσαν, ἢ τὴν ἕξιν τοῦ σώματος ὁρᾶν εὐειματοῦσαν: multò pulchrius magísque regium, animum preferre cultum & compositum, quàm corporis vestem.

Marius apud Sallust. Benè Romanus imperator: *Munditias mulieribus, viris laborem conuenire.*

Et cultu quid opus? Ἔμοιγε δοκεῖ καὶ ἐκ θεῶν τιμή τις καὶ χάρις συμπαρέπεσθαι ἀνδρὶ ἄρχοντι: *Mihi à deo & à cælo videtur Venus quæpiam & Gratia comitari ac subsequi virum principem.* (Xenop. in Hier.)

Nec aliter de externâ omni specie censeo. & hoc de Modestiâ, ab Scythis præcepto non Scythico concludo. *Fortunam tuam, ô Princeps, pressis manibus tene. lubrica est, nec inuita teneri potest. Impone felicitati tuæ frænos, faciliùs illam reges.* (Curt. lib. vii.) (*Et aliâ circumfusa specie.*)

CAPVT XVI.

Ex occasione de Maiestate adnexâ lacinia. quid ea, & qui, & quatenus paranda?

SED Modestiam tamen ita commendo Principi, vt non spernam ab eo Maiestatem. Hæc est REVERENDA QVÆDAM AMPLITVDO, OB MERITVM VIRTVTIS, AVT RERVM ADFINIVM. Græcis ea Σεμνότης dicta: nobis, in priuato Auctoritas, in Principe Maiestas. Acre ea telum ad imperium: quoniam & in pace *Ad fidem faciendam Auctoritas quæritur.* (Cicer. Top.) (*Descriptio Maiestatis.*) (*Quæ vtilis regnanti.*)

 Et

Et *multum in bellis quoque administrandis, atque imperio militari valet.* Idem proleg. Man.

Proprii à Virtute orta: sed & ab externis. Nec magis eam à Principe remoueo, quàm Virtutem ipsam: quæ plerumque illam gignit. Quanquam & *concursio rerum externarum affert Auctoritatem.* Idem Topic.

A Grauitate. Vt morum inprimis grauitas. si tamen ita temperes, vt *tristitiam & arrogantiam exuas*: Tacit. Agric.

Nec tibi, quod est rarissimum, aut facilitas auctoritatem, aut seueritas amorem deminuat. Ibidem.

Qualis laudatus ille Germanicus: qui *visu & auditu iuxtà venerabilis, cùm magnitudinem & grauitatem summæ fortunæ retineret, inuidiam & arrogantiam effugerat.* II. Ann.

A corpore, aut verbis. Faciunt & quædam à naturâ. vt siquis *corpore ingens, verbis magnificus.* xv. Annal.

A temperato recessu. Aut ab arte. vt recessus & seiunctio: quia viles plerumque, qui nimium ciuiles. Et effatum Liuianum verum est: *Continuus aspectus minùs verendos magnos homines ipsâ satietate facit.* Liuius li. xxxv.

Et *maiestati maior ex longinquo reuerẽtia*: Tac. I. Annal.

Hominibusque *omne ignotum* semper *pro magnifico est.* Sed modus in his talibus esto: qui sal & anima virtutum. In Agric.

CAPVT

CAPVT XVII.

Minores aliquot virtutes positæ, quæ Principem deceant: sed sparsim, & breuiter.

VENIO nunc ad minora, quæ dixi, lumina: id est, virtutes haud æquè illustres aut necessarias regibus, tamen vtiles. quas, velut stellas, spargam & defigam (fas ita loqui) in supremi Capitis huius cælo. Audi Princeps.

Cic. 1. Offic. BENEFICVS esto. *Liberalitate* enim *nihil est naturæ hominis accommodatius*: *Liberalitas decora Principi.*

Sallust. Iugurt. Et Regum inprimis. quos *armis, quàm munificentiâ vinci, minùs flagitiosum est.*

Plin. lib. VII. Ep. Sed cum iudicio esto. *Subita* enim *largitionis comes, pœnitentia.* *Cum dilectu tamē, & modo.*

Tac. II. Annal. Etiam cum modo. ne *si ærarium ambitione exhauseris, per scelera supplendum sit.*

Hieron. Nimis hauriendo Fontem ipsum exhauris. nec malè vir sanctus: *Liberalitate liberalitas perit.*

Tacit. 1. Hist. *Falluntur* autem *quibus luxuria specie liberalitatis imponit. perdere multi sciunt, donare nesciunt.*

XI. Annal. CASTVS esto. *Animo* enim *per libidines corrupto nihil honestum inest.* *In coniugē amor:*

XII. Annal. Coniugi deditus: nec tamen cum Claudiano illo stipite, *cōiugum imperiis obnoxius.* *At nō obsequium.*

Arist. II. Polit. cap. VII. Turpe viro, imò ipsi imperio. Καίτοι τί διαφέρει γυναῖκας ἄρχειν, ἢ τοὺς ἄρχοντας ὑπὸ

τῶν γυναικῶν ἄρχεσθαι; Quid verò interest, vtrum fœminæ gubernent, an qui gubernant, gubernentur à fœminis?

Iram vitet: aut aperiat. IRAM fuge. eaque aut nulla tibi, aut aperta esto. Principi viro *honestius puta offendere, quàm odisse.* Tacit. Agric.

Mali illi *obscuri, eóque irreuocabiles.* Ibidem.

Qui reponunt odia, *quódque sæuæ cogitationis indicium est, secreto suo satiantur.* Ibidem.

In conuicia ne in iurias. CONVICIA sperne. *Magnā fortunam magnus animus decet*, & talium contemptor. Sen. I. de Clemen.

Cuius est *proprium, placidum esse tranquillúmque, & iniurias atque offensiones supernè despicere.* Ibidem.

Vniuersè autem verum est: *Conuicia, si irascare, agnita videntur: spreta exolescunt.* Tac IV. Annal.

Famam curet. FAMAM tamen ne contemne: & cogita *Ceteris mortalium in eo stare consilia, quid sibi conducere arbitrentur: Principum diuersam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda.* Ibidem.

Laus tibi & posteritas in oculis: censeasque *cetera Principibus statim adesse: vnum insatiabiliter parandum, prosperā sui memoriam. Nam contemtu famæ, contemni virtutes.* Ibidem.

Doctrinā amet. DOCTRINAM nonnihil ad hunc finem promoue: quæ languet. quoniam *sublatis studiorum pretiis, etiam studia pereunt.* XI. Ann.

Ea *spiritum & sanguinem sub te recipiant.* Plinius Paneg.

Ita *temporibus tuis dicendis, non deerunt decôra ingenia.* I. Ann.

I. LI-

I. LIPSI POLITICORVM SIVE CIVILIS DOCTRINÆ LIBRI TERTII

Capvt I.

Prudentiam Principi per-necessariam. sine eâ vim & opes inutilia. miscenda esse. sed primam illam in gubernatione præpollere.

PErtexvi regiam hanc Virtutum vestem: Prudentiæ telam ordior. quam vt felici pectine percurram & percutiam, te vera Minerua nostra inuoco, ô æterni patris ęterna proles. Prudentiæ ad omnes res humanas vsus: sed ad imperium maximè. quod sine eâ non solùm infirmum sit, sed ausim dicere nullum. Quis nauim mihi dirigat, sine ferro quod affricuit Siderites? sic nemo rempub. sine mente quam afflauit illa Diua. Vim solam cogites? frustra. Qualis poëtarum ille Cyclops, amisso oculo: talis Princeps, cui abest lumen hoc frontis.

Prudētia in gubernando vsus.

Potentia sine eâ cæca, præceps.

Horat. III. Od. *Vis consilî expers mole ruit suâ.*

Curt. lib. VIII. *Nec est diuturna possessio, in quam gladio inducimur.*

At contrà,

Vim temperatam di quoque prouehunt Horat.
In maius: III.Od.

Mixta vtraque effi acissima. Temperatam dico, prudentiæ hac mixturâ. Ῥώμη γὰρ μετὰ φρονήσεως, ait mellitus orator, ὠφέλησεν. ἄνευ δὲ ταύτης, πλείω τοὺς ἔχοντας ἔβλαψε: *Nam vis prudẽtiæ adiuncta, vsui est: sine eâ, abit magis in noxam.* Isocrat. ad Demonic.

Nec malè poëta:

— non solis viribus æquum Valer.
Credere. sæpe acri potior prudentia dextrâ. Flac. I v. Argon.

Imperium alioqui in homines, durum: Et certè in gubernatione palàm potior: quia sola lene illud frænum est, quo voluntarij rediguntur in obedientiæ gyrum. Ecce, ne animalia quidem cetera domueris sine tractatione quadam & arte: tu speres hominem? quo *nullum animal morosius est, nullum maiori arte tractandum.* Sen. De Clem. I.

Qui naturâ refractarij. Naturâ nos feroces, indomiti, æqui impatientes, nedum seruitutis. καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐπ' οὐδένας μᾶλλον συνίσανται, ἢ ἐπὶ τούτους, οὓς ἂν αἴσθωνται ἄρχειν αὐτῶν ἐπιχειροῦντας: *& homines in nullos magis insurgunt, quàm in eos quos imperium in se adfectare sentiscunt.* Xenop. I. Pæd.

Et rem vidit, qui scripsit: πάντων τῶν ἄλλων ζώων ῥᾷον, ἢ ἀνθρώπων ἄρχειν: *omnibus animalibus facilius, quàm hominibus imperitare.* Ibidem.

Ideò prudentiâ opus Illam igitur adhibe, & hoc adbibe: Ἡ φρόνησις, ἄρχοντος ἴδιος ἀρετὴ μόνη: *Prudentia, imperantis propria & vnica virtus.* Arist. III. Pol.

Sanè omnium temporum euentus docebit,

Tacit. XIII. Annal. bit, & docuit, *plura in summâ fortunâ auspiciis & consiliis, quàm telis & manibus geri.* Cuius vis supra vim.

Oraculum non insolens effatus est ille vates:

Euripid. Σοφὸν γὰρ ἓν βούλευμα τὰς πολλὰς χέρας Νικᾷ.

Mens vna sapiens, plurium vincit manus.

Liu. XI. Quin addo: *Multa, quæ naturâ impedita sunt, consilio expediri.*

CAPVT II.

Sed duplicem prudentiam esse: A se, & Ab aliis. illam optari, hanc contingere. Rarum, imò ἀδύνατον esse, vt Princeps à se vno satis sapiat.

IVRE hanc ergo Principi nostro inesse volo, & multò magis adesse. Nam Sapientum duplex genus poëta vetus apposite facit: Duplex sapientia.

Hesiod. Oper. I. Οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτὸς πάντα νοήσει: Propria:

Ἐσθλὸς δ᾽ αὖ κἀκεῖνος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται. Mutuatitia.

Laudatissimus est, ipsus qui cuncta videbit:

Sed laudandus & is, qui paret recta monenti.

Cic. pro Cluent. Et nostra Suada: *Sapientissimum esse dicunt eum, cui quod opus sit, ipsi veniat in mentem:*

 tem:

tem: proximè accedere illum, qui alterius benè inuentis obtemperet.

Cùmque iis, vel ab iis potiùs, historicorum vberrimus: *Sæpe audiui eum primum esse virum, qui ipse consulat quod in rem sit: secundum eum, qui benè monenti obediat: qui nec ipse consulere, nec alteri parêre scit, eum extremi esse ingenij.* Liuius XXII.

Prior, nimia rara in purpura. Et quamquam inter primos Principem esse voueam: tamen ad secundos magis admoueam. Primùm, quia nescio quomodo (verè hoc, sed verecundè dicam) siue ætate, siue institutione, siue naturâ etiam, his ab aulâ *prima illa animi ingeniique negata sors est.* Indid.

Altera igitur assumenda. Deinde vt eam habeant, tamen cùm *omnis ratio & institutio vitæ, adiumenta hominum desideret:* Cic. 1. Offic.

Magna enim moles imperij: Tum hęc Gubernatoria maximè in quâ certum est, *Principem suâ scientiâ non posse cuncta complecti.* Tac. XII. Annal.

Nec vnius mentem esse tantæ molis capacem. 1. Ann.

Itaque esto mihi

Σοφὸς τύραννος τῶν σοφῶν συνουσίᾳ:

Princeps sapiens, sapientium commercio. Euripid. opinor.

Et *adsumat in partem curarum* alios, Tac. 1. Annal.

Nec Atlas sine Hercule sustineat. Certus *magna negotia magnis adiutoribus egere*; Velleius lib. II.

Grauissimósque Principis labores, quîs orbem terræ capessit, egêre adminiculis. Tac. XII Annal.

Exempla docent. Æuúm omne videat, *rarò eminentes viros* Vell. II.

ros non magnis adiutoribus ad gubernandam fortunam suam vsos reperiet.

Xenop. VIII. Pæd. Ὀλίγα γάρ εἷς ἂν ἴδοι, καὶ εἷς ἀκούσειε: *Pauca enim aliqua vnus videat, vnus audiat.*

Ibidem. At esse debent πολλοὶ βασιλέως ὀφθαλμοὶ, καὶ πολλὰ ὦτα: *multi Regis oculi, & multa aures.*

Liuius XLIV. Thales mihi, si volet, rex esto. tamen *si de suâ vnius sententiâ omnia geret, superbum hunc iudicabo magis quàm sapientem.*

CAPVT III.

Itaque Adiutores ei capiendum: idque iudicio. Eos duplices esse, Consiliarios & Ministros. Qui, & quàm vtiles illi!

ADIVTORIBVS enim certè opus: & hoc regiæ prudentiæ caput censeam, adsumere prudentes. Verè Atticus orator monuit, *Principi amicis opus.*

Plinius Paneg. *Præcipuum Principis opus esse, amicos parare.*

Ibidem. *Nullum* enim *maius boni imperij instrumentum, quàm boni amici.* *Qui, verè eorum thesaurus*

Micipsa apud Sall. Iug. Regibus rex hoc crede. Illi Africano: *Non exercitus neque thesauri, præsidia regni sunt, verùm amici.*

Cyro, apud Xenophont. lib. VIII. Huic Medo: Οὐ τόδε τὸ χρυσοῦν σκῆπτρον τὸ τὴν βασιλείαν διασῶζόν ἐστιν, ἀλλ' οἱ πολλοὶ φίλοι σκῆπτρον βασιλεῦσιν ἀληθέστατον καὶ ἀσφα- *Et sceptri fulcrum.*

ἀσφαλέστατον: Non aureum istud sceptrum est quod regnum custodit, sed copia amicorum ea regibus sceptrum verissimum tutissimúmque.

Iudicio eligendi. Sed quî parabis? Iudicij hîc res est. quod si Principi nostro rectum à naturâ vel ab vsu, ô salutarem illum & bono publico natum! Tamen ego dirigam, & adminiculabor in parte.

Bipertiti. Adiutores mihi duorum generum, Cõsiliarij & Administri. Illi, qui linguâ & mente inprimis iuuant: Hi, qui manu & factis. Consiliarij eminent. Dignissimi illi, & à magno Philosopho scriptum:

Τὸ βουλεύεσθαι, τῶν περὶ τῶν ἀνθρώπων, θειότατόν ἐστι: Consiliari, eorum quæ inter homines, diuinissimum est. Aristot. Rhet. ad Alex.

Veteri verbo vsurpatum: Apud Platon.

Ἱερὸν ἀληθῶς ἐστιν ἡ συμβουλία:

Quiddam sacrum profectò consultatio est.

Iidem maximè necessarij. Nónne consi-
Phœbi dictu. lio stant regna, vrbes, domus? *Ego ita comperi, omnia regna, ciuitates, nationes, vsque eò prosperum imperium habuisse, dum apud eos vera consilia valuerunt. vbicumque gratia, timor, voluptas, ea corrupêre, pòst paullò imminuta opes, deinde ademptum imperium, postremò seruitus imposita est.* Sallust. ad Cæs.

Itaque de his iure primò dicam.

CAPVT

CAPVT IV.

Definiti distinctiùs Consiliarij. & prima eorum munera explicata, Probitas, & Peritia rerum. denique ostensi illi, indice famâ.

APPELLO Consiliarios, QVI FIDI, RERVM HOMINVMQVE PERITI, SALVTARIA SVGGERVNT, PACE SIVE BELLO. *Consiliarij.*

Plinius Paneg. Dixi FIDOS, id est probos. *Optimum* enim *quemque fidelissimum puto.* *Fidi, siue vitâ probi.*

Addidi RERVM HOMINVMQVE PERITOS, id est prudentes. τοῦ γὰρ φρονίμου μάλιστα τοῦτ' ἔργον εἶναι φαμὲν, τὸ εὖ βουλεύεσθαι: *prudentis enim hoc proprium maximè munus arbitramur, rectè consulere.* (Arist. VI Ethic. Nicom. cap. VII.) *Iidē prudētes vniuersè:*

Tacit. Agric. Tales censeo, morum *animorúmque prouinciæ gnaros.* *Et distinctè, rerum patriæ.*

Non enim exteros temerè, non aduenas, qui veriloquium hoc imbibi: *Ad consilium de rep. dandum, caput esse, nosse rempublicam.* (Cic. II. de Orat.)

Sallust. Catil. Item Senes. *quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientiâ validum sit.* *Ætate grandes.*

Adolescentum quidem animi plerumque parum prouidi: iique *molles & ætate fluxi, dolis haud difficulter capiuntur.* (Ibidem.)

Plutar. Nec errat verbum vetus: *Consilia senum, hastas iuuenum esse.*

Tertiò

Sortis vtriusque gnari. Tertiò, fortunâ variâ exercitos. Reuerâ enim nocumenta, documenta: & apposité de se Mithridates, *Mihi fortuna, multis rebus ereptis, vsum dedit benè suadendi.* Salluft. in Frag.

Cum modo acuti. Quartò, quod satis sit, acutos. Nam qui nimis, fugio: & arcanum illud dogma ingero. οἱ φαυλότεροι τῶν ἀνθρώπων πρὸς τοὺς ξυνετωτέρους, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἄμεινον οἰκοῦσι τὰς πόλεις: *Hebetiores, quàm acutiores, vt plurimùm, meliùs remp. administrant.* Thuc. lib. III.

Caussa. quia subtilia illa & ignea ingenia in assiduo motu, *nouandis quàm gerendis rebus aptiora.* Curt. IV

Legendi sine ambitu. At hos tales Princeps quî reperiet? *Non studiis priuatis, nec ex commendatione aut precibus* paucorum; Tacit. Agric.

Testimonio plurium. Sed aut ipse noscet, si potest: aut tanget ad lapidem illum Lydium communis Famæ. *Singuli* enim *decipere, & decipi possunt: nemo omnes, neminem omnes fefellerunt.* Plinius Paneg.

Nec malè ille olim ad Principem: *Tales nos crede, qualis fama cuiusque est.* Idem Ibidem.

CAPVT V.

Explicatum tertium munus, vt salubriter consulant. id inclusum quinque monitorum quasi lineis.

FECI etiam SALVTARIA SVGGERENTES. meritò. Nónne hic finis & velut portus quò velificentur consultores? veri & probi quidem. Peruenient autem, si

per

per lineas has dirigant, quas signabo. Pietatem primùm iis ingero, & vt

Cypr. in Epist. *Consiliorum gubernaculum, Lex diuina sit.* Pij sunto.

Plinius Paneg. Vniuersè enim verum est, *Nihil ritè nihilque prouidenter homines, sine deorum immortalium ope, consilio, honore auspicari.*

Libertatem secundò. vt fortiter, nō obnoxiè sententias dicant: néue *cum fortunâ potiùs Principis loquantur, quàm cum ipso.* Liberi sunto. Tacit. I. Histor.

Plin. lib. III. Ep. IX. Nam Libertas sicut & *Fides, in præsentiâ quibus resistit, offendit; deinde illis ipsis suspicitur laudatúrque.*

Tac. XI. Annal. Improbi illi, qui *veri copiam non faciunt; sed suspensa, & quò ducantur inclinatura, respondent.*

III. Hist. Qui ambigui, & *ita compositi, vt ex euentu rerum aduersa abnuant, vel prospera agnoscant.*

Tertiò, Constantiam. Nam illaudati, qui *ex alienâ libidine huc illuc fluctuantes agitantur: interdum alia, deinde alia decernunt. vti eorum qui dominantur simultas atque arrogantia fert, ita bonum malúmve publicum existimant.* Constantes & firmi sunto. Sallust. ad Cæs.

Cic. pro Balbo. At non Rigorem etiam: *nec inconstantis putem sententiam, tāquam aliquod nauigium, è reip. tempestate moderari.* Sed cum temperie.

Seneca. Nam verè prudens & *sapiens, non semper it vno gradu, sed vnâ viâ:*

Idem. *Nec se in aliquibus mutat, sed potiùs aptat:*

& vt

& vt verbo dicam, non cursum eumdem tenet, sed portum.

Modesti & placidi sunto. Quartò, Modestiam. & placent illi, qui *specie obsequij regunt; ad omniáque quæ agenda sunt, quietâ cum industriâ adsunt.* Tac. III. Histor.

Arte enim & flexu quodá opus sæpe: & obliquâ viâ eundum, quò non licet rectâ. Talis Cornelianus Piso: *nullius seruilis sententiæ sponte auctor, & quoties necessitas ingrueret, prudenter moderans.* VI. Ann.

Talis Lepidus: qui *pleraque ab sæuis adulationibus aliorum in melius deflexit. nec tamen temperamenti egebat, cùm æquabili auctoritate & gratiâ apud Principem viguerit.* IV. Ann.

Denique, ore presso. Quintò, Silentium. quia *Taciturnitas optimum atque tutissimum rerum administrandarum vinculum:* Valer. II cap. II.

Nec res magnæ sustineri possunt ab eo, cui tacere graue est. Curt. IV.

Arcani ergo ipsi, nec tamen arcanorum (salubriter moneo) scrutatores. quia *abditos Principis sensus, & siquid occultius parat, exquirere illicitum, anceps; nec ideò assequare.* Tac. III. Annal.

CAPVT VI.

Quæ vitanda Consiliariis: & primùm quæ impedimenta & velut vada bonæ Mentis! Ea quattuor notata.

HÆC loca illa plana, per quæ tutò explicentur consiliorum vela. Sed vada etiam sunt & scopuli: quos notabo. quia ludibrium

dibrium profectò ventis debet, quiſquis non cauet. Inter vada mihi Contumacia eſt: ad quam non ſemel obhæſit ſuaſoria iſta ratis. Nā quidā naturâ ita pugnaces, vt *Cõtumacia, conſilij remora.*

Tac. 1. Hiſtor. *Tantùm ſententiis aliorum contradicant.*

Indidē. Qui, *conſilij quamuis egregij, quod non ipſi afferunt, inimici:*

Indidē. *Et aduerſus peritos peruicaces.*

Lucret. Bis ſtulti. ſiue quòd omnês *ſapere* volunt *ex ſuo ore:* *Ne priuatim quidē vtiles.*

Tac. XIV Annal. Siue quòd, *ſiquid auctoritatis in ipſis eſt, crebris contradictionibus deſtruunt.*

1. Hiſt. Diſcordia item inter conſuaſores. *Stimulat* enim non rarò *priuati odij pertinacia in publicum exitium.* *Sicut & diſsidium.*

Salluſt. Catil. Tertiò, Affectus. à quibus ſanè, *omnes qui de rebus dubiis conſultant, vacuos eſſe decet.* *Item in hanc illamue partem affectio.*

Ibidem. Nam *haud facilè animus verum peruidet, vbi illi officiunt.*

Cic. 1. Offic. Inprimis vbi Ira. *cum quâ nihil rectè, nihil conſideratè fieri poteſt.*

Stat. *—malè cuncta miniſtrat*
Impetus.

Quartò, Auaritia, ſiue rei ſuæ ſtudium. *Denique lucri ſtudium.*

Liu. lib. XXII. Ex adyto Patauino hæc ſors data: *Priuatæ res ſemper offecêre, officiéntque publicis conſiliis.*

Tac. 1. Hiſtor. Quid mirum? *Peſſimum veri affectus* & *iudicij venenum, ſua cuique vtilitas.* *Quod corrumpit omnia:*

Et perrumpit. *Auaritia est*, quæ *omnia venalia habere edocet:* Sallust. Catil.

Quæ *Fidem & Probitatem euertit*: duo boni consilij instrumenta. Ibidem.

Insitum maximè mercatoribus. Cui plerique hominum obnoxij: sed Mercurij proles maximè. nec de nihilo lex Thebanis, quæ vetuit τὸν δέκα ἐτῶν μὴ ἀπεσχημένον τῆς ἀγορᾶς, μὴ μετέχειν ἀρχῆς: *eum qui decem ipsos annos à commerciis non abstinuisset, non admoueri ad gubernationem.* Arist. III. Polit. cap.

CAPVT VII.

Quæ turbamenta, & velut Scopuli bonæ Mentis? Tres ostensi.

Confidentia noxia. AT inter Scopulos, quibus illidi & frangi hæc nauis solet, prima mihi Fiducia occurrit:

Quæ profectò *cum sapientiâ non commiscetur.* Cic pro Lege Man.

Cui pectus est, in pectus hoc demitte. Phœbæa vox est: *Consilia calida & audacia, primâ specie læta sunt; tractatu dura; euentu tristia.* Liu. lib. XXXV.

Nec te fallet. Nam plerumque feroculi isti, μετ' ἀσφαλείας μὲν δοξάζουσι, μετὰ δέους δὲ ἐν τῷ ἔργῳ ἐλλείπονται: *cum supinâ fiduciâ sententiam dicunt, in reipsâ trepidantes deficiunt.* Thuc. lib. I.

Cauti in consiliis, in facto audaces. At ego cautum Mimum audio:

Animus vereri qui scit, scit tutò aggredi: Publius.

Et mihi, cum Græco scriptore, ἀνὴρ οὕτως ἂν εἴη ἄριστος, εἰ βουλευόμενος μὲν ὀῤῥωδέοι πᾶν Herod. lib. VII.

ἐπιλε-

ἐπιλεγόμενος πείσεσθαι χρῆμα· ἐν δὲ τῷ ἔργῳ θρασὺς εἴη: *vir eâ ratione fiet optimus, si in deliberando quidem cunctetur & pratimeat quidquid pote contingere: in agendo autem confidat.*

Thuc. VI. Scopulus alter, Cupiditas. Ἐπιθυμίᾳ μὲν γὰρ ἐλάχιστα κατορθοῦνται, προνοίᾳ δὲ πλεῖστα: *Nam cupiditate pauca rectè consiunt, circumspectione plurima.* *Cupiditas refrananda.*

Cui adiuncta Celeritas, infamis naufragiis in hoc mari. Nam qui cupit, festinat: *Celeritas repudianda.*
Liu. lib. XXII. qui festinat, euertit. *Omnia non properanti clara certáque sunt, festinatio improuida est & caca.*

Idé lib. XXXI. Itaque verè dictum: *Nihil magni discriminis consiliis tam inimicum, quàm Celeritas:* *Prudentia vera posita.*

Thuc. l.b III. Itemque: Δύο μὲν ἐναντιώτατα τῇ εὐβουλίᾳ, τάχος τε καὶ ὀργή: *Duo aduersissima recta Menti, Celeritas & Ira.*

Lentos ego amo, lentos: & qui cum nostro Comico *Cui tarditas amica.*

Plaut. Mil. *Quidquid est incoctum, non expromunt,*
benè coctum dant.

Velleius lib. II. Nam quòd nonnulli *in consultando temerarij, in exsequendo viri sunt:* *Et rarò celeres felices:*

Tac. IV. Hist. *Subiti consiliis, sed euentu felices:*

Cur mouear? scio à casu esse, cui non fido: magis rationi, & huic dicto: Celeres
Liu. lib. XXXI. istos *celerem pœnitentiam, sed eamdem seram atque inutilem sequi.*

Vidimus, videmus, videbimus. semper- *Nisi in fœ. ete.*

E 2 que

que verum, *Scelera impetu, bona consilia morâ valescere.* Tacit. 1 Hist.

Actionibus tamē sagrata. Quæ iis propria, sicut Celeritas Actioni. Nam δεῖ μὲν βουλεύεσθαι ἐφ' ἡσυχίας, ποιεῖν δὲ τὰ δόξαντα μετὰ σπουδῆς: *consulere quidem oportet lentè, consulta exsequi festinanter.* Demost. Exord. XXII.

Addo à grauissimo viro pondus: Πράττειν μὲν δεῖ ταχὺ τὰ βουλευθέντα, βουλεύεσθαι δὲ βραδέως: *celeriter deliberata peragenda sunt, deliberandum autem tardè.* Aristot. VI. Eth. cap. IX.

CAPVT VIII.

Ipse Princeps quî se gerat in audiendis consiliis. Dogmata huic rei.

Princeps aptus sit ad cōsilia. CONSILIARIOS formaui: res monet, vt etiam ipsum consulentem. Frustra enim illi idonei, si non iste: & perierit omnis salubrium consiliorum liquor, nisi aptum velut vas sit in quod instillet. Princeps igitur, in capiēdis consiliis, hæc seruet.

Tempestiuè consulat. Maturè deliberet. *Timet, atque eum deficere omnia videntur, qui in ipso negotio consilium capere cogitur.* Cæs. lib. V. Com.

Gladiatorum hoc est, non Principum, *In arenâ consilium.* Senecæ Epist.

Magna in rep. momenta sunt temporum: & multum interest, idem illud vtrum antè an pòst decernatur, suscipiatur, agatur. Cicero Philip.

Quod variū in Populis. Peccatur hîc in Plurium statu. vbi *illud ex libertate vitium, quòd non simul, nec iussi conueniunt.* Tacit in Germ.

Sed

Ibidem. *Sed & alter & tertius dies cunctatione coeuntium absumitur.*

Caueat Princeps. etiam illud: *ne inutili* — Ne lenti nimis consulat.
III. Hist. *cunctatione, agendi tempora deliberando consumat.*

Illic. Néue *dies rerum, verbis terat.*

Audiat cum iudicio. Turpis Claudia- — Eligat & audiat.
XII. Annal. nus ille frutex, *cui non amor, non odium, nisi indita & iussa.*

Qui à suis
Horat. *Ducitur, vt neruis alienis mobile lignum.*

Tamen sine Pertinaciâ. quia illud Mar- — Non pertendat.
Capitol. in M. Antonino Philos. ci Principis diuinum: *Aequius est, vt ego tot taliúmque amicorum consilium sequar, quàm tot taléque amici meam vnius voluntatem.*

Sententiam suam celet: ex hoc præce- — Non aperiat.
Veget. lib. III. pto. *Fieri quid debeat, cum multis tracta: quid facturus sis, cum paucissimis, vel potiùs ipse tecum.*

Ibidem. Sanè anima consilij, secretum: & *nulla sunt meliora consilia, quàm quæ ignorauerit aduersarius antequam fierent.*

Libertatem admittat, nec amet Aulæ — Liberos amet.
Plut. Apopth. *verba* illa *byssina.*

Curtius lib. VIII. *Regum opes sæpius assentatio, quàm hostis euertit.* — Adulantes oderit.

At mihi salus illius desperata est, *cuius* — Quinnexij.
III. Histor. *aures ita formatæ sunt, vt aspera quæ vtilia, & nihil nisi iucundum & læsurum accipiant.*

 Miser

Miser est Imperator, apud quem vera reticentur. Capitol. in Gord. iun.

Non præmia consiliis. Sine discrimine audiat. & nec bona quidem consilia præmiis adficiat (arcanum dogma suggero:) ne quis spe adipiscendi à vero deflectat, & παρὰ γνώμην τι καὶ πρὸς χάριν λέγοι: *præter animi mentem aliquid, & ad gratiam loquatur.* Thuc. lib. III.

Non pœnis sua sunt. Sed nec mala suppliciis. *Defuturi* enim *sunt qui suadeant, si malè suasisse periculũ sit.* Curtius lib III.

Et sanè *non melioris fidei habendi, qui prudentiùs suaserint.* Ibidem.

Successus enim à fortuna, sive deo. Id est, Feliciùs. Nam profectò *sæpe prava magis quàm bona consilia prosperè eueniũt. quia plerasque res Fortuna ex libidine suâ agitat.* Sallust. ad Cæs.

Imò

Centum doctûm hominum consilia sola hæc deuincit dea. Plaut. Pseud.

Et quidã supra nos. Cum quâ (extremum id moneo) ne pugnet. & ardua illa atque implexa *consilia, quibus impar est, fato permittat.* Tac VI. Annal.

Caput IX.

Spernenda occulta Consilia, & ab Aulæ seruis.

Aulici Consiliarij improbi. Addo breuem, sed magnæ rei notam. Vti spernat genus illud Domestici cõsilij, quod per prauam prudentiam nonnemo sibi sumit. Id ferè constat ex Aulæ quibusdam mancipiis:

Quibus

Tac. III. Annal. Quibus *omnia Principum, honesta atque inhonesta, laudare mos est.* *Qui placita loquuntur.*

Cic. ad Q. Frat. epist. I. lib. I. *Qui in aures eorum ficte & simulate, quæstus sui caussâ, insusurrant.* *Rē suam quærunt.*

Ah caue, caue. & quisquis priuatim tibi Ibid. seruus, is *de iis rebus quæ ad officium imperij tui atque ad aliquam partem reip. pertinent, ne quid attingat.*

Quantumuis ille idoneus, tamen *species* *Principi dehonestant.* Ibid. *ipsa gratiosi liberti aut serui, dignitatem habere nullam potest.*

Minùs, fructum. & clamat tibi ipsa Veritas: Hi sunt cubiculares illi consiliarij, à Vopiscus, in Aureliano. quibus *bonus, cautus, optimus venditur Imperator.* *Imò & vendunt.*

CAPVT X.

Dictum de Administris. & nota triplex, ad quam legi eos oporteat.

IAMQVE plenè absolui de Consiliariis: transeo ad genus alterum Adiutorum, Administros. Eos dico, QVI PVBLICE *Administri Principis.* AVT PRIVATIM PRINCIPI EXHIBENT IN FVNCTIONE ALIQVA SVI VSVM. Publicè: vt sunt Præfecti, *In publico:* Præsides, Quæstores, Iudices, & vno verbo ij omnes qui tangunt imperij aut reip. partem. Priuatim: vt sunt ij ferè, qui ad Aulæ *In Aulâ.* saltem vsum aut splendorem adhibentur: quos suo proprioque verbo dicimus, Palatinos. De his minus est. illos qui in publico

verſantur, eligi ſuadeam cum curâ: & inprimis à triplici hac notâ.

Eligendi à Genere. Vt Genus in iis honeſtum. Benè enim Philoſophorum columē: *Εικὸς βελτίους εἶναι, τοὺς ἐκ βελτιόνων: Par eſt meliores eſſe, eos qui ex melioribus.* Ariſt. v. Politic.

Viles ſpernendi. Et ſanè vilis ille, qui viles tantùm ſibi admouet: *præcipuúmque indicium non magni Principis, magni liberti.* Plin. Paneg.

Niſi inſigni aliqua virtute. Excipio, ſi eximia in talium aliquo virtus. Tunc enim libens fatear, *Optimum quemque, eſſe nobiliſsimum.* Vell. lib. II.

Et *in cuiuſcumque animo virtus inſit, ei plurimum eſſe tribuendum.* Ibidem.

Probi eligendi. Nam nota mihi altera, Vita eſt: quam ſuper omnia ſpecto. Légi enim: *Meliorem eſſe remp. & propè tutiorem, in quâ Princeps malus ſit, eâ, in quâ mali Principis miniſtri.* Apud Lãprid. in Alex.

Moribus ergo probi ſint: valeatque illud,

—emitur ſolâ virtute poteſtas. Claud.

Non infames. Malis famoſiſque *nihil crediderit, nullam exiſtimationis ſuæ partem commiſerit.* Cic. ad Q. Frat. epiſt. I.

Non ancipites. Imò nec ambiguis. Nónne melius *officiis & adminiſtrationibus non peccaturos præficere, quàm damnare cùm peccarint?* Tacit. in Agric.

Princeps peccat, quicquid illi. Ego cenſeo. nam in Principem

—culpa cunctorum redit. Seneca Med.

Qui non vetat peccare cùm poſſit, iubet.

Illi incumbit *in hac cuſtodiâ imperij, vt non*

non se vnum modò, sed omnes ministros ciuibus & reip. præstet.

At nota tertia, Ingenium est. quod quia varium in nobis, Καὶ ὁ μὲν πρὸς πολιτείαν, ὁ δὲ πρὸς πόλεμον εὐφυέστερος: *ille ad ciuilia, hic ad bellica, naturâ aptior.* *Apti ab ingenio, eligendi.*

Plutarc. Politic. Præcept.

Ibidem. Primum illud est, vt possit ἕκαστον ἑκάστῃ χρείᾳ, κατὰ τὸ οἰκεῖον, προσαρμόττειν: *quemque, cuique functioni, pro indole suâ, admouere.* *Quisque pro inclinatione.*

Mæcenas enim aptè quædam obiuerit, quæ non Agrippa. & rectè poëta:

Propert. lib. III. *Omnia non pariter rerum sunt omnibus apta.*

Alterum, vt ingenia inspiciat: id est, recta eligat, nec tamen erecta. Scilicet, *vt pares negotiis, neque supra sint.* *Non nimis alti.*

Tac. VI. Annal.

Tiberiana cautio non de nihilo. qui *nec eminentes virtutes sectabatur, & rursum vitia oderat. Ab optimis, periculum sibi: à pessimis, dedecus publicum metuebat.*

I. Ann.

Medij ergo optimi, quibus olim & nunc tutissimò *secreta Principum innixa.* *Medij congrui.*

III. Annal.

Eodem libro. Quò mihi *Labeo* aliquis *incorruptâ libertate?*

Eodem. *Capitonis obsequium dominantibus magis probatur.*

Ista suadeo: an persuadeo? ægrè. Nescio quomodo Aulica hæc comitia affectus dirigit: & *fato quodam ac sorte nascendi, vt cetera, ita Principum inclinatio in hos, offensio in illos est.* *Tamen rarò recta hic electio.*

IV. Ann.

CAPVT XI.

Administris ipsis præcepta tradita, eorum tutelæ. Primùm Minoribus, indè Maioribus. Ancipitem omnem Potentiam esse in Aulâ.

NEC de Administris, plura differo: quædam, ad ipsos. O boni, lubrica vestra vita & via est, qui in Aulâ versamini: in quâ, vt verè vir sanctus dixit,

Periculi plena Aula. *Per pericula, peruenitur ad grandius periculum.* August. VIII. Cōfess. cap. VI.

Itaque acri circumspectione & custodiâ vobis opus contra lapsum. Ego fulcio his præceptis. Vos qui Minores in Palatio,

Obsequium Administros decet. Obsequiosi este. Nam *quanto quis* apud Principem *obsequio promptior, honoribus & opibus extolletur.* Tac. 1. Annal.

Sui vsus. Vtibiles, ne sitis dicto veteri, *Tineæ & sorices Palatij.* Cōstantini Imp. dictum.

Audacia. Audaculi. Nam profectò

Malus est minister regij imperij pudor. Seneca Trag. Hippol.

Modestia. At vos qui Maiores, cauete ne vobis tales. & *vestrâ vos, non Principis fortunâ metiamini.* Plinius Paneg.

Quieta actio. Quod agitis, sine iactantiâ agite. placent illi, qui *actu ociosis simillimi.* Vell. II.

Qualis ille Piso: *quo nemo aut validiùs otium dilexit, aut faciliùs sufficit negotio: magisque quæ agendà sunt egit, sine vllâ ostentatione agendi.* Eodem libro.

Inuidia

Inuidia sic vitabitur. cui amoliendæ, nonnemo delapsus est ad *vitiorum etiam imitamenta.* *Virtutũ dissimulatio.* Tac. XVI. Annal.

Claud. de Probini & Ol. consul.

Mæcenates illi hoc spectarunt,

—quis mens circumflua luxu
Nouerat intactum vitio seruare vigorem.

Tac. III. Annal.

Et callidus Crispi nepos. *qui diuersus à veterum instituto, per cultum & munditias luxu propior. Suberat tamen vigor animi ingentibus negotiis par, eò acrior quò somnum & inertiam magis ostentabat.* *O virum veri ad Aulam!*

Tac. in Agric.

Qui sapis, capis. etiam istud: vt nihil tibi adscribas, nec *ad famam tuam gestis exsultes, sed ad auctorem & ducem, vt minister, fortunam referas.* *Accepta omnia principi referant.*

Æmil. Prob. in Datame.

Luna inquam esto, & gloriæ tuæ omne lumen refunde illi Soli. *Hæc est conditio regum, vt casus tantùm aduersos hominibus tribuant, secundos fortunæ suæ.*

Dio lib. XLIX.

Benè Agrippa δυοῖν παρῄνει τὸν ἄνδρα τὸν σωθησόμενον, τῆς μὲν δυσχερείας αὐτὸν τῶν πραγμάτων ἀπαλλάττειν, τὴν δὲ δὴ κατόρθωσιν σφῶν ἐκείνοις φυλάσσειν: *Duorũ admonebat virum* in Aulâ *saluum futurũ: Vnius, vt difficultatem rerũ ipse amoliretur: alterius, vt gloriam impositæ summæ manus illis relinqueret.* *Sibi laboris caput, gloriam illi.*

In vniuersum autem, in Aulâ perennare vultis? duo hæc adsumite. Patientiam: veterani illius exemplo. qui interrogatus, *Quomodo rarissimam rem in aulâ consecutus esset, Senectutem? Iniurias* inquit *ferendo, & gratias agendo.* *Patientes sint.*

Sen. II. De irâ.

Item

Extremè cauti. Item cautelâ, quia multi vobis laquei, &

Fraus sublimi regnat in aulâ. Senec. Hippol.

Fraudũ omnium sedes, aula. Illîc ad *reprehendenda aliena dicta & facta, ardet omnibus animus. vix satis apertum os, aut lingua prompta videtur.* Sallust. ad Cæs.

Illîc insidiatores & hostes: qui *secretis criminationibus infament ignarum, & quo incautior decipiare, palàm laudatum.* Tac. I. Hist.

Cur te fallam? *cùm omnia caueris, per ornamenta ferieris.* Senec. Præf. lib. IV. Quæst. Nat.

Potentia lubrica. Imò vt nemo te euertat, cades spontè. quia *Nihil rerum mortalium tam instabile & fluxum est, quàm potentia non suâ vi nixa.* Tacit. XIII. Annal.

Vide mihi illos Emeritos: *speciem magis in amicitiâ Principis, quàm vim retinent.* III. Annal.

Reges mutabiles. Siue id vitio regũ fiat, quorũ *voluntates vt vehementes, sic mobiles, sæpe sibi ipsæ aduersæ:* Sallust. Iug.

Fatum incertum. Siue *fato potentia rarò sempiterna. & satias capit aut illos cùm omnia tribuerunt, aut hos cùm iam nihil reliquum est quod cupiant.* Tac. III. Annal.

Inopinatum. Et ô benè si nõ Aratæa aliqua vox erumpat: Ταῦτ' ἐστιν ὦ Κεφάλων ἐπίχειρα τῆς τυραννικῆς φιλίας: *Hæc sunt, ô Cephalo, præmia regiæ amicitiæ.* Plutar. in Arat.

Nos procul à Ioue & fulmine. Ista eueniunt: numquam mihi. &

Stet quicumque volet potens Senec. Thyest.
Aulæ culmine lubrico,
Me dulcis saturet quies.
Obscuro positus loco,
Leni perfruar otio.

I. LI-

I. LIPSI POLITICORVM SIVE CIVILIS DOCTRINÆ LIBRI QVARTI

Caput I.

Propriam Prudentiam, id est eam quam inesse Principi volumus, præceptis difficile alligari. Latè fusam esse, Instabilem, & Obtectam. Itaque aliquid de eâ, non plenè à nobis præcipi.

ALIENÆ Prudentiæ semitam decurri: aperitur mihi campus Propriæ, sed verè campus. in quo certam viam aut limitem quis comprehendet? Diffusa nimis res est, Confusa, Obscura. Diffusa primùm. quid enim latiùs se, quàm res humanæ, pandit? quarum omnium Prudentia est, imò & singularum. Philosophum audi: *Prudentiæ materies, omnes res humanæ.*

Aristot. VI. Ethi. cap. VIII

Τῶν καθ' ἕκαστά ἐστιν ἡ φρόνησις, ἃ γνώριμα γίνεται δ' ἐκ ἐμπειρίας: *Rerum singularum Prudentia est, quæ notæ homini per Vsum fiunt.* *Eaque singulariter instructa.*

Atqui res singulæ, infinitæ sunt: quas adeò non scientiâ, vt nec numero complectare.

Præcepta

Præcepta enim *finita esse debent, & certa:* Seneca Epist. XCV.

Si qua finiri nō possunt, extra Sapientiã sunt. Ibidem.

Circa res incertas versatur: Iam Confusa eadem. quia reuera instabile totum & fluctuans est, quod Prudentiam vocamus. Quid enim aliud ea, quàm electio rerum quæ aliter atque aliter sese habent? Quòd si illę incertæ: etiam ipsa. eò magis, quòd non rebus solùm deuincta, sed iis quæ rebus adstant. Tempora, loca, homines adspicit: & pro minimâ eorum mutatione ipsa se mutat. adeoque non vbique vna, vt nec in vnâ re vna. Scientiæ autem alia natura est: & (Ipsa quoque mobilis.)

Πάντες ὑπολαμβάνομεν, ὃ ἐπιστάμεθα, μὴ ἐνδέχεσθαι ἄλλως ἔχειν: *Omnes cẽsemus, quod scimus, natum non esse Variare.* Arist. VI Ethic. cap. III.

Sanè incertum aliquid, nemo redegerit in certa hæc & stricta præceptorum vincla. Denique Obscura eadem. quia res euentusque omnes humani in altâ nocte. (Tenebrosa est, ob caussas ignotas.)

Nam *occultat eorum semina deus, & plerumque bonorum malorúmque caussæ sub diuersâ specie latent.* Plinius Paneg.

Quis in rebus etiam obuiis non suspicatur potiùs de caussis, quàm cognoscit? Sine caussis autem Scientia non est, nec traditio vlla firma. Addo, quòd in publicâ & Ciuili hac gubernatione, etsi in terrenis rebus, pleræque tamen caussæ ab alto sunt, nec reperiendæ in hac terrâ. (Aut homini nec noscendas.)

Vsque adeò (vt ille exclamat) *res humanas vis abdita quædam* Lucret. lib. V.

Obte-

Obterit, & pulchros fasces sauásque secures
Proculcare ac ludibrio sibi habere videtur.

Itaque (verum fateamur) ego & alij hîc caligamus; nec est quisquã qui ad plenum præcepta Prudentiæ non dicam tradiderit, sed tentârit. Quid ergo? quiesco, & sileo? res & ordo vetant: & faciam potiùs quod in Syrtium aliquo æquore deprehensus. & quoniam clausum directúmque iter tenere non possum, confusè viam aliquam signabo, velut astris. O tu me adiuua, qui super astra.

CAPVT II.

Diuisa Prudentia Propria in Togatam, & Militarem. Illa rursus, in Humanam & Diuinam. De hac ostensum, curam Principi esse. Vnam Religionem retinendam ei, & defendendam.

PRVDENTIA omnis, quam in Principe quæro, duplex est: Togata & Militaris. Illam intellego, QVÆ IN COTTIDIANA HAC GVBERNATIONE, TRANQVILLISQVE REBVS, INTERVENIT. *Togata Prudentia* Istam, QVÆ IN BELLO, REBVSQVE TVRBATIS. *Militaris.* Illius materies iterum duplex; Res Diuinæ, Res Humanæ. In rebus Diuinis versari eam dico, QVÆ SACRA RELIGIONEMQVE TANGIT ET DIRIGIT, QVATENVS TA- *In Diuinis Prudentia.*

MEN

MEN PRINCIPIS EA CVRA. Iustè & conuenienter sic limito. quia non Principi liberum in sacra ius absit. sed inspectio quædam, idque tuendi magis quàm cognoscendi caussâ.

Religio, caput in repub. Sanè in omni republicâ Πρῶτον, ἡ περὶ θείων ἐπιμέλεια: *Primum est, curatio rerum diuinarum.* Aristot. VII. Polit. cap. VIII.

Curanda Principi: Decori caussa. Ad quem autem ea potiùs, quàm ad Principem pertinet? Δεῖ γὰρ τὸ ἄριστον ὑπὸ τῶ ἀρίστω τιμᾶσθαι, καὶ τὸ ἀγεμονοῦν ὑπὸ τῶ ἀγεμονοῦντος: *Decet enim quod optimum est, ab optimo coli; & quod imperat, ab imperante.* Diogen. Stoic. apud Stob.

Tutelæ caussa. Nec decet solùm, sed expedit. Tutelæ tuæ primùm: quia verissimè Cyrus ἐλογίζετο, ὡς εἰ πάντες οἱ κοινῶνες θεοσεβεῖς εἶεν, ἧττον ἂν αὐτοὺς ἐθέλειν περί τε ἀλλήλους ἀνόσιόν τι ποιεῖν, καὶ περὶ ἑαυτόν: *ratiocinabatur, si omnes Familiares* (imò & Subditi) *dei metuentes essent, minùs eos aut inter se aliquid illicitum patraturos, aut in ipsum.* Xenop. Pæd lib. VIII.

Augmenti caussa. Ad augmentum etiam Imperij. Scito enim τοὺς θεοὺς εὐνουστέρους εἶναι τοῖς μᾶλλον αὐτοὺς τιμῶσι: *deos proniores esse in eos, qui maximè illos colunt.* Aristot. Rhet. ad Alex.

Ausus gloriari Tullius: Romanos, non *calliditate aut robore, sed pietate ac religione omnes gentes nationésque superauisse.* Orat. de Arusp. respons.

Status Publici caussa. Iam verò publicè, qui salui simus nisi illâ saluâ? *Religio & timor dei solus est, qui custodit hominum inter se societatem.* Lactant. De i. â. cap. XII.

Tolle

Eod. lib. cap. VIII Tolle hoc vinculum: *vita hominum stultitiâ, scelere, immanitate complebitur.*

Idemque, si confundis. Nec enim audiendi Ægyptij illi reges, qui *variam & miscellam religionem induxerunt, stabiliendo*, vt putarunt, *sceptro*: Καὶ ὅπως μηδέποτε ὁμονοῆσαι δύνωνται οἱ κατ' Αἴγυπτον: *& ne vnquam conspirare inter se Aegyptij omnes possent.* Non ea miscenda. Diodor. Sicul. lib. I.

O fatui! Vnionis auctor illa vna: & à confusâ eâ, semper turbæ. Musarum ille pater quanto meliùs! cuius hoc ad Augustum monitum exstat. Τὸ μὲν θεῖον πάντῃ πάντως αὐτός τε σέβου κατὰ τὰ πάτρια, καὶ τοὺς ἄλλους τιμᾶν ἀνάγκαζε: *Diuinum illud numen, omni modo, omni tempore, ipse cole iuxta leges patrias: & alij vt colant, effice.* Vna, opti ma. Mæcen. apud Dion. Cassiû, lib. LII.

Ibidem. Addit. τοὺς δὲ ξενίζοντάς τι περὶ αὐτὸ καὶ μίσει καὶ κόλαζε, μὴ μόνον τῶν θεῶν ἕνεκα, ὧν καταφρονήσας οὐδ' ἄλλου ἄν τινος προτιμήσειεν, ἀλλ' ὅτι καινά τινα δαιμόνια οἱ τοιοῦτοι ἀντεισφέροντες, πολλοὺς ἀναπείθουσιν ἀλλοτριονομεῖν. Κἀκ τούτου, καὶ συνωμοσίαι, καὶ συστάσεις, ἑταιρίαι τε γίγνονται, ἅπερ ἥκιστα μοναρχίᾳ συμφέρει: *Eos verò qui in diuinis aliquid innouant, odio habe & coërce. non deorum solùm caussâ (quos tamen qui contemnit, nec aliud sanè quidquam magni fecerit) sed quia noua quadam numina hi tales introducentes, multos impellunt ad mutationem rerum. Vnde coniurationes, seditiones, conciliabula existunt, res profectò minimè conducibiles Principatui.* Puniendi, qui variant.

O verba, ab impio & ad impium, nimis pia! Hæc vera prudentia: & Principi qui

F sapit,

ſapit, *religio & veneratio nulla alia niſi vnius Dei tenenda eſt.* Lactant. 1. Inſtit. cap. xx.

Mos probus & vetus ſeruandus. Et tenenda ex ritu veteri. *Maiorum inſtituta tueri, ſacris cærimoniiſque retinendis, ſapientis eſt.* Cic. II. de Diuinat.

Καὶ τὰ πάτρια ἔθη παρὰ πᾶσι παραβαίνειν ἄδικόν ἐστι: *& patrios ritus migrare aut violare, vbique gentium nefarium habetur.* Ariſtot. Rhet. ad Alex.

Vindicandus. Puni igitur, ſi quis turbat. *Iure ille à diis proximus habetur, per quem deorum maieſtas vindicatur.* Iuſtinus lib. VIII.

Omni vi defendendus. Seriò, ſeriò, hoc imbibe: *Nihil eſſe in rebus humanis religione præſtantius, eámque ſummâ vi oportere defendi.* Lactant. lib. V. Inſtit. cap. XX.

CAPVT III.

De vnâ religione ampliùs quæſitum. Nunquámne diſſidium ferri poſſit? ſaltem in tempus. idque quadamtenus videri.

ERGO firmiter hæc noſtra ſententia eſt, Vnam religionem in vno regno ſeruari. Quæri tamen duo poſſunt: Sempérne puniendi qui diſſentiunt, & An omnes? Quâ de re vt diſſeram, non Curioſitas me impellit, ſed publica Vtilitas, & præſens hic *Calamitas Europæ a diſſidio Religionum.* Europę ſtatus, quem nego me ſine lacrimis intueri. O melior mundi pars, quas diſſidiorum faces religio tibi accendit! Colliduntur inter ſe Chriſtianę reipub. capita, & milleni aliquot homines perierunt ac pereunt

cunt per speciem Pietatis. Quis hîc silebit? non ego. & quamuis cum Platone sciam ἐυδιάβολα τὰ τοιαῦτα πρὸς τοὺς πολλούς: *calumniis hæc obnoxia in vulgus*: *Calūniamur, si quis mederi vult:* In Eutyphr.

Nec quidquam tam probè aut prouidè hîc dici, *quod non vellicare malignitas possit*: Seneca Epist.

Tamen subibo hoc discrimen, & pro virili aquā infundam in Sacrum hūc ignem. Hoc excusatiùs, quòd consilia, non decreta adfero; nec assero aliquid, sed pono. Tu qui legis, scito à piâ purâque mente hæc esse: & si ipsa aliter, subiici à me iis quorum propriè cognitio hæc & censura. *At nos conabimur.* *Obnoxij tamen Prudentiorum iudiciis.*

Vt rem intellegas, duo genera eorum facio qui in Religione peccant: qui Publicè, & qui Priuatim. Publicè peccare dico, QVI ET IPSI MALE DE DEO RECEPTISQVE SACRIS SENTIVNT, ET ALIOS AD SENTIENDVM PER TVRBAS IMPELLVNT. Priuatim, QVI PARITER MALE SENTIVNT, SED SIBI. De primis primò quæritur, an talibus esse debeat impune? nego. *Puniantur à te, ne tu pro illis puniaris.* *Peccantes in religionem, duplices:* *Turbones.* *Et Errones.* *Turbones, semper puniendi.* Cyprianus De vnl. Pœnitent.

Maximè si turbant. *Melius enim est, vt pereat vnus, quàm vt pereat vnitas.* August.

Violatarum religionum aliubi atque aliubi diuersa pæna est, sed vbique aliqua. Sen. De Benefic. III. cap. VI.

Clementiæ non hîc locus. *Vre, seca, vt membrorum potiùs aliquod, quàm totum corpus intereat.* Cic. Philip. XIX.

Nam *quod in religionem diuinam committitur, in omnium fertur iniuriam.* L. IIII. Cod. Iustin. De Hæret.

Unicâ exceptione, nisi metus maturbu. Atque hoc firmum certumque esto, quamdiu turbatores coërceri possunt sine maiore turbâ. Quid autem, si aliter? & quid si ea tempora sint, vt *subita coërcitio plus damni in remp. ferat?* Tac. III. Annal.

Æui nostri infelix curiositas. Nam ea interueniunt: vel nostrum hoc vide. quo fatalis ista est ingeniorũ scabies, vt *omnes disputare malint, quàm viuere.* Seneca, Epist.

Aculeones vbique & Curiones, qui περιεργάζονται ζητοῦντες τά τε ὑπὸ γῆν, καὶ τὰ ἐπουράνια: *satagunt inquirentes, & quæ subter terram sunt, & quæ super cælum.* Plato in Apol.

Horum quanta multitudo? *Vt rei agi possint, acie vincendi sunt.* Tac. III. Annal.

Tolerandi interdum, vt melius tollas. Hîc igitur iustè ambigo, An nõ fas tempora paullisper Principi inspicere, *quibus parêre omnes Politici præcipiunt.* Cic. ad Att. XII. Epist. I.

Et an non *potius sit, omittere adulta & prævalida vitia, quàm illud assequi vt palàm fiat quibus flagitiis impares simus.* Tac. III Annal.

Calidi nocent. Omittere dico in tempus. *Nam in morbis quoque nihil est magis periculosum, quàm immatura medicina:* Seneca Conf. ad Helu.

Et scio *medicos, plus interdum quiete, quàm mouendo atque agendo, proficere.* Liuius XXII.

Tempus multa sanat. Sanè *istos ab atrâ bile, Dies plerumque sanat & Quies.* Ex medicorũ scito.

Arma, arma clamant alij. Sed nónne re vidimus, *arma armis irritari?* Plinius Paneg.

Naturâ

Sen. I. De Clemen. *Naturâ contumax est humanus animus, & in contrarium atque arduum nitens.*

Tu iterum iterumque vide, an non conniuere interdum melius, quàm *intempestiuis remediis delicta accendere.* Et diæta melior chirurgiâ. Tac. XII. Annal.

Capvt IV.

An puniendi singuli, & quieti? itemque an extrahendi & perquirendi? Neutrum (si intentè quidem fiat) ex vsu videri. Doctore primùm his opus, non tortore.

SEcvnda Quæstio est, de his qui in Religione peccant priuatim. Ecce labes errorum in meâ mente, sed neminem maculo: quiesco domi, & sileo. Hícne talis etiam puniendus? De quietis temporibus, non disputo: de turbidis, ambigo. & interdum illa valeant, Erroneí simplices nõ statim puniendi.

Sen. Oedip. *Tacere liceat, nulla libertas minor*
A rege petitur.

Curt. VII. Nemo rex *perinde animis imperare potest, ac linguis.*

August. in Ioan. *Mentium rex, Deus est.*

Sanè nimio aut intempestiuo terrore quid efficitur? vt *vultu, qui maximè seruit, assentiantur:* Curt. VIII. Hâc viâ vix emẽdes.

Lactant. V. cap. XIIII. Corde minimè. *Quis enim imponat mihi necessitatem vel credendi quod nolim, vel quod velim non credendi?*

Simulatores efficit. Fictiones ea res inducit. & fortasse *Purpuræ tuæ cultores aliquot efficies, non Dei.* Ex Themistij dicto apud Socrat. Eccles. Histor. III. cap. XXI.

Vide ne, in statu simili, tutior via altera docendi ac ducendi. *Fides suadenda est, non imperanda.* Docendi potius.

Ingenia nostra, vt nobiles & generosi equi, melius facili fræno reguntur. Bern. in Cant.

Et *errantem per agros ignorantiâ viæ, melius est ad rectum iter admouere, quàm expellere.* Sen. I. De Cle. Idem I. De Irâ.

Ita profectò est. Tolluntur hæc talia quę sensibus insident, *docendo magis quàm iubendo, monendo quàm minando.* August. Epist. LXV.

In fidibus siquid discrepat, non abrumpis statim, sed paulatim reducis ad concentum: in Fide cur non idem fit? & *peccata sic compescis, vt sint quos peccasse pœniteat?* Idem ad African. Procos.

Pœnitentes, eu bonus. Atque hi tales sæpe meliores. *Multo firmior est Fides quam reponit pœnitentia.* Lactant. in hac tali re, lib. V. cap. XIII.

Etsi Pœna etiam sæpe reposuit. & *lentis tepidisque animus quod cohortatio quieta non suasit, minax subitò terror extorsit.* Prosper. II. De Vocat. gent. ca. XXXIII.

Sed quid Tempora, quid etiam Pietas poscat, Princeps videto: idque de piorum sententiâ. Tu ô benigne & miserator Deus (nam voto & suspirio locum hunc claudo) diuisa hæc iunge, & effice, vt *multitudinis credentium sit cor vnum, & anima vna.* In Act. Apost. cap. IIII.

CAPVT

CAPVT V.

Transitum ad Prudentiam in Humanis. huic duo fontes reclusi, Ingenium Populi & Regni. De priore dictum: & per indicem exposita Natura vulgi.

PRVDENTIA in Humanis rebus me vocat: de quâ liberiùs iam & libentiùs dicam. Hanc intellego, PERITIAM IN EXTERNIS TRANQVILLE ET FIRMITER GVBERNANDI. Duos illi fontes tribuo, Naturam populi & Naturam regni. Sanè cùm omnia dispexeris, nihil reperies peritè ad gubernandum olim aut nunc monitum, cui non hinc scaturigo. Itaque ante omnia ad eos te ducam: & tum denique riuulos aliquot ex iis deducam vtilium monitorum. Quisquis callidus peritusque regendi esse vis, *Duplex caput Prudĕtiæ Gubernatoriæ.* *Prius Natura populi.*

Tac. Annal. III. *Noscenda tibi natura vulgi est, & quibus modis temperanter habeatur.*

Vulgi, meo iudicio, triplicis. Tui, Finitimi, Vniuersi. Tui. quid enim magis necessarium, quàm vt eum nôris cui praees? *Qui triplex noscendus.* *Tuus:*

Martial. *Principis est virtus maxima, nosse suos.*

Finitimi. iure: quia res tibi sæpe cum eo & fœdera. Variant autem ingenia, & *sunt tam ciuitatum quàm singulorum hominũ mores: gentésque aliæ iracundæ, aliæ audaces, quædam timidæ: in vinum, in Venerem proniores aliæ sunt.* *Vicinus:* Liuius XLV.

Omnis. Vniuersi etiam. quoniam motus quidam affectusque sunt, quos communiter reperias in omni hominum gente. Quos nisi nosti, quî ad eos te componas? Scriptum olim: Οὐκ ἔστιν εὖ ἄρξειν τὸν μὴ ἀρχθέντα: *Non est vt rectè imperet, cui non imperatum.* Arist. III. Pol.

Siue, vt vertit noster Sophus: *Nemo benè imperat, nisi qui antè paruerit imperio.* Sen. II. De irâ.

Rectè. non quia omnes reges voluerint esse è subditis: (minimè. multi in purpurâ nati, & à successione ferè regna) sed hoc indicantes, ingenia & inclinationes subditorum imperanti noscenda, sic tanquam ipse inter eos. Audi senem illum Principem: *Vtilissimus idem ac breuissimus rerum bonarum malarúmque delectus, cogitare quid sub alio Principe aut nolueris aut volueris.* A notitiâ affectuũ, rectum imperiũ. Galba apud Tacit. I. Hist.

Audi regium suasorem: Ἂν ὅσα ἂν ἕτερόν τινα ἄρξαντά σου ποιεῖν ἐθελήσῃς, ταῦτα αὐτὸς αὐτεπάγγελτος πράσσῃς, οὔτε τι ἁμαρτήσῃ, καὶ πάντα κατορθώσεις, κἂν τούτου καὶ ἥδιστα καὶ ἀκινδυνώτατα βιώσῃ: *Si omnia quæ alium quemuis in te imperantem facere velles, ea ipse tuâ sponte feceris: nec peccabis quidpiam, & omnia ritè diriges, & vitam ex eo iucundissimam simul & tutissimam viues.* Mæcen. apud Dionem lib. III.

Vnde ij noscendi? Tu igitur hæc disce. vnde? à Percunctatione, ab Vsu, à Libris. à Me etiam nonnihil, qui præcipuos popularium Affectuum depingam hîc tibi vt in tabellâ. Vulgus omne

Breuis eorũ index. INSTABILE. *Vulgo nihil incertius.* Cic. pro Muræn.

In

Idé pro Domo. *In multitudine est varietas, & crebra tanquam tempestatum, sic sententiarum commutatio.*

Tacit. 1. Histor. AFFECTVS ponit, aut sumit. *Vt est mos vulgo, mutabili subitis, & tam prono in misericordiam, quàm immodicum sæuitiâ fuerat.* Pronum in affectus

Quinct. 11. Declam. *Nec quidquam facilius, quàm in quemlibet affectum mutare populum.*

Tac. 1. Histor. IVDICII EXPERS. *Plebi non iudicium, non veritas.* Sine iudicio.

Cic. pro Planc. *Non delectu aut sapientiâ ducitur ad iudicandum, sed impetu & quâdam etiam temeritate.*

Ibidem. *Non est consilium in vulgo, non ratio, non discrimen, non diligentia.*

Idé pro Roscio. *Ex opinione multa, ex veritate pauca iudicat.*

Tacit. 11. Hist. *Vulgus vacuum curis, & sine falsi verique discrimine solitas adulationes edoctum.*

Sallust. ad Cæs. AD PLVRES inclinat. *Multitudo vulgi, more magis quàm iudicio, pòst alius alium quasi prudentiorem sequuntur:* Adhæret turbæ:

Sen. De vit. beat. *Pecorum ritu, antecedentium gregem.*

Tac. 11. Histor. NATVRA INVIDVM. *Aegris oculis alienam felicitatem intuetur.* Inuidet.

Liuius XLII. *Prauo studio, quo etiam in certaminibus ludicris vtitur, deteriori atque infirmiori fauet.*

Tacit. II. Hist. SVSPICAX. *Municipale vulgus pronum ad suspiciones.* Suspicatur.

1. Ann. *Mos vulgo, quamuis falsis reum subdere.*

Omnia credit. CREDVLVM. *Facilis ciuitas ad credenda accipiendáque omnia noua:* 1. Hist.

Præsertim cùm tristia sunt. Ibid.

Quoquomodo audita pro compertis habent. III. Annal.

A se auget. RES AVGET. *Cuncta, vt mos famæ, in maius credita.* Eod. lib.

— Sic quisque pauendo Lucan. 1.
Dat vires famæ: nullóque auctore malorum,
Quæ finxêre, timent.

— tradúntque metus, nec poscitur auctor. Silius IV.

Adstruit auditis, docilis per inania rerum Ibidem.
Pascere rumorem vulgi pauor.

Vagus primùm & incertus rumor. mox, vt in magnis mendaciis, interfuisse se quidam & vidisse adfirmant: credulâ famâ inter gaudentes & incuriosos. Tac. 1. Hist.

Vetita loquitur. COMPRIMI NESCIT. *Prohibiti per ciuitatem sermones, eóque plures; ac si liceret, vera narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgauerant.* III. Hist.

Vagis per vrbem militibus, qui sermones populi coërcerent. id præcipuum alimentum famæ erat. II. Hist.

Publica exspectatio magni secreti impatiẽs: & malè coërcitã famam supprimẽtes augebãt. 1. Hist.

Pendet in turbas. TVRBIDVM. *Vulgus cuiusque motus noui cupidum.* Eod. lib.

Ingenio

Salluſt. Iugurth. *Ingenio mobili, ſeditioſum, atque diſcordioſum, cupidum nouarum rerum, quieti & otio aduerſum.*

Cic. pro Cluent. Præſertim SI DVX SIT. *Vt mare, quod ſuâ naturâ tranquillum eſt, ventorum vi agitatur: ſic populus ſuâ ſponte placatus, hominum ſeditioſorum vocibus, vt violentiſſimis tempeſtatibus, attollitur.* *Vtique ſi quis concitat.*

Tac. IV. Hiſt. Nam *vulgus ſine rectore, præceps, pauidus, ſecors.*

I. Ann. Vereque dictum, *Nihil auſuram plebem principibus amotis.*

Thuc. lib. III. FAVET FERVIDIS. & plebe iudice, τὸ σῶφρον τοῦ ἀνάνδρου πρόσχημα· καὶ τὸ πρὸς ἅπαν ξυνετὸν, ἐπίπαν ἀργόν· τὸ δὲ ἐμπλήκτως ὀξὺ, ἀνδρὸς μοίρα προσετέθη. *quidquid modeſtum; ignauiæ ſpeciem habet: quod circumſpectum & prouidum, ſegnitiæ. quidquid autem abruptum & præceps, id verò forte & virile cenſetur.* *Calidos amat.*

Liu. VII. Ideò *vincit in eâ plerumque pars maioris animi, quàm conſilij.*

Tac. IV. Hiſt. Et grati *ſtolidi, ac vecordi facundiâ.*

I. Hiſt. NEGLEGIT REM PVBLICAM. *Magnitudine nimiâ, communium curarum expers populus.* *Reipublicæ negligens.*

Ibidem. *Priuata cuique ſtimulatio; & vile decus publicum.* *Sua diligens.*

Salluſt. Orat. Philip. *Intenta mala, quaſi fulmen, optant dumtaxat ſe quiſque ne attingant.*

Tac. II. Hiſt. VERBIS FEROX. *Procacia plebis ingenia.* *Ferox verbis.*

Sed

Nec vltra. Sed *nihil vltra verba ausurum.* III. Hist.

Impigra linguæ, ignaui animi. Sallust. Orat. Marcij.

Semper immoderatum. METV AVT SPE NIMIVM. *Hæc est natura multitudinis. aut seruit humiliter, aut superbè dominatur. Libertatem, quæ media est, nec spernere modicè nec habere sciunt.* Liuius XXIII.

Nihil in vulgo modicum. terrêre, ni paueãt: vbi pertimuerint, impune contemni. Tac. I. Annal.

Vulgus *audaciâ turbidum, nisi vim metuat.* VI. Ann.

Plura sunt, quæ tu à te addes.

CAPVT VI.

Fons alter reclusus, Ingenium regum & regni. Duo hic considerata, quæ Communiter conueniunt, & quæ Distinctè.

Alterum caput Prudentiæ, Natura regni. EGO ad Naturam regni propero: è quâ pauca hæc tibi delibo. Communiter eam nosce, & Distinctè. In Communi notitiâ hæc sunt.

Instabile. Regnum omne fluctuans & INSTABILE. *Arduum* enim *& subiectum Fortunæ cuncta regendi onus.* Tac. I. Annal.

Vt alta ventos semper excipiunt iuga,
Imperia sic excelsa Fortunæ obiacent. Seneca Oedip.

Subitò sæpe deiectum. *Nihil inausum est Fortunæ. aduersus Imperia idem habet iuris, quod aduersus imperantes.* Seneca Epist. XCII.

Itaque sępe occultis causis labitur. & *quæ domesticis steterant bellis, quæ externis regna, nullo impellente ruunt.* Ibid.

Et totum ferè labitur, cùm cœpit. Verè ille scripsit, *Regum maiestatem difficiliùs à summo fastigio ad medium detrahi, quàm à mediis ad ima præcipitari.* — Liu. lib. XXXVII. — *Et totũ, cùm aliqua parte.*

Non enim his gradibus, quibus ad summa peruentum est, retrò itur: sæpe inter fortunam maximam & vltimam nihil interest. — Sen. De Benefic. VI. cap. XXXIII. — *In summo aut in imo est.*

Imperium cupientibus (aut *habentibus*) *nihil medium inter præcipitia aut summa.* — Tac. II. Hist.

Nec Fortunæ solùm obiectum, etiam ODIIS. — *Odiosum plerumque.*

Seneca Theb.

Simul ista mundi conditor posuit Deus,
Odium atque Regnum.

Caussa sæpe in Impotentiâ regum. Nam — *Idque ob regũ mores.*

Idē Agamemn.

Id esse regni maximum pignus putant,
Si quidquid aliis non licet, solis licet. — *Qui licentiosi.*

Idem Hipp.

Quod non potest, vult posse, qui nimium potest.

Et in peruicaci eorum Superbiâ. — *Pertinaces, & superbi.*

Ibidem.

— durus & veri insolens
Ad recta flecti regius non vult tumor.

Flecti non minùs existimant turpe, quàm vinci. — Sen. De Benefic. VI. cap. XXX.

Sed caussa etiam altera in Naturâ nostrâ. quia *nemo alteri imperium volens concedit: & quamuis bonus atque clemēs sit qui plus potest, tamen quia malo esse licet, formidatur.* — Sallust. ad Cæs. — *Etiã quia nos parere difficiles.*

Ideoque regnum obnoxium INSIDIIS. — *Insidiis exponitur.*

Multi iniqui atque infideles regno, pauci sunt boni. Attius.

Ideò metuculosi reges. Nec immeritò reges semper in TIMORE. *Ingenia regum prona ad formidinem.* Sallust. Iugurt.

Sæpe nimis: &

—dubia pro certis solent
Timere reges. Seneca Oedip.

Suspiraces & æmuli: Iidem ÆMVLI, & *suâpte naturâ potentiæ anxij.* Tac. IV. Annal.

Nec regna socium ferre, nec tædæ sciunt. Senec. Agam.

In ipsos filios. Adeò, vt *displiceant regnantibus* etiam *ciuilia filiorum ingenia.* Tacit. II. Ann.

Et *suspectus semper inuisúsque dominantibus, quisquis proximus destinatur.* I. Hist.

Regni vires noscendæ: Hæc taliaque Communiter scies. iam illud Distinctè, Quantum tuum regnum sit, & Quale. Potentia, inquam, tua seriò tibi noscenda est.

Metiri sua regna decet, viréśque fateri. Lucan. VIII.

Multi dum se tam magnos, quàm audiunt, credunt, attraxêre superuacua & in discrimen rerum omnium peruentura bella. Sen. De Ben. VI. cap. XXX.

Et eius constitutio siue forma. Etiam regni Qualitas. cuiusmodi illud sit, Vetus, Nouum; Hæreditate, an Suffragio traditum & tradendum; Legibus, an Vi quæsitum. & quidquid tale. Pro his enim variè attemperandum sceptrum, & laxandæ aut adducendæ imperij illæ habenæ.

CAPVT

CAPVT VII.

Præcepta nunc ex hisce fontibus petita. & primùm vniuersè posita, quæ firment Regnum aut violent: mox distinctè de Vi dictum. Opus regi Custodes, Milites, Arces aut potiùs Colonias.

BENE habet. duplicem Arcton meam signaui, ad quam flectendi mihi idemtidem oculi: nunc audacter vela do, & vndosum mare ingredior Præceptorum. Ea hoc ordine disponam, vt quæ Iuuant firmantque regnum, præmittam: subiungam, quæ Lædunt & perdunt. Duo igitur sunt, quæ tranquillum id aut firmum efficiunt, VIS & VIRTVS: duo item, quæ turbidum aut caducum, VIS & VITIVM. Singula hæc, vt meus captus est, subtiliter videamus & partitè. Vim in Iuuante parte primùm pono, & intellego PRAESIDIVM QVOD PRINCEPS VTILITER ADHIBET AD SE TVENDVM AVT REGNVM. Id ferè duplex, Milites & Munimenta. Milites iterum duplices, Custodes & Ordinarij. CVSTODES, regis ipsius tutela propria: qui scilicet

Duo firmando Regno.

Duo euertendo.

Vis definita.

Diuisa.

Custodes regij.

Sen. 1. de Clemen. *Somnum eius nocturnis excubiis muniant, latera obiecti circumfusiq. defendant, incurrentibus periculis se opponant.*

Tacit. 1. Annal. *Miles in forum, miles in curiam comitabatur,* scribit de suo Principe Tacitus.

Nam

Nam probus vetusque ille mos: & quamquam in nullo metu, decorè tamen eos Princeps, & *vel ornamenti caussâ habeat.* Sen. 1. De Clemen.

Ordinarij & perpetui milites. Sed esse & ORDINARIOS milites volo: manum scilicet aliquam grandiorem (pro viribus & modo regni) ad subita casuum aut bellorum. & qui, *si auxilium res poscat, haud procul accieantur.* Tacit. IV. Ann.

Nam scimus, *voluntarium* sæpe *militem deesse. ac si suppeditet, non eâdem virtute ac modestiâ agere: quia plerumque inopes ac vagi* (vt hodie quidem mos est) *spontè militiam sumunt.* Ibid.

Grande momentum in hoc præcepto: & C. Cæsar solitus dicere, Δύο τε εἶναι τὰ τὰς δυναστείας παρασκευάζοντα καὶ φυλάσσοντα καὶ ἐπαύξοντα, στρατιώτας καὶ χρήματα: *Duo esse, quæ Principatus comparent, seruent, augeant, Milites & Pecuniam.* Dio lib. XLII.

Atque alius ab eâdem mente (etsi paullò improbius) ad suos liberos: Ὁμονοεῖτε, τοὺς στρατιώτας πλουτίζετε, τῶν ἄλλων πάντων καταφρονεῖτε: *Inter vos consentite, milites ditate, reliquos omnes spernite.* Seuerus Imp. apud Dionem in vitâ eius.

Arces quatenus vtiles. At Munimenta possis vsurpare duplicia, Arces aut Colonias. Illas vulgus & hodiernus mos tibi ingerit: ego istas, & mos vetus. Sanè ARCES non tam firmæ compedes, quàm censentur: ad exiguum motum validæ; fragiles (ipsi vidimus) ad communem & magnum. In finibus tamen & contra hostem, haud valdè eas spernam: in mediterreis

terreis & contra ciues, valdè. Populo alicui diffidis? premere eum vis? COLONIAS tibi ſuggero, verè *ſedes ſeruitutis*. *Prelata in Colonias.*

Tacit. Agric.

Hoc ſolidum, hoc firmum munimentum eſt: in quo non locus ſolùm talis, ſed homines ipſi ſint. Coloniæ enim ferè conſtant externis (quibus, cum indigenis haud facilis conſpiratio:) nec vſurpandæ temerè niſi in externos. Nam *non aſſuetæ frenis ſeruitutis tumidæ gentium inflatæq́ ceruices, facilè aliâs ab impoſito iugo reſiliunt.* *Sed ſaltē in externos.*

Flor. IV. cap. vlt.

Siue etiam in feroces & recèns ſubiectos. Quidquid enim dicunt, *quos viceris caue amicos tibi eſſe credas.* *Aut recens domitos.*

Curt. VII.

CAPVT VIII.

De Virtute duplici, ſeruatrice Regnorum. Beniuolentia populi commendata, & oſtenſa triplex ad eam via.

VIs ergo opportunè etiam ab optimo Principe adhibenda, ex ſcito veteri:

Quædam vi tractanda, quò ceteris quies ſit:

Tacit. I. Annal.

Sed magis Virtus. in quâ mihi quidem præcipuum Principatus robur eſt & pondus. Eam, paullò aliter quàm vulgus, hîc appello LAVDABILEM VTILEMQVE IMPERIO AFFECTVM, DE REGE, VEL IN REGEM. Studioſè ſic diſcrimino. Nam cùm duplex eiuſmodi Virtus ſit, Beniuolentia & Auctoritas: naſci quidem vtraque à rege & per regem debet, ſed ſe- *Quid hîc Virtus.*

dem tamen suam & domicilium in animis Populi habet. atque illa, in regem Affectus est; hæc Opinio de rege. Ex definitionibus facilè rem mentemq; meam capies. Nam BENIVOLENTIA, quam hic quæro & suadeo, est SVBDITORVM IN REGEM EIVSQVE STATVM PROMPTA INCLINATIO ET AMOR.

Beniuolentia definita.

Vtilitas eius.

Quæ nimis vtilis, imò necessaria, ad res gerendas. Plato verè dixit: Διὰ τοῦ ἀρέσκειν τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τὸ πράττειν ἐστί: *Ab eo quòd placeas hominibus, actionum efficacia est.* Epist. IV. ad Dionys.

Quomodo paranda?

Lenitate istâ, & tripartitâ:

Para igitur: idque viâ triplici, Lenitatis, Beneficentiæ, Indulgentiæ. LENITATEM promes in Teipso primùm, verbis factisque benignus, *comitate & alloquiis officia prouocans.* Tacit. V. Hist.

Quid ni *ita cum ciuibus tuis, quasi parens cum liberis, viuas?* Plinius Paneg.

Cum illâ tamen exceptione, vt *incorrupto ducis honore.* Taci. V. Hist.

Temperie opus est: *nec aut reuerentiam terrore, aut amorem humilitate captabis.* Plinius Paneg.

Raræ hoc sed magnæ laudis, cùm *virtutes specie dispares prudentiâ iunguntur.* Cic. Oratore ad Brut.

Lenitate in omni imperio.

Sed promes etiam in Imperio: vt tranquillũ id ac lene sit, *nec alia eius facies, quàm sereni cæli ac nitentis.* Sen. I. De it.

Hoc ex ingenio hominum est: qui *nec totam seruitutem pati possunt, nec totam libertatem:* Tacit. I. Hist.

Domiti

Idem Agric. *Domiti vt pareant, non vt seruiant.*

Sen. I. de Clemen. Hoc ex vsu ipsius imperij: quia reuera *remissiùs imperanti meliùs paretur.* Hinc Quies.

Lib. XXII. Sed & fideliùs paretur. *Nullus terror*, ait Liuius, *cùm omnia bello arderent, fide socios demouit: videlicet quia iusto moderatóque regebantur imperio.* Hinc Fides.

Apud Dion li. XLIII. Cæsaris effatum est: ἡ ἐξουσία μετριάσασα πάντα τὰ κτηθέντα τηρεῖ: *Potentia mediocriter exercita, omnia quæsita conseruat.* Hinc stabilitas.

Ibidem. Contrà, ὁ ἀναίδην ἐς πάντα ἁπλῶς τῇ δυνάμει καταχρώμενος, οὔτε εὔνοιαν ἀληθῆ οὔτ' ἀσφάλειαν ἀκριβῆ εὑρίσκεται: *Qui impudenter & passim in omnibus potentiâ abutitur, is neque veram beniuolentiam neque firmam securitatem inuenit.*

Iam & BENEFICENTIAM adiunges. Nam *liberalitate qui vtuntur, Beniuolentiam sibi conciliant, & quod aptissimum est ad quietè viuendum* (siue & *regendum*,) *caritatem.* Cic. II. de Finib. Beneficentiâ item paratur.

Sen. De Breu. Vitæ. Vis scire quanta eius vis? *Meliùs beneficiis imperium custoditur, quàm armis.* Quæ semper vsui.

Idem De Benef. Sanè vulgo, ex veteri verbo, *Omnium dulcissimum est, accipere.*

Donabis igitur, vel Augusti exemplo: qui *Militem donis, populum annonâ, cunctos dulcedine otij pellexit.* Tacit. I. Annal.

Ibidem. Idque effusiùs in nouo imperio. Sic enim tibi firmabis, & *nouis ex rebus aucti, tuta & præsentia, quàm vetera & periculosa malent.* Maximè in nouo statu.

Quibus tamen conferas, vide: Sed cum Iudicio: nec placeant mihi illi *Reges*, qui *multa opertis oculis donant.* Sen. IV. De Benef. cap. XXXVII.

Tu largiere *bellorum sociis, periculorum consortibus*: Plin. Paneg.

Siue etiam *de te benè ac fortiter, sed in togâ, meritis*: Ibidem.

Aut iis denique qui mereri possunt. *illis* scilicet *præmia, his exempla.* Ibidem.

Et quantum, vide. Sed cum Modo etiam. Nam *simplicitas ac liberalitas, nisi modus adsit, in exitium vertuntur.* Tac. III. Histor.

Aliòqui tua & te perdis. Si omnibus, si passim: quis finis? *Singuli nunquam exsatiabuntur, respublica deficiet.* II. Ann.

Itaque *alienis bonis manus afferre cogêris*: Cic. II. De offic.

Quod exitiabile. *nec* vnquam *tanta studia assequêris eorum quibus dederis, quanta odia eorum quibus ademeris.* Ibidem.

Caue igitur. atque adeò *nihil largiatur Princeps, dum nihil auferat.* Plinius Paneg.

Denique Indulgentiâ parandum. Tertiò INDVLGENTIAM suasi: hac mente, vt quatenus sine corruptelâ morum potest, populum Laxè habeas & Iucundè. Laxè, vt in Victu: ne *plebes acri annonâ fatigetur.* Tac. IV. Annal.

In viliore Annonâ. Nam *vulgo vna ex republicâ annonæ cura.* IV. Hist.

— duas tantùm res anxius optat,
Panem & Circenses. Iuuenal. Sat. X.

Omnes autem *qui remp. gubernant, consulere debent, vt earum rerum copia sit, quæ sunt necessariæ.* Cic. II. De offic.

Iucun-

Iucundè etiam: puta in ludis & eiusmodi receptis voluptatibus. Nam vulgo, sicut *pueris, omne ludicrum in pretio est.* *In ludicris.*

Seneca Epist. XVI.

Tac. XIV Annal. Idemque *cupiens voluptatum, & si trahat eò Princeps, lætum.*

Ibidem. Itaque vides, *nec maiores abhorruisse spectaculorum oblectamentis.* *Quæ scitu etiam vsum præbent.*

Vsus enim aliquis in istâ re: cùm ita ferociores populi, eoque *bello faciles, quieti & otio per voluptates assuescunt.*

Idem in Agric.

Ibidem. Idque *apud imperitos Humanitas vocatur, cùm pars seruitutis sit.* *Pangunt & molliunt.*

Tac. IV. Histor. Verissimum est, *Voluptatibus Romanos plus aduersus subiectos, quàm armis valuisse.*

Nec id nesciuit ille histrio, qui increpanti Augusto quòd eius caussâ in plebe essent tumultus: Συμφέρει σοι, Καῖσαρ, inquit, περὶ ἡμᾶς τὸν δῆμον ἀποδιατρίβεσθαι: *Expedit tibi, ô Cæsar, populum circa nos distineri.* *A generosis curis auocant,*

Pylades apud Dioné, lib. LIIII

Tacit. in Agric. Acutè. Nam profectò *virtus ac ferocia subditorum, ingrata imperantibus.*

Annal. XIV. Sed modum tene: & vide vt hæc *lætitiæ potiùs, quàm lasciuiæ dentur.* *Tamen lasciuia & luxus vitanda.*

Ibidem. Facilè enim ista irrumpet. *nec pudicitia aut modestia, nec quidquam probi moris vltrà reseruabitur.*

Ita Tui & Tu peribitis. Quid enim salui, amissis moribus?

CAPVT IX.

Auctoritas commendata valdè. Tria ostensa, quæ ad eam ducunt. in quibus quia Imperij præcipua vis est, accuratè & enucleatè de his dissertum.

*Lib.II. cap.XVI. AVCTORITAS inter Iuuantes virtus altera est. quam *suprà quoque libaui: sed hoc tantùm. nunc vberiùs, & pleno magis ore dicenda est. Definio iterùm: Auctoritas est IMPRESSA SVBDITIS, SIVE ET EXTERIS, OPINIO REVERENS DE REGE EIVSQVE STATV. Constat ex Admiratione & Metu: cuius vtriusque temperies siue mixtio facit hanc Virtutem. Quam parari apud quasdam nationes proniùs aio:

Quid Auctoritas? Vnde nata?

Quibus rebus paranda? *Est* enim *ingenita quibusdam gentibus erga reges suos veneratio*: Curtius III.

Apud alias ægriùs: sed tamen apud omnes triplici hoc, quem dicam, modo siue viâ. Formâ imperij, Potentiâ imperij, Moribus imperantis. Per singula te ducam, & figam in iis pedem non distinctè solùm, sed lentè & impressè. quis carpet? ego fulcrum hoc regnorum scio, &

Tutela regnorū.

Maiestatem imperij, salutis esse tutelam. Idē lib. VIII.

Hæc illa velut edita arx est, quâ Princeps se vindicat à rebellione & contemptu. Scande & occupa deo auspice, me duce. Prima viarum est

FORMA IMPERII. in quâ tria ad Auctoritatem requiro: vt Seuera sit, vt Constans, vt Adstricta. SEVERA primùm, quia perpes illa & assidua Lenitas Contemptum inducit, id est Principatus ipsam pestem. In hac colluuie morum & hominum *habendus metus, aut faciendus est*.

Hanc breat Seuera gubernatio.

Quæ ex vsu Principis,

Sall. Orat. Lepid.

Amplius, quia inducit *maximam illecebram peccandi impunitatis spem*.

Et subditorum.

Cic. pro Mil.

Senec. 1. de Clemen.

Quis eum metuat, *apud quem conditum, imò constrictum ferrum est?*

Cic. 1. in Catil.

Qui per segnitiem potiùs quàm clementiam, *patiatur hebescere aciem suæ auctoritatis?*

Aristot. x. Ethi. cap. vi.

Ne feceris, & nosce vulgus. Οὐ γὰρ πεφύκασιν αἰδοῖ πειθαρχεῖν, ἀλλὰ φόβῳ· οὐδ' ἀπέχεσθαι τῶν φαύλων διὰ τὸ αἰσχρὸν, ἀλλὰ διὰ τὰς τιμωρίας: *Non enim ita natum est, vt Pudori obsequatur, sed vt Metui: nec vt abstineat à prauis ob turpitudinem, sed ob supplicia & pœnam.*

Nam vulgus metu coërcendum.

Cic. ad Brut. Epist. 11.

Adhibe hæc igitur in tempore. *Salutaris Seueritas vincit inanem speciem Clementiæ.*

Cotys rex Thracum, increpanti seueritatem eius & aienti, Μανία τοῦτ' ἐστι, καὶ οὐ βασιλεία: bellè respondit, Ἀλλ' ἡ ἐμὴ μανία τοὺς ἀρχομένους σώφρονας ποιεῖ: *Furor hic est, non Regnum. At meus hic Furor subditos sanos reddit.*

Stob. De Regno.

Cic. 1. De offi.

Ita, ita. *Adhibenda est reip. caussâ Seueritas, sine quâ administrari ciuitas nulla potest.*

Et noxia recidenda.

Scimus digitum præcidi oportere, si ob eam rem gangrana non sit ad brachium ventura. Varr. in Fragm.

Sed per internalla.

Tamen tempestiuè, & cum intermissione. Nam *ciuitatis mores magis corrigit parcitas animaduersionum.* Sen. I. De Clemen.

Illud laudabile, quoties potes, efficere *vt pœna ad paucos, metus ad omnes perueniat.* Cic. pro Cluent.

Et *vnius improbi supplicio multorum improbitatem coërcere.* Idé III. in Ver.

Nisi mala herba nimiùm succreuerit.

Quòd si crebra tamen nimis aut peruicacia vitia: tum sanè illud valeat,

> *Crudelem medicum intemperans æger facit.* Publius

Falce tũc recidenda est.

Ne corporis quidem morbos veteres & diu auctos, nisi per dura & aspera coërceas. Corruptus simul & corruptor, æger & flagrans animus, haud leuioribus remediis restinguendus est, quàm libidinibus ardescit. Tac. III. Annal.

Constãtia Auctoritatis facit.

Secundò, CONSTANTEM volui imperij Formam: quod interpretor, vno & veteri tenore fluentem. Quid mihi mutas? Alcibiadem audi verè censentem: τῶν ἀνθρώπων ἀσφαλέστατα τούτους οἰκεῖν, οἳ ἂν τοῖς παροῦσιν ἤθεσι καὶ νόμοις, ἢν καὶ χείρω ᾖ, ἥκιστα διαφόρως πολιτεύουσι: *Eos hominum tutißimè agere, qui præsentibus moribus legibúsque, etiamsi deteriores sint, minimùm variantes, rempub. administrant.* Apud Thuc. lib. VI.

Obseruatióque legum & morum.

Ipsum Augustum: qui sic olim ad Senatum. Τοὺς κειμένους νόμους ἰσχυρῶς φυλάττετε, καὶ μηδένα αὐτῶν μεταβάλλητε. τὰ γὰρ ἐν ταυτῷ μένοντα, Apud Dionẽ LII.

μένοντα, κἂν χείρω ᾖ, συμφορώτερα τῶν ἀεὶ καινοτομουμένων, κἂν βελτίω εἶναι δοκῇ, ἐστίν: Positas semel leges constanter seruate, nec vllam earum immutate. Nam quæ in suo statu, eadémque manent, etsi deteriora sint, tamen vtiliora sunt reipub. his quæ per innouationem vel meliora inducuntur.

Contemnuntur leges, lasæ, relatæ:

Et inopinati dogmatis caussa duplex. Quòd nec leges ipsæ vim & vitam satis habeant, vertendæ statim aut euertendæ. *Non* enim *conualescit planta, quæ sæpius transfertur.*

Seneca Epist.

Et vnà earum lator.

Et quòd Princeps vilescit, qui sic vacillat: fœdaque inconstantiâ, *quæ iusserat vetat; quæ vetuerat, iubet.*

Tac. III. Hist.

Aericuli in repub. mali:

Sperne ergo circa te nouatores: qui *vt aliquid sui videantur afferre, etiam recta commutant.*

Quinct. lib. III. Instit.

Veteres, & vetera, optimi.

Et scito, *super omnibus negotiis meliùs atque rectiùs olim prouisum: & quæ conuertuntur, in deterius mutari.*

Tac. XV. Annal.

Ideò in *minimis quoque rebus, omnia antiquæ consuetudinis momenta seruanda.*

Valer. Maxim. lib. II.

Interdum tamen innouandũ.

Sed numquam, inquies, mutem? numquam: nisi aut summa Vtilitas expresserit, aut summa Necessitas. Nam, fateor, *nocet* interdum *priscus rigor & nimia seueritas, cui iam pares non sumus.*

Tacit. I. Hist.

Sed non violentè:

Sed tunc quoque fiat leniter: & vt *quàm minimo sonitu orbis ille in rep. conuertatur.*

Cic. ad Att. lib. II. ep. IX.

Et pauxillatim.

Itemque Lentè: vt per gradus, nec omnia simul.

simul. Augusti exemplo: qui sub initia imperij οὐ πάντα εὐθὺς, ὥσπερ ὑπετέθειτο, ἔπραξε, φοβηθεὶς μὴ καὶ σφαλῇ τι, ἀθρόως μεταρρυθμίσαι τοὺς ἀνθρώπους ἐθελήσας. ἀλλὰ τὰ μὲν παραχρῆμα μετεκόσμησε, τὰ δὲ ὕστερον: *non omnia statim, vti decretum erat, exsecutus est: veritus, ne parum succederet, si simul homines transferre & inuertere vellet: sed quædam ex tempore disposuit, quædam reiecit in tempus.* Dio LII.

Atque hoc est, quod de eodem noster: *Insurgere paulatim, munia legum & magistratuum in se trahere.* Ait Paulatim: & tu in re simili serua. Tac. I. Annal.

Adstrictio imperij, pro Auctoritate. Tertiò, ADSTRICTAM Imperij Formam posui. id est, vt non solùm A te præcipua vis & honos, sed etiam Apud te sint. A te quidem, vt maxima rerum aut agas ipse, aut firmes: *neu vim Principatus resoluas, cuncta ad Senatum reuocando.* I. Ann. *Princeps vnus res manu teneat.*

Eum omnes spectent: & omnia ab eo exspectent. Non quia consilia spernam (valdè suasi, & suadeo:) sed quia innotescere omnibus velim, te esse à quo pendeant omnes. Esto mihi *solus arbiter rerum, iure ac nomine regio.* II. Ann.

Reges domini rerum temporúmque, trahũt consiliis cuncta, non sequuntur. Liu. IX.

Aliquid hîc laxas? totum amittis. *Ea est imperandi ratio, vt non aliter constet, quàm si vni reddatur.* Tac. I. Annal.

Honores nimios ne dato. Sed Apud te etiam plerumque honos maneat, certè magnus. Doctorum ille doctor: Κοινὴ φυλακὴ πάσης μοναρχίας, τὸ μηδένα ποιεῖν ἕνα μέγαν: *Communis custodia Principatus, neminem vnum magnum facere.* Arist. V. Polit. cap. XI.

Semper

Tac. in Agric. Semper *periculosum priuati hominis nomen supra* (immò & *iuxta*) *Principis attolli.*

Quid si tamen factum? corriges. sed sic, vt non detrahas eum, sed deducas. Δεῖ γὰρ ἐκ παραγωγῆς, vt ille loquitur, τοῦτο δρᾶν, καὶ μὴ πᾶσαν ἀθρόον ἀφαιρεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν: *Oportet circumductione quadam & per ambages id facere, nec totam potestatem simul tollere.*

Datos aufferto, sed vellicatum.

Arist. v. Polit. cap. xi.

Nec verò magnos solùm honores dari abnuo, sed & (vtique in Militiâ aut Præfecturâ) longos. Vetus monitum: *Nihil tam vtile, quàm breuem potestatem esse, quæ magna sit.*

Non longos uero dato.

Latro apud Senec. vii. Contro. vlt.

Liu. iv. *Libertatis* (siue *Principatus*) *magna custodia est, si magna imperia diuturna esse nō sinas.*

Dio lii. Caussa, quoniam αἱ μακρότεραι καὶ πολυχρονιώτεραι ἀρχαὶ ἐπαίρουσί πως πολλοὺς, καὶ ἐς νεωτεροποιΐαν ἐξάγουσι: *Longiora & diuturniora imperia, multos attollunt, & ad res nouandas impellunt.*

Nam homines insolescunt.

VIAM primam vides: alteram tibi POTENTIÆ ingredior, quæ est illa ipsa directa & regia ad solidam Auctoritatem via. Cetera omnia adsint, hæc absit: quid iuuabunt? Scito *parum tutam maiestatem sine viribus esse.*

Potentia, certissima ad Auctoritatē ratio.

Liuius xx.

Cic. ii. De Inuent. Potentiàm autem hîc intellego, ad *Sua conseruanda & Aliena obtinenda idonearum rerum facultatem.*

Quid eā appellem.

Quam quinque hæc instrumenta tibi dabunt: Opes, Arma, Consilia, Fœdera, Fortuna: si tamen apposite vtâris, & vt præcipiam.

Quinquariam censeam.

I. Pecunia.

cipiam. Attende, attende. Primo loco Opes pono. & de vi atque vsu earum quis ambiget? Δεῖ δὴ χρημάτων, καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἐστὶ γενέσθαι τῶν δεόντων: *Opus sunt Opes, & sine iis nihil fiet quod opus.* Demost. Olynth. I.

Experiens callidusq; vir clamabat olim:

Illa nerui, caput, pedes.

Νεῦρα τῆς ἡγεμονείας τὰ χρήματα εἶναι: *Neruos imperij pecuniam esse.* Mucian. apud Dio. in Vespas.

Animorum domina:

Nam socios aut milites habere vis? Illa dabit. Πάντα ὤνια τοῦ πλούτου. *Omnia vanalia nummus.* Aristot. Rhet. II. cap. XVI.

Locorum domina.

Hostes aut vrbes perdere? hæc faciet. *Nihil tam munitum, quod non expugnari pecuniâ possit.* Cic. II. in Ver.

Omnia castella hæc machina deiiciet, *in quæ modò asellus onustus auro possit ascendere.* Cic. I. ad Attic. ep. XII.

Ad summam,

— diuina humanáque pulcris
Diuitiis pârent. Horat. II. Sermon.

Argenteus gladius omnia penetrat.

Non credis? saltem oraculo:

Ἀργυρέαις λόγχαισι μάχου, καὶ πάντα νικήσεις.
Hastis pugna argentatis, atque omnia vinces. Philippo Macedoni id datum.

II. Arma opus ad potentiam.

Instrumentum secundum, Arma. Nam illud certum, *Non ignauiâ magna imperia contineri, sed virorum armorúmque faciendum certamen.* Tac. XV. Annal.

Reges inuadunt.

Improbè dictum videatur, sed in tempore vtiliter: *Sua retinere, priuatæ domus; de alienis certare, regiam laudem esse.* Ibid.

Fateor

De mo- rib German. Fateor optabilius *magnitudinem suam iustitiâ tueri:*

Sed optabilius. quî enim semper possis? *Et saepe debent. Aut ipsi inuaduntur,*
Ibidem. *Inter impotentes & validos falsò quiescas. vbi manu agitur, modestia & probitas nomina superioris sunt.*

Vell. lib. II. Nec vnquam deerunt, *nisi siluâ* hac humani generis *excisâ, raptores alienae libertatis lupi.* *Ab externis:*

Liuius XXX. Addo, si hoc non fit, quòd *nulla magna ciuitas diu quiescere potest. si foris hostem non habet, domi inueniet.* *A suis:*

Arce, arce internam illam pestem: & alios potiùs turba, quàm vt te perdas. *Comprimant ergo bella, bello.*
Idem XXII. *Agendo audendóque res Romana creuit, non his segnibus consiliis, quae timidi cauta vocant.*

Quanquam Consilia profectò & ego misceo: nec vlla stabilis potentia sine istis. III. *Consilia vsui ad potentiam.*
Tacit. I. Annal. *Arma*, inquit ille, *consilio temperanda sunt.*

Quod tibi ita praeeo. Arma inferre vis? Primùm vide vt Prouidè. *Haud temerè bellum mouendum:*

Publius. *Animus vereri qui scit, scit tutò aggredi.*

Sen. I. De Irâ. Odi istos properos, qui *dum inferre pericula volunt, non cauent.*

Tac. XI. Annal. Et scio *cautis quàm acrioribus consiliis Potentiam tutiùs haberi.*

Curt. VII. Vide etiam vt cum Modo. *ne dum ad culmen venire cõtendis, vnà cum ipsis ramis, quos comprehendisti, decidas.* *Nec nimis dm bandum.*

Ea de-

Ea demum Potentia tuta est, quæ viribus suis modum imponit. Val. I V. cap. 2.

Explētus animus. Pyrrhus mihi es? & *nouâ siti ad alia aliáque properas?* Plut. in Pyrrho.

Noli. *Facilius est quædam vincere, quàm tenere.* Et Curt. IV.

Fortunam citius reperias, quàm retineas. Publius.

Et in quæsitis aut relictu quiescendum: Tu firma antè-parta. *Difficilius est prouincias obtinere, quàm facere. viribus parantur, iure retinentur.* Florus lib. IV. cap. vlt.

Et quid festines? *Non durat, nec ad vltimum exit, nisi lenta felicitas.* Senec. Consol. ad Marc.

Præsertim minutis Principibus. Regibus ego ita suadeo: at regulis, ista. Quies vobis tutior, nec de Obtinendo laborate, sed Tenendo. Scitote, *testudinem,* Liuius XXXIV. *Qui periculosè semper se mouent:* *vbi collecta in suum tegmen est, tutam ad omnes ictus esse: vbi exserit partes aliquas, quodcumque nudauit, obnoxium atque infirmum habere:*

Sic vos, apud vos, tutos esse. *simul auiditate plura complectendi hinc exceditis, nuda vobis omnia quæ extrà sunt, & exposita ad omnes ictus esse.* Ibidem.

Volunt quod nec teneant. Stulti qui *concupiscunt, quod non capiunt.* Curt. VII.

Vobis melius, *consiliis & astu res externas moliri, arma procul habere.* Tacit. XI. Ann.

IV. Fœdera vsui ad Potentiam. Itemque via hæc Fœderum: quæ ipsa, vt dixi, ad Potentiam valent. Socios legi suadeam, *qui non mediocri valeant potentiâ, & in proximo habitent.* Aristot. Rhet. ad Alexād. cap. vlt.

Id est, qui vtibiles esse & viribus & loci oppor-

opportunitate possint. Nam infirmis aut miseris quid te iungas? *Ineunda cum proximis & validis,*

Lucan. VIII. *—quærunt,*
Cum quâ gente cadant. *Vix cum afflictis:*

Tu, si sapis,

Ibid. *— fatis accede deísque,*
Et cole felices.

Ex Hadriani dicterio. *In caducum parietem ne inclina.*

Curt. IV. *Suam quisque fortunam in consilio habeat, cùm de alienâ delıberat.* *Ne ipse affligare.*

Ex Tac. De Morib. Ger. Nisi tamen quispiam talis, *cuius ruina te quoque tractura sit.* *Nisi quopiam periclitante, etiam tu:*

Tum enim sanè aut iunge te, aut iuua: sed quid si occultè? Vetus illa calliditas, *societatem alterius palàm induere, ad alterū per occulta & fida magis inclinare.* *Tunc vel astu iuua.* XII. Annal.

Magnus nodus cùm dissentiūnt inter se vicini duo potentes: *qui nec vincere, nec vinci, sine periculo tuo possunt.* *Periculosum, potētem potentem iungi:* Sall. Ep. Mithr.

Quid facies? non enim effugias, quin alterum *aut socium habeas, aut hostem.* *Et tamen penè necessarium.* Liuius XXXII.

Ibidem. Nam quòd nonnemo *tanquam mediam & tutissimam consilij viam, vt quiescas abstineásque armis, ostendit: ea verò non media, sed nulla est.* *Adiaforia, hic nulla.*

Ibidem. *Quid enim aliud, quàm nusquam gratiâ stabili, velut qui euentum exspectaueris vt Fortunæ applicares consilia tua, præda victoris eris?*

Vidimus, & videbimus (ita nunc Europæ status)

ſtatus) eos, *quos ignauia aut praua calliditas, vt alienis laboribus tuti eſſent, armis abſtinuit, acerbiſsimas pœnas ſoluiſſe.* Sall. Ep. Mithrid.

Longe te igitur, cũ deo.

Cum Cæſare igitur *Iacienda* tunc *alea*: & alterutri ſe adiungendum. Sueton.

Sed in cauſsâ palàm diſpari, meliori: in ambiguâ, fortiori. niſi alia Opportunitas aut Vtilitas vincat. Nam profectò eas hîc ſpecto. Alta & animoſa quid cogites? Tuta potiùs: & cum Gallis, *Valentini animum probes, conſilium Auſpicis ſequare.* Tac. IV, Hiſt.

V. Fortunæ vſui ad Potentiã:

At Fortunam vltimum inſtrumentum ad Potentiam feci: cur non primum? Debebam, ſi vim eius intuerer. Nam *quis neget eximiam quoque gloriam* & potentiam, *ſæpius Fortunæ quàm virtutis eſſe beneficium?* Curt. VIII.

Et quidẽ ſupra alia.

Quæ mirificè quoſdam fouet.

Sunt enim quidam hoc aſtro; vt iis *ad amplitudinem, & gloriam, & ad res magnas benè gerendas, diuinitus adiuncta Fortuna* videatur. Cicero pro Leg. Man.

Homines ad Pompeianum illud elogiũ, *maiore fortunâ quàm ſapientiâ.* Salluſt. ad Cæſ.

Omnia ſine labore ſuggerit.

Quibus *dormientibus dij omnia conficiunt*: Terent. Adel.

Reti vrbes capiunt: Inter Adagia, è Plut.

Et *in ſinum iis de cælo Victoria deuolat.* Liu. VII.

Quos poëta quoque depinxit:

Qui nec volentes peccant.

Πολλοί τοι χρῶνται δειλαῖς φρεσὶ, δαίμονι δ' ἐσθλῷ·
Οἷς τὸ κακὸν δοκέον γίγνεται εἰς ἀγαθόν, Theog.
Multis mens læua eſt, ſed eiſdem numina dextra.

Queis

Queis malè quod cœptum est, vertit & in melius.

Curtius III. Sicut contrà, aliis *destinata salubriter, omni ratione potentior Fortuna discußit.*

Gaudeant ergo qui illam habent. Nam vel ab hac solâ Auctoritas.

Plaut. Pseud. *— vt quisque fortunâ vtitur,* Tales vulgò magni
Ita præcellet, atque exinde sapere eum omnes dicimus.

Sed gaudeant moderatè, quia mera & Nescio an
Curt. IV nuda felicitas fragilis: nec *quidquam potest* in longũ.
esse diuturnum, cui non subsit ratio.

Ibidem. *Licet* pullis istis suis *adspirare Fortuna vi-* Nam illa
deatur, tamen ad vltimum temeritati non se mutat.
sufficit.

Vell. II. Et quos diu *prosecuta est, repentè velut fatigata destituit.*

Destituit? imò abiicit. *solet*que *quos plu-* Et lædit,
Cæs. III Ciuil. *rimis beneficiis ornauit, ad duriorem casum* quibuscũque
reseruare. insit.

Tu caue, caue, & poëtæ monito
Auson. *Fortunam reuerenter habe.*

TERTIA via se nunc pandit, MORVM. Mores,
quos duplices in Imperante hîc considero, via vltima ad
Internos & Externos. Illos, qui in animo: Auctoritatem.
vt virtutes. istos, qui in corpore: vt certos habitus, aut gestus. Quod ad Virtutes: omnes eæ conciliandę Auctoritati sunt, imò &
Tacit. XV. Annal. *species virtutũ similes*: sed duæ eminent, Pie- Facit vel prælata Pietas.
tas & Prouidentia. Nam illa sanè vulgò venerabilis, facitq́; *Principes instar deorũ esse.*
Tac. II. Annal.

 Et

Et mouet opinionem, vt *nihil sine diuinâ ope aggredi videantur.* Curt. III.

Stagirites ideò monuit. Δεῖ (τὸν ἄρχοντα) τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς φαίνεσθαι ἀεὶ σπουδάζοντα διαφερόντως: *Oportet Principem res diuinas videri curare seriò & ante omnes.* Aristot. V. Polit. cap. XI.

Obedientiam conciliat: Additque caussas. ἧττόν τε γὰρ, inquit, φοβοῦνται τὸ παθεῖν τι παράνομον, ἐὰν δεισιδαίμονα νομίζωσιν εἶναι τὸν ἄρχοντα καὶ φροντίζειν τῶν θεῶν. καὶ ἐπιβουλεύουσιν ἧττον, ὡς συμμάχους ἔχοντι καὶ τοὺς θεούς: *Nam & minus iniustum aliquid sperant ab eo Principe pati, quem religiosum deorúmque verentem existimant: & minus ei insidiantur, vt tutores & adiutores habenti etiam Deos.* Insidias tollit.

Facit & Prouidentia. Iam Prouidentia quoque *animis hominum illabitur admirationis prætextâ velata*: si nihil aut suscipis, aut agis, nisi lentè & circumspectè. Vel. II. cap. X.

Quæ raro labitur: Id est, feliciter. Plerumque enim *omnia summâ ratione gesta etiam Fortuna sequitur.* Liuius lib. V.

Ideóque astituatur. Ergo & Auctoritas: nam Contemptus à lapsu. *Res aduersæ Auctoritatem imperatorum imminuunt.* Cæs. VII.

Quin ipsa talis indoles, per se potens est ad Amplitudinem obtinendam. si quis tardus in actionibus & *cunctator naturâ, & cui cauta consilia cum ratione quàm felicia ex casu placeant.* Tac. II. Hist.

Faciunt nonnihil externa. Inter Externos Mores pono gestum: vt sis *compositus ore:* II. Ann.

Graui

Graui & ad ſeueritatem flexo, non tamen ad minas. *κἠ φαίνεϑαι μὴ χαλεπὸν, ἀλλὰ σεμνὸν, ὥςε μὴ φοβεῖϑς τοὺς ἐντυγχάνοντας, ἀλλὰ μᾶλλον αἰδεῖϑς: & apparêre non acerbum, ſed auguſtum. vt qui obuij fiunt, non metuant te, ſed magis vereantur.*

Ariſt. v. Polit. cap. x i.

Etiam habitatio habet & adfert aliquid dignitatis, ſi ea in loco ſplendido & illuſtri. Me auctore, elige vrbem aliquam principem, *vnde in omnia regimen.*

Atque adeò ipſum domicilium.

Tac. III. Annal.

Hanc cole.

Claud.

— medium non deſerit vnquam
Cæli Phœbus iter; radiis tamen omnia
luſtrat.

Et ſecede tamen interdum, vt *vitato aſsiduitatis faſtidio, Auctoritatē abſentiâ tueâre.*

Sueton. Tib. cap. x.

Alia quæ huic rei faciunt, pete è proprio Capite, * ſuprà. An ego quæ dixi repetam, * ἅτε μαψιλάκας, Διὸς κόρινϑος?

* Lib. II.

Pindar.

* Sicut nugator aut blaterro, leuis Corinthus.

CAPVT X.

Ad ea tranſitum quæ Vertendo regno faciunt: in quibus prima, Vis eſt. Ea duplex oſtenſa: Inſidiæ & Proditio. Vtraque quomodo cauenda aut punienda, oſtenſum.

QVÆ Iuuant aut firmant regnum, dixi: ad Noxia veniendum eſt. In quibus prima VIS mihi occurrit, hoc ſenſu: vt ſit MOLITIO OCCVLTA VNIVS PLVRIVMVE, IN REGEM AVT REGNVM.

Vis definitio, mea menti.

GNVM. Occultam dixi, quia non de omni Vi propositum hîc mihi dicere (est enim Aperta quędam, vt Factio, Seditio, Bellum: quas iure differo, & refero ad Prudentiam Militarem:) sed saltem de illâ Clancularià, quæ propriè opposita Vi nostrę Iuuanti.

Diuisa. Hanc duplicem facio: Insidias, & Proditionem. è quibus illæ scilicet Custodibus aduersæ sunt; ista Munimentis. Nam ego ita discrimino, vti Insidias propriè in caput regis esse velim: Proditionem in loca eius, copias, arces. Vtrumque pestilens & metuendum malum: sed metuendum magis, quàm cauendum.

Periculũ ab eâ: Quî possis? latet: nec prodit se, nisi cùm perdit. Enimuerò *Arma aperta palàm vites: fraus & dolus occulta, eóque ineuitabilia.* Tac. II. Hist.

Vix reprimitur.

Hostem aduersum, ait ille, *homini strenuo opprimere haud difficile est: occulta pericula neque facere, neque vitare, bonis in promptu est.* Sallust. ad Cæs.

Princeps vni alicui expositus. Nam de INSIDIIS vt primò dicam: scimus *patêre vel vnius insidiis regem. nihil nefas esse Auaritiæ.* Curt. IV.

Scimus *fluxam militum fidem, & periculum ex singulis.* Tac. II. Histor.

Quid proderunt cohortes alaq́; , si vnus alterve, præsenti facinore paratum ex diuerso præmium petant? Ibidem.

Profectò *regum exitus si reputauerimus, plures à suis quàm ab hostibus interemptos reperiemus.* Curt. IX.

Seneca Epist. IV. Quid miremur? *Quisquis vitam suam contempsit, tuæ dominus est.* Et patrat, qui desperat.

Senec. Trag. Herc. Oet. *Contempsit omnes ille, qui mortem prius.*

Difficile igitur auxilium, siue consilium: tamen aliquod. & id capies ab his quattuor, Indagatione, Punitione, Innocentiâ, Fato. Ab illâ primùm: quoniam omnino vtile habere te * κατασκόπους quosdam siue * ὠτακουστὰς etiam. *καὶ τὸ μὴ λανθάνειν πειρᾶσθαι, ὅσα τυγχάνει τις λέγων ἢ πράττων τῶν ἀρχομένων: & conari ne te lateat, quid quisque subditorum faciat aut dicat.* (Arist. v. Polit. cap XI.)

Remedia tamen quattuor. * Speculatores. * Auricularios vt vertit Gloss. prisca.

Subditorum, inquam, maximè Illustriorum. Nam in omnes quæ acies inquirat? Hoc cùm ad alia vtile, tum contra Insidias valebit firmiter. quoniam rarò, nisi malè locuti, malè faciunt: & *Lingua temeritas, peruenit ad gladios.* (Curt. VI.)

Inquisitio in sermones.

Obserua. reperies plerosque insidiantium, aut ipsos alibi criminatos Regem esse, aut *sermonibus vituperantium criminantiúmque faciles aures præbuisse.* (Id. VIII.)

Lingua mentem prodit.

Idé VI. Itaqûe sagaci hac viâ, non parum *latus à domesticis hostibus munies.*

Rem enim factam habes, si detectam. Quod quò magis fiat, cur non *Indici præmia* palàm *decernas, pecuniam & impunitatē?* (Sallust. Catil.)

Indicima præmia ponenda.

Idque lege latâ, & sæpius renouatâ? Ego è re Principum censeam: & scio *Cruciatu aut Præmio cuncta peruia esse.* (Tac. XV. Annal.)

Publicâ lege vel edicto.

Ibidem. *Nam cùm secum* quicumque *animus Præmia*

Eorum spe omnia reuelat.

nig reputat, simúlque immensa pecunia & potentia animo obuersantur: cedet fas & salus aliorum.

Et, mihi crede, *carißima suorum pignorum prodent.* Ibidem.

Cautè tamen credendum: Sed in delationibus his vide, vt aures omnibus præbeas, non etiam fidem. Nam multi, spe aut odio, vana deferent. ideoque, ex Mæcenatis monito, ὀ χρὴ πᾶσι τοῖς λεγομένοις ὑπὸ τοιούτων πιστεύειν, ἀλλ' ἀκριβῶς αὐτὰ διασκοπεῖν: *non oportet omnibus quæ ab his talibus dicentur fidem adhibere, sed acriter ea examinare & discutere.* Dio LII.

Ne innoxij circumueniatur. Et per Deum, *quis innocens esse poterit, si accusasse sufficiet?* Amm. Marcell. XVIII.

Imò, quia res te tuumque caput spectat, eò magis videndum nequid hîc properè agere videaris, aut in tuâ caussâ, tuâ caussâ.

Ne locum calumniæ & odiis aperias: Alioqui *crebro vulgi rumore lacerabere, tanquam viros insontes ob inuidiam aut metum exstinxeris.* Tac. XV. Annal.

Nam χαλεπώτατα οἱ πολλοὶ πείθονται, ὅτι τις ἄοπλος ὢν, ἐπιβουλεύει τῷ ὁπλισμένῳ: *ægerrimè vulgus credit, quòd quispiam inermis insidias armato struat & militibus cincto.* Dio LII.

Et pænè *non creditur nisi perpetratum facinus.* Liu. XL.

Vt non immeritò ille exclamauerit, *Conditionem principum miserrimam, quibus de coniuratione compertâ non creditur nisi occisis.* Sueton. Domit. cap. XXI.

Conuicti puniendi. Cautè igitur age & lentè. Quid si com-

comperis? puni, (secundum enim hoc Auxilium est) & grauiter puni. Nam *insidiatori aut latroni quæ potest afferri iniusta nex?*

Cic. pro Mil.

Ille est, per quem *libertas & anima omnium in dubio*:

Sallust. Catil.

Ille, qui in vno capite sæpe omnes perdit, & *magni fortunam populi in ruinas agit.*

Sen. 1. de Clemen.

Hic mihi quisquam, mansuetudinem & misericordiam nominat?

Sallust. Catil.

Tua cautio, ô Princeps, *nostra cautio est*:

Cic. pro Marcell.

Nec tua propriè, sed reip. hæc vindicta. *Ne sanguinem nostrum largiare; & dum paucis sceleratis parcis, bonos omnes perditum eas.*

Sallust. Catil.

Sed tamen ita animaduerte, vt mora interdum interueniat vltioni. Quid enim si importuno tempore insidiæ detectæ? Dissimulabis. gnarus, *solum sæpe insidiarum remedium esse, si non intelligantur.*

Nec tamē properè.

Tacit. xiv. Annal.

Quid etiam si à magnis conceptæ, & quos tutò statim haud punias? Premes: & *securitati consules, antequam vindictæ.*

xi. Ann.

Res enim *monet, cauere ab illis magis, quàm quid in illos statuas, consultare.*

Sallust. Catil.

Et quanquam ad Vindictam te incito, tamen à Veniâ haud semper excludo. Pone illustrem aliquem deprensum in hoc scelere, cui tu & patria deuincti: quid facies? Profectò *pœnam, si tutò poteris, donabis: sin minus, temperabis.*

Nec item semper.

Sen. 1. De Cle.

Audi à muliere non muliebre cōsilium,

Liuia ſuo Auguſto: *Deprehenſus eſt. iam nocere tibi non poteſt, prodeſſe famæ tuæ poteſt.* Ibidem.

Nihil glorioſius eſt Principe impunè læſo. Ibidem.

Clementia hîc ſæpe vtilis. Famæ tantùm? imò & ſaluti. Incredibile eſt, quantum inſignita hæc aliqua clementia, alios arceat à ſimili conatu, vel pœnitentiâ vel pudore. Oraculum puta: *Clementia non tantùm honeſtiores, ſed tutiores præſtat: ornamentúmque imperiorum eſt ſimul & certiſſima ſalus.* Ibidem.

* *Hoc valet in Illuſtribus maximè familiis.* Nam profectò * *parentes liberíque eorum qui interfecti ſunt, & propinqui & amici, in locum ſingulorum ſuccedunt.* Ibidem.

Atque ita fit inſidiantium nexus quidam & cathena. Quî eam rumpes? Clementiâ iſtâ, vt dixi: & maximè tertio noſtro Auxilio, Innocentiâ. id eſt, ne crebrâ aliorum læſione, cauſſam ipſe præbeas tui lædendi. *Cauſſa in ſidiis tollenda.* *Malè vim ſuam poteſtas aliorum contumeliis experitur.* Plin. lib. VIII. ep. vlt.

Et *diſcimus experimento, fidiſſimam eſſe cuſtodiam Principis, ipſius Innocentiam.* Idem Paneg.

Reliqua Fato permittenda. Iam quartum tibi ſcutum ſuggero, Fatum. Miſer, quid te torques? Si illud volet,

Præbenda eſt gladio pulchra hæc & candida ceruix. Iuuen. Satyrâ IV.

Cùm omnia feceris, nec *percuſſorem tuum tolles, nec ſucceſſorem.* Ad dictū vetus alluſum.

In Dei eſſe manu. Si nolet: es ſaluus. Deus, deus, ἐν ᾧ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν: *in quo viuimus, & mouemur, & ſumus,* Actor. cap. XVII

Ille

Prouer. Salom. cap.XXI. Ille *erit in latere tuo, & custodiet pedem tuum ne capiaris.* *Qui reges seruat maximè.*

Theocr. —Δὶ χρονίοισι μέλονται
Αἰδοίοις βασιλῆος.
—*Ioui cura est venerandi*
Principis.

Huic fide. ego vota pro te suscipio, sed
Plinius Paneg. hac lege: *Ago cum Deo, vti sospitem te incolumémque præstet, si tu cæteros:* *Votum meū pro principe.*

Ibidem. *Si rempublicam benè, & ex vtilitate omnium reges.*

Ibidem. *Si contrà; ille quoque à custodiâ tui corporis oculos dimoueat, téque relinquat votis quæ non palàm suscipiuntur.*

Val. IX. cap.VI. Peregi de insidiis. *nunc occultum & insidiosum malum* PRODITIO *latebris suis extrahenda est.* *Proditionu noxa.*

Ibidem. *Tantum incommodi humano generi afferens, quantum salutis bona Fides.*

Periculosum quoque istud, cùm scilicet
Sallust. Catil. plerumque *intra mœnia atque in sinu vrbis sunt hostes.*

In quod inclinant Auari maximè. qui *Qui proni ad eam?*
Idem Iugurt. *famæ, fidei, postremò omnibus rebus cõmodum suum anteferunt.* *Auari:*

Tacit. XVI. Annal. Palàm honesti, *animo perfidiosi ac subdoli, Auaritiam ac libidinem occultantes.*

Curt. IV. Item *Temporaria* ista *ingenia*: *Leues:*

Ibidem. Id est, homines leues, instabiles, & *ex ancipiti mutatione temporum pendentes.*

Tanquam cum Fortunâ fidê stare oporteat. Liuius XXIV.

Occulti. Denique dissimulatores & occulti. qui ad illud Homeri,

Ἐσθλ' ἀγορεύοντες, κακὰ δὲ φρεσὶ βυσσοδόμευον· Odyss. ρ.

Pulchra loquentes, iidem in pectore praua struebant.

Adeò vt *non antè intelligas proditorem, quàm proditus sis.* Latro apud Senec Côtrou. VII

Imò fidem præferunt vel maximè, vt faciliùs fallant. Obserua. *Fraus in paruis fidem sibi præstruit, vt cùm operæ pretium sit, cum mercede magnâ fallat.* lib. VII. Liuius XXVIII.

Simulatio sæpe detegitur. Quâ ipsâ notâ, haud vanè eos noscas. Nam insitum homini, *quanto magis falsa sunt quæ fiunt, tanto plura facere.* Tac. I. Hist.

Puniendi celeriter. Malum, & malos istos, vides. quî vitabis? duplici illâ viâ maximè quam suprà præiui, Indagationis & Pœnæ. In illâ nihil muto: in hac aliquid. quia placet numquam eam differri. & *impia proditio celeri pœnâ vindicanda est.* Val. IX. cap. VI.

Quid hîc trepides? omnia patent. Καὶ οὐδὲ δικάζεσθ τοὺς τοιούτους που προσήκεν, ἀλλ' ἐν πολεμίου μοίρᾳ κολάζεσθ. *imò nec in iudicium tales adducere oporteat, sed hostium loco ilicet punire.* Dio LII.

Puniendi, & semper. Et vindicanda semper. Me iudice, veniæ non hîc locus: & siquis vtatur, *ne ista mansuetudo & misericordia illi in miseriam vertat.* Sallust. Catil.

In

Quia inemendabiles.

In patriam improbi, cui & quando vnquam boni? ne spera. Abscindendi sunt. *neque tam vlciscendi caussâ, quàm vt & in præsens sceleratos ciues timore ab impugnandâ patriâ deterreas; & in posterum documentum statuas, nequis talem amentiam velit imitari.*

Cic. ad Brut. epist. xv.

Et in exemplum.

Puniendi etiam grauiter.

Pœna autem grauis vsurpanda. Platonem si audis, qualis in Sacrilegos. Δικασαὶ, inquit, τούτοις ἔςωσαν, ὅιπερ ἱεροσύλοις: *Iudices istis dantor, qui sacrilegis solent.*

Lib. IX. De Leg.

Quia impium hoc facinus:

Meritò. Patria nónne proximo à diis gradu est? atqui ea *horum nefario consilio in maxima pericula venit.*

Sallust. Catil.

Itaque *nulla esse potest in tanti sceleris immanitate puniendâ crudelitas.*

Cic IV. in Catil.

Vix gratū iis quibus gratificantur:

Sceleris, quod exsecrantur ipsi hostes: nec bonum iis, quibus bono. *Proditores, etiam iis quos anteponunt, inuisi sunt.*

Tacit. I. Annal.

Præmia interdum capiunt, fateor. sed *non hercules quò tanto honore digni habeantur, sed vt aliorum solicitentur animi.*

Curt. V.

Non certè ipsi.

Rem inquam amant, non reum. & commodè Augustus, Ἐγὼ προδοσίαν φιλῶ, προδότας δ' οὐκ ἐπαινῶ: *Ego proditionem amo, proditores non approbo.*

Plutar. Apopht.

Commodiùs etiam ante eum Philippus, *Amare se prodituros, non proditores.*

Stobæus Serm. LII.

CAPVT

CAPVT XI.

De vitio duplici, euersore regnorum. Primùm de Odio. cuius pestis subiecta oculis. Fugienda quæ eò ducunt: imò & imago eorum. qualis est in Suppliciis, Tributis, Censurâ. In his singulis quomodo se gerat Princeps, dictum.

PERNICIEM igitur à Vi præsentem, nec infrequentem, vides: quæ,

Vt ait poëta ille noster, summas frangit infirmátque opes. Cic. pro Rabir. Post.

Vitij definitio. Sed frequentiorem eam scito, etsi tardiorem, à VITIO: quod definio PRAVVM NOXIVMQVE IMPERIO AFFECTVM, DE REGE VEL IN REGEM. Tale duplex, oppositum scilicet totidem Iuuantibus virtutibus, Odium & Contemptus: illud in regem affectus, hic opinio de rege. *Odij definitio.* Nam Odium est SVBDITORVM IN REGEM EIVSQVE STATVM MALEVOLENTIA PERTINAX ET OFFENSA. Non enim hîc intellego *Vnde id nascatur?* commune & *ciuile illud odium, quo omnes improbos odimus*: Idem pro Mil. Sed Affectum acriorem, cui ex Metu origo, cum cupidine vlciscendi. Nam metuunt potentes, ob iniurias aut damna sub exemplo inferenda: dolent & vlcisci cupiunt, ob illata. Ita è mixtione *Quanta ab eo pernicies.* pessimâ, proles pessima nata Odium: quod semel *insitum animis hominum & insitum,* Idé De Arusp.

Incredibile est *quantum valeat ad pestem.* Idem in Decess.

Nam

M. Phil. 11. Nam à metu aliquid quî sit firmum? *malus ille diuturnitatis est magister.*

Idem 11. De offic. *Nulla vis imperij tanta est, quæ premente metu possit esse diuturna.*

Caussa apud poëtam veterem:

Ibidem. *Quem metuunt, oderunt: quem quisque odit, periisse expetit.*

Sen. 1. De Clemen. Scilicet per gradus quosdam, *exsecrantur, insidiantur, opprimunt.* *Paullatim perdit.*

Ex dicto Caligulæ. Quidni faciant? *multæ illis manus sunt, tibi vna ceruix.* *Et penè certò perdit.*

Cic De Aru p. resp. *Captatur occasio, & qui non tantum opibus valent, nescio quam tamen fortunam ac tempus exspectant.*

Idem ad Lentul. lib. 1 ep. ix. Denique *inclusum illud odium omne repentè apparet.*

Sen. 1. De Clemen. Ah nescis *quanta rabies oriatur, vbi supra modum odia creuerunt.*

Cic. 11. De offic. Cinge te, stipa, muni: senties *multorum odiis nullas opes posse resistere.*

Sen. 1. De Clemen. *Tam multis* enim *periculis peteris, quàm multis ipse periculum es.* *Assiduis periculis expositus.*

Ibidem. *Nec illas ipsas manus, quibus te commisisti, securus aspicies.*

Fuge hoc ergo, aut Regnum te fugit, imò Vita. Quomodo autem? si ea fugies, quibus id paratur. Primùm Vitia: deinde & Vitiorum opinionem. Vitia quidem tria, aduersa prioribus illis ad Beniuolentiam instrumentis: Sæuitiam, Auaritiam, Rigorem. *Idcò fugiendum.* *Nascitur a vitiis.*

rem. Nam hæc mala ac noxia esse imperio, quis tam imprudens qui nesciat, tam impudens qui neget? Itaque fugienda hæc

Aut opinione vitiorum. moneo, non doceo: magis insistam in Opinione, à quâ maius tibi discrimen. *Scimus* enim *homines, vt metuant aut oderint, non minùs opinione & famâ, quàm certâ aliquâ ratione moueri.* Opinio autem vitiorum ab illis, quæ agnata & affita iam dictis Vitiis; vti sunt Supplicia, Tributa, Censura. Quæ per se laudabilia, imò necessaria omni regno, speciem tamen & vultum illaudabilem sumunt, nisi peritè & callidè ministres. Ecce Supplicia quantulum à Sæuitiâ abeunt? sanguis enim vbertim effunditur. Tributa ab Auaritiâ? pecunia auidè congeritur. Censura à Rigore? frænum & modus inuitis imponitur. Et profectò ea ipsa sint, nisi finis discriminet: qui palàm ad salutem. In his igitur vt cautè & prouidè ambules, valdè tibi prouidendum. Primùm in SVPPLICIIS. & vide ne securè Iustitiæ illam securim distringas: sed sit apud te *Parsimonia etiam vilissimi sanguinis.* Cicero pro Leg. Man.

Cui sedes in suppliciis: *Tributis:* *Censurâ.* *Supplicia ab Odio munienda:*

Sen. I. De Clemen.

Tarditate. I. Tardè inquam ad ea venies. *Propè enim est vt libenter damnet, qui citò.* Ibidem.

Decretum hoc tibi maneat: *Melius sanare vitiosas partes, quàm exsecare.* Cic. II. ad Att. epist. I.

Boni publici velo. II. Etiam numquam venies, nisi *quoties id fieri publica vtilitas suadebit.* Sen. I. De Clemen.

Te aut tua cogites? peccas. *Omnis* enim *animaduersio debet, non ad eius qui punit aliquem, sed ad reipub. vtilitatem referri.* Cic. I. De offic.

Aut

Aut si interdum & tua res agitur (in Principatu id euenit:) dissimula:& vultum
Sen.I. De Clemen. eum indue *tanquam inuitus & magno cum tormento ad castigandum venias.*

Sen.I. De Irâ. *Nec tam vt ipsi pereant, quàm vt alios pereundo deterreant.*

III. Ad Exemplum scilicet omnia referenda, non ad vltionem. Itaque *Ira maximè prohibenda est in puniendo.* Exclusione Iræ.
Cic.II. De off.

Sen.I. De Irâ. *Numquis* enim *membra sua odit, tunc cùm abscindit?*

Cic.II. De off. Addo, quòd *iratus ad pœnam qui accedit, nunquam mediocritatem illam tenebit, quæ est inter Nimium & Parum.*

IV. Sed & Gaudio abstinendum vel magis, omniqúe eius notâ. *Ferina ista rabies est, sanguine ac vulneribus gaudere.* Gaudij.
Sen.I. De Clemen.

Et acutè poëta:

Claud. Conful. Mallij.
Qui fruitur pœnâ, ferus est: legúmque videtur
Vindictam præstare sibi.

Tac.XV. Annal. Itaque hoc assequêris, vt *quanquam aduersus sontes & extrema exempla meritos, Miseratio tamen oriatur; tanquam non vtilitate publicâ, sed in Sæuitiam vnius absumantur.*

V. Videndum vt pœnæ sint è moribus receptoque ritu. Δεῖ τὰς κολάσεις πατρίως ποιεῖν: *Oportet supplicia more patrio sumi.* Obseruatione morum.
Arist. V. Politic. cap.XI.

Sen.II. De Clemen. Lædit, quidquid in his nouum aut nimium: crudelesque meritò, *qui puniendi caussam habent, modum non habent.*

VI. Etiam

Æqualitate pœna. VI. Etiam hoc,vt Æquabiles. & *ne iisdem de caussis, alij plectantur, alij ne appellentur quidem.* Cic. II. De off.

Aut isti duriùs, alij mitiùs puniantur. quod improbum: nisi fortè in Nobilibus. Nam *video & à medicis, quamquam in aduersâ valetudine nihil serui à liberis differant, molliùs tamen liberos clementiúsque tractari.* Plin. lib. VIII. ep. VII.

Sui subductione. VII. Denique postremò, vt Supplicia ipse numquam exigas, atque adeò vix spectes. Nam & *Nero subtraxit oculos, iussítque scelera, non spectauit.* Tacit. Agric.

Placet viri magni scitum: Ἀνδρὶ ἄρχοντι, τὸ μὲν ἀνάγκης δεόμενον, ἄλλοις προσακτέον εἶναι κολάζειν· τὸ δὲ τὰ ἆθλα ἀποδιδόναι, δι' ἑαυτοῦ ποιητέον: *Viro Principi, vbi pœnarum aut coërctionis res est, aliis id delegandum: vbi præmiorum aut munerum, ipsi obeundum.* Xenop. in Hieron.

Nodus in multitudine puniendorũ. Habes quæ cottidiana vulgataque Supplicia satis mitigent. quid in raris aut nouis? Puta enim multos aliquos & grandes peccauisse, quos citra inuidiam grandem haud tollas. Hîc primùm illud suadeam: non carptim aut per interualla, sed omnes tolli *vno velut ictu.* Tacit. Agric.

Tollendi simul. Specie hoc acerbius, re mitius. Nam repetita illa & *frequens vindicta paucorum odium reprimit, omnium irritat.* Sen. I. De Clemen.

Molliẽdũ odium beneficiis. Incîde semel, quidquid incidendum est: & tum Malagmata adhibe hęc bina. Prius,

Tac. XIV Annal. in alios Beneficia: quasi *illis demotis, auctam lenitatem tuam testificando.*

XIII. Annal. Alterum, Deriuationem: *puniendo rerum atrocium ministros.* *Et supplicio ministrorum.*

Vtique si & ipsi in aliquâ noxâ, quod 1. Hist. sæpe. Olim, & *seueris quoque Ducibus, vsurpatum.*

Qui fuso sanguine, fusi sanguinis eluerunt inuidiam: & viles quosdam, *velut piaculares publici odij victimas*, dederunt. Plinius Paneg.

Vulgus hominum eâ ratione placati; Curt. x. imò *læti, recidisse iram in iræ ministros, nec vllam potentiam scelere quæsitam cuiquam esse diuturnam.*

VENIO ad TRIBVTA lenienda: quo nomine censeo omne genus exactionum. Aspera in vulgi auribus vox, res in animis: nec alia crebrior odiorum seges. *In Tributis asperitas, & odium.* Cic. II. De off. *Nullum* enim *vitium tætrius Auaritiâ, præsertim in Principibus & reip. gubernatoribus.*

Quàm turpis ille Homeri
Iliad. α. Δημοβόρος βασιλεύς?
Popliuorus Princeps?

Populo quidem iudice; cui pecuniam eripere, idem quòd vitam.

Comicus vetus. Τ' ἀργύριόν ἐστιν αἷμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς:
Pecunia, anima & sanguis est mortalibus: *Nã vulgus pecunia retinentissimum.*

Ait non falsus vates. & videmus audimusque cottidie, quàm multi Principum Tac. III. Hist. *pecuniis acerbè conquirendis, plus inuidiæ sibi quàm virium addant.*

Itaque intentè & cum curâ hanc quoque partem habe: & insitum illi Odium, quà potest, deterge aut molli. Quod feliciter facturum te spondeo quinque his fomentis. Primùm illo Necessitatis. Id plagæ huic animorum statim applica: & *da operam vt omnes intellegant, si salui esse velint, Necessitati esse parendum.*

Fomenta huic rei quinque.

Primum Necessitatis.

Cic. II. De off.

Quæ enim respublica aut regnum sine Tributis? *Nec quies gentium sine armis, nec arma sine stipendiis, nec stipendia sine tributis haberi queunt.*

Sine Tributis nullus status.

Tac. IV. Histor.

Hæc *ornamēta pacis sunt, & subsidia belli.* Cicero pro Leg. Man.

Dissolutionem itaque *imperij doce, si fructus quibus respublica sustinetur, deminuātur.*

Quæ servanda:

Tacit. XIII. Annal.

Imò nisi interdum & Augeantur. Semper enim videndum *vt ratio quæstuum, & necessitas erogationum, inter se congruant.* Ibidem.

Vel augenda:

Non videt hoc vulgus, scio: τὰς μὲν προσόδες (τοῦ ἄρχοντος) ἑτοίμως ἐξερευνώμενον, τὰ δ᾽ ἀναλώματα οὐκ ἔθ᾽ ὁμοίως ἐκλογιζόμενον: *reditus quidem & prouentus Principis acribus oculis intuens, conniuens ad erogationes & sumptus.* Dio LII.

Sed tu ingere: & vtiliter interdum *calculum cum Imperio pone.* Plinius Paneg.

Sed populus docendus:

Quid ambigis? *numquam* hîc *lusciniolæ defuerit sua cantio.* Plaut. Bacch.

Semperque in Principe, *cupido auri immensa, obtentum habebit, quasi subsidium regno paretur.* Tac. XII. Annal.

Si tu hæres; ecce qui tranferant, & te contra se iuuent. Miror & rideo: *Principes suâ sponte auidi & rapaces, & qui magistris non egerent, plura tamen semper à nobis contra nos didicerunt.* Plin. Paneg.

Ibidem. *Numquam iis defuerunt, qui, fronte graui & supercilio tristi, vtilitatibus Fisci contumaciter adessent.*

Quod si populus tamen renuet, tum ego ad Themistoclem te mitto: cuius factum vide. Is ad Andrios super Pecuniâ legatus, δύο ἐλθεῖν ἔφη θεὰς κομίζων, πειθὼ καὶ βίαν: *duobus diis comitatum venire se dixit, Suadâ & Violentiâ.* Suadendus. Plutarc. Them.

Vide, imò & imitare. ac priorem illam Diuam semper adhibe. nónne impetrare melius, quàm imperare? alterâ, cùm opus. Etsi quando opus? *Suasio ab eo qui iubere potest, vim necessitatis affert.* Vix cogendus. Tac. XIV. Annal.

Sed vide (Fomentum hoc secundum) vt Moderatio seruetur: ne Grandia nimis ea sint, sed *modica, pro* copiâ scilicet aut *angustiâ rerum.* Modestè habenda Tributa. IV. Ann.

Plaut. Bacch. Apage istos, qui *rem auferunt cum pulvisculo.* Ne magna sint.

Plinius Paneg. Quibus ærarium est *Spoliarium ciuium, cruentarúmque prædarum receptaculum.*

Sueton. Tib. Tu cum Tiberio, *tondere pecus* malis *quàm deglubere.* Videlicet ut opes tantum.

Plutarc. Alexander olim rectè: καὶ κηπωρὸν, inquit, μισῶ τὸν ἐκ ῥίζων ἐκτέμνοντα τὰ λάχανα. Hor-

va. Hortulanum odi, qui ab radice olera exscindit.

Et ego sanè Principem, qui *pennas ita incîdit, vt nequeant renasci.* Ex Cic. IV. ad Attic. ep. II.

Carpe, carpe. Nisi facis, iure insurgent & clamabunt, *Sibi quoque duos deos adesse*, Πενίαν καὶ Ἀπορίαν: *Paupertatem, & Impotentiam.* Plutarc. Themist.

Denique *pacem* fortasse *exuent, tuâ magis auaritiâ, quàm obsequij impatientiâ.* Tac. IV. Annal.

Profectò *qui nimis emungit, elicit sanguinem.* Prouerb. Salom. cap XXX.

Ne Sordida: Vide etiam ne Sordida. Indignum rege, *lucrum ex omni occasione odorari.* Amm. XXII.

Et quod vetus verbum ait, κἂν ἀπὸ νεκροῦ φέρειν: *vel à mortuo auferre.* Arist. II. Rhet.

Morboniam mihi Flauius cum *vectigali suo vrinario* abeat. E Suet. Vesp.

Nec è delationibus capta. Multo magis damno *Delationes, & locupletissimum quemque in prædam corripi.* Tacit. II. Hist.

Nec nimis etiam ex meo sensu (asperè quidem exercita) lex Maiestatis, sæpe *singulare & vnicum crimen eorum, qui crimine vacant.* Plinius Paneg.

Ne Frequentia: Denique ad Moderationem pertinet, ne Crebra: & ne idemtidem *Prouinciæ nouis oneribus turbentur.* Tac. IV. Annal.

Noua quæ semper inuenit. Non *exquires subinde nouos sinus, & varia prædandi vocabula*: IV. Hist.

Cêtesimas, quadragesimas, quinquagesimas: XIII. Annal.
Colum-

Cæs. III. bell. Ciuil. *Columnaria, hostiaria:*

Tacit. XIII. Annal. Et *quæ alia exactionibus illicitis nomina* Grypi isti *inuenerunt.*

IV. Ann. Tu vetera serua. & ea quoque (Fomentum tertium Coërctio) *vt sine Auaritiâ & crudelitate* Ministrorum *tolerentur*, vide. *Coërcendi Administri Principum.*

Vtramque hanc arceo. Auaritiam, quæ Fraude grassatur: Crudelitatem, quæ Vi. Sed ab illâ (Fraude, inquam) periculum tibi grande, & pænè certum. Adeò Ministrorum omne hoc genus (bonorum pace dixerim) *Lauerniones*: *Qui plurimi improbi.* Festus.

Lucian. Αρπακτικώτεροι τῶν γαλῶν: *Felibus rapaciores.* *Et Harpaci.*

Archiloch. Quibus studium παντ' ἄνδρ' ἀποσκολύπτειν: *omnem hominem natum decoriare.*

Lampr. Comm. *Prædam in sinum suum conferre:*

Cæs. III. De bell. Ciuil. Lucellum in lucro tuo facere: *& præter imperatas pecunias, priuato compendio suo seruire.*

Vno verbo,

Plaut. Aul. *Homines cum senis manibus, genere Geryonaceo:*
Quos si Argus seruet, qui oculeus totus fuit,
Is numquam seruet.

Varro in Frag. Et tamen seruandi frænandique sunt, aut te perdent. *Actæonem*, inquam, *suum comedent isti canes.*

Quomodo poteris? cautione duplici.

Duplex ab ijs cautela. Electio:

Primùm, vt *res tuas non nisi spectatissimo cuique mandes.* Tacit. IV. Ann.

Amotio:

Deinde, si fallent, amoueas: nec id sine pœnâ. Quâ illâ? Talionis. *Ereptum alienas pecunias iuerunt? perdant has quas habent.* Plinius Paneg.

Spongiæ faciendi sunt: *& exprimendi, postquam affatim biberunt.* E Suet. Vespas. cap. XVI.

Neutra satis firma.

Si vlla res, hæc eos comprimet: etsi vereor, vt nec ista. Cur te fallam? *Succedent Mucianus & Marcellus, & magis alij homines quàm alij mores.* Tac. II. Hist.

Legibus fraudes reprime: *miras per artes rursus orientur.* VI. Ann.

Mille pœnarũ indagine include: erumpent. Plinius Paneg.

Adeò splendens hoc *aurum præstringit oculos:* Varro Frag.

Et altè impressum omnibus,

— μηδὲν εἶναι σὺν κέρδει κακόν.
— *nihil esse cum lucro malum.* Sophoc. apud Athen. III

Violentia in exigendo vitanda.

Iam à Crudelitate quoque & à Vi cauendum; *ne tot per annos sine querelâ tolerata, nouis acerbitatibus ad inuidiam vertant.* Tacit. XIII. Annal.

* Nam Tribuo, Diuido

Modestè iube exigi, & vt verè *Tributa: id est, per partes. Valdè hoc (tenuiores præsertim) subleuat, cùm possunt κατ᾽ ὀλίγον ἐν ταῖς τάξεσιν ὅσα ὀφείλωσιν εἰσφέρειν: *paullatim & per partes, quæcumque ex præscripto modo debent, inferre.* Dio LII.

Nõ resecta aufer enda.

Absint, quantum potest, illa extrema: ne *boues ipsos, mox agros, postremò corpora seruitio* aut pœnæ *tradant.* Tac. IV. Annal.

Inpri-

Cic. II. De offi. Inprimis vt vno certoque Tributo de- *Securi sint ab alio ra-*
fungantur: & in reliquum, *sit libera nec soli-* *ptu:*
cita rei suæ cuique custodia.

Tac. in Agric. Non prædo, non miles diuexet. Quam- *Præser-*
uis enim grauia, tamen *iniuncta imperij mu-* *tim à Mi-*
nera impigrè obibunt, si Vis & Iniuria absint. *lite.*

Ibidem. *Has ægrè tolerant.*

IV. Ann. *Hinc ira & questus. & postquam non sub-*
uenitur (interdum sanè euenit) *remedium*
ex bello.

At quartum Fomentum, Dispensatio. *Parcè, &*
Eam restrictam vtilemque esse suadeo, & *ex vsu.*
qualis in familiâ boni patris. Exiguam in *Dispen-*
publicum impensam quis grauabitur, ἂν *sanda Tri-*
Dio LII. ὁρῶσί σε σωφρόνως τε διαιτώμενον, καὶ μηδὲν *buta:*
μάτην ἀναλίσκοντα; *si videant te continenter*
sobrieq́ue viuentem, ac nihil vanè effundentem?

Scient enim verè in publicum tribui: te- *Tanquam*
Arist. V. Polit. cap. XI. que esse dumtaxat φύλακα καὶ ταμίαν, ὡς κοι- *aliena pe-*
νῶν, ἀλλὰ μὴ ὡς ἰδίων: *Custodem & Dispen-* *cunia.*
satorem, vt communium bonorum, non vt
tuorum.

Tac. II. Histor. Ita debes. non *priuatim largiri, quod aui-* *Non vbiuis:*
diùs de rep. sumas:

I. Hist. Et explere *hiantes in magnâ fortunâ ami-*
corum cupiditates.

II Hist. Non per delicias aut sumptus, *pecuniæ*
illudere:

Sallust. Catil. Vt *quas honestè habere* & vti *licet, per tur-*
pitudinem abuti properes.

Absit. Alexander Romanus tibi præeat: *Sed vbi debet.*

qui *aurum & argentum raro cuiquam nisi militi diuisit: Nefas esse dicens, vt Dispensator publicus, in delectationes suas suorúmve converteret, id quod Prouinciales dedissent.* Lampr. Alex.

Turpes hic Prodigi: O virum, ô Principem! imitare. Non illos tyranniones: qui *diuitiarum & pecuniæ nō alium fructum putant, quàm Profusionem.* Suetor. Nero. c. p. xxx.

Quos Crates rectè olim assimilauit ταῖς ἐπὶ τῶν κρημνῶν συκαῖς, ἀφ' ὧν ἄνθρωπος μηδὲν λαμβάνει, κόρακες δὲ καὶ ἰκτῖνες: *iis ficubus quæ in altis prærupti sq́. nascuntur; è quibus homo fructū non accipit, Corui tantùm & Milui.* Stobæus Ser. xv.

Id est, Εταῖραι καὶ Κόλακες: *Scorta & Adulatores.* Ibidem.

Statimq. exhausti. His talibus *cùm omnia rapiant, & rapta retineant; vt si nihil rapuissent, nihil retinuissent, omnia desunt.* Plinius Paneg.

At noster ille Princeps qui *suæ pecuniæ parcus, publicæ auarus:* Tacit. I. Hist.

Laudabilis parci: Qui eam non abiicit in scurras, mimos, & id genus *amicitiarum dehonestamenta:* Tac. II. Hist.

Et semper in multo are. Semper abundat. & *tantas vires habet Frugalitas, vt tot impendiis, tot erogationibus, vel sola sufficiat.* Plinius Paneg.

Πλοῦτος γὰρ ἀκριβὴς (aiebat olim magnus amicus ad Augustum) οὐχ οὕτως ἐκ τοῦ πολλὰ λαμβάνειν, ὡς ἐκ τοῦ μὴ πολλὰ ἀναλίσκειν ἀθροίζεται: *Magnæ opes, non tam multa capiendo, quàm haud multa perdendo, quæruntur.* Mæcen. apud Dion. LII.

Æquitas [illegible] ponenda. Quintum vltimumque Fomentum, Æqualitas. hoc est, vt iusta & vniformis contri-

contributio ſit, nec per bonam malámve gratiam hunc ſubleues, illum premas. *Sine odij aut gratiæ aſpectu.*

Plinius Paneg. *Vt Sol & dies omnibus in commune naſcitur:*

Sic debet Princeps. & incommoda aut Cic. II. De off. *commoda ciuium non diuellere, atque omnes eâdem æquitate continere.*

Vix credas, vbi inæqualitas, quantum angantur. inſitâ humano ingenio inuidiâ, Tacit. I. Hiſt. vt *pari dolore aliena commoda, ac ſuas iniurias metiantur.* *Odioſa quorundã ſubleuatio aut exemptio.*

Huic autem Æqualitati ratio vnica, Liu. I. *Cẽſus: res ſaluberrima magno futuro imperio.* *Cenſus ad hac vtilis.*

Quem neſciri aut neglegi hodie, non mirer? iure. cùm tam prompti obuiique exempli ſit, (nam quæ mediocriter bona reſpub. olim ſine illo?) & ſimul tam manifeſti vſus. Plato verè: Lib. XII. De Leg. τετιμῆσθαι μὲν ἕκαστον τὴν οὐσίαν ἕνεκα πόλλων χρεῶν: *Quemque opes ſuas in cenſum deferre, ad multa vtile.* *Flagitiosè adhuc neglectus.*

Sanè ad multa. Nam hac vnâ re fit, *vt* Flor. I. cap. VI. *omnia patrimonij, dignitatis, ætatis, artium, officiorúmque diſcrimina in tabulas referantur.* *Conducit ad plenã reip. notitiam.*

Atque ita *quantum* vrbes genteſque ſin- Liu. I. gulæ *numero militum, quantum pecuniâ valeant, monumenta exſtent.* *Ad viros militares ſciendos.*

Denique ad noſtram hanc rem, vt æqui- Cic. II. in Verr. ter *ex cenſu quotannis Tributa conferantur.* *Ad Tributa pariter imperanda.*

Itaque, ſi ſapis in tuam publicamq; rem, III. De Leg. reuoca. & lecti *Cenſores, populi æuitates, ſuboles, familias, pecuniáſque cenſento.*

Quibus *poteſtas omnis æſtimationis ſummæq́; facienda permittatur.* II. in Verr.

Legendi Cenſores à Populo:

Sed à quo lecti? ſi me audis, vt odium ſuſpicionesque muneri detrahantur per ſe aſpero, deſignet *ipſe populus, vt cui maximam* Ibidem. *fidem rerum ſuarum habet, maximâ curâ deligat.*

In opida bini.

Quàm multi legendi? *Sunto bini aut ter-* Ibidem. *ni in ſingulis ciuitatibus.*

Iterandus Cenſus.

Cenſus ipſe quoties inſtituendus? Variant. *καὶ ἐν τισι μὲν πόλεσι τιμῶνται κατ᾽ ἐνι-* Arist. v. *αυτὸν, ἐν δὲ ταῖς μείζοσι διὰ τριετηρίδος ἢ πεν-* Polit. *ταετηρίδος: & in quibuſdam ciuitatibus ver-* cap. VIII *tente anno cenſentur, in aliis maioribus non niſi tertio aut quinto quoque anno.*

Noſtro iudicio quotannis.

Ego in annos, tutiùs meliusque cenſeam: ob migrationes, mortes, opum augmenta aut imminutiones.

De Cenſurâ:

SED à Cenſu ad CENSVRAM tranſeo, vicino flexu. Ea enim tertia odiorum materies. de quâ tamen mitigandâ fruſtrà diſſeram, niſi priùs de vſurpandâ. Nam (heu æui dedecus!) rem moribus & vitæ vtiliſſimam *adeò obliuione obſoletam vide-* Cic. v. De Rep. *mus, vt non modò non colatur, ſed etiam ignoretur.*

Quæ ignota nunc, aut ſpreta.

Definitione igitur priùs aperienda eſt. & appello Cenſuram, ANIMADVERSIONEM IN MORES AVT LVXVS EOS, QVI LEGIBVS NON ARCENTVR. Proprium enim hoc eius munus,

Quid mihi ſit?

ἐπανορθοῦν ὅσα μήτε τινὸς τιμωρίας ἄξιά ἐστι, καὶ Dio LII.

παρο-

παρορώμενα, πολλῶν καὶ μεγάλων κακῶν αἴτια γίνεται: *corrigere ea, quæ pœnâ digna nondum sunt, neglecta tamen aut insuper habita, multorũ magnorúmque malorum caussam præbeãt.* Sine eâ fluit resp.

Tac. III. Annal. Imò paullatim, *omissa, funditus rempublicam trahant.* Aut perit.

Val. II. cap. IX. *Quid* enim *prodest foris esse strenuum, si domi malè viuitur?*

Ibid. Profectò nisi singulis quoque hominibus *officium ac verecũdia sua constiterit, partarum rerum æquatus cælo cumulus sedem stabilem non habebit.*

Cicer. in Pison. Hæc itaque instituenda est, *magistra pudoris & modestiæ:* Firmanda hæc vincla.

Pro Cluent. Et eligendus vnus altérue *Præfectus moribus, magister veteris disciplinæ.*

Tacit. II. Ann. Vt metus aliquis etiam præter leges sit; & sciant omnes *siquid in Moribus labat, non defuturum corrigendi auctorem.*

Nam duo hæc distinctè Censuræ subiicio, Mores & Luxum. Mores intellego, Lasciuias, Libidines, Ebrietates, Iurgia, Periuria, & quidquid tale Probitas ac Modestia damnant. Igitur noster Censor omnem ætatem, & omnem sexum castigabit. Eius materies, Mores: Castiganti in iuuentute:

Sallust. ad Cæs. *Prauas artes malásque libidines ab iuuentute prohibebit:*

Ibidem. A senibus, eas *voluptates quas eorum ætas sine dedecore non attingat:* In senibus:

Ibidem. Ab vniuersâ plebe otium: *vt habeat negotia sua, quibus à malo publico detineatur.* In plebe ignauia.

Denique

Denique dabit operam, vt omnes *Probitati atque Industriæ, non Sumptibus neque Diuitiis studeant.* Ibid.

Materies altera, Luxus.

Nam hæc quoque cohibenda; id est, Luxus. qui alioqui *in immensum prorumpat, ad cuncta quis pecunia prodigitur.* Tacit. III. Annal.

Cui origo ab Opulentia.

Eum ego in quattuor his pono: Pecuniâ, Domo, Conuiuiis, Veste. In primâ maximè: quæ nutrix imò mater huius, & plurium malorum.

> *— turpi fregerunt sæcula luxu*
> *Diuitiæ molles.* Iuuenal. Sat. VI.

Itaque meus Censor ante omnia, *Pecuniæ, quæ maxima pernicies est, vsum ac decus demet.* Sallust. ad Cæs.

Minui opes, è re Principis:

Quid renuis Princeps? è re tuâ est: ὥστε μηθένα ἐγγίγνεσθαι πολὺ ὑπερέχοντα δυνάμει, μήτε φίλων, μήτε χρημάτων: *neminem existere qui nimis excellat, siue amicorũ copiâ, siue opũ.* Aristot. V. Polit. cap VIII.

Auri vis atque opes Principibus infensæ. Tac. XI. Annal.

Et regni.

Imò, Principatui infensæ. atque *ij demum penates* (oraculi vocem audi) *ea ciuitas, id regnum, æterno in gradu facilè steterit, vbi minimum virium Veneris Pecuniæq́; cupido sibi vindicauerit.* Val. IV. cap. III.

Per has nimias perditur.

Sæpe iam audiui, qui reges, quæ ciuitates, per opulentiam magna imperia amiserint, quæ per virtutem inopes ceperant. Sallust. ad Cæs.

Conducit & Subditis.

Sed è re Subditorum multo magis. Nam *vbi diuitiarum cupido inuasit, neque disciplina, neque bonæ artes satis pollent:* Ibid.

Ibidem. *Omnia bona vilia sunt: fides, probitas, pudor, pudicitia.*

Virtuti aut deo numquam carus, cui caræ opes. *Nec quisquam extollere se, aut diuina mortalis attingere potest, nisi omissis Pecuniæ & corporis gaudiis.* — Ibidem. — *Non vbi diuitiæ, virtus.*

Ibidem. Itaque meritò Censor, *Pecuniæ studium tollet, aut quoad res feret, minuet.*

Ibidem. Alligabit *Auaritiam belluam feram, immanem, intolerandam:* — *Auaritia coercēda;*

Tac. VI. Annal. Et illud *vrbibus vetus, fænebre malum,* — *Et fænus*

Ibidem. Ne *ex libidine potentium agitetur.*

Cic. II. De offic. Vtque *res familiaris iis* modò *rebus quæratur, à quibus abest turpitudo.* — *Et sordidi quæstus.*

Sallust. ad Cæs. Denique profusiones vetabit, *& finem Sumptuum statuet.*

In Domo. ne superbè nimis struant, aut instruant: *& signis, aulæis, aliisque operibus exornent.* — Ibidem. — *Sumptus circa ædificia.*

Ibidem. Ah stulti, qui *omnia potiùs visenda quàm semet efficiunt!*

Tac. II. Annal. Et in eàdem, *modum posceet argento, supellectili, familiæ.*

Plinius Paneg. In Conuiuiis. damnabit *exquisita ingenia cænarum:* — *Circa conuiuia.*

Sallust. Catil. Et istos helluones, quibus *mos vescendi caussâ, terrâ maríque omnia exquirere.*

Tacit. III. Annal. Et vno verbo, videbit ne *luxus mensæ profusis sumptibus exerceantur.*

In

Circa vestes. In Veste. ne *promiscua viris & fœminis:* Ibidem.

Nobilibus & plebeiis. vtque sui & certi quidam cultus sint his, qui *ordinibus & dignatione antistant.* II. Ann.

Momentum in hu grande. In leui hæc habes? erras. *Conuiuiorum luxuria & Vestium, ægræ ciuitatis indicia sunt:* Senecæ Ep. cxv.

Et hinc ferè nouitas: Imò moriturae. Nam hæc *iuuentutem, vbi familiares opes defecerunt, ad facinora incendunt.* Sallust. ad Cæs.

Res abit, fides perit: *eadem tamen illa, quæ erat in abundantiâ, libido permanet.* Cic. II. in Catil.

Itaque quid aliud quàm *moueant composita, & res nouas sceleribus acquirant?* Sallust. ad Cæs.

Scitó certò, *hoc in rep. seminarium Catilinarum fore.* Cic. II. in Catil.

Aut immutatio. Vidit Prudentiæ oculus. Γίνονται, inquit, μεταβολαὶ, καὶ ὅταν ἀναλώσωσι τὰ ἴδια ἀσελγῶς ζῶντες. καὶ γὰρ οἱ τοιοῦτοι καινοτομεῖν ζητοῦσι, καὶ ἢ τυραννίδι ἐπιτίθενται, ἢ κατασκευάζουσιν ἕτερον: *Fiunt in rep. mutationes, cùm homines sua consumunt prodigè viuentes. Hi enim tales, res nouas quærunt: & aut ipsi Tyrannidi imminent, aut ad eam alios vocant.* Arist. v. Polit.

Censoris arma. Hæc sunt, quæ effici à Censore cupimus. Quo telo? duplici, Ignominiæ & Mulctæ. Illa quidem propria eius est, & *Ignominia.* olim sola. *Censoris indicium*, ait Cicero, *nihil ferè affert damnato, nisi ruborem.* Cic. IV. De Rep.

Timoris enim caussam, non vitæ pœnam in illâ potestate esse voluerunt. Idē. pro Cluent.

Sed

Sed vt nunc mores, alteram ego illam omnino adiungam. Quid enim si quidam *eâ duritiâ oris sint, vt depudêre didicerint?* Et Muliebria ... persuerantes.

Sen. Ad Seren. Et voluptatum *non illecebris tantùm, sed*

Valer. lib. VI. cap IX. *ipsâ infamiâ gaudeant?*

Plinius Paneg. Sanè eos mulctem: nec *exsanguem illam & ferream frontem nequiquam conuulnerem* notis.

Senec. Natur. Quæst. IV. *Cottidianum* enim *istud, ac sine effectu iurgium sit.*

HABES vniuersam Censuram. tu institue, aut potiùs restitue eam, ô Bono generis humani nate Princeps. Omnia *tacêre sentis, bellorũ impetu perculsa atque prostrata.* Adhortatio ad Censuram renouandam.

Cic. pro Marcel.

Ibidem. Excita, per deum immortalem. *reuoca fidem, comprime libidines, & quæ dilapsa fluxerunt, seueris legibus vinci.* Quæ nunc, si vnquam, visiu.

Sallust. ad Cæs. Non nego, quin *aspera hæc res in principio futura sit.* Inuidiosa ea.

Quia noua; quia contra sensum vulgi.

Aristot. Ethic. I. cap. V. οἱ γὰρ πολλοὶ τὴν ἡδονὴν, δι' ὃ καὶ τὸν βίον ἀγαπῶσι τὸν ἀπολαυστικόν: *Nam multitudo voluptatem, ideóque & vitam amant dissolutam.*

Sallust. ad Cæs. At tu *capesse rempub. & omnia aspera peruade.* Sed spernenda hic inuidia:

Ibidem. Quid trepidas? *multorum saluti potiùs, quàm libidini consule.*

Ibidem. *Ea verò* apud sapientes *clementia erit, retinuisse ab stultitiâ & falsis voluptatibus.* Aut sapientis opinio.

Ibidem. *Non si flagitiis obsecutus, delicta perpessus,*

sus, præsens gaudium cum mox futuro malo concesseris.

Hæc ipsa qui mitigetur.

Et tamen quidquid hîc asperum, facilè mitigabis triplici nostrâ obseruatione. Primùm, si tu sub Censurâ: id est, si vita tua ad illam normam, ad quam alios formas. O mitem & efficacem hac ratione Cēsuram! *Ad hanc dirigemur, ad hanc conuertemur:* Plinius Paneg.

Primùm vitâ Principis.

Et *præcipuus adstricti moris auctor eris, antiquo ipse cultu victúque.* Tac. III. Annal.

Nam *vita* profectò *Principis Censura est, eáque perpetua.* Plinius Paneg.

Deinde modestâ emendatione.

Secundò, si non omnia simul emendabis: sed paullatim καὶ ἡσύχῳ ποδὶ *ad priscum morem recides.* Tac. III. Annal.

Neque enim potest quisquam nostrûm subitò fingi, neque cuiusquam repentè vita mutari, aut natura conuerti. Cic. pro Sullâ.

Tempore opus: & *vitia quædam tollit faciliùs Princeps, si patiens eorum est.* Sen. I. De Clemen.

Quosdam pudor, alios necessitas, nonnullos satias in melius mutet. E Tacit. III. Annal.

Nam *peregrinatur* quorundam *animus in nequitiâ, non habitat.* Val. VI. cap. IX.

Postremò, præmiorum diuisione:

Tertiò denique, si Præmia diuides in bonos. Quis censebit nisi virtutis amore te asperum, cùm tam benignum te videant in eos qui habent illā? *Præmio & pœnâ remp. contineri*, Solon olim dixit: Cic. ad Brut. ep. XVI.

Verè. Nam *præmia bonorum malorúmque, bonos ac malos faciunt.* Plinius Paneg.

Videbis

Liu. IV. Videbis semper eò *impendi laborem ac periculum, vnde honos atque emolumentum speretur.* *Quæ, validius stimulus ad Virtutem.*

Iamblichus. Πᾶν τὸ τιμώμενον αὔξεται, ἐλαττοῦται δὲ τὸ ἀτιμαζόμενον. καὶ τοῦτό ἐστι διαφανέστατον σημεῖον ἀρχῆς εὖ διοικουμένης: *Augetur & crescit, quidquid in honore est: deficit & minuit, quidquid in contemptu. Atque hoc signum clarissimum est imperij bene constituti.*

Plinius Paneg. Tu vsurpa. & vide ne te Principe, *sit benè factis tantùm ex conscientiâ merces.* *Bene Principatu omnino in vsu.*

FINIVI de Odio: hoc addo. adeò altè insitam pestem hanc Regnis, vt nesciam an vlla ars aut astus penitus eam euellat. Nam *libertas iuxtà bonis & malis, strenuis & ignauis optabilis est:* *Conclusio, & monitio, Odiū omne non vitari.*

Sallust. ad Cæs.

Ideoque per naturam in odio nobis, quisquis eam libat. Libat autem omnis Princeps. ergo *quamuis id agas, vt nequis meritò te oderit, erunt tamen semper qui oderint.* *Minutū aliquod semper adhærere.*

Sen. De Prouid.

Sed tu sperne.

Senec. Oedip.

—odia qui nimium timet,
Regnare nescit.

Plutarc. Polit. Odia dico hæc plebeia & leuia. παντὶ γὰρ δήμῳ τὸ κακόηθες καὶ φιλαίτιον ἔνεστι, πρὸς τοὺς πολιτευομένους: *Omni enim populo inest malignum quiddam & querulum, in imperantes.* *E naturâ vulgi.*

Idem Apophth. Et verissimè à rege Magno dictum: *Regium esse audire malè, cùm facias benè.*

Sueton. Aug. cap. LI. Solaberis igitur te illo Augusteo: *Satis est, si hoc habemus nequis nobis malè facere possit.* *Id in leni habendū.*

Diiprobent te probi. Et melioribus item sanioribusque iudiciis. quoniam te aliquando *seria carmina, honorq́; æternus Annalium, non hæc breuis* & plebeia *prædicatio colet.* Plinius Paneg.

Suum cuique decus posteritas rependet. Tac. IV. Annal.

CAPVT XII.

Definitus & vituperatus Contemptus. Ostensa quæ illum gignunt; à rege, si sapiet, fugienda.

CONTEMPTVS sequitur, quem Vitium alterum fecimus euertendo regno. Is est ad nostram rem, IMPRESSA SVBDITIS SIVE ET EXTERIS, VILIS ABIECTAQVE OPINIO, DE REGE EIVSQVE STATV. Pestifera omnino res Regnis: quorum anima & vita ipsa est Auctoritas, & eximia quædam opinio de imperante. Quæ enim vis alia est, quæ efficit, vt *tot mortalium millibus vna anima præsideat, nonnunquam senis & inualidi?*

Definitio Contemptus.

Eius perniciei.

Anima regni, Auctoritas.

Sen. I. De Clemen.

Sola illa. omniaque videmus, hac, *quasi mente quâdam, regi atque administrari.* Cic. pro Cluent.

Vt animæ, pedes, manus, oculi, negotium gerunt: & illius iussu iacemus, aut inquieti discurrimus: Sen. I. De Clemen.

Sic *hæc immensa multitudo* Auctoritatis quasi *spiritu regitur.* Ibidem.

Sine eâ vnus tam multis non imperet: Quis verò aliter regat? *Vires imperij in consensu obedientium sunt:* Liu. II.

Con-

Consensus ille ab Æstimatione: per quam,

Lucan. v *— vnum, tàm magna iuuentus,*
Priuatum factura, timet.

Sen. I. De Clemen. Hanc tolle, tollis Regnum. *omnísque hic imperij contextus in multas partes dissiliet.* E regnũ omne ruat.

Lucre. v. *— Subuersa iacebit*
Pristina maiestas soliorum, & sceptra superba.

Quid autem clariùs eam tollit, quàm Contemptus, & hæc ἐνέργεια δόξης πρὸς τὸ μηδενὸς ἄξιον φαινόμενον: *opinionis actio in id, quod nullius rei pretiique censeas?* Aristot. Rhet. II. cap. II. Auctoritati autẽ Contemptus aduersus.

Igitur ille, mors & interitus regnorum: imò supra ipsum Odium, aliquo adspectu. Ergo Regni pestis: Philosophus indicauit: Δύο δὲ οὐσῶν αἰτιῶν, δι' ἃς μάλιστ' ἐπιτίθενται ταῖς τυραννίσι, μίσους καὶ καταφρονήσεως, θάτερον μὲν δεῖ τούτων ὑπάρχειν τοῖς τυράννοις, τὸ μῖσος· ἐκ δὲ τοῦ καταφρονεῖσθαι πολλαὶ γίνονται τῶν καταλύσεων: *Cùm duæ caussæ sint, ob quas insurgitur in Tyrannos, Odium & Contemptus: alteram earum adesse Tyrannis oportet, Odium. è Contemptu verò plurimæ fiunt euersionum.* Idem v. Polit. cap. x.

O verè Phœbum, longè semper aciem ingenij iaculantem! Ita res est. Caussa prima & motio euertendis regnis, plerumque ab Odio est: sed extrema & efficax maximè à Contemptu. Nam illud tardum, vel, vt cum poëtâ dicam, inaudax est, nisi armetur ab isto. Metus enim sæpe retinet: quem Tyranni habent pro asylo. Ideoque cum Etiam in parte, supra Odiũ.

causſâ *exſecrabilis ille verſus & qui multos dedit præcipites*, iis placuit: Sen. I. de Clemen.

Oderint dum metuant.

Quamdiu enim hoc frænum; incurrere magis cupiunt, quàm audent. At excutit Contemptus. & efficit vt non velis ſolùm, ſed audeas & tentes. Itaque certa ab eo pernicies. nunquid crebra? haud cenſeo. *Neque enim ab vllo periculo fortuna Principis longiùs abeſt, quàm ab Humilitate.* Plinius Paneg.

Hic enim ad rem ſtatim ducit.

Nec tamē frequens; imo in Leges:

An contemnatur, qui imperium, qui faſces habet? niſi qui humilis & ſordidus, & qui ſe priùs ipſe contempſit? Idē VIII. ep. vlt.

Legitimos quidem.

Non inquam crebra ab eo ſolo: (nam Odio miſceri iam dixi:) præſertim ſiquis verus legitimusque ſit Princeps. Tamen quia euenit: quî vites, docebo. ſed breuiter. Cur diffundam? nónne in Auctoritate formandâ, ſatis muniui hanc ipſam viam? Satis: ſi verum hoc ſcitum, Τὴν αὐτὴν τῶν ἐναντίων ἐπιςήμην εἶναι: *Eamdem contrariorum ſcientiam eſſe.* Ariſt. I. Topic. cap. IIX.

Origo eius.

A leni imperio:

Fit igitur Contemptus in Principem ab his tribus maximè: Formâ imperij, Fortunâ, Moribus. FORMA imperij: ſi iuſto ea lenior & remiſſior. Quod peccatum peccant ij qui nimiâ *lenitate dulces,* Cic. ad Attic. V. ep. XIV.

Effusè dant ſe populari auræ, & *omnem infimæ plebis rumorem affectant.* Tac. II. Hiſtor.

Quod publicè etiā noxium per licentiam.

Bis noxij, in ſe & in rempublicam. Qui & plebi reuerentiam omnem excutiunt: & licentiam præbent peccandi. Ἡ γὰρ ἐξουσία

τῶ

Arist. vi Polit. cap. iv. τῦ πράττειν ὅ,τι ἂν ἐθέλῃ τις, ὐ δύναται φυλάττειν τὸ ἐν ἑκάςῳ τῶν ἀνθρώπων φαῦλον: *Facultas faciendi quod cuilibet visum, non potest comprimere ingenitam singulis hominibus prauitatem.*

Acutè olim Fronto, in Neruam senem Dio in Nerua. & iam eneruem: κακὸν μὲν εἶναι αὐτοκράτορα ἔχειν, ἐφ' ὗ μηδενὶ μηδὲν ἔξεςι ποιεῖν, χεῖρον δὲ ἐφ' ὗ πᾶσι πάντα: *Malum quidem esse, Principem habere sub quo nihil vlli liceat: peius verò eum, sub quo omnia omnibus.*

Nec lenis solùm Forma ad Contemptum facit: sed & Leuis. quæ decretis legibusque variat, & de quâ dici possit, Adag. Ἀνέμου πεδίον: *Venti campus.* Est & à Leui imperio.

Maximè, si ipse Princeps insigni *mobilitate ingenij*: Tacit. Aut Principe.

II. Hist. Quem *subitis offensis, vel intempestiuis blanditiis mutabilem*, meritò *contemnant metuántque*.

Etiam, si Soluta Forma. nempe cùm rerum omnium incuriosus Princeps, & *leui auditu, quamuis magna, transmittit.* Ibidem. Item à Soluto imperio.

Ibidem. *Abundè ratus, si præsentibus fruatur, nec in longius consultans.*

Siue cùm Honores effusè diuidit, Magnos, Diuturnos. Quidni illum spernant, IV. Ann. aliis adhæreant, qui *munia transmittit*:

III. Hist. Et velut sponte videtur *exire de Imperio?*

Fit secundò Contemptus à Fortv-

A Fortuna aliud sa aduersa. NA. nempe si nouerca ea, non mater: & *votis tuis malignum pedem opponit.* Ex Ouidio de Trist.

Scito certò. *Prosperis tuis rebus certaturi ad obsequium, Fortunam aduersam omnes ex æquo detractabunt.* Tac. II. Hist.

Imò in te incurrent.

Δρυὸς πεσούσης πᾶς ἀνὴρ ξυλεύεται: Schol. Theocr.
Ruente quercu ligna quiuis colligit.

Ab orbitate. Amplius, si eadem *munimenta* tibi non dat aut subtrahit, *quibus insistas.* Tac. I. Annal.

Successores dico certos, aut liberos. Valdè ab eâ re spernunt, & vertunt se ad speratum aliquem Solem. Alexander Magnus sciuit, & questus est: *Orbitas mea, quòd sine liberis sum, spernitur.* Curt. VI.

Certus tuúsque successor, te firmat. Reuera enim, vt Tragicus ait,

- τύραννοι παῖδες, ἔρυμα δώμασι. Euripid.
Munimen aulæ, regij sunt liberi.

Et *non legiones, non classes, æquè firma imperij munimenta, quàm numerus liberorum.* Tac. V. Hist.

Denique A Libidine: TERTIÒ & postremò, fit à MORIBUS Contemptus: maximè istis. Siquis Libidini deditus, séque *per licita & illicita fœdat.* XV. Ann.

Nam muliebria hæc flagitia valde opinionem non regis modò, sed viri detrahũt. Alij *viriliùs peccant*, ait quispiam: Sen. De Breuit. cap. VI.

In Venerem ac libidinem proiectorum inhonesta labes est. Ibidem.

A Luxu & temulentiâ. In pari caussâ, qui *Luxui & saginæ mancipati, emtique:* Tac. II. Hist.

Medio

Ibidem. *Medio diei temulenti.*

Ibidem. Noui Vitellij siue vituli, qui *vt ignaua animalia, si cibum suggeras, iacent torpéntque: & præterita, instantia, futura, pari obliuione dimittunt.*

Arist. v. Polit. cap. x. Dux noster ad Prudentiam, benè. Ἀπολαυστικῶς ζῶντες εὐκαταφρόνητοι γίνονται, καὶ πολλοὺς καιροὺς παραδιδόασι τοῖς ἐπιτιθεμένοις: *Solutè viuentes, despicabiles fiunt; & multas opportunitates præbent insidiantibus.*

Arist. v. Politic. cap. xi. Οὔτε γὰρ εὐεπίθετος, οὔτ' εὐκαταφρόνητος ὁ νήφων, ἀλλ' ὁ μεθύων· οὐδ' ὁ ἄγρυπνος, ἀλλ' ὁ καθεύδων: *Nec enim facilis aggressu aut contemptu sobrius, sed ebriosus: nec vigilans & excitatus, sed somnolentus.*

Cic. in Pisonē. Item, in quibus *tarditas ingenij, stupor, debilitas linguæ:*

Aut alia magis leuicula, vt Facies parùm decora, Ætas grauior, Valetudo imbecillior. quæ sæpe *irrisui & fastidio sunt:* A rebus externis.

Tacit. I. Hist.

IV. Ann. *Vt est mos vulgo, fortuita* aut externa *ad culpam trahenti:*

I. Hist. Et *Imperatores formâ ac decôre corporis comparanti.*

Plura talia, ipse manu facili educes & hauries è riuulis, quos ad Auctoritatem reclusi.

CAPVT XIII.

Quæsitum an Prudentia mixta locum apud Principem habeat? id est, ea in quâ fraudes. Dictum, & doctum, aliquem habere.

VIDEOR liberaliter satis & plenâ, quod dicitur, manu, tibi prompsisse è gemino Prudentiæ fonte: & quidem probum ac merum. Fásne est vt leuiter misceam, & iungam aliquid è fraudium fæce? ego puto. quidquid Zenones quidam mihi abnuant, quibus *vnum illud ad laudem, cum virtute directum iter, probatur.*

Astum in regno esse posse.

Etsi rigidi quidam negent.

Cic. pro M. Cæl.

Qui fas non putant *Rationem bono consilio à diis immortalibus datam, in fraudem malitiámque conuerti.* III. De Natur. deor.

Quos alibi sanè libens audio: hîc quî possum? Æuum & homines ignorare mihi videntur, & *dicere tanquam in Platonis πολιτείᾳ, non tanquam in Romuli fæce sententiam.*

Sed mores hominésq. cõtrà volunt.

Ad Att. II. epist. I.

Inter quos enim viuimus? nempe argutos, malos: & qui *ex fraude, fallaciis, mendaciis, constare toti videntur.* Pro Rosc. Com.

Ipsi Principes, cum quibus nobis res, plerique in hac classe: & quidquid leonem præferant,

Astutàm vapido seruant sub pectore vulpem. Pers. Sat. V.

Et hîc mihi clamat quispiam, *nequid insidiosè,* Cic III. De off.

insidiosè, nequid simulatè, nequid fallaciter?

Aristot. v. Polit. Tecum velim, quî potest? *Per fraudem & dolum regna euertuntur*, notat Philosophus:

Tu seruari per eadem, nefas esse vis? nec posse Principem interdum *Cretizandum cum Crete:*

Adag. Ἀλωπεκίζειν πρὸς ἑτέραν ἀλώπεκα?
Cum vulpe iunctum, pariter vulpinarier?

Præsertim si publicus Vsus Salusque suadeat: quæ semper cum Principis vsu ac salute coniuncta? Profectò erras. *Communis vtilitatis derelictio contra naturam est*, non solùm rationem. *Idque ex vsu Principis & publico.* Cic. III. De offic.

Pro Planc. *Stare omnes debemus, tanquam in orbe aliquo reipublicæ. qui cùm iam versatur, eam deligere partem debemus, ad quam nos illius vtilitas salúsque conuerterit.*

Turpe aliquid in eo mixtum videbitur? frustrà. hoc enim aspectu, *quod plerumque turpe haberi solet, turpe non erit.* *Bono fine, quædam talia bona.* Cic. III De offic.

Ibid. *Semper officio fungitur, vtilitati hominum consulens & societati.*

Itaque ne tanto opere, quæso, mirentur aut indignentur, si, nobis arbitris, *non semper superet vera illa & directa ratio:* *Principē prasi actio rectum esse non debere.* Pro M. Cæl.

Velimusque Principem, alto quidem splendidoque ingenio: sed tamen *eruditum vtilia honestis miscere.* *Ad vtilia in clinare:* Tacit. Agric.

Miscere, dico. Nam vt prorsus ab Honesto recedat, nulla vis suadere me adiget. Sperno seriò & exsecror illas voces. *Nihil glorio-* *Non tamen ad scelesta.* Sallust. Orat. Lepidi.

gloriosum, nisi tutum: & omnia retinendæ dominationis honesta esse.

Item:

> *Vbicumque tantùm honesta dominanti licent,*
> *Precariò regnatur.* Seneca Thyest.

Ad Orcum hi sensus, vnde nati. De me fateor:

> *Ego ille sum, qui scelera committi vetem:*
> *Ego sum magister turis ac moris probi.* Auctor Theb.

Circuire, non aberrare. Et hoc volo tantùm, ius fasque esse interdum in turbido hoc rerum humanarum pelago, *obliquare sinus*: Virgil.

Et si rectà *portum tenere nequeas, idipsum mutatâ velificatione assequi.* Cic. ad Lentul. epist. IX.

Quis me adeò culpet, aut cur à Virtute abeam? Vinum, vinum esse non desinit si aquâ leuiter temperatum: nec Prudentia, *Alij quoque fucauit.* Prudentia, si guttulæ in eâ fraudis. Semper intellego, vt modicè & ad Bonum finem. Nónne matres aut medici quoque, teneræ ætati fucum sæpe faciunt,

> *Vt puerorum ætas improuida ludificetur*
> *Labrorum tenus?* Lucr. I.

> *—deceptáque, non capiatur?* Ibid.

Cur Princeps non idem in Plebeculam suam, aut vicinum aliquem Dynastam possit? Profectò

Monte opus vbi manus nō sufficit.

> *Cùm contendi nequitum est, clam tendenda est plaga.* Pacuu.

Et ex Spartani regis monito: Ὅπου ἡ λεον-

τῆ μὴ

Plut. Lysandr. & Apophr. τῇ μὴ ἐφικνεῖται, χρὴ τὴν ἀλωπεκῆν προσράπτειν: *Vbi Leonina pellis non pertingit, oportet Vulpinam assuëre.*

Mihi, cum Pindaro, semper laudatus ille vir; qui

Isth Od. IV. — τόλμᾳ μὲν ἐοικὼς Princeps ex Leone & vulpe.
Θυμὸν ἐριβρεμετᾶν θηρᾶν λεόντων
Ἐν πόνῳ· μῆτιν δ' ἀλώπηξ.
— *fiduciâ referens*
Animum grauiter frementium leonum
In discrimine: consilio verò vulpes.

Tuque, in tempore & loco, esto. securus, quid isti à Scholâ aut Vmbrâ adolescentuli dicent: quos scio τῆς πολιτικῆς οὐκ εἶναι οἰκείους ἀκροατάς: *Ciuilis disciplinæ non esse idoneos auditores.* (Arist. I. Ethic. cap. III.) (Adolescentuli hoc parũ capiunt.)

Multo minùs Arbitros. & virum profectò quærit hoc tribunal, qui οὐκ ἄπειρος τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων: *non ignarus rerum quæ eueniunt in hac vitâ.* (Ibidem.) (Benè finnes, aut periti.)

Ab illo facilè obtinebimus esse quamdam, vt vir sanctus ait, καλὴν καὶ ἐπαινετὴν πανουργίαν: *honestam atque laudabilem calliditatem.* (Basil. in Prouerb.)

CAPVT

CAPVT XIV.

Quomodo, & quatenus, Fraudes admittendæ. Triplex earum genus factum; & distinctè aliæ in Regnum receptæ, aliæ exclusæ.

NEc tamen ita hæc differo, vt fræna omnia Fraudi malitiæque permittam. absit. Distinctionum tibi lumen præferam, &, nequid libero nimis pede vageris, lineis suis limitibusque includam fallacem hunc campum. Fraus vniuersè mihi hîc est, ARGVTVM CONSILIVM A VIRTVTE AVT LEGIBVS DEVIVM, REGIS REGNIQVE BONO. Ea triplex: Leuis Media, Magna. Illam appello, QVÆ HAVT LONGE A VIRTVTE ABIT, MALITIÆ RORE LEVITER ASPERSA. in quo genere mihi est Diffidentia, & Dissimulatio. Mediam, QVÆ AB EADEM VIRTVTE FLECTIT LONGIVS, ET AD VITII CONFINIA VENIT. in quâ pono Conciliationem, & Deceptionem. Tertiam, QVÆ NON A VIRTVTE SOLVM SED LEGIBVS ETIAM RECEDIT, MALITIÆ IAM ROBVSTAE ET PERFECTAE. vti sunt Perfidia, & Iniustitia. Illam suadeo, hanc tolero, istam damno. Ordine omnes vide. In Leui, Diffidentiam primò posui. quam ego prorsus Principi insinuo: quia vt in actionibus omnibus tardum lentumque cum esse expedit, sic in fide & assensu. Vt intentus,

Fraudũ communis definitio. *Earũdem diuisio.* *Leuis:* *Media:* *Magna.* *Diffidentia commendata regnanti.*

tus, inquam, suspensúsque ambulet, & pæne dixerim, vt *nihil nisi quod in oculos incurret manifestúmque erit, credat.* (Sen. II. De Irâ.)

Etsi enim *Credulitas error est magis, quàm culpa, & quidem in optimi cuiusque mentem facillimè irrepit:* (Cic. Ep. lib. X. ep. XXIII.)

Tamen à Principe remouenda ea longissimè. apud quem *plurimum mali credulitas facit.* (Sen. II. De irâ.) — *Cui turpis credulitas:*

Nónne pro omnibus ille excubat? Turpe igitur, & omnibus noxium, illum *Labi, errare, decipi.* (Cicer. Phil.) — *Et per eā error:*

Iam faciles isti & incauti, quàm *opportuni iniuriæ!* (Sallust. Iugurth.)

Vndique patent. & passim apud eos, *minore metu, & maiore præmio, peccatur.* (Tacit. II. Hist.)

Imò & in eos peccatur. — *Ac sæpe noxa.*

Aditum nocendi perfido præstat fides. (Seneca Oed.)

Reducat ergo se Princeps, & tutum hoc scuto reddat; *Nihil credendo, atque omnia cauendo.* (Cic. Orat. Post redit. in Sen.)

Amici & fidi videntur? circumspice. — *Infida tamen vbiq. omnia.*

O vita fallax, abditos sensus geris! (Senec. Hipp.)

Nimis *multis simulationum inuolucris tegitur, & quasi velis quibusdam obtenditur vniuscuiusque natura. Frons, oculi, vultus, persæpe mentiuntur, oratio verò sæpissimè.* (Cic. ad Q. Frat. epist. I.) — *Et simulata.*

Quod ille clamabat olim: Ω φίλοι, ὐδ' εἱς φίλος: *O amici, nemo amicus:* (rist. apud Laërt.)

Tu iure potes. quia profectò *in domo Prin-* (Plinius Paneg.) — *Præsertim in Aulâ.*

Principum, nomen tantùm Amicitiæ inane irritúmque remanet:

Res ipsa exsulat. &

Licet omne tuâ vulgus in aulâ,
Centum pariter limina pulset: Seneca Herc. Oet.
Cùm tot populis stipatus eas,
In tot populis vix vna fides.

Ideò cauendum & diffidẽdum. Itaque meritò *Pragmatici homines, omnibus historicis præceptis, versibus denique, cauere iubent & vetant credere.* Cic. Ad Att. lib. 11. ep. xx.

Ille Siculus insusurrat:

Νᾶφε, καὶ μέμνασο ἀπιστεῖν· ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν: Epichar.
Vigila, & memor es nequid credas: nerui hi sunt Prudentiæ.

Clamat alter à Græciâ:

— σώφρονος δ' ἀπιστίας Euripid.
Οὐδ' ἔστιν ἄλλο χρησιμώτερον βροτοῖς:
— *sapiente Diffidentiâ,*
Non alia res vtilior est mortalibus.

Quibusdam tamen fidẽdum: Quid ergo? inquies. nulli credam? Non hoc suadeo: (*Vtrumque* enim *in vitio est, & omnibus credere, & nulli:*) Senec. Epist. III.

Sed perpaucis. Sed vt paucis. nec nisi iis, quorum longo vsu cognita tibi fides. His talibus, quid est *quod non & committi & credi rectissimè putem?* Cic ad Q. Frat. epist. I. lib. I.

Reipsâ, inquam, paucis: at in specie, omnibus. id est, *Fronte & vultu, quibus Simulatio facillimè sustinetur.* Ad Lentul. ep. IX.

Diffidentia celãda. Nam nihil magis hîc cauendum, quàm

ne

Sen. Ep. III. ne Diffidere videaris. *Multi fallere docuerunt, dum timent falli.*

Liuius XXII. *Vult sibi quisque credi, & habita fides ipsam plerumque obligat fidem.*

Itaque Dissimulatio adsumenda, quam posui & suasi loco altero: quæ verè Diffidentiæ huius proles. Quid enim eâ opus, si mutua inter nos fides? Hæc est, quæ *frontem aperit, mentem tegit.* Dissimulatio adhibenda. Cic. pro Cn. Plãcio.

Fridericus, siue Sigismũdus. Nã variant. Necessaria sanè Principi. adeò, vt veteranus Imperator dixerit: *Nescit regnare, qui nescit dissimulare.* Cuius late vsus.

Et Tiberius ab eâdem mente, *Nullam, vt rebatur, ex virtutibus suis magis, quàm Dissimulationem diligebat.* Tac. IV. Annal.

Displicebit hoc ingenuæ alicui fronti, & clamabit: *Ex omni vitâ Simulatio, Dissimulatióque tollenda est.* Cic. II. De offic.

De priuatâ, fateor: de publicâ, valdè nego. Numquam regent, qui non tegent: *nec aliter possunt ij, quibus commissa est tota respublica.* Et Principi ea plane necessaria. Pro Milone.

Lib. X. Epist. IX. Vt *ad effectum consiliorum suorum veniant, multa simulent oportet inuiti, & dissimulent cum dolore.*

Nec id solùm aduersus Exteros aut Hostes. (nam ibi receptum dogma est, Vt *malum sub linguâ, non in linguâ habeas*: quia Apud Hostes. Gregor. XV. Moral.

Seneca Med. *Professa perdunt odia vindictæ locum:*)

Sed

Apud suos. Sed etiam apud Tuos. Aperti isti & simplices, *sine fuco, sine fallacia*: Cic. 1. ad Attic. epist. 1.

Et qui animum, quod dicitur, *in fronte promptum gerunt*: Ennius.

Numquam apti huic theatro. in quo, me iudice, primum locum *Afranij Simulans* habet. Cic. pro Sextio.

Sed cum modo habendo. Sic tamen vt aptè eam fabulam agas & decorè. Οἱ γὰρ μετρίως χρώμενοι τῇ εἰρωνείᾳ, καὶ περὶ τὰ μὴ λίαν ἐμποδὼν καὶ φανερὰ εἰρωνευόμενοι, χαρίεντες φαίνονται: *Nam qui modicè Dißimulatione vtuntur, & in iis quæ haud planè perspicua & ante pedes oculósque sunt, gratiosi apparent*: Aristot. Eth. III. cap. VII.

Contrà, qui immodicè & ineptè, reuerâ fatuelli. Cui enim bono tegmen, si transluces? Quin semel hoc in omni genere fraudium cape:

— *Doli non sunt Doli, nisi astu colas.* Plaut.

HABES de Leuibus fraudibus. ad MEDIAS venio: in quibus Conciliatio prima, siue vt liberiùs dicam, Corruptio. Ea est, cùm callidè inclinas & allicis ad te eorum animos operasque, qui alieni iuris. O artem nimis hodie Principibus receptam! quæ vna ferè in Aulis *plerasque res* (vt ille de Fortunâ ait) *ex libidine suâ agitat*. *Conciliatio. tibi quid?* *Vsitata:* Sallust. ad Cæs.

Quam valdè etiam attollit Tullius. & *Proprium hoc esse Prudentiæ statuit Conciliare sibi animos hominum, & ad vsus suos adiungere.* *Sed & vtile.* Cic. II. De off.

Quod

Quod duplici viâ fit, Suasionis & Doni.

Rarenter illâ: hac alterâ creberrimè, vt hodie *corrupti depravatíque mores sunt admiratione diuitiarum.* (Ibid.) *Muneribus plerũque fit.*

Quotusquisque est, cui non illæ *bono atque honesto potiores sunt?* (Sallust. Iugurt.) *Quibus faciles vbique corrumpi.*

Itaque scitè & tectè hac machinâ si vtare; vbique reperies, *quos perniciosa libido teneat alienæ potentiæ decus atque libertatem suam gratificari.* (Ibid.)

Qui & Principem suum, & omnia eius, *venalia habeant.* (Ibidem.) *Arcana referant.*

Atque adeò (hoc reconde) in *ipsâ hostium acie inuenies tuas manus.* (Tacit. Agric.) *In bello produnt.*

Quid? quòd in sacrum & indiuiduum thorum penetrauit ista fraus? Rem turpem! & fæminæ etiam inducuntur siue emuntur, ἵν' ἐξαγγέλλωσι κατὰ τῶν ἀνδρῶν: *vt efferant & enuncient quæ contra maritos.* (Arist. v. Polit. cap. xi.) *Etiã fæminæ huc adhibita.*

In Tacito lêgi: *Secreta quoque eius, corruptâ vxore, prodebantur.* (Tac. iv. Annal.)

Iam Deceptio est, cùm inducis alium in tua commoda, errore aut mendacio obiecto. Quod licitum probumque in Principe esse, volunt probi auctores. Magnus Plato censuit, συχνῷ τῷ ψεύδει καὶ ἀπάτῃ δεήσειν χρῆθαι τοὺς ἄρχοντας, ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἀρχομένων: *crebro mendacio & fraude vti imperantes debere, ad commodum subditorum.* (?. De Rep.) *Deceptio quid nobis sit.* *Licita ex sensu veterum.*

Et noster Plinius: *Decipere*, inquit, *pro moribus temporum Prudentia est.* (Lib iix. Epist.)

L Quin-

Quinetiam nescio quis poëta;

Ὑπολαμβάνω τὸ ψεῦδος ἐπὶ σωτηρίᾳ Diphil.
Λεγόμενον, οὐδὲν περιποιεῖσθαι δυσχερές:
Existimo mendacium, si gratiâ
Salutis effers, nihil habere incommodi.

Crebra apud Principes. Et Principes sanè promptè audiunt. qui nescio quomodo *laudem occulto magis tramite, quàm apertâ viâ petunt.* Val. VII. cap. III.

Vim differunt, potiorem dolum arbitrantur: Tac. XII Annal.

Et sæpe quod rerum aut *temporis angustiæ negant, sagacitate consilij assequuntur.* Val. VII. cap. III.

Decipiunt verbis, literis, Legatis. atque adeò ipsos Legatos:

Eósque per quos fallere alium cogitant, Seneca
Fallunt. Thyest.

Qui Usu omnia metiuntur. Et quid diducam? vno verbo, cum Lysandro plerique sentiunt, *τὸ ἀληθὲς τοῦ ψεύδους κρεῖττον εἶναι, ἑκατέρου δὲ τῇ χρείᾳ τὴν ἀξίαν καὶ τὴν τιμὴν ὁρίζεσθαι*: *Verum falso esse melius, sed vtriusque dignitatem & præstantiam Vsu discerni.* Plutarc. Apoph.

Tolerat Humana ratio: Atque hæc, humanam Prudentiam si consideras, proba. Quidni? ad Bonũ enim publicum referuntur: quod insitum in iis malitiæ virus facilè exsugit & absorbet. Vt medicamentis venena laudabiliter miscemus, salutari illo fine: sic videntur *ἐν φαρμάκου εἴδει τὰ τοιαῦτα χρήσιμα εἶναι*: *instar pharmaci, hæc talia vtilia esse.* Plato V. De Rep.

Adde receptissimos mores, & quòd hæc *consuetudine iam pro nihilo habentur.* Sallust. Iug.

Imò

Imò necessitatem etiam. quòd contra tot insidiantes, vix est vt se suósque aliter tueatur bonus Princeps. Quibus caussis ego quoque prædixi tolerari Medias has fraudes à me, non tolli. Quid tamen, re- *At vix Diuina sanctio.* ctam illam diuinamque legem si conside-ro? hæreo valdè & sudo. Abnuere illa nobis videtur: & à simplicissimo ac purissimo

Prou. III deo hæc effata manarunt: *Abominatio Domini est omnis illusor.*

Eccl. VII Item: *Ne velis vti mendacio vllo. numquam enim prodest frequentatio illius.*

Prouer. XVI. Et vt claudam omne effugium, ecce palàm de Principibus: *Non decent stultum verba composita, nec Principem labium mentiens.*

Quid obtendis tu Politice? Publicum bonum? Sed enim vir sanctus occurrit: *&*

August. ep. VIII. *Mentiri,* inquit, *non licet nec pro dei laude.*

Tu pro humanâ aliquâ reculâ aut gloriã vis? *Vide, vide,* (vt inuertam tibi dictum vetus) *ne dum terram defendis, cælum amittas.*

Demad.

Sanè ægrè vos, aut me, hîc expedio. nisi *Nec efficimus aut effugimus, quin leuia saltē peccata sint.* quod idem ille Antistes suggerit, *Esse genera quædam mendaciorum, in quibus nō sit magna culpa, sed tamen non sint sine culpâ.*

August. in Psal. V.

In eâ classe Corruptiunculas, Dece- *Cautio in has re.* ptiunculas censeamus; idque tunc saltem, cùm à bono legitimoque rege contra malos vsurpantur, Boni communis causâ. Si aliter; sæpe nō tantùm peccatum sed grande peccatum sunt, quidquid me rideant

veteratores ab Aulâ. *Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter.* Prou. x.

Fraus magna. Sequuntur MAGNAE fraudes, quas ad bina capita reduxi, Perfidiam & Iniustitiá. Eas palàm verbis amplecti aut tueri paucos video, nimis multos factis. Nam de Perfidiâ; quoties per cauillos & argutiolas, fœdera elusa vidimus aut pacta? In animo enim ita sentiunt: τοὺς μὲν παῖδας ἀστραγάλοις δεῖν ἐξαπατᾶν, τοὺς δὲ ἄνδρας ὅρκοις: *Pueros quidem talis circumueniri oportere, at viros iuramentis.* Plutar. Apopht.

Fœdera per calúmnias eluduntur. Itaque iis satis, si quamcumque rimam effugio reperiant. & statim *liberatos se esse iureiurando interpretantur.* Cic. III. De off.

Scimus omnes,

— *quo pacto soleant perplexarier:* Plaut. Aulul.
Pactum non pactum est, non pactum pactum est, cùm illis lubet.

O vani! Certè enim *Fraus distringit, non dissoluit periurium.* Cic. III. De off.

At Deū non ludunt. Et quid exspectent, nisi *iratos omnes deos, quorum eluditur numen?* Liu. IX.

Nam ego illud scitum pro firmo habeo. *Quacumque arte verborum quis iuret, Deus tamen qui conscientiæ testis est, sic illud accipit, sicut ille cui iuratur intellegit.* Isidor. lib. II. De sum. Bono.

Iam altera Fraus, Iniustitia est: cùm scilicet contra iura & leges, se & sua improbè potiùs quàm callidè augent. Ab hoc fonte isti actionum riuuli. *Iniustitiæ actiones.*

Emi-

Arist. v. Polit. cap. x. Eminentes illustresque viros, καὶ διαφθείρειν λάθρα καὶ φανερῶς, καὶ φυγαδεύειν, ὡς ἀντιτέχνους καὶ πρὸς τὴν ἀρχὴν ἐμποδίους: *perdere clàm vel palàm, siue in exsilium mittere, tanquam æmulos & dominationi quosdã obiices.* Obstantes tollit:

Tac. II. Annal. Huic rei *struere caussas, vel sponte oblatas arripere.* Per caussam aliquam,

I Hist. Nam illud nimis mite & dilutum putant, *specie legationis*, aut honoris, *seponere.*

Plut. in Pomp. Tollunt potiùs. quoniam, ex scito Aulæ veteris, οἱ τεθνηκότες οὐ δάκνουσι: *Mortui non mordent.*

Dio XLII. Et laudatus ille Cæsar etiam, ὅσους μηδ᾽ ἐν ἀξιόχρεῳ ἐγκλήματι μετελθεῖν ἐδύνατο, ἐν τρόπῳ δή τινι ἀφανεῖ ὑπεξῄρει: *quoscumque digno & probabili crimine deferre non poterat, occultâ quâdam viâ tollebat.* Aut etiã nullam.

Ibidem. Imò nonnullos, δι᾽ ἑαυτῶν τῶν σφετέρων, ἐξ ἐπιβουλῆς, ἐν αὐταῖς ταῖς μάχαις ἀπόλλυσθαι ἐποίει: *à suis & qui eiusdem partis erant, per insidias, in ipsâ acie tolli curauit.* Iulij Cæsaris fraus immanis.

Ab eodem capite manat, aliena appetere, & insidiari temporibus. veluti in morte aliquâ Principis. Tacit. I. Hist. *Opportuni* enim *magnis conatibus transitus rerum.* Iniustitia item tenditur. In mutationibus principum:

Siue in dissidiis finitimorum & turbis. Plusculi versus in Equit. Iuxta enim Aristophanem, *anguillæ tunc captura:* Aut in domesticis dissidiis.

Tac. VI. Annal. Et isti magni *in partem acciti, aduersus omnes valescunt.*

Leges aliquis inclamet? audiet illud: Ius in armis habet:

Οὐ παύσεσθε ἡμῖν ὑπεζωσμένοις ξίφη, νόμους ἀναγινώσκοντες; *Non cessabitis nobis gladio accinctis, leges prædicare?* Plut. Pomp.

Et hoc alterum: Ὁ ταύτης (μαχαίρας) κρατῶν, βέλτιστα περὶ γῆς ὅρων διαλέγεται: *Qui isto* (gladio) *prævalet, is optimè de finibus disputat.* Idem Apophth.

Omnia vsu metiuntur.

Hæ voces, & in animo illa decreta: *Quidquid valdè vtile sit, id fieri honestum, etiam si anteà non videretur.* Cic. III. De off.

Item: *Sua retinere, priuatæ domus; de alienis certare, regiam laudem esse.* Tacit. xv. Ann.

Si Principes *iustitiam sequi velint, ac suum cuique restituere quod vi & armis occupauerint, ad casas & egestatem reuersuros.* Cic. III. De Rep.

Habes in parte istorum Scholam. nam vniuersam vt excutiam, nulla res me inducet. Quid autem opus? Ex oraculo scriptum,

Regnum, schola fraudum.

Vt nemo doceat fraudis & scelerum vias,
Regnum docebit. Senec. Thyest.

Ego illud potiùs videro, Tolerandáne hæc talia, an damnanda.

Aliquam iniustitiam vniti ap-probant.

Et magnam quidem aliquam apertamque iniustitiam, nec ij palàm probant, qui probant. In exiguâ & palliatâ modò conniuent. & asserunt, ὡς ἀναγκαῖον ἀδικεῖν τὰ μικρὰ, τοὺς βουλομένους τὰ μεγάλα δικαιοπραγεῖν: *necessarium esse in paruis à iustitiâ abire, qui saluam eam velint in magnis.* Iasoni Thessalo tribuit Plut. in Polit.

Quid enim, inquiunt, si vnus altérve

regnum

regnum meum turbant, nec legibus in eos facilè vindicem ſine maiore turbâ; nónne fas clàm tollere? Videtur. & hoc referendum inter *magna* illa *exempla*, quæ *habent aliquid ex iniquo, quod aduerſus ſingulos vtilitate publicâ rependitur.* *Vt, præter leges occidere:*

Tacit. Ann. XIV

Quid etiam, ſi leges aliquæ aut priuilegia Subditis, non pro meo bono; violare non poſſim? poſſim: καὶ οὐ κατὰ τοὺς νόμους μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων ἄρχειν, πρὸς τὸ συμφέρον: *nec iuxta leges ſolùm, ſed legibus ipſis imperare, vſu ſic ſuadente.* *Priuilegia flectere, aut frangere:*

Plut. in Flamin.

Denique tertiò, ſi vrbs aut prouincia Statui meo peropportuna, quam niſi occupo, alius faciet cum æterno meo metu aut damno: non præueniam? Illi volunt. quibus hæc talia ſemper licita & proba, ſi cum ſucceſſu. *Aliena occupare:*

Sen. Hip.

Honeſta quædam ſcelera ſucceſſus facit.

Dio XLVIII.

Ἐν γὰρ δὴ τοῖς τοιούτοις τό, τε ἀπολωλὸς πάντες ἀεὶ καταντρέχουσι, καὶ τὸ κρατῆσαν τιμῶσι: *In his enim talibus, ſemper & victum premunt ac dedecorant, & victorem honore omni afficiunt.*

Senec. Herc. Fur.

—proſperum ac felix ſcelus,
Virtus vocatur.

Hæc, taliaque ſunt, quæ rectiſſimas etiam mentes à recto abſtrahunt: vt quò Vtilitas vexillum ſuum prætulit & explicuit, illuc eant. *Idque cōmodi tantum aſpectu.*

Ariſt. v. Polit. cap. XI.

Ita Ariſtoteles paullùm ſe inclinat, & cenſet Principem διακεῖσθαι κατὰ τὸ ἦθος, *Princeps Ariſtoteli haud parùm bonus:*

ἤτοι καλῶς πρὸς ἀρετὴν, ἢ ἡμίχρηστον ὄντα, καὶ μὴ πονηρὸν, ἀλλ' ἡμιπόνηρον: *moribus talem esse, vt aut planè bonus sit, aut semi bonus; nec malus omnino, sed semi-malus.*

Democrito etiam iniurius:

Et magnus vetusque item Philosophus dixit: Οὐδεμία μηχανὴ, τῷ νῦν καθεστῶτι ῥυθμῷ, μὴ οὐκ ἀδικέειν τοὺς ἄρχοντας, ἢν καὶ πάνυ ἀγαθοὶ ἔωσιν: *Fieri non potest, quin etiam optimi Principes, vt nunc rerum status est, iniquè aliquid agant.* Democritus.

Nobis nunquam, nisi leuiter in vltimâ Necessitate.

Nos an mouemur? haud multum. Illud saltem dederim, Principem in rebus valdè afflictis & aduersis, *non speciosa dictu, sed vsu necessaria sequi.* Curt. III.

Illa excuset quadam

Tunc, inquam, abire leuiter ab humanis legibus; sed non nisi sui seruandi caussâ, augendi numquam. *Necessitas* enim *magnum imbecillitatis humanæ patrocinium, omnem legem frangit.* Sen. Declam. lib. IX.

Et, vt poeta ait,

Haud est nocens, quicumque non sponte
est nocens. Senec. Herc. Oet.

Apud homines tamen potius, quam Deum.

Hoc ipsum timidè. Deus, deus, nónne palàm reclamat? qui igneo illo spiritu omnes istas humanas argutiolas difflat

Quasi ventus folia, aut peniculum tectorium. Plaut. Mil.

Qui purus, omnia pura vult.

Ille edicit: *Dominus auersatur omnem iniustitiam.* Deuter. cap. XXV.

Ille minatur: *Regnum à gente in gentem trans-* Eccles. cap. X.

transfertur, propter iniustitiam, & iniurias, & contumelias, & diuersos dolos.

Et profectò libero ore effabor, Quòd Europa tot motibus agitatur; quòd reges & regna ardent seditionum flammâ & bellorum; veram fortasse iustamque causam esse, Administrationem apud plerosque parum veram aut iustam.

Caussa (si dicendum homini) turbarum hodie, à Gubernatione obliqui.

Homer. Iliad. Π.

—— σκολιὰς κρίνωσι θέμιστας,
Ἐκ δὲ δίκην ἐλάσωσι, θεῶν ὄπιν οὐκ ἀλέγοντες.

—— deprauant publica iura,
Iustitiámque fugant, diuûm nil verba verentes.

Ideoque meritò quem deserunt, deserit: &

Iliad. α.

Τοὔνεκ᾽ ἄρ᾽ ἄλγε᾽ ἔδωκεν ἑκηβόλος, ἠδ᾽ ἔτι δώσει

Caussâ horum pœnas misit Deus, & quoque mittet.

I. LIPSI POLITICORVM SIVE CIVILIS DOCTRINÆ LIBRI QVINTI

CAPVT I.

Transitio ad Militarem Prudentiam, cum excusatiunculâ aliquâ mei, quòd de eâ disseram non miles.

SED iam tibi, ô æterna Sapientia,

Lætus, lubens, laudes ago, Plaut. Trin.
grates gratiásque habeo:

quòd te duce euasi ex illis salebris, & loca deueni per quæ facilior mihi cursus. Diu me tenuit Pacata illa & togâ suâ verè inuoluta Prudentia: tamen me explicui, & ad Militarem istam veni, quæ horrida, sed minimè ardua, sagum suum promptè offert. Ego accipio; & sermonem vnà vestemque mutans, præcepta iam molior rei bellicæ vniuersæ.

Pars altera Prudentiæ, Militaris.

Arma viri, ferte arma. Virgil.

Nósne tradendæ illi apti?

Túne hæc audebis homo vmbraticus? inquiunt. qui seriò *numquam hostem, numquam castra videris, numquam denique partem vllius bellici muneris attigeris?* Cic. II. De Orat.

Ego

Ita. sed non a nobis.

Ego verò audebo. nec mei tamen ingenij aut virium fiduciâ, sed eorum à quibus iamdiu mutuor & sumo. Quid enim hîc meum? ordo aliquis & contextus fortasse: at verba sensúsque mihi præeunt illi, quos in hac ipsâ re (fidenter dicam) Annibal aliquis audire nihil abnuat, aut ipse Cæsar.

Veteres ducunt.

Nam quid sapientes inclutosque illos viros fugit? cur non hîc quoque rectum eorum & purum iudicium? qui partim interfuerunt, imò & præfuerunt, bellis: partim in Senatu & populo illo versati sunt, vbi assidua materies & agitatio harum rerum.

Qui vsu docti:

Viderunt igitur, audierunt: & quod caput est, cum iudicio obseruarunt caussas ipsas originesque rerum, nec προφάσεις solùm euentuum, sed αἴτια ipsa.

Iudicio magni.

Alexander ille, in re quidem bellicâ verè Magnus, Homerum sibi militiæ magistrum assumere & asserere nihil verebatur: non meliori iure ego mihi istos? Nam vates ille (eximius sanè & supra hominem vates, sed tamen vates:) quid nisi vnum bellum, & idipsum fabellis aspersum decantauit? Nostri isti (Historicos me intellegere palàm est) ab omni pænè æuo bella, continuatâ serie, & intemeratâ fide scripserunt.

Historici magistri ad militiam.

Nec id tantùm. sed sæpè in ipsâ narratione, aut extra eam in concionibus, velut datâ operâ saluberrima monita & consilia miscuerunt ad omnem rem Militarem.

Præcepta clàm & palàm dant.

Quæ eius pars siue ars est, quam non ij cùm exemplis subiiciant, tum verbis etiam delibent? vt *de Exercitu, de Castris, de Agminibus, de* Signorum collationibus, de Opidorum oppugnationibus,*

Cic. II. De Orat.

*Id est pugnis.

bus, de Commeatu, de Insidiis faciendis atque vitandis, de reliquis rebus quæ sunt propria belli administrandi.

Nos in iis multi. In quibus cùm tot iam annos verser, & curioso isto mentis oculo cottidie vager per latos & lętos illos Historiarum campos: cur non mihi etiam fas intellegere & iudicare aliquid in istis? Non enim vidisti, inquiunt. *Sapere aliquid debemus ex eo.* Certè. ideoque nec vsum aut tractationem armorum mihi vindico; sententiam & iudicium tantùm, eaque ipsa astricta sententiæ alienæ. Ecce *in circulis* Liuius XLIIII. *omnibus, atque etiam, si dîs placet, in conuiuiis,* *Vel vulgus iudicat in bellis:* *sunt qui exercitum ducunt; vbi castra locanda sint, sciunt; quæ loca præsidiis occupanda; quando cum hoste manus conserendæ, quando quiescendum sit:*

Cur non nos? Et hos nemo carpit. ego canicula & impudens, si verbum his de rebus faciam ex veterum mente? Iphicrates olim interrogatus, τίς ὢν μέγα φρονεῖς; πότερον ἱππεὺς, ἢ Plut.in Apopht. τοξότης, ἢ πελταστὴς, ἢ πεζός; Οὐδεὶς, ἔφη, τούτων, ἀλλ' ὁ πᾶσι τούτοις ἐπιστάμενος ἐπιτάττειν: *Quis tu es qui tantos spiritus tibi sumis? vtrum eques, an sagittarius, an veles, an legionarius? Nihil horum, inquit: sed qui his omnibus noui imperare.*

Qui si nō manu, mente sumus bellatores. Æmulabor in parte, & dicam; Non ego dux aut miles, sed qui his in tempore consulere aliquid possim & suadere. Itaque pergam audacter nec vacillanti pede, in incepto: & ex veterum scriptorum velut hortis Sententiarum flores legam, & intexam in has

in has Capitum corollas. Quod si probè & iudicio à me fiet, nemo damnet: sin aliter, tum ego quoque nihil negem *Quisquilias volantes, & venti spolia*, hæc esse. Cæcil.

Sed vtrum horum sit, iam res docebit: quam ordior, & cópono me in prœliarem statum, strenuè tibi, cum Aristophane,

Ex Aristoph. Nebul. Γράψων, βουλεύσων, καὶ τῇ γλώττῃ πο-
λεμήσων:
Consilio, calamis, & linguâ pugnaturus.

CAPVT II.

Prudentiæ hæc pars commendata Principi: quæ necessaria ad tutelam salutemque regni.

MILITAREM autem Prudentiam, ante omnia necessariam ego Principi assero, adeò vt sine eâ vix Princeps. Quomodo enim aliter se tueatur, sua ac suos? Vis nuda ac mera huic rei parum est, nisi arte quâdam & consilio temperetur: id est, Prudentiâ militandi. Δυοῖν γὰρ ὄντων, δι' ὧν σώζεται πολίτευμα πᾶν, τῆς πρὸς τοὺς πολεμίους ἀνδρείας, καὶ τῆς πρὸς σφᾶς αὐτοὺς ὁμονοίας: *Cùm enim duo sint, quibus omnis respublica seruatur, in hostes Fortitudo & domi Concordia:*

Principis munus Tueri.

Polyb. vi.

Id non potest sine Fortitudine:

Hanc quidem abundè Togata Prudentia præstiterit: illam, non est vt aliunde petas aut impetres, quàm ab istâ: non certè felicem, & cum successu. Benè ergo scriptum:

Nec Fortitudo efficax, sine Prudentiâ Militari.

ptum: *Cetera vtcumque dissimulari, sed boni Ducis Imperatoriam esse virtutem.* Tacit. Agric.

Absolutè regis laus. Et Homerus perfectum suum legitimumque regem ornauit hoc elogio:

Ἀμφότερον, βασιλεύς τ' ἀγαθὸς, κρατερός τ' αἰχμητής: Homer. Iliad. γ.

Virumque, & rector bonus, & bonus Induperator.

Ac nimirum dicendum est quod sentio. Virtus militaris, præstat ceteris omnibus. Cic. pro Mur.

Rerum quies & firmitas à Milit. à. Quæ enim res vitam aut tranquillum vsum habeat sine istâ? Patria, libertas, ciues, atque adeò ipsi reges *latent in tutelâ ac præsidio bellicæ virtutis.* Ibidem.

Itaque vides quàm seriò hæc amplectenda sit: & meritò animum atque aures dare te debere ad hanc disciplinam. quæ talis.

CAPVT III.

Materies, & ordo dicendorum. Bellum Externum definitum, & remota ab eo suscipiendo Iniustitia.

MILITARIS omnis Prudentia circa Bellum est: Bellum autem duplex, *Duplex bellum.* Externum & Internum. Illud definio, VIM ET ARMA IN PRINCIPEM AVT POPVLVM ALIENVM. De quo primò dicam, & vniuersa quæ eò faciunt *Quæ in Externo spectāda?* præcepta ad tria hæc capita redigam: Suscipiendi, Gerendi, Finiendi. Horum aliquid si neglegis, aut perperam administras,

vix est vt Bono Euentui vnquam lites. In Suscipiendo bello duo hæc seriò moneo, vt Iniustitia omnis & Temeritas ab eo absint. Illa prior maximè: nec vnquam arma vlla moueas, nisi quæ mos & ratio admittunt. *Sunt enim & belli, sicut pacis, iura: iustéque ea non minùs, quàm fortiter debes gerere.*

Liu. v. — *Iura belli seruanda.*

Atque adeò *in omni republicâ maximè conseruanda iura sunt belli.*

Cic. I. De offi.

Nam *temerè in acie versari, & manu cum hoste confligere, immane quiddam & belluarum simile est.*

Ibidem.

Quod si admittimus, *quid aliud quàm omnium inter se gentium bella existent?*

Tac. IV. Histor. — *Aliàs promiscue & perpetua cædes erunt.*

Et *barbaro ritu, cædem cæde, & sanguinem sanguine expiabimus?*

Sallust. ad Cæs.

Absit. nec vnquam animum tuum penetrent illæ voces: *In armis ius ferre. &, omnia fortium virorum esse.*

Liu. v. — *Improba dicta.*

Item:

— Quæritur belli exitus
Non caussa.

Senec. Herc. Fur.

Et illud subtilissimæ malitiæ:

-- hæc acies victum factura nocentem est.

Lucan. VII.

Non, non, mi homo: erras. nec Acies est quæ innocentiam approbat, sed caussa. etsi plerumque, fateor, *Euentus belli, velut æquus iudex, vnde ius stabat, ei victoriam dedit.*

Liuius XXI. — *Iustitia non ab Exitu, sed à Caussâ æstimanda.*

Nam caussa, velut Caput Bonæ spei est

(liceat

Etsi ab hac bonâ ille plerũque bonus. (liceat huc alludere) quod te ducat ad Triumphales illas terras.

Gaussa iubet superos melior sperare secundos. Lucan. VII.

Et occultâ quadam internaque vi,

Frangit, & attollit, vires in milite caussa: Propert.

Quæ nisi iusta subest, excutit arma pudor. IIII. eleg. VI.

Imò ausus est Græcus poëta scribere:

Οὐδεὶς στρατεύσας ἄδικα, σῶς ἦλθεν πάλιν: Euripid. Erecht.

Iniqua bellans bella, saluus haud redit.

Iniqua bella à duplici fi-pi caussâ: Nimis rigidè. scimusque interdum aliter esse, arcano & nobis ignoto fine. Sunt autem iniqua illa omnia bella, quibus Ambitio aut Auaritia caussæ. Quàm multa ea sunt! Nam, si verum fateri audemus, plerisque regibus *vna & ea vetus caussa bellandi est, profunda cupido Imperij & Diuitiarum.* Sall. in Fragm.

Ambitione, *Libidinem dominandi, caussam belli habet, & maximam gloriam in maximo imperio putant.* Idem Catil.

Atque id in magnis animis ingeniisque plerumque contingit. Cic. I. De off.

Quibus pulchrum videtur *ex omni occasione quærere triumphum.* Plinius Paneg.

Bellorum exuuiæ, truncis affixa tropæis Iuuenal. Sat. X.

Lorica, & fractâ de caßide buccula pendens,

Humanis maiora bonis creduntur.

Et Auaritia. Itaque hi tales *arma in omnes habent, acerrima* tamen *in eos, quibus victis spolia maxima sunt.* Sall. in Fragm.

Nec

Tac. IV. Hist. Nec vsquam, aut vnquam, hoc falsum: Illis *maximum discrimen, penes quos aurum & opes, præcipua bellorum caussa.*

Senec. Hipp. Bene igitur poëta:

Rupêre fœdus impius lucri furor,
Et ira præceps.

Aptumque, quod de Irâ subiungit: quæ ipsa inter iniustas belli caussas. Nam illâ, aut odio impulsi, arma sæpe mouent non mouenda. Damnat hanc aliasque illas pius Antistes: *Nocendi cupiditas, vlciscendi crudelitas, implacatus & implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & siqua sunt similia, hæc sunt quæ in bellis iure culpantur.* Addit post & Ira. August. contra Faustũ lib. XXII. capite LXXIV.

CAPVT IV.

Ordine & partitè posita, quæ ad Iustum bellum requiruntur: & maximè, quibus id caussis capiendum.

FVGIES igitur ista Princeps, nec vmquam bello te implicabis nisi Iusto. Quod, inquies, illud est? distinctè accipe. quod tria hęc habet iusta: Auctorem, Caussam, Finẽ. Auctor iustus est, ipse Princeps. Principi soli ius armorũ. Nec enim cuilibet sanè fas aperire Belli istas portas: sed *ordo naturalis mortalium paci accommodatus, hoc poscit, vt suscipiendi belli Auctoritas atque consilium penes Principes sit.* August. contra Faust.

Aut certè eos, qui in quaque rep. loco Principum. Ideò Plato lege sanxit: Ἐάν τις ἰδίᾳ ποιῆται πρός τινας εἰρήνην ἢ πόλεμον, ἄνευ τῦ κοινῦ, θάνατος ἔςω ζημία: *Siquis priuatim,* Aut supremo magistratui. Lib. XII. De Legibus.

tum, sine publico scito, pacem bellúmve fecerit, capital esto.

Defendere, semper licitum.

At Caussa iusta duplex, Defensio & Inuasio. In Defensione quis ambiget? *Illud est non modò iustum, sed etiam necessarium, cùm vi vis illata defenditur.*
Cic. pro Mil.

Hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa præscripsit, vt omnem semper vim, quacumque ope possent, à corpore, à capite, à vitâ suâ propulsarēt.
Ibidem.

Non se solùm:

Defensionem autem dico duplicem, Tuam & Alienam. Tuam, cùm vim à te tuisque arces, & *libertatem, patriam, parentésque armis tegis.*
Sallust. Catil.

Sed & alios, vt socios:

Alienam, iterum duplicem: cùm à Sociis, aut Oppressis. De Sociis intellexit Tullius: *Nullum bellum*, inquit, *à ciuitate optimâ suscipitur, nisi aut pro Fide, aut pro salute.*
III. De Rep.

Fides sanè agitur, & ea te impellit, vt opitulère iis quibuscum societas tibi & auxilij pacta. Itaque & Princeps Philosophus decreuit. Δεῖ τὺς ἀδικυμένυς, ὑπὲρ ἑαυτῶν πολεμεῖν, ἢ ὑπὲρ συγγενῶν, ἢ ὑπὲρ εὐεργετῶν, ἢ συμμάχοις ἀδικυμένοις βοηθεῖν: *Oportet iniuriam passos pro seipsis arma capere, siue pro cognatis & beneficis, itémque sociis iniuriâ affectis auxiliari.*
Aristot. Rhet. ad Alexād.

Aut iniquè oppressos.

Nec dissimilis ratio in Oppressis. quos si grauior aliqua vis aut extrema Tyrannis vrget, videtur cogere te commune Societatis vinclum vt adiutes. *Qui* enim *non defendit*

Cicer. I. De off. *defendit nec obsistit, si potest, iniuriæ, tam est in vitio, quàm si parentes, aut patriam, aut socios deserat.*

Imò & Christianus doctor in eâ parte: Ambro. De off. *Fortitudo quæ per bella tuetur à Barbaris patriam, vel defendit Infirmos, vel à latronibus socios, plena Iustitia est.*

Atque hæc licita & legitima Defensio est. maneas in eâ tantùm, nec hoc prætextu pedem manumque promoueas, & aliena apprehendas. Quod Romanos fecisse, ingenuè fatetur Romani eloquij flos: *Noster,* inquit, *populus, sociis defendendis, terrarum iam omnium potitus est.* *Defensionis species, non longius eundum.* Cic. III. De Rep.

Malè: nec tu imitare. Iam Inuasio quoque licita & iusta est, sed non omnis. Illa palàm, cùm iniuriam vindicas, & iure gentium res tuas repetis. Nam iustitiæ *primum hoc munus est, vt ne cui quis noceat, Nisi lacessitus iniuriâ.* *Inuadere fas, ob iniurias:* Idem I. De offic.

Exceptionem vides. Itaque siquis res tuas aut ius rapuit: cape arma. cum eâ conditione tamen, vt ex formulâ veteri, priùs mittas *clarigatum, id est, res raptas clarè repetitum.* *Sed priùs tentatâ iuris viâ.* Plinius XXII. Nat. Histor. cap. II.

Nec enim, etiam læsus, iustè statim bellum inferes: *sed cùm duo sint genera decertandi, vnum per Disceptationem, alterum per Vim: cùmque illud proprium sit hominis, alterum belluarum: confugiendum est ad posterius, si vti non licet superiore.* *Quæ potior illâ armorũ.* Cic. II. De offic.

Obseruâ. quoties enim iudicio quispiam

ſe ſiſtit, arma ſiſtenda ſunt: καὶ ἐπὶ τὸν δίκας διδόντα, οὐ νόμιμον ὡς ἐπ' ἀδικοῦντα ἰέναι: vt grauiſſimæ gentis rex cenſuit: *In eum qui iure agere & ſatisfacere paratus eſt, nefas bellum ſumere, tanquam in iniurium.* Archidamus apud Thuc. lib I.

At ſi abnuit & res retinet: *quid eſt quod contra vim ſine vi fieri poſſit?* Cicer. lib. XII. Epiſt. X.

Hîc illud valeat: *Iuſtum bellum, quibus neceſſarium, & pia arma quibus nulla niſi in armis relinquitur ſpes.* Liu. IX.

Inuadere etiam fas Barbaros & impios ſed violentos.

Iam & Inuaſio quædam legitima videtur, etiam ſine iniuriâ. vt in Barbaros, & moribus aut religione prorſum à nobis abhorrentes: maximè ſi potentes ij, & aliena ipſi inuaſerunt aut inuadunt. Cauſſa enim hîc eſt, Coërctio, & in malo repreſſio. Auguſtinus eleganter: *Cui licentia iniquitatis eripitur, vtiliter vincitur.* Epiſt. V.

Idémque iterum: *Apud veros dei cultores, etiam illa bella peccata non ſunt, quæ non cupiditate aut crudelitate, ſed pacis ſtudio geruntur, vt mali coërceantur, & boni ſubleuentur.* Libr. De Verb. Dom.

Finis bonus requiritur.

Sperno cauſſas alias, & de Fine adiungo: qui etiam in bonâ cauſsâ poteſt eſſe malus. Quid ſi enim Vltio tibi propoſita? quid ſi Gloria, aut Imperium? peccas. nec dirigenda aliò arma ſunt (ſi pura ea eſſe vis) quàm ad Tranquillitatem & Tutelam. *Ita bellum ſuſcipiatur, vt nihil aliud quàm Pax quæſita videatur.* Cicer. I. De offic.

Quies, eſt Pax & quies.

Sapientes Pacis cauſſâ bellum gerunt, & laborem ſpe otij ſuſtentant. Salluſt. ad Cæſ.

CAPVT

CAPVT V.

Temeritas remota à bellorum initiis: & summatim, quæ in susceptione omni cogitanda sint.

SATIS (quod in me quidem est) ab Iniustitiâ te arcui, nunc etiam à Temeritate. Nec enim statim, vel cùm iusta Caussa oblata est, descendere te velim in Martium hunc campum. Magna res est: deliberationem postulat, eamque lentam.

Sall'ust. Iugurth. Nam scito *omne bellum sumi facilè, ceterùm ægerrimè desinere, nec in eiusdem potestate initium & finem esse.* *Bellu facilè te induas:*

Vti in puteum facilè te demiseris, haud facilè eduxeris: ita in bellum. quod *incipere cuiuis etiam ignauo licet, deponi cùm victores velint.* *Ægrè explices.*

Ibid.

Thuc. I. Itaque si sapis, τοῦ πολέμου τὸ παράλογον, ὅσον ἐστὶ, πρὶν ἐν αὐτῷ γενέσθαι, προδιάγνωθι: *quicquid præter opinionem euenire in bello potest, priusquam ingrediare, considera.* *Præcogitāda omnia cuita.*

Liuius XXX. *Cùm tuas vires, tum vim fortunæ, Martémque belli communem propone animo.*

Ibidem. *Vtrimque ferrum, & corpora humana erũt. Nusquam minùs, quàm in bello euentus respondent.* *Nã Mars ambiguus.*

Senec. Theb.

Licet omne tecum Græciæ robur trahas,
Licet arma longè miles ac latè explicet,
Fortuna belli semper ancipiti in loco est.

Et fortuna in bellis dominatur.

Liu. IX. Quæ *per omnia humana, maximè in res bellicas potens.*

Itaque *quantumuis opibus tuis confidas, non debes certa pro incertis mutare.* Salluft. Iugurth.

De summa rerum alea iactur.

Non expedit concutere felicem statum. Senec. Oedip.

Quid iuuat te *aureo hamo piscari?* Sueton. Aug. capit. xxv.

Simul parta, ac sperata decora, vnius horæ fortuna euertere potest. Liuius xxx.

Clades publicæ præcogitandæ.

Adde huc mala, quæ necessariò in omni bello. cuius *non aduentus solùm, sed etiam metus affert calamitatem.* Cic. pro Lege Man.

Vastitas,

— non vllus aratro
Dignus honos, squallent abductis arua colonis. Virgil. 1. Georg.

Stupra,

Tum scelera, dempto fine, per cunctas domos
Ière. nullum caruit exemplo nefas. Seneca Hipp.

Et quod caput est, quæ sanguinis effusio

Cædes.

& quæ cædes?

Stat cruor in templis, multáque rubentia cæde
Lubrica saxa madent. nulli sua profuit ætas. Lucan.

— notum quid cæde calentibus armis
Quantum iræ liceat, motúsque quid audeat ensis. Silius 1.

Mala priuata præcogitanda.

Hæc publica sunt. quid si accedunt priuata etiam tua mala? Nam ærarium exhauritur, *conuersâ in vsum militum omni pecuniâ.* Tacit. 1. Hist.

Princeps tunc odia excipit.

Te obiicis periculis, imò & calumniis. *Nihil enim tam capax malignitatis sermonúmque, quàm bellum.* Quinct. Declam.

Imò

Thuc. v. Imo scripsit quispiam: πολέμου καθεστῶτος ἀεὶ ἀνάγκην εἶναι τοὺς προύχοντας ἀπὸ τῶν ξυμφορῶν διαβάλλεσθαι: *Bello instituto, necessum esse Principes malè audire & culpari, ob dāna.* *Caussa mali dicitur.*

Tac. in Agric. Et sanè *iniquissima bellorum conditio hac est. prospera omnes sibi vindicant; aduersa vni imputantur.*

August. xix. De Ciuit. Quæ talia penitus si consideras, an non fateare *Bellum etiam iustum detestandum?* *Horum respectu omne bellum fugiendum.*

Præsertim pio & Christiano Principi. Sen. Ep. lxxxix. qui, ex diuinâ lege, *alieno sanguini tanquam suo parcit, & scit homini non esse homine prodigè vtendum.*

Liu. xxi. Sperne igitur illas in Aulâ tuâ *furias facésque belli.* *Ad quod multi excitant:*

Tacit. xi. Ann. Quo in numero interdum *Nobilitas, cui in pace durius seruitium est:* *vt Nobiles.*

Sæpius feroces aliquot & turbidi: quos Thuc. i. dixeris πεφυκέναι ἐπὶ τῷ μήτε αὐτοὺς ἔχειν ἡσυχίαν, μήτε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ἐᾶν: *in id natos, vt neque ipsi quiescant, neque alios sinant.* *Turbidi,*

Non rarò etiam Peregrini aut Exsules. Tac. iii. Hist. qui suâ spe aut *metu, cunctantem in arma propellunt.* *Exsules.*

Nam, vt poëta canit,

Lucan. i *Quemque suæ rapiunt scelerata in prælia caussæ.* *Publico prætextu, sed priuata caussâ.*

Suæ, inquam, non Tuæ aut Publicæ, ne erres. Sed tu quid credas? In tali re, scito Tac. iii. Histor. *consilium ab omnibus dari, sed periculum paucos sumere.* *Non audiendi.*

Vno aduerso ictu *languebunt omnium studia, qui primò alacres fidem atque animum ostentabant.* 1. Hist.

Ne temerè ergo crede: & sententiæ vnius scuto omnes istos suasores repelle.

Belli nomen bellum: Res turpissima.

Γλυκὺ πόλεμος ἀπείροισιν. ἐμπείρων δέ τις ταρβεῖ προσιόντα νιν καρδίᾳ περισσῶς: *Suaue bellum non expertis. at qui gustauit, valdè contremiscit animo quoties aduentans illud videt.* Pindar. apud Stob.

Vix nisi necessariò eò veniendum.

Felicem & magnum Augustum illum semper cogita: qui *nulli genti sine iustis & necessariis* (vocem nota) *caussis bellum intulit.* Sueton. August. cap. xx.

Atque vtinam hunc affectum tibi imprimam! vt *sine cupiditate, sine impotentiâ, quietus secretúsque,* Tac. De Morib. Germ.

Nec prouoces bella, nec timeas. Plinius Paneg.

Nec molestia capienda, *Id beatius, quàm suas alienásque fortunas spemetúque versare:* Tac. De Morib. Germ.

Aut cadendum aut tuenda. Et illuc descendere, vt aut *perire necesse sit, aut quod aequè apud bonos miserum est, occidere.* 1. Hist.

CAPVT VI.

Ad Gerendum bellum tria requisita. Primò Apparatus triplex, Pecuniæ, Commeatuum, Armorum.

DECRETA mea in Suscipendo bello habes: transco ad Gerendum. in quo tria considero vel potiùs desidero; Apparatum,

tum, Viros, Consilia. Apparatum dico, RES NECESSARIAS AD VSVM OMNEM BELLI. vti sunt hæc tria: Pecunia, Commeatus, Arma. Nam hæc nisi iam antè & ex præparato habes, frustra cogites de bello. *Prius est parare bellum, quàm exercere.*

Apparatus belli quid, & quotuplex?

Ante bellum faciendus.

Quint. lib. XII. Institut.

Imò

Publ. *Diu apparandum est bellum, vt vincas celeriùs.*

Nam in ipso bello, incommodum aut serum. quoniam, vt prudentissimus Atheniensium verè monuit, αἱ περιουσίαι τοὺς πολέμους μᾶλλον, ἢ αἱ βίαιοι ἐσφοραὶ ἀνέχουσι: *Ex præparato copiæ, bella magis sustinẽt, quàm violentæ collationes.*

Per belli exactiones odiosæ aut periculosæ.

Pericles apud Thuc. lib. I.

Veget. III. cap. III. Igitur prouido Principi *antequam incohetur bellum, de copiis expensisq́ sollicitus debet esse tractatus.*

Maximè de Pecuniâ. quæ adeò necessaria, vt quemadmodum *medici negant sine neruis homines ambulare posse:*

Petron. Satyr.

Pecunia spiritus vitalis belli.

Ita nec bellum vsquam progredi sine istâ. Hæc motum, hæc animam illi dat: & oraculum est, τὰ πολλὰ τοῦ πολέμου, γνώμῃ καὶ χρημάτων περιουσίᾳ κρατεῖσθαι: *Plerasque belli res confici Consilio & vi Pecuniarum.*

Thuc. II.

Id. I. Nam profectò, si consideras, ἔστιν ὁ πόλεμος οὐχ ὅπλων τὸ πλέον, ἀλλὰ δαπάνης, δι' ἣν τὰ ὅπλα ὠφελεῖ: *Bellum est non in armis maximè, sed in expensis & sumptibus, per quos efficacia arma & vtilia fiunt.*

Nec arma valida sine illâ.

lib. IV. cap. IX. Et plura de Pecuniæ vi suprà dixi. Nec

Annona necessitas. minùs necessaria etiam Annona: sine quâ non dicam vincere non est, sed nec viuere. Nam *qui frumentum necessariúmque commeatum non præparat, vincitur sine ferro.* Veget. III. cap. XXVI.

Et *reliquis casibus potest in tempore subueniri: pabulatio & annona in necessitate non habent remedium, nisi antè condita.* Idē III. cap. III.

Paranda igitur ea, & quidem in vsum

Vsus duplex. duplicem: Militum, & Præsidiorum. Illi, dum in agmine & castris sunt, ne egeant: ista, *vt aduersus moras obsidionis annuis copiis firmentur.* Tacit. Agric.

Mirari libet hac in re Romanam dispositionem. quæ ad vtrumque hunc vsum in plerisque opidis, *totius anni, in *aceto, frumento, larido, atque hordeo & *paleis, condita habebat.* Capitol. in Gord.

*Ad posca militarem. *Ad vsum equorū.

Culpare contrà hodiernam incuriam. cùm ferè *mendicitas ad omnem desperationem vocat armatos.* Lampr. Alex.

Miles intractabilis. *Disciplinam non potest seruare ieiunus exercitus.* Cassiod. IV. Var. cap. XIII

Et duci nec audiës cùm egës. Et, vt Imperator ille dicebat, *miles non timet, nisi vestitus, armatus, calceatus, & satur, & habens aliquid in Zonulâ.* Lampr. in Alex.

Armorū præparatio. TERTIO loco Arma posui. intellego, vt Armamentarium aliquod Princeps habeat, in quo ad certum numerum peditum equitumque tela & arma. itemque tormenta, machinæ, puluis, & quę talia iuuandis

dis viribus hæc aut prior ætas inuênit. Addo naues, & instrumentum omne nauticum, si regio eius maritima & portuosa. Nam subitò ista ęgrè parantur: & semel parata non solùm in bellum valent, sed ne sit bellum. *Nemo prouocare audet aut facere iniuriam ei regno aut populo, quem intellegit expeditum atque promptum ad vindicandum.*

Idem II. Et *qui desiderat pacem, præparet bellum.*

Nauium rerumq. naualiũ.

Idem II.

Metuendum hæc Principẽ faciunt.

Et pacatum.

CAPVT VII.

Milites terrestri quidem bello necessarij, duplices: Equites, peditesque. quæsitum breuiter, vtrorum maior vsus.

AT Viros hîc intellego, ARMATAM MVLTITVDINEM, APTAM IMPVGNARE VEL REPVGNARE. Eam diuido, in Milites & Duces. Milites iterum duplices, Pedites & Equites. Nam vtrisque sanè opus est. à quibus *omne* bellicis *cõsiliis robur, & sine quibus quamuis egregia, inualida sunt.*

Quid Viri, & eorum diuisio.

Tacit. I. Hist.

Sed vtris magis? dubites. Polybius (peritus hercules in omni re bellicâ & ciuili scriptor) Equites attollere videtur, & vim præcipuam asscribere ad vincendum. κρεῖττόν ἐστι, inquit, πρὸς τοὺς τῶν πολέμων καιροὺς, ἡμίσεις ἔχειν πεζοὺς, ἱπποκρατεῖν δὲ τοῖς ὅλοις μᾶλλον, ἢ πάντα πάρισα τοῖς πολεμίοις ἔχοντα διακινδυνεύειν: *Melius est ad belli vsus,* * *dimidiam partem peditum habere, & praualere numero*

Equites præstant peditibus.

Lib. III.

*Intellege, re ispectu hostiũ.

numero equitum, quàm omnia paria hostibus nactum in aciem descendere.

Sed dumtaxat in pugnâ: Nec de Pugnâ, nimis negem: nego de Bello vniuerso, in quo Peditem præpono. Nam ad opida propugnanda aut expugnanda quis equitum magnus vsus? quis etiam in montanis locis, aut impeditis? *Ex quo intelligitur magis necessarios reip. pedites, qui possunt vbique prodesse.* *Toti bello pedites meliores.* Veget. II. cap. II.

Scriptor meus hoc vidit, & vigilanti lectori ingessit, de Cattis: *Omne*, inquit, *in pedite robur.* Tac. De Morib. Germ.

Additque: *Alios ad prælium ire videas, Cattos ad bellum.* Ibidem.

Imò & in pugnâ boni, Quanquam & in ipsis prœliis cur Pediti minor vis? Tardiùs ille vincit fortasse, sed certiùs. Nam *equestrium virium proprium, citò parare, citò cedere victoriam.* Ibidem.

Quin ipsum illum impetum & *procellam equestrem* III Hist.

Iuxtà cum Equitibus, si apte instructi & positi. Facilè excipit, si idoneus illi ordo & arma: quod fit per Disciplinam. Summus harum omniúmque rerum iudex, ita protulit. Ἄνευ μὲν συντάξεως, ἄχρηστον τὸ ὁπλιτικόν. αἱ δὲ περὶ τῶν τοιούτων ἐμπειρίαι καὶ τάξεις, ἐν τοῖς ἀρχαίοις οὐχ ὑπῆρχον, ὥστ᾽ ἐν τοῖς ἱππεῦσιν εἶναι τὴν ἰσχύν: *Sine ordine inutilis pedestris armatura. ratio autem & peritia ordinandi ignota antiquis: ideóque in equite apud eos omne robur.* Arist. IV. Pol. cap. XIII.

Barbari equitatu gaudent. Disce, vbicumque bona & composita militia, Peditem præualere: apud rudes aut barba-

barbaros, contrà. Nec ſanè inutiliter diſciplina & ratio illum prouexit: quia parabilior; & ſimul *maior numerus peditum ſumptu & impensâ minore nutritur.* Veget. II. cap. I. — *Minor in pedites ſumptus.*

Tac. De Morib. Germ. Ex his concludo, *in vniuerſum æſtimanti plus penes peditem roboris eſſe.*

CAPVT VIII.

Vtroſque bonos eſſe debere: alioqui pro nihilo omnis copia. Fieri bonos dupliciter, Delectu & Diſciplinâ. Ea neglegi hodie, & ſuper hac re iuſta veráque querela.

HÆc diſcrimina Militum ſunt: quæ fruſtrà tamen ingero, niſi illi boni. Cui vſui quamuis magna Equitum Peditumque multitudo, ſi ignaua, imperita, & tantùm multitudo? Tu ſcito *non vires eam habere, ſed pondus:* — *Milites boni habendi, Magis quàm multi.* Sen. VI. De Benef. cap XXXI.

Liu. IX. Et eſſe *impedimentum maius, quàm auxilium.*

Syneſ. Epiſt. LXXIX. Græcus ille ſcitè monuit: *χειρῶν δεῖ τῷ πολέμῳ, καὶ οὐκ ὀνομάτων πολλῶν*: *Manibus opus eſt bello, non multis nominibus.*

Veget. I. cap. IIX. Tolle mihi vana, & in oculis vulgi magnâ. quoniam *in omni conflictu non tam prodeſt multitudo, quàm virtus.*

Tacit. XIV. Annal. *Etiam in multis legionibus, pauci ſunt, qui prœlia profligant.* — *Pauci, qui ſemper vincunt.*

Ad virtutem ergo veniendum: id eſt, vt bonos

bonos eos habeas fortesque. nec habebis vnquam, nisi hæc duo velut instrumenta adhibeas, Dilectum & Disciplinam: alterum parandis iis, alterum formandis. In quo video futurum vt multa suadeam, quæ ex vsu magis, quàm quæ in vsu. Quid faciam? hodiernam Militiam tristi oculo intueor, pudendam lugendamque nobis, hosti ridendam aut spernendam.

Militia nostra corruptissima:

Itaque cogor apertis tibiis canere, & *illa militiæ flagitia palam aspernari*: Tac. 1. Annal.

Atque adeò imaginem eius proponere: non vt conuitium æuo faciam, sed vt medicinam. Nam principiò, Dilectus quæ forma apud nos? nulla. *Emunt militem, non legunt.* Ex Galbæ dicto 1. Hist.

Sine serio dilectu.

Pecuniola proponitur, tympanum strepit: & ecce coëunt aliquot *ignoti inter se, ignorantésque.* Liu. xxi.

Vilissimi enim asciscuntur aut pessimi.

Purgamenta vrbium suarum: Curt. ix.

Quibus ob egestatem & flagitia, maxima peccandi necessitudo est: Tac. iii. Annal.

Assueti latrociniis, bellorum insolentes. Egesip. iv. cap. iv.

Atque vt vno verbo absoluam, *quorum lingua vana, manus rapacissima, gula immensa, pedes fugaces, quæ honestè nominari non possunt inhonestissima.* Pseudo-Sallust. in Cic.

Vitiis cooperti.

Plerique enim profectò tales: (nam omnes absit vt culpem.) aut siqui melioris notæ immixti, facilè abripiuntur & velut obducuntur à reliquâ illâ fece. Atque hæc in Dilectu.

Cic. v. De Rep. Dilectu.in Disciplinâ quid? *nec formam saltem eius & extrema tanquam lineamenta seruamus.* *Sine vllâ Disciplinâ.*

Tac. III. Histor. Atque vt *olim virtutis modestiaéq;, nunc procacitatis petulantiaéq; certamen est.* *Certatim lasciniunt.*

II. Hist. *Omnia indisposita, temulenta, peruigiliis, ac Bacchanalibus, quàm Disciplinæ & castris propiora.*

III. Histor. Imò *nec* in *procinctu & castris habentur. sed per omnia municipia desides, hospitibus tantùm metuendi:* *Paganos vexant.*

IV. Hist. *Effundunt se in luxum, & epulas, & nocturnos cœtus.* *Comessantur.*

Curt. VII. Ibi *circumferri merum largius iubent, debellaturi super mensâ* ALEXANDRVM. *Potie, & tum pugnant:*

Ibidem. *Suas vires extollere, hostium paucitatem contemnere.*

Sed, ô dedecus! ad ipsos cùm ventum est, *neque animo, neque auribus, neque linguâ competere.* *Apud hostes trepidant,*

Sallust. Fragm.

Et fit illud Homericum,

Iliad. O. —πᾶσιν δὲ παραὶ ποσὶ κάππεσε θυμός.

—*ínque pedes cunctis mens decidit imos.*

Cornificij dictû de suis militib. Verè *galeati lepores.* *Fugiunt.*

Liuius XXVIII. *Quibus vt ad populandos finitimorum agros, tectáque vrenda, & capienda pecora, aliqua vis sit: ita in acie ac signis collatis nulla est.* *Violenti ad prædas, ignaui ad prælia.*

Nam

Decoris securi. Nam ita collectis, ita habitis, *nec in victoriâ decus est, nec in fugâ flagitium.* Tac. II. Hist.

Ad summam, Militia hæc nostra est. *Exercitus linguâ, quàm manu promptior; prædator è sociis, & ipse præda hostium.* Sallust. Iugurt.

Capvt ix.

De Dilectu cœptum dici. sed primò quæsitum, Exteri an Domestici præferendi? nos istos censemus, cum caussâ.

QVÆ omnia fœda, turpia, & perdendæ militiæ patriæque esse quis non videt? *Hæc immutanda:* Tibi emendanda Princeps: cuius est *pro salute reip. & noua excogitare, & antiqua restituere.* Veget. I. cap. XXVIII.

Reuocato Dilectu & Disciplinâ. Restitue ergo illa duo, quæ iam præsignaui, Dilectum & Disciplinam: sola probæ germanæque Militiæ vel fundamenta, vel firmamenta. Dilectum appello, *Quid ille sit?* EORVM QVI ARMIS IDONEI SVNT CVM IVDICIO ELECTIONEM. IDQVE E TVIS. *An Exteri & mercenarij legēdi?* Disertè addo, è Tuis. nam Militiam hanc Peregrinam quî approbem? aut quis serio Dilectui in eâ locus? Mos inuexit, fateor: sed non Ratio. quam *Ego & ratio negamus.* ego audio, & Domesticum militem longè semper præferam Externo. Caussæ istæ.

Nam vix fides apud eos. Infidi sæpe exteri: & *maiore ex diuerso mercede, ius fásque exuunt.* Tac. III. Hist.

Tritum illud, in iis propriè obtinet,

Vana-

Lucan. *Venaléſque manus. ibi fas, vbi maxima merces.*

Tac. IV. Hiſtor. Iidem Refractarij, amantque *non iuberi, non regi, cunctáque ex libidine agere.* Vix parentes.

I. Hiſt. Idque ſæpe *propinquo ſummæ rei diſcrimine.* In pugnâ fugiunt.

III. Hiſt. Cùm tumultuari eos videbis & *ſeditiosè agere:*

I. Annal. Aut in ipſa etiam pugnâ, *ſine pudore flagitij, ſine cura ducum, abire, fugere.* Aut perfidi.

In Agric. Quid mirum? *non fide, non affectu tenentur,*

Ibidem. Vt seriò velint aut debeant *dominationi alienæ ſanguinem commodare.*

Liu. VI. Itaque plerumque *plus ibi minarum, quàm periculi.*

Tac. II. Hiſtor. Adde, quòd graues incolis. ſoliti *omnia tanquam externa aut vrbes hoſtium, vrere, vaſtare, rapere:* Ciuibus perniciosi.

Curt. III. *Populatores terræ, quam à populationibus vindicare debebant.*

Cic. I. ad Attic. Imò teipſum diripere. veræ *hirudines ærarij!* Graues ærario.

Et quorum operâ maximè, hodie

Iuuenal. Sat. IIX. *Oſſa vides regum vacuis exſucta medullis.*

Curt. X. At in Domeſtico & proprio milite, melior mitiorque res eſt. *qui non fortitudinem magis, quàm fidem colit.* Magis fidi Internae.

N Cui

Obediẽtes. Cui *obsequium & patientia imperij longè præstantior, quàm exteris.* Ibid.

Acres in pugnam: Ille idem acer in acie: *in primâ fronte concurrens, & aduersa vulneribus pectora ferens, ne Imperatoris sui signa vertantur.* Sen. I. de Clemen.

Reuerentiâ vel amore regum. *Est* enim naturâ plerisque *populis vrbibúsque, consensus quidam protegendi amandíque reges.* Ibidem.

Quod *nomen, gentes quæ sub regibus sunt, pro deo colunt.* Curt. x.

Amantiores patriæ. Denique ille modestior, & reueretur ac suspicit *loca sedésque patrias.* Tac. II. Hist.

Vt ego omnino præferendos censeam *genitos ibi milites, non ascitos.* Curt. x.

Mercenary tamen interdum vtiles. Nec illos tamen planè spernendos. vtique si maior vis aut necessitas ingruat: per quam mitti suadeam ad finitimos, qui *auxilia mercede faciant.* Tac. VI. Annal.

Sed pauciores. Sed auxilia. vt vires inquam & robur exercitus è tuis sint, nec corpus exteri faciant, sed membrum. Nam *id cauendum semper* prouidis *ducibus, exempláque* vetera *pro documentis habenda, ne ita externis credāt auxiliis; vt non plus sui roboris suarúmque propriè virium in castris habeant.* Liu. XXV

Vbi multi, sæpe desti tuunt, aut produnt. Alioqui, vide ne seriò, sed serò plores: & fiat illud vetus,

Ἐξηπάτησεν ἡ χάραξ τὴν ἄμπελον:
Decepit ipse vineam palus suam. Aristophan. in Vespis.

CAPVT

CAPVT X.

Obiecta & reiecta ea, quæ contra Domesticum militem dicuntur. Hunc regum esse, illum Tyrannorum.

Veget. I. cap. II. AT enim, inquiet aliquis: *Gens gentem præcedit in bello, & plaga cæli non tantùm ad robur corporum, sed etiam animorum facit.* Obiectio prior, à robore naturali quarundã gentium.

Ergo melius, spretis Domesticis, Mercenarios conduci è pugnaci aliquâ gente. Item: Regi à subditis periculum, si eos armat. *non in fide, non in officio manebunt.* Secunda, à metu rebellionis.

Liuius XXVII.

Ibid. Atque adeò aliquid fortasse *aduersus summi imperij maiestatem audebunt.*

Hæc iactari vulgò, & inseri auribus Principum scio: sed malignè profectò aut falsò. Nam quod ad primum, verè illud dici non nego: sed hoc quoque verè. ex quauis Europæ nostræ parte (illi scribimus) *si modò exercitati & prudentes viri Dilectui præponantur, celeriter manum bellis aptam posse aggregari.* Responsio ad illam.

Veget. II cap. XVIII.

Idē lib. II. cap. XVIII. Viros enim ea vbique fert: *qui omni armorum disciplinâ vel arte bellandi, veteres illos milites qui orbem terræ subegerunt, facilè coæquabunt.*

Institutio modò adhibeatur & Disciplina, de quâ mox dicam. Iam quod ad Metum à subditis: ille verò vanus. *Hæc persuasio illorũ fuit, qui hostilia cùm facerent, timebant.* Responsio ad istam.

Plinius Paneg.

Tyranni exarmant suos. A Tyrannis, inquam, hæc opinio. φοβούμενος γὰρ ὁ ἄρχων ἀρχόμενον, οὔτε καλὸν οὔτε πλούσιον, οὔτε ἰσχυρὸν οὔτ' ἀνδρεῖον, οὔτε τὸ παράπαν πολεμικὸν ἑκὼν ἐάσει γίγνεσθαι: *Nam Princeps subditos metuens, neque bonos eos neque opulentos, neque fortes aut animosos, neque in vniuersum bellicosos fieri, volens quidem vnquam patietur.* Plato VIII. de Legib.

Reges fidem habent, & muniunt. At ea à nostro Principe abest: cui bono, semper illi boni. *Obiicient se mucronibus insidiantium,* Sen. I. De Clemen.

Et se suáque iactabunt, quocumque desiderauerit imperantis salus. Ibidem.

Capvt XI.

Qui legendi in milites? Duo genera facienda: Ordinarios & Subsidiarios. atque vtrique seorsim descripti.

Ergo Dilectus è tuis esto. sed, vt addidi, cvm ivdicio: quod in his duobus pono, Quos & Quomodo legas. De priore ita censeo, duo genera Militum scribenda: Ordinarios, & Subsidiarios. Illos *Ordinarius miles.* qvi adsidve et velvt ex mvnere atqve arte militent: Istos, *Subsidiarius.* qvi rarenter, qviqve domi sint aliarvm rervm. Priores illos non aliud esse volo, quàm legitimos quosdam perfectosque milites, & vt ita dicam, verè Martis pullos. *Prioris laus & vsus.* qui lecti in hanc vnam spem, formentur omni *armorum exercitio, disciplinâ castrorum, vsúque militiæ.* Veget. I. cap. I.

Qui

Qui sint velut inuicta quædam acies: &
Tac. De Morib. Germ. *ipsâ pleramque famâ bella profligent.*

Hi tales omnino Principi necessarij, *in*
Ibidem. *pace decus, in bello præsidium*:

Sed necessarij haud multi. non solùm quia Sumptus vito (immensi enim faciendi sint in assiduum illum frequentemque militem:) sed quia Turbas. Nam profectò
1. Hist. vbi illi multi, facilè *proni ad res nouas:*

Non multi ij scribendi.
Ob caussam duplicem.

Ibidem. Tum ingenio suo, tum *vbi vires respexêre, securitate.*

1. Ann. Atque eueniet, vt *contra morem obsequij, contra fas Disciplinæ* interdum *vim meditentur.*

Quibus rebus vna cautio, si nec multi nimis sint: nec semper vnà. Hoc volo, vt
1. Hist. *extra bellum, centurias tantùm suas turmásque nouerint.*

Non iti, in pace, vnà habendi.

Nam *longis spatiis discreti exercitus, quod*
Ibidem. *saluberrimum est ad continendam militarem fidem, nec vitiis nec viribus miscentur.*

Sed quo numero Ordinarij isti igitur? Ægrè certum aliquem definiam (pendet sæpe à temporibus res, tum à magnitudine cuiusque regni:) tamen communiter καὶ παχυμερῶς sic præscribo. In mediocri aliquo regno, vnam * Legionem satis esse, cum tribus equitum * Alis: in magno, alterum tantum. Nam Equitum numerum paullò grandiorem, quàm pro modo Peditum, hîc esse volo. quia è Subsidiariis, Pedites facilè expleas, & bonos reperias: at in

Quàm multi, nostro iudicio, legendi.
* Plenā intellego: sex milliū.
* Plenia item; equitum quadringentorū.
Equites hic maximè curæ

Equite aliter est. in quo tractu & morâ opus, vt *exerceas & docendum cures equo, armísque.* Liuius XXVII.

Subsidiariorũ descriptio, & vsus. Ordinarij isti sunto. At SVBSIDIARIIS etiam opus vt te firmes: quoniam palàm est, exiguam illam manum non esse ad omnem vim hostilem. Hos non aliud esse volo, quàm paratas semper Auxiliares aliquas copias, fine duplici: siue vt prioribus illis in acie iungas, siue vt in præsidia distribuas opidorum. *Discrimẽ ab Ordinariis.* Qui hoc ab Ordinariis differunt, quòd illi quidem toto genere vitæ milites sint, *& tantùm in vsum præliorum sepositi, velut tela atque arma, bello reseruentur:* Tac. De Morib. Germ.

Isti, dumtaxat *iuuentus sueta armis, & more militiæ exercita.* I. Hist.

In pace, siuiuunt: Qui extra belli tempus, *in artes vitásque varias dispárati,* Sallust. ad Cæs.

In bello, bellant. Res suas agunt, per bellum euocantur, & eamdem aut similem operam tibi, quam Mercenarij, præstant. Sed hoc meliorem: *Obnoxij sunt,* quòd non solùm *reuerentiùs & æqualiùs duci parebunt,* Tac. II. Histor.

Damnosi non sunt. Sed etiam minùs impendiosi tibi erunt. quoniam omnino *vilius constat armis erudire suos, quàm alienos mercede conducere.* Veget. I. cap. XXVIII.

Paratiores externis. Quod exteri illi in itu & reditu consumunt, hoc si in armandis istis impendis & exercendis: egregiam habes, & ad manum tibi semper militarem manum. Nam illi longinquè accersendi, & cum dispendio

ſæpe exſpectandi ſunt: hi in tuâ ſede, vno edicto euocantur & adſunt. Vnde eos parabis? è pagis. Nam opida hîc fugio cauſsâ duplici. primùm, quia omnino melior ad arma ruſtica plebs, vt * mox dicam: deinde, quia ſecuritati etiam Principis conſulo & quieti. Nam ab armis ferociorem & magis exſultantem populum fieri, non eſt negandum. quæ ſi opidanis paſſim adtribuis; vereor ne locis & mœnibus freti *rebellionem* fortaſſe *cœptent*, — *E pagis parandi.* — * *Cap. seq.* — *Vrbani proni in motus:* — Tac. III Annal. — *Fiduciâ locorum,*

Ibidem. Vt ſolent homines, *Odio præſentium & cupidine mutationis*: — *Et ſuopte ingenio.*

I. Hiſt. Atque ita *patefieri occaſio etiam aduerſum te poſſit.*

Qui metus longè à Paganis, tum quia naturâ mitiores; tum quia variè ſparſi & diducti, non temerè conſentiant & coëant in vnum. Nec enim alia in Subſidiariis mea mens; quàm vt per pagos vicoſque ſingulos, quini, deni, viceni (vt frequentia aut infrequentia incolarum erit) deſcripti inſtructique habeantur: iidemque in centurias & cohortes ſuas tunc denique conueniant, cùm erit bellum. Quos grandi aliquo numero eſſe quidni ſuadeam? Nam reuerâ hoc illud eſt, *Bellum parare ſimul & ærario parcere.* — *Non item iſti.* — *Numerus eorũ, noſtro iudicio.* — Salluſt. Iug.

Si triginta aut quadraginta millenarias cohortes (ita diuidam, non in legiones) ex iſtis legas, vtile cenſeam: imò ſi plures. ſed Peditum tantùm. Nam Alas ruſticis non — *Quiq́ue pleroſque pedites tantùm.*

attribuo:& melius,vt in Nobilitatem & in *dites hæc à pauperibus onera inclines.* Liu. 5.

Plura, & tenuiore filo, de vtilissimâ re in Notis.

CAPVT XII.

Verè cum Dilectu vtrique capiendi: & Notæ quinque ordine positæ, germanæ in milite virtutis.

Pars præcipua Dilectus, Exceptio & Iudicium.

QVOS eligas, dixi: pars altera Iudicij superest, Quomodo. Nec enim passim profectò aut temerè oblati adsumendi: sed *castra quoque, quos ad laborem & periculum accipiunt, fastidiosè legunt.* Sen. Ep.

Quid mirum? *Vires regni, & Romani nominis* (ait ille) *fundamentum, in primâ Dilectorum examinatione consistunt.* Veget. I. cap. VII.

Quo magis hæc pars tibi cum curâ habenda. & *cùm constet, in omnibus locis, & ignauos & strenuos nasci:* Cap. II.

Sunt notæ certæ militaris viri.

Illi seriâ inquisitione reiiciendi, hi capiendi sunt; si fortem quidem militiam vis & felicem. Boni autem robustique militis certa indicia & velut Notæ sunt, ad quas non fallaciter eum legas. Quas facio quinque: Patriam, Ætatem, Corpus, Animum, Vitam.

1. Patria.

Nomine PATRIÆ intellegi palàm est locũ, vbi quis natus aut educatus. quem haud temerè in Dilectu considęres: quoniam profectò *locorum asperitas hominum quoque ingenia durat.* Curt. VII.

Fortior

Sen. Ep. *Fortior miles è confragoso venit: segnior est, urbanus & verna.* Urbicula non boni:

Itaque in utráuis militiâ hunc sperno. Procaces.

Tacit. I. Annal. *Nam vernacula* illa *multitudo, lasciniæ sueta, laborum intolerans:*

Mercurio addicta, qui effæminat. semperque homines, *quanto pecuniâ dites & voluptatibus opulenti, tanto magis imbelles.* III Annal. Molles,

Veget. I. cap. III. *Ex agris ergo*, nostro iudicio, *supplendum robur præcipue videtur exercitus.* Agrestes boni:

I. De Re rust. cap. I. Catonis oraculum audio: *Ex agricolis & viri fortissimi, & milites strenuissimi gignuntur.*

Veget. I. cap. III. Et usu constat *aptiorem armis rusticã plebem, quæ sub diuo & in laboribus enutritur.* Laboriosi,

Sallust. Iug. Quæ assueuit *hiemem & æstatem iuxtà pati, humi requiescere, eodem tempore inopiam & laborem tolerare.* Duri,

Cæs. I. De bel. Gall. *Miniméque ad eos mercatores sæpe commeant, atque ea quæ ad effæminandos animos pertinent, importants.* Sine commerciis.

Sallust. Catil. *Talibus viris, non labor insolitus, non locus ullus asper aut arduus erit, non armatus hostis formidolosus.*

Veget. I. cap. III. *Nescio enim quomodo minus mortem timet, qui minus deliciarum nouit in vitâ.* Sine deliciis.

Tac. VI. Annal. Itaque ex iis leges. sed hos maximè, qui *saltuosos locos incolentes, duritiæ patientiaq. magis insueuere.* Optimi etiam ex silvestres & montani.

Aut siqui Septemtriones & mare versus Aut ad mare horridum.

sus, *ipso terræ suæ solo & cælo acriùs animantur.* De Morib. Ger.

II. *Ætas.* AT Nota altera ÆTATIS est. in quo, *si antiqua consuetudo seruanda est, incipientem pubertatem ad Dilectum cogendam nullus ignorat.* Veget. I. cap. IV.

Iuuenes legendi. Quod vult etiam ipsa ratio. *Nec enim tantùm celeriùs, sed etiam perfectiùs imbibuntur, quæ discuntur à pueris.* Ibidem.

Legi igitur eos suadeam, ex Romanâ regulâ, ab anno XVII. aut paullum suprà. *Seniores haud apti.* Nam istos grandes & veteranos si misces; vnà etiam vetera vitia: vt sunt propria *huius sæculi mala, inertia, & contumacia, & dedignatio parendi.* Plinius Paneg.

Ego sanè in Dilectu *non tam veteranos intuendos nobis arbitror,* Cicero Philip.

Quàm eos qui possint aliquando esse boni veterani. *Neque* enim *longitudo ætatis, aut annorum numerus artem bellicam tradit, sed continua exercitationis meditatio.* Veget. II. cap. XXIII.

Facilius autem est ad virtutem instruere nouos milites, quàm reuocare præteritos. Idem III. cap. X.

III. *Corpus.* Nota tertia, CORPVS. quod grande & prælongum placuisse nonnullis video: vt C. Mario. qui tironẽ exegit *ita vt senos pedes, vel certè quinos, & denas vncias haberet:* Veget. I. cap. V.

Grande quidam probant: Vt regi Pyrrho. qui *Dilectori suo fertur dixisse, Tu grandes elige, ego eos fortes reddam.* Frontin. IV. Stratag. cap. I.

Nec temerè à viris magnis abeo: tamen,

me

Veget. I. cap. V. me iudice, *non tam staturæ rationem habere conuenit, quàm virium.*

Idē cap. VI. *Vtiliusque est fortes milites esse, quàm grandes.*

Liu. VII. Placeat mihi illa *media militaris statura.* *Nos mediocre.*

Veget. I. cap. VI. Sic tamen *vt ex vultu, ex oculis, ex omni conformatione membrorum eos eligas.*

Tac. De Morib. Germ. Nempe quibus sunt *dura corpora, stricti artus, minax vultus, maior animi vigor.* *Quod siccum vegetumque potius, quàm fusum.*

Veget. I. cap. VI. *Stricta*, inquam, *corpora.* nec probem facilè crassulos & *superfluâ carne distentos.*

Idem I. cap. IV. *Velocitas* enim est, *quæ percepto exercitio strenuum efficit bellatorem:*

Tac. II. Hist. A quâ nimirum magna illa & *fluxa corpora* aliena.

Veget. I. cap. VII. Nota quarta ANIMI. Nam *hoc est, in quo totius reip. salus vertitur* (ait militaris scriptor) *vt tirones non tantùm corporibus, sed etiam animis præstantißimi diligantur.* IV. *Animus.*

Cic. II. De Orat. *Animus acer & præsens, & acutus idem atque versutus, inuictos viros efficit.*

Veget. I. cap. VIII Sint igitur eligendi, Audaces, *habeantq; confidentiam militarem.* *Audaces, probi:*

Salluſt. Iug. *Quibus sudor, puluis, & alia talia, epulis iucundiora sint.*

Lucan. I — *Quos ille timorum*
Maximus haud vrget lethi metus. inde ruendi *Fati sui securi.*

In

In ferrum mens prona viris, animaq́ue capaces Mortis.

Gloria audi. Ad summam, qui *nihil metuant nisi turpem famam.* Sallust. Iug.

Verecundi. Nam hanc sanè volo timeant. Verè scriptor Græcus: Οἱ δειλότατοι πρὸς τοὺς νόμους, θαῤῥαλεώτατοι πρὸς τοὺς πολεμίους εἰσί· καὶ τὸ παθεῖν ἥκιστα δεδίασιν, οἱ μάλιστα φοβούμενοι τὸ κακῶς ἀκοῦσαι: *Qui legum metuentißimi, iidem in hostes audacißimi; & pati quiduis minimè verentur, qui malè audire maximè verentur.* Plut. in Agi & Cleo.

Honestas enim idoneum militem reddit: verecundia, dum prohibet fugere, facit esse victorem. Veget. I. cap. VII.

V. Vita. Vltima Nota VITÆ. id est, quo genere quæstus aut artis sese sustentent. Nam ad mollitiem aut duritiem, ignauiam aut ferociam, haud leuiter hoc facit. Ego *piscatores, aucupes, dulciarios, linteones, omnésque qui aliquid tractasse videbuntur ad gynæcea pertinens, longè arbitror repellendos à castris.* Ibidem.

Mollium artis cultores, mali.

Sellentarij, mali. Quinetiam *opificum vulgus & sellularij, minimè militiæ idoneum genus.* Liuius IIX.

Viles aut infames, mali. Sed nec serui olim admissi, aut damnati iudiciis: quique genere aut vitâ infames. aliter quàm nunc, cùm *tales sociantur armis, quales domini habere fastidiant.* Veget. I. cap. VII.

Et castra adeò non casta, vt *quidquid vsquam corrumpi & corrumpere queat, in illis versatur.* Tacit. XV. Ann.

Habes

Habes omnia de Dilectu: nisi quòd duo hæc etiam moneo. Prius, vt *non leue hoc officium putes, aut passim quibuscumque mandandum*: *Idonei ad Dilectum admonenti.* Veget. I. cap. VII.

Ibidem. Sed *à magnis viris, magnâ diligentiâ idoneos eligi* cures *iuniores*.

Alterum, vt idemtidem repetas. Quia enim morbo, fugâ, missione, numerus imminuitur; *nisi annis singulis, imò singulis penè mensibus, in decedentium locum iuniorum turba succedat, quamuis copiosus exhaurietur exercitus.* Idem III. cap. III. *Iisque iterandus.*

CAPVT XIII.

De Disciplinâ verâ & seuerâ dictum. Ea laudata. partes eius (idque docendi caussâ) quattuor factæ. Singulæ explicatæ.

Val. II. cap. VII. SED *venio nunc ad præcipuum decus & stabilimentum imperij*, MILITARIS DISCIPLINÆ *tenacissimum vinculum*: *Disciplina vetitas.*

Ibidem. Ex *cuius sinu omnes triumphi manârunt.*

Alex. Seu. apud Lamprid. De quâ verissimè Imperator ille ad milites: *Disciplina maiorum remp. tenet. quæ si dilabatur, & nomen Romanum & imperium amittemus.* *Ac necessitas.*

Nam sine eâ quid Dilectus? ille saltem qui possint esse boni milites, inuenit; sed hæc, facit tales & seruat. *Paucos viros fortes natura procreat, bonâ institutione plures reddit industria.* Veget. III. cap. XXVI.

Nunc neglecta hodie. At ea tamen hodie non dicam languet apud nos, sed obiit; neque mala, sed nulla est. Vt omnino, si reducere & insinuare eam volumus; *de historiis vel libris, nobis antiqua consuetudo repetenda sit:* I. cap. IIX.

Repetenda à Romanis. Et maximè Romanorum. Quis enim populus meliùs aut firmiùs eam coluit? Imò *Disciplina castrorum antiquior fuit parentibus Romanis, quàm caritas liberorum.* Ic. L. XIX. De capt.

Qui felicissimè ea vsi. Magno quidem cum fructu. quoniam, si inspicimus, ea sola *acriter retenta Principatum terrarum Romano imperio peperit.* Val. II. cap. IIX.

Quâ ipsâ de caussâ, tu animose Princeps, *omnibus imperij neruis ad reuocandam pristinam disciplinam militiæ debes conniti:* Ibidem.

Me, pro viribus, adiuuante & præeunte.

Descriptio Disciplinæ. Appello autem Disciplinam, SEVERAM CONFORMATIONEM MILITIS AD ROBVR ET VIRTVTEM.

Eius partes. Partes eius siue munia (vt quæ variè sparsa sunt, in doctrinæ quendam gyrum redigam) facio quattuor: Exercitium, Ordinem, Coërctionem, Exempla. Priores duæ ad ROBVR spectant maximè; tertia ad VIRTVTEM; quarta ad vtrumque.

Exercitiũ. Per EXERCITIVM, intellego, vt electum militem assiduè ad Arma condocefacias & ad Opus. Ipsum nomen ita suadet. nam *Exercitus dicitur, quòd melior fit exercitando.* Varro IV. De L.L.

Quod in omni re ya.et: Ipsa res & ratio. Cùm enim ad omnes artes perficiendas vsu aliquo & exercitio

opus

Veget. III. in Præf. opus sit: cur id in istâ militari neglegamus, *sine quâ aliæ artes esse non possunt?* Etiā hæc.

Vulcat. in Auid. Cassio. Cassius solebat dicere: *Miserum esse, cùm exerceantur athletæ, venatores, & gladiatores, non exerceri milites. quibus minor esset futurus labor, si consuetus esset.* Dat vsum armorum.

Veget. I. cap. I. Imò & felicior labor. Nam *in omni prælio, non tam multitudo & virtus indocta, quàm ars & Exercitium solent præstare victoriam.* Dat victoriam.

II. cap. XXIII. Ergo tu curabis, vt *siue Legio siue Auxilia fuerint, exerceantur assiduè.*

I. cap. VIII. Quomodo? Primùm *tironibus, per cottidiana exercitia, Armorum est demonstranda doctrina.* Exercendi Armis milites.

Veget. & alij. Idque exemplo veteri, à *Campidoctoribus.*

I. cap. IV. Vt *missile, & destinato ictu, & magnis viribus iaciant:*

Ibidem. *Vt nôrint tractare scutum, & obliquis ictibus venientia tela deflectere:*

cap. IX. Vt militari gradu *ambulare celeriter & æqualiter discant:* Assuefaciendi ad ordinem.

cap. IV. Sic vt *ne locum deserant, ne ordines turbent.*

cap. I. Denique, vt *quæcunque euenire in acie atque prœliis possunt, omnia in campestri meditatione prænoscant.* Ad imaginē omnē præliorū.

Liuius XXVI. Cui rei vtile, eos interdum *inter se, in modum iustæ pugnæ concurrere:* Simulata pugna bene:

Ac tum

Cũ præmiolo aliquo strenuus.

Ac tum præmium etiam aliquod proponi, καὶ ταῖς ἱππικαῖς τάξεσιν, ἥτις κράτιστα ἂν ἱππεύοι καὶ ταῖς ὁπλιτικαῖς, ἥ τις ἄριστα σωμάτων ἔχοι: *& equestribus turmis, quæ equo optimè vtentur; & Legionariis cohortibus, quæ corpus decentissimè gerent sub armis.* Xenop. In Agesilao.

Exercendi etiam Opere milites.

Hoc armorum exercitium esto: sed addo & Operis. vt condiscat tiro assiduè *Laborare, decurrere, portare pondus, & solem puluerémque ferre.* Veget. I. cap. IXI.

Quod corpora firmat:

Indurant hæc militem: & *exercitus labore proficit, otio consenescit.* III. cap. XXVI.

Et variũ vsum habet illi.

Sed vsum quoque sæpe habent, cùm *in arduis expeditionibus necessitas imminet annonam pariter & arma portandi.* I. cap. XIX.

Præsertim ad castra struenda:

Nec ista tantùm, sed *castrorum quoque munitionem debet tiro condiscere.* cap. XXI.

Eoque fine *fossam ducere, & sudes scienter figere.* cap. IV.

Cur pigeat? *Nihil neque tam salutare, neque tam necessarium inuenitur in bello:* cap. XXI.

Siue ad munitiones in hostem.

Siue vt te tueare, siue vt hostem premas & circumualles. Sanè *Domitius Corbulo, Dolabrâ, id est operibus, hostem vincendum esse dicebat.* Frontin. IV. Strat. cap. IIX.

Hæc olim Romanis solita:

Hæc noua, inquiet aliquis. Imò perueterá: nec Romanis tantùm vsitata, de quibus audi Tullium: *Qui labor, & quantus agminis? Ferre plus dimidiati mensis cibaria, ferre siquid ad vsum velint, ferre vallum. Nam scutum, galeã, gladium, nostri milites in onere* Cic. II. Tuscul.

non

non plus numerant, quàm humeros, lacertos, manus.

Sed etiam priscis Germanis. è quibus Catti militem suum, *super arma, ferramentis quoque & copiis onerabant.* *Hæc Germanis, aliisque.*

Tac. De Morib. Germ.

Aliis etiam gentibus. Atque hæc vera, hæc pulchra militia: non ista nostra, vbi in agmine plus calonum, imò & scortorum est, quàm militum. Nam fossores & eiusmodi operas, deus bone, quanto labore quærimus, sumptu circumducimus! Sapiamus tandem, & cum Pertinace *Militemus*. *Nos, heu desides!* *Emendemus.*

Capitol. in Pert.

Nec *hæc credantur esse difficilia, si vsus accesserit.*

Veget. I. cap. XIX.

Omne opus difficile videtur, antequam tentes:

II. cap. XVIII.

At *nihil est, quod non assidua meditatio facillimum reddat.*

I. cap. XIX.

Et cur *desperes fieri posse, quæ facta sunt?*

III. cap. X.

Iam pars altera Disciplinæ, ORDO: qui multipliciter in Militiâ seruandus. Primùm in digerendis copiis per legiones, cohortes, cẽturias, decurias. quod pulchrum: quoniam τεταγμένη ἡ στρατιὰ, κάλλιστον μὲν ἰδεῖν τοῖς φίλοις, δυσχερέστατον δὲ τοῖς πολεμίοις: *ordinatus exercitus, iucundissimus aspici amicis, molestissimus hostibus.* *Ordinis vsus in exercitu.*

Xenop. Oecon.

Sed & vtile. quia *acies distinctior & ex pluribus partibus constans, facilis partienti quacumque opus sit, facilis iungenti.* *Ad digerendum:*

Liu. IX.

Eademque facilior ad imperia: cùm *Ad imperandum:*

miles scilicet centurioni, centurio tribuno obsequitur. Tacit. 1. Hist.

Atque ita ordine *imperium Ducis simul omnes copiæ sentiunt,* Sen. Ep.

Et *ad nutum regentis, sine tumultu respondent.* Ibidem.

Certum enim & clarum est, non omnia omnibus imperanda. sed *ita se ducum auctoritas, sic rigor Disciplinæ habet, vt multa Centuriones Tribunósque tantùm iuberi expediat.* Tacit. 1. Hist.

Ad incedendum: Iam id quoque videndum, *in Itinere vel in Acie, vt omnes milites incedendi Ordinem seruent.* Veget. I. cap. IX.

Ad standum in acie. *Vt æquali legitimóque spatio miles distet à milite:* cap. XXVI.

Nec vltrà quàm expedit, aut conglobent agmen aut laxent. Ibid.

Denique contra omnē turbam. Grande in his rebus momentum: & sæpe integri exercitus periere à tali aliquâ cõfusione. Ἔστιν δ' οὐδὲν οὕτως οὔτ' εὔχρηστον, οὔτε καλὸν ἀνθρώποις, ὡς ἡ τάξις: *Est verò nihil tam vtile aut decôrum hominibus, quàm ordo.* Xenop. Oecon.

Quem in Castris etiam mihi serua. vt illa habeant aptâ dimensione vias suas, portas, fora: & sint velut ad formam minutæ vrbis. Ibi *pro gradu, legionibus, auxiliis, equitibus, & peditibus, loca in quibus papiliones tendant, deputentur:* Ordo in ipsis castris habendus. Assignatione certā locorū. Veget. III. cap. VIII.

Diuisione Contuberniorum. Sic vt facile cuique sit & locum suum & commilitones reperire. Nec enim solùm

lùm per Centurias velim eos tendere, ſed
11. cap. XIII. hę *in Contubernia diuiſa ſint: vt decem militibus ſub vno papilione degentibus vnus præſit Decanus, qui caput contubernij nominetur.*

Et plura talia, quæ alieno iſto & pæne arenarum funiculo ægrè necto. tu prompta ea habes apud Polybium maximè, ac ſcriptores Romanos.

Pars tertia, COERCTIO: quæ mores ſcilicet militum coërcet ac frænat. Nam etſi, *neſcio quo pacto, aſſiduè dimicantibus difficile eſt morum cuſtodire menſuram*: *Coërctio & adſtrictio morũ vſurpāda.* Caſſiod. 1. Var. epiſt. IX.

Tamen cuſtodiendi aliquatenus: aut ſoluitur militia tua, imò perit. Tria ſunt, ſine quibus non robur in exercitu, non ordo: Continentia, Modeſtia, Abſtinentia. Seruabis hæc igitur. Continentiam primò, in Cibo & Venere. id eſt, ne milites tui effusè ſint *conuiuiis & ventri dediti, & turpiſſimæ parti corporis.* *Maximè circa ista.* *Vitandus duplex luxus.* Salluſt. Iugurth.

Tac. II. Hiſt. Vtraque res eneruat: & *degenerat à robore ac virtute miles aſſuetudine voluptatum.* *A quo mollities & languor.*

Indid. *Siquid ardoris ac ferociæ habuit, popinis & comeſſationibus deteritur.*

Sen. Ep. Haud vanè olim dictum: *Vna Annibalem hiberna ſoluerunt, & indomitum illum niuibus atque Alpibus, eneruauerunt fomenta Campaniæ. Armis vicit, vitiis victus eſt.*

Quæ tu caue. & arce ſeueriter à caſtris tuis *luxurioſos apparatus conuiuiorum, & inſtrumenta libidinum.* Tacit. 1. Hiſt.

O 2 Mo-

Modestia seruanda. MODESTIAM secundò exiges. eamque tripliciter, in Verbis, Vestibus, Factis. In Verbis: ne sint vani, buccâ turgidi, & quod dicitur, Attici milites. qui *in conuiuiis & circulis, cùm de hostibus mentio incidit, vix manibus temperant:* Liuius xxxii.

Iactabundi, odiosi.

Imò & ignaui. Sed iidem vix vultum eorum sustinent. Nam id euentu semper firmum: *Ignauissimus quisque, & in periculo minimum ausurus, nimij verbis, lingua feroces.* Tac. 1. Hist.

Vera virtus, tacita. Videbisque *viros natos militiæ, factis magnos, ad verborum linguaq́ certamina rudes esse.* Liu. ix.

Egregiè noster: *Fortissimus in ipso discrimine exercitus, qui ante discrimen modestissimus.* Tac. 1. Hist.

Itemque Philosophus: Οἱ δὲ ἀνδρεῖοι, ἐν τοῖς ἔργοις ὀξεῖς, πρότερον δὲ ἡσύχιοι: *Viri fortes, in opere acres, ante id placidi.* Aristot. in Ethic. ad Nicom.

Facit, non dicit. Quibus scilicet *pectus animorum iraq́ tacitæ plenum, omnem ferociam in discrimen ipsum certaminis differt.* Liu. vii.

Compesce igitur ventosas linguas, & cum Memnone edicito: *Pugnare te cōduxi, non conuiciari.* Plutarc. Apoph.

In curiâ verbis opus, in pugnâ manibus.

Ἐν γὰρ χερσὶ τέλος πολέμου, ἐπέων δ' ἐνὶ βουλῇ: Homer. Iliad. γ.
Lingua in consilio valet, in certamine dextra.

Splendor et iactatio in vestitu vitanda. In Vestibus modestiam etiam quæro. quia etsi melius, eos *in decôris armis & militaribus* Sallust. Catil.

litaribus equis, quàm in scortis atque conuiuiis libidinem habere:

Tamen seruari modum valdè approbem, & sperni externum omnem luxum. *Miles horreat.*

Liu. IX. Magni duces sic statuerunt: *Horridum militem esse debere, non cælatum auro argentóque, sed ferro & animis fretum.*

Ibidem. *Quippe illa, prædam veriùs quàm arma esse: nitentia ante rem, deformia inter sanguinem & vulnera.*

Curtius III. Tales prisci illi Macedones, *non auro neque discolori veste, sed ferro atque ære fulgentes.*

Etsi Cæsar in mente aliâ. qui suos *habuit tam cultos, vt argento & auro politis armis ornaret; simul & ad speciem, & quò tenaciores eorum in prælio essent metu damni.* *Cæsar hîc disciplinæ neglegens.*

Sueton. Iul. cap. LXVIII.

Sed nempe Cæsar. qui rigidæ & priscæ Disciplinæ adeò non retinens, vt sit *iactare solitus, Milites suos etiam vnguentatos benè pugnare posse.* *Fortunæ suæ confisus.*

Ibidem.

Tac. in Agric. Tu sperne superuacua. *nec* teneat aut *terreat vanus aspectus, & auri fulgor atque argenti: quod neque tegit, neque vulnerat.*

Multo magis hoc vide, vt benè armati tui sint, quàm vt ornati. *Necesse est enim, vt dimicandi acriorem sumat audaciam, qui munito capite & pectore, non timet vulnus.* *Nos malumus armari pulchrè quàm tutum.*

Veget. I. cap. XX.

Ibidem. At nunc (pudor!) *grauis pediti lorica videtur & galea.* *Hodie negleguntur, magno malo.*

Ibidem. *Ita fit, vt non de pugnâ, sed de fugâ cogitent,*

tent, qui in acie nudi exponuntur ad vulnera.

Parentia decet militem: In factis denique Modestiam exigo. vt obnoxij nimirum parentésque sint, *intenti ad ducis non signum modò, sed nutum.* Curt. III.

Non inquisitio, aut retractatio. Odi curiosos aut refractarios: quique *iussa ducum interpretari malunt, quàm exsequi.* Tacit. II. Hist.

Tria eius munera. Benè Æmilius Paullus: *Militem hæc tria curare debere. Corpus vt quàm validissimum & pernicissimum habeat: Arma apta: Animum paratum ad subita imperia.* Liuius XLIIII.

Cetera, diis immortalibus & Imperatori curæ esse. Ibidem.

Enimuerò *diuisa inter duces militésque munia:* Tac. III. Histor.

Imperatori ratio relinquenda: *Illis arma & animus sint: istis, consilium & virtutis suæ regimen relinquant.* I. Hist.

Militi sola executio. *Parendo potiùs, quàm imperia ducum sciscitando res militaris continetur.* Ibidem.

Breue, sed pulcrum dogma. Mihi Brasidæ monitum pro pulchro: Νομίζετε, ait ad suos, εἶναι τοῦ καλῶς πολεμεῖν, τὸ ἐθέλειν, καὶ τὸ αἰσχύνεσθαι, καὶ τὸ τοῖς ἄρχουσι πείθεσθαι: *Censete hæc esse bonæ militiæ, Velle, Vereri, Obedire.* Thuc. V.

Violentia arcenda à milite. Tertiò ABSTINENTIAM ingessi. quâ volo milites à vi rapinísque abesse, & habere manus puras. *Non permittes milites esse possessoribus insolentes.* Cassiod. VI. Var. ep. XXIII.

Ne Prouinciales infestet. *Viuant cum prouincialibus iure ciuili, nec insolescat animus qui se sentit armatum. quia* Idē VII. ep. IV.

clypeus

clypeus ille exercitus tui, quietem debet præstare paganis. -

Vopisc. in Aur. *Nemo pullum alienum rapiat, ouem nemo contingat, vuam nullus auferat, segetem nemo deterat, oleum, sal, lignum nemo exigat, annonâ suâ contentus sit.* *Nec passim rapiat.*

Cic. pro lege Maniliâ. Denique ita transeant, *vt non modò manus, sed ne vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur.*

An rideor? vt nunc mores sunt, credo. At apud veteres tam strictè hæc in vsu: vt *memoriæ tradiderit Scaurus, pomiferam arborem, quam in pede castrorum fuerat complexa metatio, postero die abeunte exercitu, intactis fructibus relictam.* *Veterum hic obseruantia mira.*

Frontin. IV. strateg. cap. III.

Pars vltima Disciplinę, EXEMPLA: quò nomine Præmia intellego, & Pœnas. Nam profectò ad robur & virtutem militum excitandam vtraque hæc valdè possunt. Præmia quidem, si benè meritis ea tribues; & Promotiones, Honores, Opes miles sperabit ab insigni aliquo facto. Necessum est acriùs ille dimicet, *quem ad opes ac dignitates ordo militiæ & Imperatoris iudicium consueuit euehere.* *Præmiis miles erigitur.*

Veget. II. cap. XXIV.

Liu. IV. Notum illud est: *Eò impendi laborem ac periculum, vnde emolumentum ac honos speretur.*

Tacit. XI. Ann. Et, *Nihil à quoquam expeti, nisi cuius fructus antè prouiderit.*

Itaque Romani hîc mirifici. qui non solùm altiores ordines assignabant à virtute:

ſed etiam publicè laudes cumulabant & honores. donabantque pro concione, haſtas, phaleras, coronas.

Pœnis idē continetur. Iam Pœnis quoque omnino opus, & Seueritas vel efficaciſſima ad militiam firmandam. Clearchi vox fuit: *A militibus Imperatorem potiùs, quàm hoſtem metui debere.* Val. II. cap. VII.

Indulgentia pernicioſa. Nam *indulgentia & largitio, ſpecioſum reddunt præſentem exercitus amorem, paullatim tamen & occultè militarem diſciplinam ſeueritatémque minuunt.* Cæſ. III. Bell. Ciuil.

At *delicta militum nullâ veniâ proſequi, vſu ſalubre & miſericordiâ melius* ſemper *apparuit.* Tac. XIII Annal.

Armati aſperè habendi. Aſtringe igitur. *Aſpero & abſciſo caſtigationis genere militaris Diſciplina indiget. quia vires armis conſtant: quæ vbi à recto tenore deſciuerunt, oppreſſura ſint niſi opprimantur.* Valer. II. cap. VII.

Hócque ipſis delectat, etſi non delectat. Gaudet eo ipſe miles.

—tam diri fœderis ictu
Parta quies, pœnáque redit placata iuuentus. Lucan. V

Temperū tamen inſpectio eſto. Diſcrimen tamen aliquod tibi militaris doctor ingerit. *Milites,* inquit, *pœna & timor in ſedibus corrigunt; in expeditionibus, ſpes & præmia faciunt meliores.* Veget. III. cap. VII.

Ad Romanos iterum re legatus Princeps. Dixi de Diſciplinâ, vt potui alienis verbis, diſtinctè & apertè. Sed iterum inculco, ſi plenam legitimamque eam vis, *Diſcipli-*

nam

Idem 1. cap. IX. *nam militarem populi Romani debes inquirere, qui ex paruißimis finibus, imperium suum penè solis regionibus & mundi ipsius fine distendit:*

Idque post Deum, hac vnâ duce.

CAPVT XIV.

Transitum ad Duces. Eos necessarios, non solùm vtiles. Duplices esse. Semper in iis Peritiam magis quàm Virtutem spectari. & vnum in vno bello esse debere.

DE Militibus, perduxi quò volui: alteri nunc è Viris stilum & manum meam postulant, id est Duces. Quos vtiles bello esse quid dicam? imò necessarios: animam nempe exercitus, & vitam ipsam. adeò vt verè scriptum sit, *Militarem sine duce turbam, esse corpus sine spiritu:* *Ducum necessitas.*

Curt. x.

Quinct. v. Et, *vt remiges sine gubernatore; ita milites sine Imperatore nihil valere:*

Flor. II. cap. XIIX *Tanti esse exercitum, quanti Imperatorem,* alibi leges. *Vt illi, talis miles.*

Benè & peritè iste dirigit? ille bonus. malè? malus. Itaque tu (*quod rarißimum, nec nisi ratione Disciplinæ concessum*) *plus in Duce repones, quàm in exercitu.*

Tac. De Mor. b. Germ.

Illum ante omnia quæres; talem, qualem describam. Duo enim genera Ducum: Primarij, Secundarij. Illi, QVI *Duplici discrimine Duces.*

Primarij: SVMMÆ REI IMPERANT, SVISQVE AVSPICIIS ET DVCTV REM GERVNT. Secundarij. Isti, QVI IMPERANTIS ALTERIVS NVTV SIVE IVSSV IMPERANT, ET SVO SALTEM DVCTV REM GERVNT. In primâ classe, quiuis Rex aut Princeps, in suo solo: in alterâ, ij qui ab his constituuntur Administri bellorum & Legati. De prioribus illis, cùm bellum est, *interesse eos pugnæ an seponi melius foret, dubitauere.* Tac. II. Histor.

Supremi Duces an prælium interesse debeant.

Pro affirmante: Nec iniuriâ. Adesse enim ipsi rebus debere videntur. quoniam

—Vbi summus Imperator non adest ad exercitum, Plaut. Amph.
Citiùs quod non facto est vsus, fit, quàm quod facto est opus.

Adde, quòd præsentiâ sua robur & vires inspirant militi. nec malè Antigonus olim trepidanti gubernatori (in nauali prœlio contra Ptolemæi duces) & multitudinem hostilium nauium causanti: Ἐμὲ δὲ, ἔφη, αὐτὸν παρόντα πρὸς πόσας ἀντιτάττεις; *Me verò ipsum, inquit, præsentem cum quot comparas?* Plutarc. Apophth.

Pro negante: Rectè. sed tamen altrinsecus caussa ambigendi etiam: quia tutius videtur, vt ille summus *dubiis præliorum exemptus, summæ rerum & imperij seipsum reseruet.* Tacit. II. Hist.

Nam *in milite, vnius sors est; in Imperatore vniuersorum periculum.* Egesip. V cap. XXX.

Solutio. Ego distinctiunculâ rem expedio. Nam *si status imperij, aut salus prouinciarum in discrimine vertatur, debebit in acie stare.* Tac. IV. Hist.

Aliquãdo intersit:

At cen-

Ibidem. At censeo *minora bella, minoribus ducibus deleganda.* *Aliquando abjit.*

Non enim decorum Principi, si vna alterave ciuitas turbet, omitti vrbem vnde in omnia regimen.

III. Annal. Ergo interdum ibit ipse, interdum mittet. Pluresne? nihil impedit: sic tamen vt imperij militaris summa sit penes vnum.

Thuc. vi Semper enim reperies μέγα βλάψαι καὶ τὸ πλῆθος τῶν στρατηγῶν, καὶ τὴν ἀναρχίαν: *Plurimum nocere & multitudinem imperantium, & regimen nullum aut incertum.* *Exitiosi tamen plures Duces.*

Nec de nihilo inualuit adagio:

Prouerbialis versus. Πολλοὶ στρατηγοὶ Καρίαν ἀπώλεσαν:
Multi imperantes perdidere Cariam.

Sallust. Iugurth. Ergo legendus aliquis vnus peritus, prudens. ne *quē tu imperare iusseris, is sibi alium imperatorem quærat.* *Semperq. vni bello vnus præficiendus:*

Nam peritiæ potissima hîc ratio. & rectè Aristoteles: Ἐν τῇ στρατηγίᾳ, εἰς τὴν ἐμπειρίαν μᾶλλον δεῖ βλέπειν, τῆς ἀρετῆς: *In bellicâ Præfecturâ maior aspectus habendus Peritiæ, quàm Virtutis aut morum.* v. Polit. cap. IX. *Miles potius, quā vir bonus.*

CAPVT XV.

Boni Ducis τεκμήρια *siue Notæ. quinque eas videri: quas ordine explicamus.*

SED vt totum hoc magis tibi referem; & clariùs liqueat qui vtiliter capiendi: ego tibi veros germanosque Duces & eorum partes, paucis nec vanis coloribus depingam,

gam. Tu da mihi mentem, & quod in sacris olim acclamari solitum, Hoc age. Ego in legitimo Duce quinque hæc requiro: Scientiam, Virtutem, Prouidentiam, Auctoritatem, Fortunam. SCIENTIAM: nempe vt artis suæ gnarus sit, & qui militiam longo vsu combiberit, non auditione solùm aut lectione. *Qui plures*, inquam, *per prouincias stipendia expleuerit:*

Quæ spectanda in bono Duce

I. Scientia, siue peritia:

Tac. III. Annal.

Et *nullum genus belli sit, in quo illum non exercuerit fortuna.*

Cic. pro Manil.

Qui norit, *quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus vrgendo trahendóve bello modus.*

Tac. III. Annal.

Qui *secundarum ambiguarúmque rerum sciens, eóque interritus.*

Quæ ferè à periculo vtriusque fortunæ.

I. Ann.

Nam isti assiduè in rebus prolixis & lætis, displicent. *nec temerè aduersa casuum reputat, quem fortuna nunquam decepit.*

Liuius XXX.

II. VIRTVTEM secundò adiungo: & intellego Corporis ingeniiq; vigorem quendam, & simul Animi probitatem. Vigorem in his talibus. vt *exerceat legiones etiam sine bello; curâ, prouisu, perinde agat, ac si hostis ingruat.*

Virtus.

Vt alacer actuosusq. sit.

Tac. XII. Annal.

Ipsemet *plerumque in opere, in agmine, gregario militi mixtus, incorrupto ducis honore.*

V. Hist.

Qui ausit

Sui præeat, & verè ducas.

—*primus sumpsisse labores,*
Primus iter carpsisse pedes.

Silius I.

Quique adeò de se possit effari: *Facta, non*

Liu. VII. *non dicta mea, vos milites sequi volo: nec disciplinam modò, sed exemplum etiam à me petere.*

Lucan. IX de Catone. *Ipse manu sua pila gerens, præcedit anheli*
Militis ora pedes. monstrat tolerare labores,
Non iubet.

Denique breuiter; cui adsit *Labor in negotio, Fortitudo in periculo, Industria in agendo, Celeritas in conficiendo.* Cic. pro pro Leg. Man.

At Animi virtutes adhibẽdæ etiam quædam sunt. *Internas etiã virtutes habeat.* Ibidem. *Non enim solùm bellandi virtus in summo atque perfecto Imperatore quærenda est, sed multæ sunt partes eximiæ, huius administræ comitésque virtutis.*

Ibidem. *Quantâ Innocentiâ debent esse Imperatores? quantâ omnibus in rebus Temperantiâ? quantâ Fide? quantâ Facilitate? quantâ Humanitate?*

Quæ nisi aut omnia, aut pleraque habeat, Ibidem. *non ego possum Imperatorem in aliquo numero putare.*

At tertiò PROVIDENTIAM laudo: III. *Prouidẽtia.* id est, cautos cunctantesque duces, Liuius XXII. *nullo loco, nisi quantum necessitas cogat, commissuros se Fortunæ.* *Cautus esto.*

Indid. Sperno equidem istos *ferociter omnia ac praproperè agentes:*

Tac. IV. Hist. Et *contemnendis, quàm cauendis hostibus, meliores.*

Etsi grati sæpè vulgo. quoniam stolidis aut *Etsi calidos amat vulgus.*

aut *barbaris cunctatio seruilis; statim exsequi, regium videtur.* vi.Ana.

Ac sanè *si militaris suffragij res sit, haud dubiè Minutium* aliquem *Fabio præferant ducem.* Liuius xxii.

Sed Temeritas alienissima à Duce. Non tu sic desipies. magisque cum Augusto, *Nihil minùs in perfecto duce, quàm festinationem temeritatémque conuenire, arbitrabere.* Sueton. Aug. capit. xxv.

Ianus ille esto. Et cum Sertorio, Ὅτι δεῖ τὸν στρατηγὸν, κατόπιν μᾶλλον, ἢ κατὰ πρόσωπον βλέπειν: *Quòd oporteat ducem respicere magis, quàm prospicere.* Plutarc. in Sert.

Præliorum enim delicta emendationem non recipiunt. Cato apud Veget. I. capit. xiii.

Et vt ille aiebat, Οὐκ ἔστιν ἐν πολέμῳ δὶς ἁμαρτεῖν: *Non licet in bello bis peccare.* Plutarc. Apopht.

Nã propero, nũquã. Atqui peccat pænè necessariò, qui festinat. *Temeritas, præterquàm quòd stulta est, etiam infelix.* Liuius xxii.

Nónne exposita ad omnes laqueos? Polybius pulchrè: προπέτειά γε μὴν καὶ θρασύτης καὶ θυμὸς ἄλογος, ἔτι δὲ κενοδοξία καὶ τῦφος, εὐχείρωτα μὲν τοῖς ἐχθροῖς, ἐπισφαλέστατα δὲ τοῖς φίλοις. πρὸς γὰρ πᾶσαν ἐπιβουλὴν, ἐνέδραν, ἀπάτην ἕτοιμος ὅγε τοιοῦτος: *Celeritas & Audacia & Impetus præter rationem, & Vanitas ac typhus, hostibus quidem opportuna, noxia verò maximè amicis. Nam ad omnes insidias, fraudes, atque astus obnoxius est hic talis.* Lib. III.

Quòd si tamen non labitur: quid efficit? parum.

Cap. IV. parum. & *Temeritas vbi primum impetum effudit, sicut quædam animalia, amisso aculeo, torpet.* *Agunt nõ patrant.*

Ergo omnino ex Euripidæo scito, *Lenti, firmiores:*

Euripid. in Phœnis. Ἀσφαλὴς μὲν ἐς' ἀμείνων, ἢ θρασὺς ςρατηλάτης:

Melior est Dux circumspectus, quàm proiectè audaculus.

Liuius XXII. *Sine timidum, pro cauto; tardum, pro considerato; imbellem pro perito belli vocent:*

Ibid. Sine *læti* sint *in vulgus milites, ferociâ ducis.*

Ibid. *Malo te sapiens hostis metuat, quàm stulti ciues laudent.* *Efficaciores.*

Ibid. *Ista nubes, quæ sedit in montibus, sollicitata procellâ* aliquando *imbrem dabit.*

Ibid. *Non enim ego vt nihil agatur, moneo: sed vt agentem te ratio ducat, non fortuna.*

Quanquam vtinam & ista adsit! Nam quarto loco in Duce desidero FELICITATEM. Ea sanè comes ferè consilij & rationis est, sed tamen paullo benigniùs quibusdam adtributa à Deo. Ille vnus eius au- IV. *Felicitas.* *Quæ à cœlo est.*

Cic. pro leg. Manil. ctor: *eámque præstare à seipso nemo potest.*

Prouerbialis versus. Θεοῦ δὲ δῶρόν ἐςιν εὐτυχεῖν βροτοῖς:

Felicitas est munus à summo deo.

Etsi igitur Prouidentia potens valde ad successum, tamen ego cum Platone cen-

In Epinom. seo, ςρατηγικὴν τέχνην εὐτυχίας πλείςης δεομένην: *militarem artem plurimæ fortunæ egentem.*

Sunt

Maximè quibusdā adtributa: Sunt enim quidam profectò ἐν τετράδι γεννηθέντες: *quartâ lunâ nati.* Eustath. in II. Iliad.

Qui *domi habent equum Seianum.* Ex Agell.

Adeò cuicumque rei manum aut mentem admouent, ea se auertit. Contrà alij, *quibus etiam venti tempestatesq́; obsecundant.* *Alijs vel. ut agnata.* Cic. pro Manil.

Itaque in Ducibus diligendis, hanc quoque sortem aspiciam. & *existimo* olim *Maximo, Marcello, Scipioni, Mario, & ceteris magnis Imperatoribus, non solùm propter virtutem, sed etiam propter Fortunam, sæpiùs imperia mandata atque exercitus esse commissos.* Ibid.

V. Postremùm AVCTORITATEM requisiui. *Vehementer enim pertinet ad bella administranda, quid hostes, quid socij, de Imperatoribus existiment.* *Auctoritas,* Cic. pro leg. Manil.

Ea *proles maximè Felicitatis videtur: tamen apud Tuos etiam paranda ab astrictâ quâdam imperij formâ. Vegetij monitum prudens: *Dux*, inquit, *Auctoritatem maximam seueritate sumat, omnes culpas militares legibus vindicet, nulli errantium credatur ignoscere.* * Dixi lib. IV. cap. IX. *Seueritas eam gignit.* III. cap. X.

Nam faciles profectò isti & mites, vilescunt. Benè olim Scipio: τοὺς μὲν αὐστηροὺς καὶ ἐννόμους τῶν στρατηγῶν, τοῖς οἰκείοις· τοὺς δὲ εὐχερεῖς καὶ φιλοδώρους, τοῖς πολεμίοις εἶναι χρησίμους: *Ducum austeros & rigidos, suis; at faciles & largitores, hostibus esse vtiles.* *Dux facilis, inutilis.* Appian. Iberic.

Quid ita? τὰ γὰρ στρατόπεδα τοῖς μὲν ἐστὶ κεχαρισμένα τε καὶ καταφρονητικά· τοῖς δὲ σκυθρωπὰ *Contemptus sui.* Ibid.

θρωπα μὲν, εὐπειθῆ δὲ καὶ πᾶσιν ἕτοιμα: *Nam istis quidem* (facilibus) *milites delectari videntur, sed eosdem contemnunt: illos* (austeros) *auersari, sed iisdem obediunt & per omnia pârent.*

Tacit. I. Hist. Imò reuera nec *militibus quidem isti ingrati, eandem virtutem admirantibus cui irascuntur.* Contrà, Seuerus æstimatur.

Præsertim si temperetur interdum aliquâ comitate. Indid. *Nam fauorem militum vt largitione & ambitu malè acquiras, ita is per bonas artes haud spernendus.* Atque adeò amatur, si in tempore benignus.

Curtius III. Vti sunt, *Exercitatio corporis inter ipsos, cultus habitúsque paullùm à priuato differens.*

Tac. I. Annal. Item, *vt quis inops aut saucius, vestem & fomenta dilargiri:*

Curt. III. Aliisque *vel ingenij dotibus vel animi artibus, vt pariter carus ac venerandus sis, efficere.*

CAPVT XVI.

Consilia necessaria bello esse. Eorum specimen siue gustus; itemque monita, quæ vsui Ante pugnam, & In pugnâ.

AC de Viris, vniuersè iam absolui. Consiliorum vtilitas. Consilia superant, vltimum sed necessarium Belli instrumentum. Quid sine iis Apparatus omnes sint? fumus. quid Viri? funus. Nec verbis ostendi opus: Sallust. Catil. *Periculo atque negotiis compertum est, ingenium in bello plurimum posse.*

Impera-toria necessaria. Videbisque magnos Duces *plura consilio, quàm vi perfecisse.* Tacit. 11. Ann.

Ideò Cæsar definiit, *Non minus esse Imperatoris consilio superare, quàm gladio.* 1. Com. Bel. Ciu.

Et Carthaginienses, *Duces bella prauo consilio gerentes, etiamsi prospera fortuna subsecuta esset, cruci tamen suffigebant. quod benè gesserant, deorum immortalium adiutorio; quod malè commiserant, ipsorum culpæ imputantes.* Val. I. cap. VII.

Euentus ple ñque ab illa. Nec sanè immeritò. Nam etsi *multum cùm in omnibus rebus, tùm in re militari potest fortuna,* Cæs. Cô. VI.

Et quidquid est prosperè gestum, id pænè omne ducit suum: Cic. pro Marcel.

Tamen profectò Consilij quoque magnæ & validæ hîc partes sunt: ab eoque bono, illa ferè bona. Quo adspectu dixit Attius, *Fabrum esse suæ quemque fortunæ.* Apud Sallust. ad Cæs.

Et Fabius: *Bono Imperatori haud magni momenti fortunam esse: mentem rationémque dominari.* Liuius XXII.

Tamen certa præscribere, arduum: Consilia igitur adhibenda. sed quæ, aut quomodo? ægrè dixerim. Nam *Consilia magis res dāt hominibus, quàm homines rebus.* Ibidem.

Iis te aptare debes: præsertim in bello. Ἥκιστα γὰρ πόλεμος ἐπὶ ῥητοῖς χωρεῖ, αὐτὸς δὲ ἀφ' αὑτοῦ τὰ πολλὰ τεχνᾶται πρὸς τὸ παρατυγχάνον: *Minimè omnium enim bellum ex decretis procedit, sed ipsum ex se multa inuenit, & vt res sunt natæ.* Thuc. I.

Sed

Sed nec decorè satis dixerim. An ego *iam nunc locatus in vrbe sciam, quæ tibi armato gerenda sint?* — *Liuius XXII.* — *Et nonnemo in me carpat.*

Ridear, nec immeritò aliquis me dixerit delirum illum Phormionem. Itaque numquam hoc mihi sumam, vt tanquam è sublimi, Sagatis aut Paludatis, in Togâ meâ præcepta dem: sed saltem ex magno Consiliorum aceruo pauca seligam, & velut pugno præferam in exemplum. Quod tamen vt partitè & methodo aliquâ fiat, distinguo Consilia, in Recta & Obliqua. Illa appello, QVAE PLANAM ET MILITAREM VIAM INEVNT: Hæc, QVAE OCCVLTAM ET FRAVDIVM ATQVE ASTVS SEMITA GRASSANTVR. Prioris generis hæc sunt. — *Specimen eorum damus.* — *Consilia nobis duplicia.*

OCCASIO in bellis obseruanda. *κρατεῖ δὲ ἐπὶ πάντων μὲν τῶν ἀνθρωπείων ὁ καιρὸς, μάλιστα δὲ τῶν πολεμικῶν: Valet verò in omnibus humanis rebus & pollet Occasio, sed maximè in bellicis.* — *Polyb. IX.* — *Occasionis prima ratio.*

Occasio in bello solet ampliùs iuuare, quàm Virtus. — *Veget. III. cap. XXVI.*

Itaque *armatus intentúsque sis, vt neque tuæ occasioni desis, neque suam hosti des.* — *Liuius XXII.* — *Illa arripienda.*

Id est viri & ducis, non deesse Fortunæ præbenti se, & oblata casu flectere ad consilium. — *Idē lib. XXVIII.*

FAMAE seruiendum. Nam *Famâ bella constant, & sæpe etiam quod falsò creditum est, veri vicem obtinuit.* — *Curt. VIII.* — *Fama ratio altera.*

Fama bellum conficit (ait alius,) *&* — *Liuius XXVII.*

 parua

Ciuium momentum in bello. *parua momenta in spem metúmve impellunt animos.*

Præsertim sub initia. & *Fama in nouis cœptis validissima est:* Tacit. XIII. Annal.

*Primis*que *euentibus, metus aut fiducia gignitur.* XII. Annal.

Scito igitur *instandum famæ; & prout prima cesserint, fore vniuersa.* In Agric.

Nec tamē semper audienda: Sed FAMAE etiam NON seruiendum: in ipsâ, inquam, ratione gerendi belli. In eâ enim *aduersus famam rumorésque hominum firmus stabis.* Liuius XXII.

Magis recta ratio. Et *quæ probanda sunt, non quæ vtique probabuntur, sequêris.* Vell. II.

Nec *vnquam consilia Ducis, iudicio exercitus; sed exercitus, Prouidentiâ Ducis regendus est.* Ibidem.

Malè imperatur, cùm regit vulgus Duces. Senec. Oct.

Scito *militibus cupidinem pugnandi conuenire; Duces, prouidendo, consultando, cunctatione sæpius quàm temeritate prodesse.* Tacit. III. Histor.

Mala in bellis Securitas. SECVRITAS fugienda. *Nemo celeriùs opprimitur, quàm qui nihil timet.* Vell. II.

Et *frequentissimum initium calamitatis, Securitas.* Ibid.

Hostiúmque contemptus. *Sæpe & contemptus hostis cruentum certamen edidit, & inclyti populi regésque perleui momento victi sunt.* Liu. XXI.

Nihil

Curt. VI. *Nihil tutò in hoste despicitur. quem spreueris, valentiorem neglegentiâ facies.*

Liu. VI. Itaque ego *vt nihil timendi, sic nihil contemnendi auctor sim.* *Metuens quadam cura sit.*

Cæs. I. Bell. Ciuil. *Sæpe in bello, paruis momentis, magni casus intercedunt.*

Liu. XXV. Et *nihil tam leue est, quod non magnæ interdum rei momentum faciat.* *Nihil paruum in bello.*

Æmil. Prob. in Thrasſ. *Quò magis præceptum illud in omnium animis esse debet: Nihil in bello oportere contemni. nec sine caussâ dici, Matrem timidi flere non solere.*

Idem in Pelop. Incredibile est, *Nimia fiducia quantæ calamitati soleat esse.* *Fiducia semper noxia.*

Liuius XXII. INQVIRENDVM in omnia. *Tuum, & hostium exercitum, locorum situm, naturam regionis nosce.* *Exploratio in hostes vtilis.*

Ibidem. Pulchrum in Annibale elogium: *Omnia et hostium, haud secùs quàm sua, nota erant.*

Plutarc. in Agi & Cleo. Displicet illud Spartanorum: qui interrogare soliti, Οὐχ ὁπόσοι εἰσὶν, ἀλλὰ πȣ̃ εἰσίν: *non quot essent, sed vbi essent?* *Qui, quales, quanti?*

Veget. III. cap. XXVI. Prætumidum est. Ille *difficilè vincitur, qui de suis & aduersarij copiis verè potest iudicare.*

Polyb. III. Sed in primis Ducis ipsius ingenium nosce. Ου γὰρ εἰκὸς ἄλλως εἰπεῖν, ὡς εἴ τις οἴεται κυριώτερόν τι μέρος εἶναι ϛρατηγίας τȣ̃ γνῶναι τὴν προαίρεσιν καὶ φύσιν τȣ̃ τῶν ἐναντίων ἡγεμόνος, ἀγνοεῖ καὶ τετύφωται: *Nec enim* *Maximè, cuiusmodi ipse Dux?*

aliter ego dixero, quàm si quis censet aliud magis proprium esse boni Ducis officium, quàm hostium Imperatoris ingenium naturámque nosse, errare eum, imò insanire.

Cuiusmodi etiam hostes? Inquire & in mores naturamq; hostium. Nam quorundam *in impetu vis est, qui paruâ eidem morâ languescunt.* Liu. vii.

Vt plerique Barbari. quorum *impetus acres cunctatione languescunt, aut in perfidiam mutantur.* Tac. xii. Annal.

Eorum fides tentanda: Hoc quoque tenta. *necte moras, muta locos, & missis* (nempe occultè) *corruptoribus, exuendam ad fidem hostes emercare,* Ibidem.

Aut turbæ immittendæ. Aut certè dispara eos & diuelle. *Nihil præstare maius Fortuna potest, quàm hostium discordiam.* De Morib. German.

Atque *inter eos discordiarum serere caussas, sapientis est Ducis. Nulla enim quamuis minima natio* (ô verbum notabile!) *potest ab aduersariis perdeleri, nisi propriis simultatibus se ipsa consumpserit.* Veget. III. cap. IX.

Tempestiue pugnandum: Videndum QVANDO pugnes. Me iudice, nunquam temerè.

— Ductórque placebit, Claud.
Qui non præcipiti rapiet simul omnia casu;
Sed qui maturo vel læta vel aspera reru
Consilio momenta regens, nec tristibus impar,
Nec pro successu tumidus: spaciúmque morandi,
Vincendiq; modū, mutatis noscit habenis.

Paul-

Sempro. apud A-g·l No. ct.ã. lib. XIII. cap III. Paullus Æmilius dixit, *Perrarò nimis, bonum Imperatorem signis collatis decertare, nisi summa necessitudo, aut summa ei Occasio data esset.* Id est, rarò.

Sueton. cap. XXV Cæsar Augustus dixit: *Prælium aut bellum numquam suscipiendum, nisi cùm maior emolumenti spes, quàm damni metus ostenderetur.*

Thuc. II. Αδηλα γὰρ τὰ τῶν πολέμων, καὶ ἐξ ὀλίγυ τὰ πολλὰ, καὶ δι' ὀργῆς αἱ ἐπιχειρήσεις γίγνονται πολλάκις δὲ τὸ ἔλασσον πλῆθος δεδιὸς, ἄμεινον ἠμύνατο τὺς πλέονας, διὰ τὸ καταφρονοῦντας ἀπαρασκεύυς γενέσθαι: *Incertæ enim res bellicæ, & multa ex paruo, & aggreßiones ferè per impetum fiunt. Sæpe autem vel minor multitudo maiorem propulsauit ac vicit cum metu incedens, quoniam hæc ob contemptum imparatior est.* Incerta omnis illa alea.

Cic. pro Mil. *Incerti exitus pugnarum, & Mars communis: qui sæpe spoliantem iam & exsultantem euertit & perculit ab abiecto.*

Liu. VII. Ergo hîc lentè. præsertim *aduersus hostem, quem Tempus deteriorem indies & Locus alienus facient:* Aliâ magis viâ debellandus hostis.

Idem XXII. Qui *in hostili est terrâ, inter omnia inimica infestáque:*

Ibidem. Quem *nullæ vrbes accipiũt, nulla mœnia.*

Ibidem. Hunc talem *dubitas quin sedendo superaturus sis?* Morâ sæpe frangendus.

Tac. II. Histor. *Multa bella impetu valida, per tædia ac moras euanuêre.*

Tamẽ interdum ip Pugnā. Nec de pugnâ tamen semper abnuo. Nam *stultitia sit, sedendo ac votis debellari credere posse:* Liuius XXII.

Καὶ ἐν τῷ μέλλειν πολλάκις τοῖς ἄρχουσι καὶ τῆς καλῆς παρασκευῆς ἀλλοιοῦταί τι: *Et in tardando, sæpe Ducibus etiam optimi Apparatus pars aliqua perit:* Xenop. VII. Pæd.

Idque pro re & tēporibus. Sed consilio & iudicio, *rem mitti in discrimen iubeo.* Tac II. Histor.

Puta, si diu subsistere non potes: Nempe si in arcto tuæ res; *non commeatum, non supplementum, non pecuniam habeas.* Liuius XXII.

Cum bonis diis *educ in aciem, copiámque pugnandi facito.* Indid.

In rebus asperis & tenui spe, fortissima quæque consilia tutissima sunt. Idē lib. XXV.

Et, vt poëta quoque monet,
Capienda rebus in malis præceps via est. Sen. Agamem.

Aut si merito præsumis victoriā. Aut, si tua pars palàm potior, de quo tamen seriò, & nihil tibi blandiens, cognosce. *Dux vigilans, sobrius, prudens, tanquam de ciuili caussâ inter partes iudicaturus, adhibito consilio, de suis & aduersarij copiis iudicet. Et si multis rebus superior inuenitur, opportunum sibi ne differat conflictum.* Veget. III. cap. IX.

Aliàs, noxia semper pugna. Aliter, *neutiquam mihi placeat, quando nulla cogat res, committere se Fortunæ.* Liu. VII.

Sanè isti, qui *magis animis quàm viribus freti, ad certamen descendunt,* Indid.

Festinatum temerè prœlium pari formidine deserunt. Tac. IV. Hist.

Quid

Quid si & in Diuina modicè inquiras? modicè dico, & sine superstitione. Haud spernenda omnino videntur *cælo terráque prodigia, & fulminum monitus, & futurorum præsagia, læta, tristia, ambigua, manifesta.*

1. Hist. — *Prodigiorum habenda ratio:*

Imò nec Somnia. Nam *instantibus curis, agitant sæpe per somnum species imminentium rerum: siue illas ægritudo, siue diuinatio animi præsagientis accersit.*

Curt. III. — *Fortasse & Somniorum.*

Sanè ego te nolim *contemptorem talium, vt fortuitorum.*

Tacit. I. Hist.

Nam *amat Benignitas numinis, seu quòd merentur homines, seu quòd tangitur eorum affectione, his quoque rationibus prodere quæ impendent.*

Amm. XXI.

Videndum QVOMODO pugnes. Captanda primò Tempora. vt *imparatis, cibum capientibus, in itinere lassis, equos suos pascentibus, ac nihil tale suspicantibus superuenias.*

Veget. III. cap. XXII. — *Pugnandi ratio.*

Boni enim Duces, non aperto Marte, in quo est commune periculum, sed ex occulto semper attentant.

Idē III. cap. IX. — *Subitò aut ex insidiis.*

Quo casu, tui audent, illi trepidant. *cauendúmque ne dubitantem aut formidantem exercitum ad pugnam publicam aliquando producas.*

Ibidem.

Nisi quòd simulare metum, interdum haud malum: *& spe victoriæ inducere, vt vincantur.*

Tac. II. Annal.

Item illud vtile, videre *quando hostis im-*

P 5 *pruden-*

An cùm opportunis se dat ho-sti. *prudentiâ ruat, & (quod loco sapientiæ est)* 11.Hist.
alienam stultitiam opperiri.

Ὅστις δὲ τὰς ἁμαρτίας τῶν ἐναντίων, κάλλιστα ἰδὼν, καὶ ἅμα πρὸς τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν τὴν ἐπιχείρησιν ποιεῖται, μὴ ἀπὸ τοῦ προφανοῦς μᾶλλον καὶ ἀντιπαραταχθέντος, ἢ ἐκ τοῦ πρὸς τὸ παρὸν ξυμφέροντος, πλεῖστ' ἂν ὀρθοῖτο: *Quicumque peccata aduersariorum optimè videt, & simul pro suâ copiâ eos aggreditur, non tam ex aperto & quasi acie palàm instructâ, quàm ex vsu præsenti, plerumque huic res succedat.* Thuc.v.

Ad summam, cùm id potest, Tempora obserua. *quia si in occasionis momento, cuius præteruolat opportunitas, cunctatus paullùm fueris, nequicquam mox omissam querare.* Liu.xxv

Dixi, cùm potest. Nam certè *Necessitas ante rationem est, maximè in bello. quod rarò permittit tempora legere.* Curt. VII.

Loci habenda ratio. Secundò Locus considerandus: *vtrum inimicis, an tibi videatur accommodus.* Veget. III.cap. IX.

Hic quoque enim momentum, & *ampliùs prodest Locus sæpe quàm Virtus.* cap. XXVI.

Exempli caussâ. *Si equitatu audemus, campos debemus optare: si pedite, loca eligere angusta, fossis, paludibus, vel arboribus impedita.* cap. IX.

Sæpe etiam iuuat, si is ita captus, vt tuis sit *necessitas in loco, spes in virtute, salus ex victoriâ.* Tac. II, Annal.

Sanè *propinqua* munimenta aut mœnia,

quanto

quanto plus spei ad effugium, minorem ad resistendum animum dare solent. III Hist.

Veget. III. cap. XIV. At tertiò, momentum vel maximum in Acie. quæ *si sapienter disponitur, plurimum iuuat: si imperitè, quamuis optimi bellatores malâ dispositione franguntur.* *Instructionis habenda ratio.*

Varia de eâ præcepta: quod melius illo Homerico?

Iliad. δ. Ἱππῆας μὲν πρῶτα σὺν ἵπποισιν καὶ ὄχεσφι, *Homericus aciei ordo.*
Πεζοὺς δ' ἐξόπιθεν στῆσεν πολέας τε καὶ ἐσθλοὺς,
Ἕρκος ἔμεν πολέμοιο· κακοὺς δ' ἐς μέσσον ἔλασσεν,
Ὄφρα καὶ οὐκ ἐθέλων τις ἀναγκαίῃ πολεμίζῃ

Atque Equites posuit cum Curribus ordine primo:
At Peditum à tergo florémque & robora, belli
Munimen septúmque: sed in medio agmine viles
Ignauósque, vti vel nolentes depugnarent.

Veget. III. cap. XVII. Cui accedit militaris Doctor. *Ad victoriam,* inquit, *plurimum confert, vt lectißimos de peditibus & equitibus habeat Dux post aciē in subsidiis præparatos.* *Subsidia semper habenda.*

Thuc. V. Imò quasi in insidiis. τὸ γὰρ ἐπιὸν ὕστερον, δεινότερον τοῖς πολεμίοις τοῦ παρόντος καὶ μαχομένου: *Nam qui superueniunt, terribiliores sunt hostibus iis qui in manibus sunt & pugnant.*

Caussa. quia inopinata maximè mouent: *Inopinata terrent.*

uent: &, vt ille ait, *subita conterrent hostes, vsitata vilescunt.* Veget. III. cap. XXVI.

Ita clamor aliquis repentinus, aut imago & aspectus, fugâ sæpe exercitum impleuit. καὶ τὰ τοιαῦτα τοῦ ξίφους μᾶλλον καταπλήττεται τοὺς ἐναντίους: *& hæc talia, magis quàm gladius, consternant hostem.* Plutarc. In Catone maiore.

Obseruа. *Primi in omnibus prœliis oculi vincuntur:* Tac. De Morib. Germ.

Siue etiam Aures. videbisque militem *vanis & inanibus magis, quàm iustis formidinis caussis moueri.* Curt. IV.

Diuidēda per nationes acies. Noto amplius. in struendâ Acie plerumque vtile, per gentes eam nationesque disponi: cùm ob alias caussas, tum *vt discretus labor fortes ignauósque distinguat, atque ipsâ contentione decoris accendantur.* Tacit. III. Hist.

Idque ita, vt exteri aut mercenarij proximi sint discrimini: tibi scilicet *ingens victoriæ decus, citra domesticum sanguinem bellanti.* In Agricol.

In tempore instruēda. *Semper* autem *studere debes, vt prior instruas aciem.* Veget. III. cap. XVIII.

Caussâ duplici. primùm, *quia ex arbitrio tuo potes facere, quod tibi vtile iudicas, cùm nullus obsistit.* Ibidem.

Deinde, quòd *& tuis auges confidentiam, & aduersariis minuis. quia fortiores videntur, qui prouocare non dubitant.* Ibidem.

Plus animi est inferenti periculum, quàm propulsanti. Liuius XXVIII.

Quò

Quò valdè item pertinet, si antè & in pugnâ Dux alacer, *ardorem animi vultu oculísque præferens.* Vel. II. — *Dux sit confidens & latus.*

Quid enim audeant, si te videant *segnem, & velut animi captum, huc illuc clamoribus circumagi?* Tac. III. Hist.

Profectò *necesse est ad fugam parati sint, qui Ducem suum sentiunt desperare.* Veget. III. cap. XXII.

Excita, & doce: *Quò timoris minus sit, eò minus fermè periculi esse.* Liuius XXII. — *Suos hortetur.*

Effugere mortem, quisquis contempserit; timidissimum quemque eam consequi. Curt.

Semper in prælio his maximum periculum esse, qui maximè timent. Audaciam pro muro haberi. Sallust. Iug.

Ne pigros quidem sibi fata disponere, sed vnicum bonum diuturnam vitam existimantes, sæpe acerbâ morte occupari. Curt. IX.

Hæc taliaq; (pauca pono in exemplum) opportunè differes: & *quamquam virtuti cõfidas, tamẽ exhortationes & preces miscebis.* Tac. XIV. Annal.

Iam pugnas. Tui inclinant? ne diffide. *Euentus omnium* (aut certè, *plurium*) *præliorum, inter initia contra illos magis fuit, quibus victoria debebatur.* Veget. III. cap. XXV. — *In re trepidâ, non trepidet.*

Hîc animo opus, vt *nullum, in tali trepidatione, constantis Ducis aut fortissimi militis officium omittas.* Tac. III. Hist.

Occursa pauentibus, retine cedentes; vbi plurimus labor, vnde aliqua spes, consilio, manu, voce, insignis hosti, conspicuus tuis. Ibid. — *Suos sistat, & incitet.*

Audi

Audi poëtam de Cæsare:

Ipse manu subicit gladios, ac tela ministrat, Lucan. lib. VII.
Promouet ipse acies, impellit terga suorum,
Verbere conuersæ cessantes excitat hastæ.

Prouide in Victoriâ agendum. At contrà, Tui vincunt? cohibe, nec nimis diffunde. *Frequenter iam fusa acies, dispersos ac passim sequentes, reparatis viribus interemit.* Veget. III. cap. XXV.

Satis citò incipis victoriam, vbi prouisum fuerit ne vincare. Tac. II. Histor.

Aliquando etiam victis ira virtúsque. In Agric.

Non pertinaciter instandû. Præsertim si nimium instas. *Clausis ex desperatione crescit audacia, & cùm spei nihil est, sumit arma formido.* Veget. III. cap. XXV.

Reprehensi ex fugâ pugnabunt, quia fugere non possunt. Curt. VI.

Via muniendi ad fugam. Ideò *Scipionis laudata sententia est, Viam hostibus quà fugiant muniendam.* Veget. III. cap. XXI.

Et *Pyrrhus inter cetera præcepta Imperatoria, memoriæ tradidit, Non esse pertinaciter instandum hosti fugienti. non solùm, ne fortiùs ex necessitate resisteret, sed vt posteà quoque faciliùs acie cederet.* Frontin. II. cap. VI.

A prædâ arcendi milites, donec planè vicerint. Quod postremum, callidum ego scio, & aptum in militiâ totâ. Denique à Prædâ etiam arcendus miles. Nimis sæpe *obstitit vincentibus prauum inter ipsos certamē, omisso hoste, spolia consectandi.* Tac. IV. Hist.

CAPVT

CAPVT XVII.

De callidis Consiliis siue Strategematis: An vti iis ius & fas? Nostrâ sententiâ, non vtilia ea solùm, sed gloriosa.

PRIORIS generis Consiliorum specimen vides. venio ad genus alterum, flexuosum magis & occultum: *quorum vis propriè in arte solertiáque posita proficit, tam vbi cauendus quàm vbi opprimendus est hostis.*

Strategemata quid & quo fine.

Frontin. 1. Præf.

Ea, Græcanicâ voce, Strategemata dicimus: credo, quia aut manant inueniunturque à Duce, vel quia bono illo maximè digna. In quo tamen controuersiæ aliquid nobis, cum simplicibus illis candidisque naturis. quæ damnant; & aiunt esse veri militis, imò viri, *non fraude, neque occultis, sed palàm & armatum, hostes suos vlcisci.*

Caussæ nominis.

Quidam ea damnant.

Tacit. 11. Ann.

Stare pro iis poëta videtur:

Οὐδεὶς ἀνὴρ εὔψυχος ἀξιοῖ λάθρα
Κτεῖναι τὸν ἐχθρόν:
Vir nemo mentis altæ clanculum velit
Occidere hostem.

Euripid. in Rheso.

Atque etiam populi quidam noui & veteres. vt ab illâ ipsâ fallace Græciâ, Achæi: qui, Polybio narrante & laudante, τοσοῦτον ἀπηλλοτριῶντο τοῦ κακομηχανεῖν, ὥστ' οὐδὲ τοὺς πολεμίους ἡροῦντο δι' ἀπάτης νικᾶν: *in tantum abhorrebant à machinationibus istis & struendis dolis, vt nec hostes suos vellent per fraudem vincere.*

Et populi nonnulli spreuerunt.

Lib. XIII.

Caussam

Quæ sit earum generosa.

Caussam idem addit. Ὑπολαμβάνοντες, inquit, οὔτε λαμπρὸν, οὐδὲ μὴν βέβαιον εἶναι τῶν κατορθωμάτων. ἐὰν μή τις ἐκ προφανοῦς μαχόμενος ἡττήσῃ ταῖς ψυχαῖς τοὺς ἀντιταττομένους: *Censentes, neque splendidam neque firmam vllam victoriam, nisi quis palàm & ex condicto depugnans, animos quoque deiecisset aduersariorum.* Ibidem.

Scilicet

—nulla est Victoria maior, Claud. in VI. Cõsulat. Honor.
Quàm quæ confessos animo quoque subiugat hostes.

Parum efficacia ad plenam victoriam.

Nam reuerâ, qui dolo succubuerunt, facilè iterum insurgunt: *non virtute, sed occasione & arte Ducis victos se rati.* Tacit. Agric.

Atque etiam contra bonam fidem.

Denique scripsit Romanus quispiam: *Eam vir sanctus & sapiens sciet veram esse victoriam, quæ saluâ fide & integrâ dignitate parabitur.* Florus I. cap. XII.

Nos contra sentimus.

Atqui nónne vtraque, inquiunt, hîc periclitantur? & vbi dolus ac supplantatio, vix fides esse potest, certè non dignitas salua. Hæc sunt quæ ab iis dicuntur: ego contrà dissero, & repono. Primùm, hostem esse, in quem ea vsurpamus. id est, quem perdere mos fasque sit: & quid refert quo modo? Tritum illud poëtæ innotuit,

Hostem omni via ius lædere.

—Dolus an virtus, quis in hoste requirat? Virg. II.

Cum quo poëta alter: Pindar. Isthm. od IV.

—χρὴ δὲ πᾶν ἔρδοντ' ἀμαυρῶσαι τὸν ἐχθρόν.

—opor-

—oportet quidlibet
Conantem, frangere aduerſarium.

Ecce venator etiam feras quaſdam vi & manu interficit, quaſdam occultus ſubſiſtit & laqueis aut retibus captat: quis reprehendit? A laude propiùs totum hoc genus inſidiarum abeſſe videtur, quàm à culpâ. Certè vir & dux bonus Braſidas, ita effatur: τὰ κλέμματα ταῦτα καλλίςην δόξαν ἔχει, ἃ τὸν πολέμιον μάλιςʼ ἄν τις ἀπατήσας, τοὺς φίλους μέγιςʼ ἂν ὠφελήσειεν: *Illa belli furta pulcherrimam laudem habent, per quæ hoſtes maximè decipiuntur, & amici plurimùm iuuantur.* — A simili. — Thuc. v. — Ab effectibus.

Ipſe Polybius admirator paullo antè Achæorum, palàm ad nos tranſit. & ait τῶν κατὰ πόλεμον ἔργων ἐλάττω τὰ προδήλως καὶ μετὰ βίας ἐπιτελούμενα, τῶν μετὰ δόλου καὶ σὺν καιρῷ πραττομένων: *Facinorum militarium ea eſſe minoris laudis ac momenti, quæ propalàm & per vim patrantur, his quæ ex occaſione & per dolum.* — Lib. ix.

Quòd ſi gens etiam genti opponenda: an Spartanos appendere cum Achæis verear in eâdem lance? imò virtute & fortunâ præponderabunt. Illi igitur, καίπερ ὄντες πολεμικώτατοι, μείζονα καὶ μᾶλλον ἀνθρώπῳ πρέπουσαν ἡγοῦντο τὴν διὰ λόγου καὶ συνέσεως πρᾶξιν, ἢ τὴν μετὰ βίας καὶ ἀνδρείας: *etſi pugnaciſsimi, tamen digniorem magiſque conuenientem homini cenſebant actionem ratione & mente inſtitutam, quàm illam per vim aut robur.* — Spartanorũ de his iudicium. — Plutarc. Marcell.

Qui antepofuerũt hac tecta vetitu.

Ideoq; θύει μὲν ἐν Σπάρτῃ τῶν ἀποστρατηγῶν, ὁ μὲν δι' ἀπάτης ἢ πειθοῦς ὃ βούλεται διαπραξάμενος, βοῦν· ὁ δὲ διὰ μάχης, ἀλεκτρυόνα: *Spartæ, è Ducibus qui se abdicant, ille qui rem dolo aut suasione confecit, bouem immolat: qui prælio, gallum.* Ibidem.

Responsio ad rationes aduersas. *Distinctio inter hostes.*

Maiorem scilicet minoremque victimam, pro re tali. At negat, inquiunt, Euripides esse viri generosi. Errant. non ille de hoste publico aut prœliis loquitur: sed sentit de priuatis inimicitiis, in quibus locum (iustè quidem) esse non vult huic fraudi. aliud est in bellis. Nam etiam Romani veteres, auidi aliâs & tenaces regiæ huius viæ, quemdam *bonum Dolum dicebant, & pro sollertiâ hoc nomen accipiebant: maximè si aduersus hostem latronémve quis machinaretur.* Vlpian. L. 1. De dolo.

Christiana sanctio.

Quid verbis opus est? Ipse sacrorum Antistes definiuit, *Cùm iustum bellum suscipitur, vt apertè pugnet quis aut ex insidiis, nihil ad iustitiam interest.* August. in Quæstion. super Iosue, qu. x.

Ad Florũ responsio.

Nam quòd Romanus ille scriptor damnare videtur, ille verò non damnat. Saluam tantùm in iis vult Fidem & dignitatem. Nam contra fœdera aut pacta fraudem quis probet? quis item vilem aliquam & abiectam? vt siquis hostem veneno tollat, aut clàm immisso emptoque percussore. Hæc talia sperne, & cum Agesilao cense:

Quæ fraudes bonæ.

Ἀπατεισάμενον μὲν ἀδίκως, ἀσεβές· τοὺς δὲ πολεμίους παραλογίζεσθαι, οὐ μόνον δίκαιον καὶ ἐπίδοξον, ἀλλὰ καὶ ἡδὺ καὶ κερδαλέον: *Fæderatum iniustè fallere, impium; at hostes, non* Plutarch.

solùm

solùm iustum, sed etiam suaue & fructuosum est.

Hos tales, cum Homero,

Odyſ λ. Κτείνῃς ἠὲ δόλῳ, ἢ ἀμφαδὸν ὀξέϊ χαλκῷ: *Adhortatio ad eas.*
Confice siue dolo, seu stricto cominus ense.

Xenop. Hippar. Οὕτως γὰρ οὐδὲν κερδαλεώτερον ἐν πολέμῳ ἀπάτης: *Reipsa enim nihil vtilius in bello dolus.* *Laudatio.*

Quotum specimen quid à me hîc exspectes? Frontinum & Polyænum è veteribus habes: & nonnemo etiam hodie percoluit illum campum.

CAPVT XVIII.

Quid post Pugnam faciendum videatur: & in Victoriâ, siue Clade, quomodo Princeps salubriter & decorè se gerat.

AD Pugnam Consiliis meis satis te instruxi: aliquid etiam de iis quæ post Pugnam vsui sunt, dicam, & hoc velut flexu ducam te ad candidam illam metam: id est, Pacem. Post Pugnam, aut Victoria est, aut Clades. In illâ tria præcipio: vt Cautè *Ad victoriã vsum tria præcepta.* eam habeas, vt Leniter, vt Modestè. Cautè Liuius xxi. ideò, *quòd fermè fit vt res secundæ neglegentiam creent:*

Tacit. Agric. Atque ita *aliquod vulnus per nimiam fiduciam accipiatur.* *Cautela adhibenda.*

xv. Hist. *Crebra* autem, *etsi modica damna, famam partæ victoriæ lacerant.*

Lenitas: Leniter etiam: quia ſuapte naturâ ea cruda.

> *— Regi frænis nequit*
> *Et ira, & ardens hoſtis, & Victoria,*
> *Gladiúſque felix. cuius infecti ſemel*
> *Vecors libido eſt.* Senec. Troad.

Nec ſpes omnis abſcidenda hoſti. Regenda tamen; aut valdè hæres in tuo curſu. Nam vbi extrema omnia in oculis, *deſperatione in audaciam accinguntur.* Tacit. III. Hiſt.

Ignauiam quoque Neceßitas acuit, & ſæpe deſperatio ſpei cauſſa eſt. Curt. V.

Grauißimi ſunt morſus irritatæ Neceßitatis. Portius Latro in Declam.

Ad pacē identidē prouocandus. Ergo hoc caue, & ad ſpem ſemper aliquid relinque. Inſta, terre: ſed *vbi ſatis terrueris, parcendo rurſus irritamenta pacis oſtenta.* Tacit. Agric.

Hoc mollit & *frangit aſpectu pignorum,* Ind. Id.

Agris parcendū. Aſpectu Opum: quas ipſas ne planè perde. Archidamus prudenter: μὴ γὰρ ἄλλο τι νομίσητε, inquit, τὴν γῆν αὐτῶν (τῶν πολεμίων) ἢ ὅμηρον ἔχειν. καὶ οὐχ ἧσσον, ὅσῳ ἄμεινον ἐξείργασται· ἧς φείδεσθαι χρὴ ὡς ἐπιπλεῖστον, καὶ μὴ ἐς ἀπόνοιαν καταστήσαντας αὐτοὺς ἀληπτοτέρους ἔχειν: *Nec enim aliud terram hoſtium cenſete, quàm velut obſidem. idq́ eò magis, quò illa cultior. Huic parcendum vt plurimum eſt, nec hoſtes in amentiam & deſperationem redacti, difficiliores expugnatu reddendi.* Thuc. I.

Et alioqui ſpecioſa in hoc fiducia, quòd parcas, vt tuis. Nam

Quæ

Senec. Theb. *Quæ corripi igne, quæ meti gladio iubes,*
Aliena credis.

Tertiò, Modestè eam habe. Nam non Superbia segreganda.
Tac. III. Hist. solùm *Felicitas in malo ingenio auaritiam, superbiam, ceteráque occulta mala patefacit:*

Tac. II. Hist. Sed *rebus secundis, etiam egregij duces insolescunt,*

Et cum Pindarico illo Tantalo -- μέγαν
Olymp. Od. I. ὄλβον καταπέψαι οὐ δύνανται: *magnam felicitatem concoquere non possunt.*

Thuc. I. O stulti! ὅ τε ἐν πολέμῳ εὐτυχίᾳ πλεονάζων, οὐκ ἐντεθύμηται θράσει ἀπίστῳ ἐπαιρόμενος: *Is qui in bello ob res secundas exsultat, non cogitat quàm infidâ fiduciâ se extollat.* Nam casus incerti.

Publius. *Fortuna vitrea est, tunc cùm splendet, frangitur.*

Plinius Paneg. *Habet has vices conditio mortalium, vt aduersa ex secundis, secunda ex aduersis nascantur.* Et sæpe victor, victus.

Sen. Agamem. *Victor timere quid potest? quod non timet.*

Iam in CLADE duo moneo: vt Prudenter eam & Fortiter feras. Prudenter, hoc sensu: vt noris eam seriò, & appendas. Clades tuas scire oportet.
Tac. III. Hist. Nam quidam, *è contrario, læta omnia sibi fingunt:*

Ibidem. Et *nuntios cladis occultantes, stultâ dissimulatione, remedia potiùs malorum, quàm mala differunt.* Aut non inuideris.

Quod nulla ratio est, vt fiat. Nam primùm,

— clades scire qui refugit suas, Sen. Agamem.
Grauat timorem. dubia plus torquent mala.

Sicut contrà, *Sæpe calamitatis solatium est, nosse sortem suam.* Curtius IV.

Deinde, profectò

Iners malorum remedium, Ignorantia est: Seneca Oed.

Imò nullum: nec mederi tibi fas cùm nescis. Tu verò agnosce, atque adeò examina & appende. Si exigua damna, *irâ te magis quàm metu accendant.* Tac. XV. Annal.

Ira obnitendum.

Si grandiora; ne sic quidem *hastam abiice,* Cic. pro Muræn.

Nec prœlij vnius euentu pauesce. Tac. II. Hist.

Et meliora speranda.

Nónne *Mars communis & victum sæpe erigit, & adfligit victorem?* Liuius XXVIII.

Infirmi ingenij est, lapsu aliquo, summæ rei diffidere, cùm exiguis momentis subitò inclinentur omnia quæ in bello geruntur. Egesip. IV. cap. II.

Robur animi induendum.

Ergo hîc illud valeat, vt feras Fortiter.

— Regium hoc ipsum reor Senec. Oedip.
Aduersa capere. quóque sit dubius magis
Status, & cadentis imperi moles labat,
Hoc stare certo presiùs fortem gradu.

Contra Fortunā insurgendum.

Didici *fortes & strenuos contra Fortunam insistere spei; timidos & ignauos, ad desperationem formidine properare.* Tac. II. Hist.

Vires reparandæ.

Tu verò erige te, *vires iuxtà & procul sitas circumspice:* Indid.

Noui

Veget. III. cap. XXV. *Noui delectus, noua quærantur auxilia:*

Tacit. Agric. Opida aut *castella, aduersus moras obsidionis, annuis copiis firmentur.*

Flor. I. cap. XV. Ad summam (bona modò caussa tua sit) *omnia experire: more anguium, qui obtrito capite, postremùm caudâ minantur.*

Curt. V. *Si iusta ac pia bella dij auersantur, fortibus tamen viris licebit honestè mori.* Per decus mori malim, quàm per dedecus viuere.

Sallust. *Quoniam quidem vnum omnibus finem Natura vel ferro septis statuit:*

Tac. III. Hist. *Id solùm refert, nouissimum spiritum per ludibrium & contumelias effundant, an per virtutem.*

CAPVT XIX.

Ad pacem ex animo adhortatio. Ac primùm illuc inclinamus eos, qui Victi: sed ad Tutam & Bonam.

SED satis, satis, iam Pugnarum est: Pax salutaris quando nos respicies? Ad te venio, & absterso Martio hoc puluere, quiescam paullùm sub felici arbore Mineruæ. Dixi quomodo Suscipienda bella, & Gerenda: nunc auidè, quomodo Finienda. Nam Pars tertia huius libri.

Senec. Hercul. Fur.

Si æterna semper odia mortales gerant,
Nec cœptus vnquam cedat ex animis furor,
Sed arma felix teneat, infelix paret;
Nihil relinquent bella. tum vastis ager
Squallebit aruis, subditâ tectis face

Mundus non stet per assidua bella.

Altus sepultas obruet gentes cinis.

Quamuis magna, quamuis diuturna bella, Pace finienda sunt: cuius & *nomen dulce est, res verò ipsa cum iucunda, tum salutaris.*

Eorum finis pax. — *Cicero Philip. XIII.*

Quâ non modò ij quibus natura sensum dedit, sed etiam tecta atque agri lætari videtur.

Laudatiuncula pacis. — *Idem de lege Agrar.*

— Pax optima rerum
Quas homini nouisse datum est,
Pax vna triumphis
Innumeris potior.

Sil. XI.

Ergo pariter ad hanc ite, *tam quibus Salus quàm quibus Gloria carissima est:*

Vtrique parti expedit: — *Tacit. Agric.*

Victi dico & Victores, ad hanc ite. Illa *ex æquo vtilis:*

XV. Ann.

Et
Pacem reduci velle, Victori expedit,
Victo necesse est.

Victis maximè. — *Senec. Herc. Fur.*

Sed tu me prior audi, qui VICTVS. Paullò antè ad arma te excitaui: nec nunc excutio. quia hæc directa ad Pacem via. *Si pace frui volumus*, inquit Tullius, *bellum gerendum est; si bellum omittemus, pace numquam fruemur.*

Arma tenenda, si eam volumus. — *Philip. VII.*

Ἐκ πολέμου μὲν γὰρ εἰρήνη μᾶλλον βεβαιοῦται: *E bello enim pax magis firmatur.*

Thuc. I.

Quomodo? nempe ne ignauum & vile aliquod animal videare: & sciat *esse tibi adhuc vires, si deliberas, ambiguas; acres, si desperâris.*

Metus faciendus hosti. — *Tac. III. Hist.*

Ideò

pr. Ann. Ideò *erectum & fidentem animi ostende.*

Et dic illud Homericum:

Iliad. γ. Τῷ μοι δύεστά ἐστι καὶ ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι,
Καὶ κόρυθες, καὶ θώρηκες λαμπρὸν γανόωντες.
Et mihi sunt teretes hastæ, clypeique rotundi,
Tum galeæ, tum thoraces splendore micantes.

Gulielm. Neubr. Rer. Anglic. lib. II. c. XII. Vetus verbum non te fallet; *Sub clypeo meliùs succedere pacis negotium.*

Considerabis autem in omni pace hæc duo, vt Honesta ea, & vt Simplex sit. Honestam intellego, cùm *aliquâ tolerabili conditione finies bellum.* *Duo in pace specta.* *Vt honesta sit.*

Liuius XXV.

Ex Cic. Phil. XII. Vt verè *pax ea sit, non pactio seruitutis.*

Ad Att. VII ep. XIIII. Nam quamuis *pax vel iniusta, vtilior sit iustissimo bello;*

Tamen profectò viro Principi intolerabilis, quę labem eiusmodi aut ignominiam adfert. *Cū apertâ seruitute, turpis.*

Senec. Theb. *In seruitutem cadere de regno, graue est.*

Phil. III. Videaturque *cum dignitate potiùs cadendum, quàm cum ignominiâ seruiendum.* *Mors viro potior.*

Deinde Simplicem eam volui: id est, puram, niueam, & verè Pacem. Nam fictam, fucatam illam, & *pacis nominę inuolutum bellum, reformido.* *Pax sine fuco esto.*

Phil. VII

 Sæpe

Finiat bellum, non differat.

Sæpe ob potentium *interna mala*, *dilata magis prælia, quàm datam pacem intelleges.* Sall. Ep. Mithr.

Ego autem censeo, *Pace suspectâ tutius bellum.* Tacit. IV. Hist.

Quando ea optimè exeat?

Hæc duo sunt quæ semper consideres, nec plenè semper impetres: nisi fortè initio belli. Nam optimum & propè *vnum tempus est de pace agendi, dum sibi vterque confidit, & pares ambo videntur.* Cæs. I. Bell. Ciuil.

Et *videntur pares, qui non fecerunt inter se periculum virium.* Curt. VII.

Interdum fasces Dignitas submittat.

At rebus inclinatis, magis est vt te inclines: & *quauis tutâ conditione pacem accipere malis, quàm viribus cum valentiore certare.* Cic. V. Ep. XXI.

Gubernator, vbi naufragium timet, iacturâ, quidquid sanari potest, redimit. Curt. V.

Experti inuicem estis tu ac Fortuna: Tac. II. Hist.

Contra te stetit. quid *proroges vltrà ruinam?* V. Hist.

Scito *apud victos plus ferè querimoniarũ, quàm virium.* II. Hist.

Et *quanquam atrociter loquantur, minorem esse apud eos animum.* III. Hist.

Necessitate cogente.

Itaque morde frænum, & (quod in re simili quispiam dixit) *Necessitati pare, quam ne dij quidem superant.* Liu. IX.

Ecce *Pacem etiam qui vincere possunt, volunt: quid te oportet?* Idē VII.

Quin

Ibidem. *Quin omissâ Irâ ac Spe fallacibus auctoribus, teipsum tuáque omnia cognitæ permitte fidei.* Nec inutile sine conditione etiam dare se hosti.

Tacit. 11. Ann. Sæpe hoc profuit, & *supplices, nihil abnuendo, veniam omnium accepêre.*

Nam victores (qui alto quidem sunt animo) *secundæ res in miserationem ex irâ vertunt.* Si ii tamē generosi. Sallust. Orat. Lepidi.

CAPVT XX.

Victores ad Pacem prouocati, argumento triplici: quia id Decôrum, Vtile, Tutum. atque adeò ad Pacem mitem: sed cum exclusione fraudis. Pro eâ auctor ipse Pacis inuocatus.

QVos huc quoque iam impellam. Nam ades tu VICTOR: & quamuis vela tibi tumeant secundo vento, capesse hunc portum. Procellâ inuolui potes, & III. Hist. euerti. Nam quamuis illé dixerit, *Pacem & concordiam Victis vtilia, Victoribus tantùm pulchra esse:*

Ne crede. illa verò non Pulchra iis solùm, sed Vtilis plerunque & Tuta. Palàm Liuius xxx. quidem pulchra; *& in bonis tuis rebus, hostium dubiis, tibi ampla ac speciosa dāti pax est.* Pax vincenti decôra.

Ibidem. Quàm decôrum Principi, *cùm victoriam propè in manibus habeas, pacem non abnuere! vt sciant omnes, te & Suscipere iustè bella & Finire.*

Lib. xxiii. *Si prætermittis hoc tempus, quo dare magis quàm*

In occasione accipienda. *quàm accipere potes pacem, vereor ne hæc lætitia luxuriet tibi ac vana euadat.*

Et fiat illud: *Gloriaq́; & prædæ nonnihil partum, si aut gloriam cum modo, aut prædam cum curâ habuisset.* Tac. xv. Annal.

Sanè vir sanctus inclamat: *Pacem contemnentes, & gloriam appetentes, pacem perdunt & gloriam.* Bernar. in Ep.

Vtilis etiam: *Vt bello & molestiis defungare.*

Iam Vtilis quoque eadem. Nam si in bello perseueras, quid nisi *tædium ex morâ, periculum ex properantiâ* te manet? Tacit. XII. Annal.

Nam ferè *plus impetus, maior constantia penes miseros.* In Agric.

Et fractis rebus violentior vltima virtus. Sil I.

Quàm maximè mortiferi morsus esse solet morientium bestiarum. Flor. II. cap. XV.

Adde, quòd *Fortuna belli artem victos quoque docet.* Curt. III.

Non diu in eosdem bellandũ. Nec temerè id præuisum præcautumq́ue Lycurgo: qui Rhetram siue legẽ tulit, *κωλύουσαν ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς πολεμίους στρατεύειν, ἵνα μὴ πολλάκις ἀμύνεσθαι συνεθιζόμενοι πολεμικοὶ γένωνται: vetantem eosdem hostes sæpiùs impugnare, ne repugnare assuefacti, ipsi quoque bellicosi euaderent:* Plut. in Lycurg.

Pax tuta. Denique Tuta: quoniam vitas per eam incerta belli. *Melior tutiórque est certa pax, quàm sperata victoria. Illa in tuâ, hæc in deorum manu est.* Liuius XXX.

Vim

Ibidem. *Vim Fortunæ reputa, & omnia quæ agimus, subiecta esse mille casibus.* Fortuna incerta.

Senec. Hercul. Fur. *—nemo se tutò diu*
Periculis offerre tam crebris potest.

Liuius xxx. *Omnia audacissimè incipientem nusquam fefellit Fortuna?*

Ibidem. Eò magis time. & *ne quanto altiùs elatus es, hoc fœdiùs corruas.* Quæ in extremo sæpe pungit.

Senec. Hercul. Oet. *Semel profectò premere felices Deus*
Cùm cœpit, vrget. hos habent magna exitus.

Curt. III. Itaque *illam ipsam Fortunam, quâ aspirante res tam prosperè gessisti, verearis.* Non ergo irritanda.

Ibidem. Fortuna enim est: & *ex his quæ tribuit tibi, quàm mutabilis sit, reputa.*

Homer. Iliad. σ. Ξυνὸς ἐνυάλιος, καὶ τὸν κτανέοντα κατέκτα:
Mars communis, & interimit quoque iam perimentem.

Liuius XLV. *Ideò in secundis rebus, nihil in quemquam superbè ac violenter consulere decet, nec præsenti credere Fortunæ; cùm quid Vesper ferat, incertum sit.*

Lib xxx. Profectò *si in secundis rebus bonam quoque mentem darent dij, non ea solùm quæ euenissent, sed etiam quæ euenire possent, reputaremus.* Sapientiâ cum eâ missæ.

Ibidem. Dabis ergo Pacem, *nec ita aliena appetes, vt de tuis dimices.*

Tac. XII. Annal. Sed qualem? Mitem. Nam *bellorum egregij* Pax tolerabilis esto.

egregij fines, quoties ignoſcendo tranſigitur.

Imò benigna. Cogita, *Ignoſcendo populi Romani magnitudinem auxiſſe:* Salluſt. Orat. Philip.

Neque victis quidquam, præter iniuriæ licentiam, eripuiſſe. In Iug.

Quidni imiteris? *Quantâ peruicaciâ in hoſtem, tantâ beneficentiâ aduerſus ſupplices vtendum.* Tacit. XII. Annal.

Vti animosè debes tanto munere deorum, dandi auferendíque vitam potens: Sen. I. De Clemen.

Et interdum *contentus eſſe, nihil ex rege victo, præter gloriam, ſumere.* Ibidem.

Nã mala, infirma: Ex Famâ tuâ hoc erit, imò etiam ex Vſu. Si enim duram acerbamque das, quis ſeruabit? *Nec crediderìs vllum populum, aut hominem denique, in eâ cõditione, cuius eum pœniteat, diutius quàm neceſſe ſit, manſurum.* Liuius VIII.

Viuet ſemper in pectoribus eorum, quidquid iſtuc præſens neceßitas iniunxerit. Lib. IX.

Et in tempore clamabunt, *Miſeram pacem vel bello benè mutari.* Tacit. XIII. Annal.

Liberè & verè olim Priuernas ille in Senatu Romano, interrogatus, Qualem ab iis pacem exſpectarent? *Si bonam dederitis,* inquit, *& fidam, & perpetuam: ſi malam, haud diuturnam.* Bona, cõſtantiſſimá. Liuius VIII.

Veriloquium eſt: *Ibi pacem eſſe fidam, vbi voluntarij pacati ſint, neque eo loco vbi ſeruitutem eſſe velint, fidem ſperandam eſſe.* Ibid.

Eſto Pax igitur Mitis, ſed in eos qui ex animo

animo eam volunt. Nam siqui subdolè aut insidiosè agunt, hos tales astringe. *Insidiæ tamen cauendæ.* *Frequentiùs enim conuentionum pacisq; simulatio credulis, quàm arma nocuerunt.* Veget. III. cap. III.

Lib. III. Polybij hîc dogma aureum: τοὺς ἐπὶ τῶν πραγμάτων ταττομένους, χρὴ τῶν τοιούτων οὐδενὸς μᾶλλον φροντίζειν, ὥστε μὴ λανθάνειν τὰς προαιρέσεις τῶν διαλυομένων τὰς ἔχθρας, ἢ συντιθεμένων τὰς φιλίας, πότε τοῖς καιροῖς εἴκοντες, καὶ πότε ταῖς ψυχαῖς ἡττώμενοι ποιοῦνται τὰς συνθήκας, ἵνα τοὺς μὲν ἐφέδρους νομίζοντας εἶναι τῶν καιρῶν ἀεὶ φυλάττωνται· τοῖς δὲ πιστεύοντες, ὡς ὑπηκόοις ἢ φίλοις ἀληθινοῖς, πᾶν τὸ παραπίπτον ἐξ ἑτοίμου παραγγέλλωσιν: *Oportet eos qui rebus præsunt, nihil magis curare, quàm vt ne eos lateat quo animo sint qui aut bella finiunt, aut amicitias constituunt. quando temporibus cedentes, & quando reuera animis fracti pacem ineunt. vt illos quidem, tanquam subsessores & insidiatores temporum, obseruent ac caueant: istis fidem habentes, tanquam verè subditis aut amicis, quidquid euenerit, imperent atque præcipiant.* *Animaduerte.*

Paul I. ad Cor. cap. XIV. Hominibus suasi hactenus. nunc ad te, ô æternum Numen, qui *non Deus es dissensionis, sed Pacis*: *Oratio pro pace.*

Breues, sed calidas preces conuerto. *O mucro Domini, quousque non requiesces? Ingredere in vaginam tuam, refrigerare, & sile.* Ierem. capit. XLVII.

Ex eodē ca. XXIX. *Cogita super nos cogitationes pacis, & non afflictionis; vt des nobis finem & patientiam, & inuocabimus te, & viuemus.*

I. LI-

I. LIPSI POLITICORVM SIVE CIVILIS DOCTRINÆ LIBRI SEXTI

CAPVT I.

Ad Ciuile bellum ventum. & eius miseriæ breuiter oculis subiectæ.

FINEM Externo bello imposui: vtinam Ciuilibus malis! quæ *nostra per tot annos vidit ætas.* Liuius Præfat.

Quid sit Ciuile bellum? Nam huc Ordo me trahit; & definio Ciuile bellum, ARMA SVBDITORVM IN PRINCIPEM MOTA, AVT INTER SESE. *Culmen miseriarum.* Quo nihil miserius, nihil fœdius, & quod meritò mare ipsum dixerim calamitatum.

Formidatũ sis qui verè ciues. Homerus verè scripsit,

Ἀφρήτωρ, ἀθέμιςος, ἀνέςιός ἐςιν ἐκεῖνος, Iliad. I.
Ὃς πολέμȣ ἔραται ἐπιδημίȣ ὀκρυόεντος:
Ille nefarius & sine gente tribúque mihi esto,
Qui Ciuile cupit ferum & exsecrabile bellum.

Cuius mentem explicuit & diffudit magis Tullius: *Nec priuatos focos, nec publicas leges,* Philipp. XIII.

leges, nec libertatis iura cara habere potest, quem discordiæ, quem cædes ciuium, quem bellum ciuile delectat. eúmque ex numero hominum eiiciendum, ex finibus humanæ naturæ exterminandum puto. *Imò qui homines.*

Sallust. Orat. Lepidi. Et re ipsâ quid scelerum ab eo abest? *quæve humana superant, aut diuina impolluta sunt?* *In eo scelera,*

Sen. II. De Irâ. *Castra ex vnâ parte contraria, & parentum liberorúmque sacramenta diuersa.* *Et impietas.*

Lucan. VII. *—vidêre parentes*
Frontibus aduersis, fraternáque cominus arma:

Idem I. *Cognatásque acies.*

Sallust. Orat. Lepidi. Quid cladium non ei inest? *Proscriptiones innoxiorum ob diuitias, cruciatus virorum illustrium, vastæ vrbes fugâ & cædibus, ciuium miserorum bona, quasi* hostilis *præda, venum aut dono data.* *In eo clades.*

Tacit. I Hist. *Occidere palàm, ignoscere non nisi fallendo licet.* *Promiscua cædes.*

III. Hist. *Non ætas, non dignitas, quemquam protegit, quo minùs stupra cædibus, & cædes stupris misceantur.*

Lucan. I *Nobilitas cum plebe perit, latèque vagatur*
Ensis, & à nullo reuocatum est pectore ferrum.

Tac. II. Histor. Iam minora illa flagitia adde. *Fluxam per discordias militum fidem:* *Perfidia.*

I. Hist. Corruptam *Disciplinam. quam in pace*

 inexora-

Nulla Disciplina, *inexorabilem, discordiæ ciuium resoluunt, paratis vtrimque corruptoribus, & perfidiâ impunitâ:*

Aut obedentia. Ideoque *Pecuniam inter ciuiles discordias ferro validiorem.* 11. Hist.

Cernimus milites *in omne fas nefásque auidos aut venales, non sacro, non profano abstinentes:* Ibidem.

Quippe *obnoxiis ducibus, & prohibere non ausis.* Ibidem.

Sciuntque *per turbas & raptus faciliùs eos ad ciuile bellum impelli.* 1. Hist.

Atque vniuersè verum: *Ciuilibus bellis, plus militibus quàm Ducibus licere.* 11. Hist.

— Rheni mihi Cæsar in vndis Lucan. v
Dux erat, hîc socius. facinus quos inquinat, æquat.

Variæ transitiones. Quid? quòd nec apud togatos & paganos *vsquam fides aut amor? metu ac necessitate huc illuc mutantur:* Tacit. 1. Hist.

Faciles occupantibus, & meliorum incuriosi. 11. Hist.

Victoria aspera: Ad summam, *Omnia sunt in bellis ciuilibus misera, sed nihil miserius quàm ipsa victoria.* Cic. iv. Epist. ad Famil. epist. ix.

Quæ etiamsi ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores impotentioresque reddit: vt etsi naturâ tales non sint, necessitate esse cogantur. Ibidem.

Nec in potestate vincentiu. *Duces enim accendendo ciuili bello acres, temperandæ victoriæ impares.* Tac. iii. Histor.

Bello-

Cic XII. Epist. ad Fam. ep. XVIII. *Bellorum*que *ciuilium hi ſemper exitus, vt non ea ſolùm fiant quæ velit victor; verum-etiam vt iis mos gerendus ſit, quibus adiutoribus parta eſt victoria.*

Plura ſunt in deteſtationẽ huius peſtis, quæ nimis nota nobis, omitto.

CAPVT II.

De cauſſis ciuilium bellorum. Eæ factæ duplices, Longinquæ & Propinquæ. Priùs de prioribus dictum.

ILLVC transeo, vt de Cauſſis eius diſtinctè diſſeram, & de Fine. Quid enim opus de Modo gerendi? par ille aut idem, qui in Externo. Et alioqui, non tam de Gerendo eo cogitandum ſapienti Principi, quàm cauendo. Hoc caput, hic pes rei. & initia profectò ac ſemina Ciuilium motuum reſtinguenda ſunt: aut vbi accenſa, nulla Prudentia te habebit indemnem. Neceſſariò aut interitus conſequetur, aut mutatio rerum. Igitur de Cauſſis ἐπιμελῶς & intentè diſſeram: & in herbâ, ſi poſſum, opprimam peſtilentem hanc frugem. *Cardo hic rei, cauere bellum.*

Cauſſæ Ciuilis belli duplices: Remotæ, & Propinquæ. Dico illas, QVÆ PRIMÆ VERÆQVE CAVSSÆ SVNT, SED MINVS ADHÆRENT EFFECTVI, AVT APPARENT. Iſtas, QVAE ORTAE AB ILLIS, EVENTVI CONIVNGVNTVR, ET PALAM SE OSTENDVNT. Priores, Sapientes intuentur: Vul- *Cauſſæ Remotæ.* *Cauſſæ Propinquæ.*

gi oculi, versi ad istas. Sunt inter Remotas duæ, Fatum & Luxus. Fatum in primis: quia ab euentibus omnis æui certum, Deũ velut sollemniter magna imperia perdere per hanc viam.

Fatum & ordo rerũ gignit ciuiles turbas.

In se magna ruunt. Lætis hunc numina rebus
Crescendi posuêre modum. Lucan. I

Licet de omni republicâ præsagias, quod Crispus de suâ: *Ego sic existimo, quoniam orta omnia intereunt, quâ tempestate vrbi Romanæ fatum excidij aduentârit, ciues cum ciuibus manus conserturos. ita defessos & exsangues regi aut nationi prædæ futuros. Aliter, non orbis terrarum, neque cunctæ gentes conglobatæ, mouere aut contundere queant hoc imperium.* Ad Cæs.

Europæi notate.

At Luxus etiam caussa altera. *Quæ enim alia res ciuiles furores peperit, quàm nimia Felicitas?* Flor. III. cap. XII.

Luxus paulatim quoque eas gignit

Opes atque Diuitiæ afflixêre sæculi mores, mersámque vitiis suis, quasi sentinâ, rempublicam pessumdedêre. Ibid.

Magnificus apparatus conuiuiorum, & sumptuosa largitio, nónne ab opulentiâ pariturâ mox Egestatem? Ibid.

Cùm scilicet *rapacissimo cuique ac perditissimo, non agri aut fœnus, sed sola instrumenta vitiorum manebunt.* Tacit. I. Hist.

Ab illo enim æs alienum:

Hi tales, *miscere cuncta, & priuata vulnera, reipublicæ malis operire statuent.* Indid.

Ab hoc spes noua.

Quip-

Vell. II. *Quippe ita se res habet. vt publicâ ruinâ quisque malit, quàm suâ proteri; & idem passurus, minùs conspici.*

Sunt igitur isti gradus:

Lucan. I *Non auro tectísue modus, mensásque priores*
Aspernata fames.

Ibid. *Hinc vsura vorax, auidúmque in tempora fænus,*
Et concussa fides, & multis vtile bellum.

Atque hæ duæ Remotæ illæ caussæ sunt. quod in eas remedium? in alteram nullum. Frustrà cum Fato pugnes, id est diuino decreto. *Ita Fato placuit nullius rei eodem semper loco stare fortunam.* *Remediũ, aut solatium potius, in Futura.* Sen. Cõsol. ad Helu.

Id. Ep. *Nihil mutationis periculo exceptum: non terra, non cælum, non totus hic rerum omnium contextus. Quamuis Deo agente ducatur, non semper tenebit hunc ordinem, sed illum ex hoc cursu dies aliquis deiiciet.*

Ibidem. *Certis eunt cuncta temporibus. nasci debent, crescere, exstingui.*

At in Luxum (si in tempore prouides) firmum auxilium habes à nostrâ*Censurâ. *Suprà, lib IIII. cap. X.

CAPVT III.

De caussis Propinquis belli Ciuilis. Eæ tres. Factio prima est: eius pernicies in omni statu. & sintne dissidia vnquam vsui?

HÆC igitur sunt, vt poëta ait,

--publica belli Lucan. I

Semina, quæ populos semper mersêre potentes.

venio ad Propinquas caussas: quæ tres occurrunt, Factio, Seditio, Tyrannis. Factionem nomino, PAVCORVM AVT PLVRIVM INTER SE COITIONEM, ET CVM ALIIS DISSENSVM. Cui origo sæpe à priuatis, aut publicis familiarum Odiis: sæpiùs ab Ambitione. dum quisque præire vult, aliumque detrahere: & huic fini conspirant. *Nemo* enim *eorum qui in rep. versantur, quos vincat, sed à quibus vincatur, aspicit.* Sen. Ep. LXXIV.

Definita Factio. *Fons Factionum,* *Odium:* *Aut Ambitio.*

Habet hoc vitium omnis Ambitio, Non respicit. Ibid.

Trudunt igitur se, vt fluctus fluctum. atque inde contentio, odia, bellum. *Factiones fuêre, eruntque pluribus populis magis exitio, quàm bella externa, quàm fames morbive, quæq; alia in Deûm iras, velut vltima publicorum malorum, vertunt.* Liuius III.

Pestis hæc mera factionum.

Nam quòd quidam hodie malè callidi eas etiam approbant, & negant Principi quid-

Aulici consiliarij probant.

Tacit. Agric. *quidquam aduersus subditos vtilius, quàm si in commune non consulant:*

Heu quàm errant! Cùm enim duplex, vt in definitione ostendi, Factio sit, Paucorum aut plurium: perniciosa vtraque. & hæc quidem palàm, quæ viribus freta statim ad manus & arma tendit: & plerumque *pars quæ domestico certamine inferior est, externo potiùs se applicat, quàm ciui cedat.* Liuius XXXIV. — *Improbè. Factio popularis noxia.*

Sed nec prior illa minùs exitiabilis, quæ inter Paucos & potentes. Nam paullatim, vt Philosophus quoque adnotat, αἱ τῶν γνωρίμων στάσεις συναπολαύειν ποιοῦσι καὶ τὴν ὅλην πόλιν: *Nobilium factiones trahunt ad se & in partes vniuersum etiam populum.* Arist. v. Polit. cap. IV. — *Factio potentum noxia.*

Imò ægriùs hi placantur. *neque alius solet esse discordiarum exitus inter claros & potentes viros, nisi aut vniuersus interitus, aut victoris dominatus & regnum.* Cic. De Aru'p. respons.

Quomodo igitur vtiles? nam hæc exemplis herè atque hodie etiam sumus edocti. Illud quidem fateor, haud ab re esse, leuiter inter se dissentire finitima opida aut prouincias: sed leuiter, & hoc vno bono ne in te conspirent. Cato in familiâ suâ id spectauit: qui ἀεί τινα στάσιν ἔχειν τοὺς δούλους ἐμηχανᾶτο καὶ διαφορὰν πρὸς ἀλλήλους, ὑπονοῶν τὴν ὁμόνοιαν καὶ δεδοικώς: *semper contentiunculas aliquas aut dissensum inter seruos callidè serebat, suspectam habens nimiam concordiam eorum metuénsque.* Plutarc. Caton. — *Gallia loquitur. Tamen aliqua dissidia vtilia. Sed exigua.*

Nec malè hîc illud applicauerim: *Socie-*

tas nostra lapidum fornicationi simillima est, quæ casura nisi inuicem obstarent, hoc ipso continetur. Sen. Ep. xcvii.

Et inter finitimos recepta. Talem igitur aliquem dissensum, & *solita inter accolas odia,* Tacit. v. Hist.

Factiones legibus premendæ: Fortasse tolerem: at nunquam veras illas, præsertim inter Nobiles, factiones. Imò τὰς τῶν γνωρίμων φιλονεικίας καὶ στάσεις, ait princeps Philosophus, καὶ διὰ τῶν νόμων πειρᾶσθαι δεῖ φυλάττειν: *Nobilium contentiones & partes, etiam legibus oportet prohibere conari.* Arist. v. Polit. cap. viii.

Earúmq. insignia. Neque insignia vlla, aut discrimina Nominum Vestiumque permittere: saluberrimè olim à Mæcenate monitum, ad Augustum. Κάλλιστον, inquit, τάς τε ἔχθρας καὶ φιλοτιμίας τὰς πρὸς ἀλλήλους παντάπασιν ἐκκόπτειν, καὶ μήτε ἐπωνυμίας τινὰς καινὰς, μήτ' ἄλλο τι ἐξ οὗ διενεχθήσονταί ποι, ἐφιέναι σφίσι ποιεῖσθαι: *Optimum verò inimicitias omnes & ambitiosa certamina prorsus exscindere, atque adeò nec Nomina noua, aut aliud quid, ex quo oriri discidia possint, ipsis permittere.* Dio. lii.

Et semina. Atque hæc talia in semine comprimenda. καὶ ἀρχομένων δεῖ τῶν τοιούτων εὐλαβεῖσθαι, καὶ διαλύειν τὰς τῶν ἡγεμόνων καὶ δυναμένων στάσεις: *Incipientia ista cauenda sunt, & dissipandæ magistratuum aut potentium contentiones.* Arist. v. Polit. cap. iiii.

Parua enim *sæpe scintilla neglecta magnum excitauit incendium.* Curt. vi.

Et sem-

Liuius xxxiv. Et semper *ab hoc genere summum periculum est, si cœtus, & concilia, & secretas consultationes, esse sinas.* *Vetandi cœtus.*

CAPVT IV.

Caussa altera è Propinquis, Seditio. eius Origo, Progressus, Remedia, distinctè explicata.

IAM Seditio etiam caussa Ciuilis belli. quam definio, MVLTITVDINIS IN PRINCIPEM AVT MAGISTRATVS, SVBITVM ET VIOLENTVM MOTVM. De cuius Origine, progressu, Remediis vtiliter & ordine dicam. Origo ei à caussis variis. Sæpe ab oppressione aut metu. cùm *imminentium periculorũ remedium, ipsa pericula arbitrati,* *Definita Seditio.* *Eius origo varia: Vt oppressio.*

Consternantur ad arma. Aristoteles caussam hanc discretè tetigit: Διὰ δὲ φόβον, inquit, στασιάζουσιν οἵ τε ἠδικηκότες, δεδιότες μὴ δῶσι δίκην, καὶ οἱ μέλλοντες ἀδικεῖσθαι, βουλόμενοι φθάσαι πρὶν ἀδικηθῆναι: *Ob metum seditiones mouent, tam hi qui fecêre iniuriam, metuentes pœnam; quàm ij, qui in se exspectant, præuenire volentes priusquam ea inferatur.* v. Polit. cap. III. *Aut metus.*

Ab Indulgentiâ etiam, & rebus laxis. quomodo Appius apud Liuium dixit, *Non miseriis, sed licentiâ, tantum concitum turbarum: & lasciuire magis plebem, quàm sæuire.* *Laxitas nimia.* Liu. II.

Sæpe etiam ab Inopiâ, & rebus artis. *Angustiæ.*

Semper enim in ciuitate quibus opes nullæ sunt, bonis inuident; vetera odêre, noua expetunt; odio suarum rerum mutari omnia studet. Salluſt. Iug.

Tribunicij ſpiritus. Denique ſæpiſſimè à Ducibus, cùm Tribuni quidam exagitant & ſigniferi turbarum. Nam *multitudo omnis, ſicut mare, per ſe immobilis eſt:* Liuius XXVIII.

Æoli iſti excitant: & *cauſſa atque origo omnis furoris penes auctores eſt, reliqui contagione inſaniunt.* Ibidem.

Quos operæ eſt, vt tibi deſcribam. Sunt in eâ claſſe primùm, Ambitioſi aliquot homines. qui *priuatim degeneres, in publicum exitioſi, nihil ſpei niſi per diſcordias habent.* Quos Ambitio impellit; Tac. XI. Annal.

Quique *honores quos quietâ republicâ deſperant, perturbatâ conſequi ſe poſſe arbitratur.* Cic. II. in Cat.

Quos æs alienum; Secundò, Obærati & re familiari perditâ. quibus ſcilicet *afflicta fides in pace, & rebus turbatis alacres, & per incerta tutiſſimi.* Tacit. I. Hiſt.

Quibus quies in ſeditionibus, in pace turba ſunt: Salluſt. Orat. Philip.

Ideoque auidè *tumultum ex tumultu, bellum ex bello ſerunt.* Ibidem.

Quos inſita vanitas. Tertiò etiam Vani quidam & ventoſi. qui *non tam præmiis periculorum, quàm ipſis periculis læti, pro certis & olim partis, noua, ambigua, ancipitia malunt.* Tac. II. Hiſtor.

Progreſſus & augmenta ſeditionũ. Hæc origo eſt, hæ cauſſæ & flabella: at Progreſſus iſte. Hi tales variâ arte *imperitos animos impellunt.* I. Ann.

Primò

Ibidem. Primò clàm, & *nocturnis colloquiis, aut flexo in vesperam die, dilapsis melioribus, deterrimum quemque congregantes.*

I Hist. Illîc *inserunt querelas, & ambiguos de Principe sermones, quæque alia turbamenta vulgi.*

I. Annal. Mox etiam, *promptis iam & aliis seditionis ministris,*

IV. Histor. Agunt audaciùs: & palàm *Libertas ac speciosa nomina prætexuntur:*

XVI. Annal. Sed quàm falsò? Nam *vt imperium euertant, Libertatem præferũt; si euerterint, ipsam aggredientur.* *Libertas & tutela publica, prætexi solita.*

IV. Hist. *Nec quisquam alienum seruitium, & dominationem sibi, concupiuit, vt non eadem ista vocabula vsurparet.*

I. Ann. *Adstrepit* tamen *his vulgus.* *Vulgus leue & credulum.*

I. Hist. Primò *leuissimus quisque, & futuri improuidus, spe vanâ tumens:*

Indid. Mox, *quod in seditionibus accidit, vnde plures erant, omnes fuêre.*

Atque hîc regnum obtinent feruidi maximè & procaces: quique *inclementer in Principem inuehi soliti, nihil spei sibi inter aduersa reliquerunt.* *Calidi hic regnant.*

III. Hist.

Ibidem. Nam isti *apertè descendisse in caussam videntur:*

Ibidem. *Eóque* plebi *gratiores, culpæ vel gloriæ socij.* *Grati semper vulgo.*

I. Ann. Ad summam, *quanto quis audaciâ promptu[s]*

ptus, tanto magis fidus, rebúsque motis potior habetur.

Ἐν δὲ διχοστασίῃ καὶ πάγκακος ἔμμορε τιμῆς: Prouerbialis vers.

In turbis etiam prauus sortitur honorem.

Remedia in principio adhibenda. Progressus est iste: sed quæ Remedia? iam dabo. Suadeo vt in tempore occurras. Nam sæpe *modicis remediis primi motus consedêre.* Tacit. XIIII. Annal.

Omne malum nascens facilè opprimitur: inueteratum, fit plerumque robustius. Cicer. Philip. V.

Vide igitur, si *incipiens & nondum adulta seditio melioribus consiliis flectetur.* Tac. I. Hist.

Per interpretes placandi turbidi. Mitte qui moneant, suadeant: & præsertim eos, quibus *facundia adsit, mulcendíque vulgum artes, & auctoritas.* III. Hist.

Non etiam tu ipse eas? haud temerè. & malo vt *integra auctoritas tua maioribus remediis seruetur.* I. Hist.

Interdum per teipsum. Tamen interdum haud abnuam, *præsidium te ab audaciâ mutuari.* I. Ann.

Fecit magnus Cæsar: &

—*stetit aggere fulti* Lucan. V.
Cespitis, intrepidus vultu, meruítque timeri
Nil metuens.

Etiam *Diuus Augustus vultu & aspectu Actiacas legiones exterruit.* Tac. I. Annal.

Cur non tu idem in re ancipiti, & *vbi periculosior sit quies, quàm temeritas?* I. Hist.

Aude,

Aude, illi metuent: & *Forti aliquod factum eos terret.*

Lucan. v *Deteget imbelles animos nil fortiter ausa*
Seditio, tantúmque fugam meditata iuuentus.

Ex Liu. VII. Nam plebem noſce. *ferocior* illa *ad rebellandum, quàm ad bellandum:* *Plebs incipit magis, quàm patrat.*

Id. VI. Eiq́ue inſitum *tentare magis, quàm tueri libertatem.*

Curt. IX. Audi vaticinium: *Omnis multitudo, maximè militaris, mobili impetu fertur. Ita Seditionis non remedia, quàm principia, maiora ſunt.* *Leui re ſedatur.*

Titinnius. *Coquus magnum aënum quando feruit,*
paullâ confutat truâ.

Quid tamen ſi coaluit & iam fortis eſt *Interdum tamen vi comprimenda:*
Tac. I. Annal. Seditio? nempe *fortioribus remediis agendū:*
Ibidem. Et *ſi imperium detractetur, bello certandum.*

I. Hiſt. Nec tamen ſtatim. *Da malorum pœnitentiæ, bonorum conſenſui ſpacium.* *Sed lentè.*

Liu. II. Cogita *diem forſitan tempusq́; ipſum leniturum iras, ſanitatémque animis allaturum.*

Tac. I. Annal. Intereà variè *ſpem offer, metum intende.* *Variis artibus verſanda.*

Sed inprimis per artes diuelle eos ac diſ- *Diſiungenda.*
Tac. IV. Hiſt. iunge: *quo tutiſſimo remedio conſenſus multitudinis extenuatur.*

Quoſdam occultis præmiis ad te allice. *Corrumpenda.*
Liu. II. *neque vnquam deerunt, qui gratiam melioris partis bono publico velint quæſitam.*

Quoſ-

Fallenda. Quosdam subdolè ad ipsos mitte: qui eadem *velle simulent, quò plus auctoritatis consiliis insit.* Tac. II. Histor.

Verbis demulcenda. Hi fallent. Tu quoque da verba: quoniam *verba apud eos plurimùm valent.* IV Hist.

Τὸν μὲν λύκον ὔ φασὶ τῶν ὤτων κρατεῖν· δῆμον δὲ καὶ πόλιν ἐκ τῶν ὤτων ἄγειν δεῖ μάλιστα: *Lupum aiunt auribus non teneri: at populum & ciuitatem auribus maximè oportet ducere.* Plutarc. Politic.

Ambiguis promissis inducenda. Offer blanda, imò ambiguè promitte. quid refert? facilè mox *irrita facies, quæ per seditionem expresserint.* Tacit. I. Annal.

Ego bonum hunc dolum toto ostio admitto. Falle, falle potiùs, quàm cæde. Quòd si quid hîc maculæ; elui id velim clementiâ & lenitate. Ad te redierunt? ne sæui. *Omnium culpa fuit, paucorum sit pœna.* Ex Tac. Hist. I.

Sed inducta, clementer habenda.

Capita saltē puniuntor. Abundè satis, si *nefariæ seditionis auctores sanguine luant, quod admiserunt.* Liuius XXVIII.

Imò *si vnus alterve, maximè prompti, subuertantur.* Tac. IV. Histor.

-*Quidquid multis peccatur, inultum est.* Lucan. V

Vnde orta culpa est, ibi pœna consistat: Liuius XXXIIX.

Et scito *ad multitudinem, castigationem satis esse.* Ibidem.

Inquisitio tollitor. Sed nec in conscios inquire. Bonâ fide securi omnes sint: & Tiberij exemplo, *quanquam multi sustentasse opibus, iuuisse consiliis dicentur, haud quæres.* Tac. II. Annal.

CAPVT

CAPVT V.

De Tyrannide. quid ea sit, & eius ingenium? mala subiecta oculis: quæsitumque, tollenda ea an toleranda?

TERTIA inter Ciuilis belli caussas, Tyrannis. Quid ea est? VIOLENTVM VNIVS IMPERIVM, PRAETER MORES ET LEGES. Aio violentum. quia in communi omnium odio, necessariò Tyrannus decurrit ad hoc asylum. *Definitio Tyrannidis.* *Vis ei adhaeret:*

Senec. Herc. Fur. *Quod ciuibus tenere te inuitis scias,*
Strictus tuetur ensis.

Præter alia, hoc inter Regem Tyrannumque discrimen est: *quòd alter arma habet, quibus in munimentum pacis vtitur; alter vt magno timore magna odia compescat.* Sen. I. De Clemen. *Et terror.*

Aio etiam, Præter mores aut leges. Nam apud Tyrannos *Sine lege est:*

Senec. Herc. Fur. *Ius est in armis, opprimit leges timor.*

Tacit. Agric. *Auferre, trucidare, rapere, falsis nominibus Imperium; atque vbi solitudinem fecerint, Pacem appellant.*

Specie tamen aliquâ legum, euertunt leges: & habent huic rei Delatores. quod *genus hominum publico exitio repertum, nec pœnis vnquam satis coërcitum, per præmia eliciunt.* Tacit. IV. Ann. *Sine bono vllo iure.*

Ibidem. Atque *vt quis districtior accusator, apud eos* *Amat delatores.*

eos velut sacrosanctus est: leues, ignobiles, pœnis adficiuntur.

Tutur malos. Itaque sub iis *quàm quisque pessimè fecit, tam maximè tutus est.* Sallust.

Tyrannis enim *boni quàm mali suspectiores sunt, sempérque aliena virtus formidolosa est.* Id. Catil.

Odit formidátque bonos, aut illustres. Inde *sinistra erga eminentes interpretatio, nec minus periculum ex magnâ famâ, quàm ex malâ.* Tacit. Agric.

Nobilitas, opes, omissi gestíque honores, pro crimine: & ob virtutes certissimum exitium. 1. Hist.

Etiam doctos. Imò etiam ob Doctrinam. Nam *pellunt Sapientiæ professores, & omnes bonas artes in exsilium agunt.* In Agricol.

Quid ita? *nequid vsquam honesti oculis occurrat.* Ibidem.

Ipsi enim vitiosissimi, *inimicas vitiis artes, non odio magis, quàm reuerentiâ relegant.* Plinius Paneg.

Scriptores & scripta auersatur. Quin metu apud posteros infamiæ, sæuiunt in ipsa Scripta: & *monumenta clarissimorum ingeniorum in foro ac comitio vrunt.* Tacit. Agric.

Frustrà abolet. At non etiam *illo igne abolent vocem populi, & conscientiam generis humani.* Ibidem.

Mihi *socordiam eorum irridere libet, qui præsenti potentiâ freti, credunt exstingui posse etiam sequentis æui memoriam.* IV. Ann.

Deus maior & melior seruat. *Nam contrà, punitis ingeniis gliscit auctoritas. neque aliud externi reges, aut qui eâdem* Ibidem.

dem sæuitiâ vsi sunt, nisi dedecus sibi, atque illis gloriam peperêre.

Hæc facta Tyrannorum: qui Fructus? acerbi. Sunt enim in omnium odio: & *malos Principes detestantur, etiam qui malos faciunt.* *Odiosa omnibus:* Plinius Paneg.

Tac. I I. Hist. In assiduo Metu: & *ad omnes suspiciones pauidi.* *Omnes vicissim metuunt.*

In Agric. Ideò *adimunt per inquisitiones loquendi audiendíque commercium.*

Sen. I. De Clemen. Nec linguas solùm, sed *omnium manus obseruant, & eo quoque tempore quo non captantur, peti se iudicant, nullúmque momentum immune à metu habent.*

Claud. IV. Cõs. Honor.

—— sors ista Tyrannis
Conuenit: inuideant claris, fortésque trucident,
Muniti gladiis viuant, septíque venenis,
Ancipites habeant arces, trepidíque minentur.

Adde cruciatus & tormenta interna. *Conscientiâ suâ premitur:* Nam *si Tyrannorum mentes recludantur; possint aspici laniatus & ictus. quando vt corpora verberibus, ita sæuitiâ, libidine, malis consultis animus dilaceretur.* Tac. VI. Annal.

Et

Silius XIII.

Quàm vellent numquam sceptris fulsisse superbis!

Tac. VI. Annal. *Adeò facinora atque flagitia sua ipsis quoque in supplicium vertunt.*

Denique quis exitus? deiectio, aut cæ-

Infortunium inuenit. des. Nam *reges consenescunt, liberísque ac nepotibus tradunt regna: Tyrannorum exsecrabilis ac breuis potestas est.* *Sen. 1. De Clemen.*

Nam rarò diuturni tyranni. Thales interrogatus, τί δύσκολον εἴη τεθεαμένος; Γέροντα, ἔφη, τύραννον: *Quid difficile vidisset? Tyrannum, inquit, senem.* *Laërt. in eius vita.*

Rarò incruenti. Nec poëta noster vanus:

Ad generum Cereris, sine cæde & vulnere, pauci
Descendunt reges, & siccâ morte tyranni. *Iuuenal. Sat. x.*

De Remedio. Immanem belluam hanc vides. sed quod in eam remedium? duplex: Auferre, aut Ferre. Illud, erectioris spiritus est; cui videtur *moriendum potiùs, quàm vultus aspiciendus tyranni.* *Tollere quidam volunt.* *Cic. 1. De offi.*

Cum applausu vulgarii. Nec ego reprimo, cùm sciam *Græcos homines deorum honores tribuisse iis, qui tyrannos necauerunt.* *Id. pro Milone.*

Audio etiam illum Tragicum:

— Victima haud vlla amplior,
Potest, magísve opima mactari Ioui,
Quàm rex iniquus. *Senec. Herc. Fur.*

Sed toleuandi sæpius videntur. Sed tamen hoc alterum magis è Sapientiæ normâ censeo, & sæpius è publico vsu. Quisquis es inter Subditos, si me audis, *scutum tibi magis quàm gladium* sume: *Ex Liu. III.*

Quia deus immisit. Hoc inquam Tolerantiæ scutum. Primùm, nóne à Deo reges sunt? ergo anceps, *cæde se qualiscumque Principis cruentare.* *Tac. xv. Annal.*

Phœ-

Phœbus ille vatum dixit:

-- δεινὸν δὲ γένος βασιλήϊον ἐστὶ

Κτείνειν: *Nec temerè sanguis regius violandus.*

Homer. Odyss. *— res est grauis occidisse*

Regalem stirpem.

Nimis verè. Res grauis, imò plerumque & infelix: si tamen exemplis credimus omnis æui. Ecce priuatim, vindicta statim sequitur: & facinoris eius *vltor est, quisquis successit.* *Priuatim rarò id benè cessit.* Tacit. I. Hist.

Ibidem. *Traditâ scilicet Principibus more, munimentum ad præsens, in posterum vltione.*

Nam vel exempli caussâ,

Sen. Oed. *Regi tuenda maximè regum est salus.*

At publicè, quid nisi clades? & rarò ea *moles conuelli, sine conuellentium exitio potest.* *Publicè minus.* Tac. IV. Histor.

Factiones ex eo, discidia, & bella intestina. Atqui ego cum Fauonio assero, χεῖρον εἶναι μοναρχίας παρανόμου πόλεμον ἐμφύλιον: *Peius deteriúsque esse tyrannide siue iniusto imperio, bellum Ciuile.* *Semper q. ea caussa cladium.* Plut. in Bruto.

Quidni ergo laudabilius, nostrum Ferre? *meminisse temporum, quibus nati sumus. & bonos Principes voto expetere, qualescumque tolerare?* *Tolerare melius.* Tac. IV. Histor.

Ibid. A deo enim ista & ab alto. & *quomodo sterilitatem, aut nimios imbres, & cetera naturæ mala; sic luxum & auaritiam dominantium tolerare* debemus. *Vt cælestia omnia mala.*

Plaut. *Indigna, digna habenda sunt, rex quæ facit.* *Nā suba ditorū est, parère.*

Quid calcitras? *Principi summum rerum iudicium dij dederunt, subditis obsequij gloria relicta est.* Tac. I. Annal.

Regũ qua ferre, nocet. *Nihil tam exasperat feruorem vulneris, quàm ferendi impatientia.* Egesip. lib. II. cap. IX.

In ipsis agrestibus feris, artißima vincula, si se excitent, imprimuntur; si quiescant, relaxantur. Ibidem.

Modestia reges mitigat: Sed & in teipso vide, nequa durioris imperij culpa. Nam vt verè Magnus ille regum dixit: *Regum ducúmque clementia non in ipsorum modò, sed in illorum qui pârent ingeniis sita est.* Alexd. apud Curt. lib. IIX.

Obsequio mitigantur imperia. Ibidem.

Interrogatus quispiam, *quid ita Sparta floreret? quiáne reges rectè imperare scirent? Imò, inquit, quia ciues parêre.* Theopompo tribuit Plutarc.

Contumacia exasperat. O benè! & tu tibi sume. Nam sæpe retractas, & *contumaciâ atque inani iactatione famam fatúmque prouocas.* Tacit. Agric.

Et prælatio nimia libertatis. Plenam meramque libertatem spiras, nescius, *quomodo peßimus Principibus sine modo dominationem; ita quamuis optimis modum libertatis placere:* IV. Hist.

Et necessariò *contumaciâ inferiorum, lenitatem imperitantis deminui.* XVI. Annal.

Monita subditis: Pone hos animos: & *compesce ardorem, peritus obsequi, eruditúsque vtilia honestis miscere.* In Agricol.

Ne *contumaciam cum pernicie, quàm obsequium cum securitate malis.* IV. Hist.

Assiduè

Assiduè cogita: *quanto libertate discordi seruientibus sit vtilius, vnum esse cui seruiant.*

Mali sæpe Principes, fateor & doleo: sed calumniando peiores etiam facimus. Ita ingenium vulgo. audent passim & gaudent *Qui preni ad qi ere- la aut calumniae.*

Statius Theb. *—humili læsisse veneno*
Summa; nec impositos vnquam ceruice volenti
Ferre duces.

Thuc. I. Atque, vt ille ait, τὸ παρὸν ἀεὶ βαρὺ τοῖς ὑπηκόοις: *Præsens imperium subditis semper graue.*

Tac. IV. Histor. Quid si aliud? idem. Nam *vitia erunt, donec homines: sed nec hæc continua, & interuentu meliorum pensantur.* *Ferant præsentia, spe meliorum.*

XII. Annal. Concludo igitur, *Ferenda regum ingenia, neque vsui crebras mutationes.*

CAPVT VI.

Quæstiuncula per occasionem inserta, An misceat se bellis Ciuilibus vir bonus? vtrimque ea agitata: & cum discrimine aliquo personarum definita.

HÆc initia & hæ Caussæ sunt belli Ciuilis. Modus Gerendi sequebatur: sed iustè negaui de eo me dicturũ. Illud saltem hoc loco lubet quærere, Quî gerat se in bello Ciuili vir bonus? quiescat, an abeat in partes? Quietem Ratio & Exempla suadere videntur. Ratio: quia *arma ciuilia* *Vir bonus an ciuili bello interfit? Non debere videtur.*

Tacit. I. Annal.

Quia ipsum malum. *neque parari, neque haberi possunt, per bonas artes.*

Quia finis in eo malus: Atque etiam finis in iis plerumque improbus: & duces *bonum publicum simulantes, pro suâ quisque potentiâ certant.* Sallust. Iug.

His ciuilibus armis, ait Sallustius, *dicta alia, sed certatum vtrimq; de dominatione est.* Id. Orat. Macri. trib. pl.

Quid ergo *viro bono & quieto, & bono ciui magis conuenit, quàm abesse à ciuilibus controuersiis?* Cæsar inter Ep. ad Att. x. epist. VII.

Quia crudeliter geritur. Adde, quòd sæuitia quædam & feritas annexa his bellis: à quâ sanè immensùm abhorret vir bonus. Cicero hoc aspectu clamat: *Melioris mediusfidius ciuis & viri puto, quouis supplicio affici, quàm illi crudelitati non solùm præesse, verumetiam interesse.* Ad Att. IX. epist. IV.

Et viri magni abhorruerũt. Iam Exempla si quæruntur, illustria sunt. *Aiunt gloriari solitum Q. Hortensium, quòd numquam Ciuili bello interfuisset.* Id. Ad. Famil. II ep. XVI.

Asinij etiam *Pollionis factum ac dictum memorabile. Nam rogante Cæsare, vt secum ad bellum proficisceretur Actiacum: Ego, inquit, discrimine vestro me subtraham, & ero præda victoris.* Vell. II.

Contrà, Debere videtur. Et plura reperies. Tamen altrinsecus, Ratio pariter & Exempla. Ratio hæc. Vbi Est enim boni, bonos sequi: dissidium, cur vir bonus seiungat se à suis? imò *vt bos armenta; sic ipse bonos viros, aut eos quicumque dicentur boni, sequatur.* Cic. ad Att. VII. ep. VII.

Et Solon lege ita censet. Sapiens ille Solon lege etiam Medios istos quietosque submouit. *In casu*, inquit,

ciuilis

Agellius Noct. Att. lib. II. cap. XII. *ciuilis discordiæ, qui non alterutrâ parte sese adiunxerit, sed solitarius separatúsque à communi malo ciuitatis secesserit; is domo, patriâ, fortunísque omnibus careto, exsul extorrísque esto.*

Sen. I. De Trãquil. Quid Romanus ille *Cato virtutum viua imago,* Fecerunt item viri magni.

II. De Tranq. *Certius sapientis exemplar, quàm Hercules aut Vlixes,*

Nónne non comitem solùm Ciuilibus armis se præbuit, sed ducem? constat. Ergo Cic. ad Att. IIX. epist. I. & vir bonus idem faciet. &*quemcunque sors tulerit casum, subibit potiùs cum iis qui dicentur esse boni, quàm videatur à bonis dissentire.*

Conflictum sententiarum vides: nos quid volumus? pacem. Vtramque sententiam probam esse dicimus, sed cum discrimine quodam personarum. Clarus quispiam aut illustris est? Id. pro Sextio. *versari in republicâ, atque in eâ excellentiùs se gerere studuit?* Nos discriminamus. Illustres & actuosos interesse volumus:

Posterior ei sententia tenenda: & faciendum Id. Ad Att. VII. ep. VII. *quod pecudes, quæ dispulsæ, sui generis sequuntur gregem.*

Quis color aut ratio, cùm tranquillis rebus ad clauum sederis, vt deseras abiiciasque eum, turbatis? non potes. Huic generi Id. pro Sextio. hominum, scimus *dignitati esse seruiendum, reipub. consulendum, officij rationem in omni vitâ esse ducendam.*

Id. Ad Fam. IV. ep. VII. Misce te & iunge: sed cum hac lege, vt appareat *Sapientem & bonum ciuem ini-* Sed modeste.

 tia

tia belli ciuilis inuitum suscipere, extrema non libenter persequi.

Minus claros & quietos, quiescere: Consilia tua si ad pacem confers, si in ipso æstu belli, iræ ac victoriæ moderaris: ô virum, ô ciuem! At parte alterâ, latet aliquis? & est ex eo genere qui *missos fecerunt honores, nec rempublicam attingunt?* Id. pro Sextio.

Hic, me iudice, nec Ciuile quidem bellum attingat. Cur nunc se det in turbidum illud mare, qui tranquillum non tentauit? Ille verò *neque tutius, neque honestius reperiet quidquam, quàm ab omni contentione abesse.* Cæs. in iis Ad Att. x. ep. VII.

Eligat censeo aliquod opidum vacuum à bello, dum hæc decernuntur: Cælius ad Cic. lib x. ad Attic.

Affectu tamen à bonis stare. Sed cum eâ item lege, vt *ne propensior ad turpem caussam videatur.* Cic. Ad Att. VII. ep. XXV.

Attici insigne exemplum, nobis imitandum: Animo saltem quis patriam non iuuet? Cape exemplum ab ipsâ Modestiæ & Prudentiæ prole, Tito Attico. qui *ita in rep. est versatus, vt semper optimatium partium & esset, & existimaretur: neque tamen se Ciuilibus fluctibus committeret. quòd eos non magis in suâ potestate existimabat esse, qui se his dedissent, quàm qui maritimis iactarentur.* Nepos in eius vitâ.

Cæsaris moderatio, Principibus imitanda. Vir optime salue, & probande magno illi Cæsari: qui *denuntiante Pompeio, pro hostibus se habiturum qui reipubl. defuissent: ipse Medios & neutrius partis, suorum sibi numero futuros pronunciauit.* Sueton. Iul. cap. LXXV.

Hoc nostrum Arbitrium est in re litigiosâ.

Cic. in iis ad Att. lix. epist. xv. giosâ. in quo *facilè intellego, pugnandi cupidis hominibus me non satisfacere.*

Sed iidem illi vitam meam cogitent: Idē pro Marcel. sciantque *consilia nostra pacis & togæ socia, non belli atque armorum esse.*

CAPVT VII.

De Finiendo Ciuili bello. & Operis mei finis.

SED seriò iam exsulto. & vt nautæ
—quando ex alto procul
Plaut. Menæc. *Terram conspiciunt,*
ex animo lætantur: sic ego, qui terram non aspicio, sed tango. Breue saltem spatium interest, de Ciuili bello Finiendo: quod vnâ nec mutatâ velificatione decurram. Finitur Ciuilis discordia dupliciter, Pactione aut Victoriâ. Illam eligo. & omnino melius *Sapientiâ id potiùs exstingui, quàm armis & ferro rem in discrimen adducere.* Cicer. Phil. v. *Duplex ratio finiendi ciuilis motus.* *Pactio melior.*

Id. Phil. ii. *Mihi omnis pax cum ciuibus bello Ciuili vtilior videtur.*

Etiam temporaria & parum firma. Nónne diuulsi animi intereà coalescunt? Errant, qui exacta hîc omnia volunt & ad liquidum perducta. Acutè simul & verè Curtius: *Nec fallebat Antipatrum dissentire ab animis gratulantium vultus, sed bellum finire cupienti opus erat decipi.* *Dies & Tempus, semper pro regib.* Lib. vi.

Liuius xxi. Rex prudens sæpe *moram magis quàm bellum metuet.* *Diuturnũ bellum iis noxium.*

Tamen plerisque placere video Finiendi modum alterum: qui *veram volunt & sine exceptione Victoriam.* Flor. III. ca. XIIX.

Victoria plena vix hic condocetis Quæ splendida sæpiùs, quàm salutaris: nisi magnâ quadam prudentiâ moderaris. Nam *ex victoriâ cùm multa mala, tum certè tyrannis exsistit.* Cic ad Att. VII. epist. V.

Nisi consilio valdè regitur. Tu caue, & callidum Mucianum hîc audi: *Initia bellorum ciuilium fortunæ permittenda, Victoriam consiliis & ratione perfici.* Tac. III. Histor.

Auctores motuum tollendi: Illa adhibe, & inprimis semina motuum tolle. Capita specie honoris aut muneris ablega, vt *noua cupientibus auferatur dux & auctor.* XVI. Annal.

Instrumenta remouenda. Ipsos milites remoue. quos *spargi per prouincias, & Externo bello illigari, pars consilij pacisque sit.* III. Hist.

Sæpe *bellum externum* firmam *concordiam peperit.* V. Hist.

Leniter cum aliis agendum. Sed ante omnia Clementiæ vestigiis tu adhære. neque audies *importunissima genera hominum*, qui *tot miserorum ciuium sanguine satiari nequiuerunt.* Sallust. ad Cæs.

Non audiēda sanguinaria hirudines. *Qui te ad crudeles pœnas, aut acerba iudicia inuocant.* Indid.

Scilicet vt ipsi *trahant, rapiant, & tanquam vrbe captâ, libidine ac licentiâ suâ pro legibus vtantur.* Indid.

Salutare consilium. Non, non: Brutus tibi doctor melior.

cuius

Cic. ad Brut. ep. 11. cuius saluberrimum effatum, *Acriùs prohibenda esse bella Ciuilia, quàm in superatos iracundiam exercendam.*

Idē pro Marcel. *Iudica à plerisque ignoratione potiùs, & falso atque inani metu, quàm cupiditate aut crudelitate ciuile bellum esse susceptum.*

Ita res tuas augebis, ita famam. & effi-
Sallust. ad Cæs. cies *vt nec inimici quidem queri quidquam audeant, nisi de magnitudine tuâ.*

Sen. 1. De Clemen. *Nullum ornamentum Principis fastigio dignius pulchriúsque est, quàm illa corona* OB CIVES SERVATOS. Decus Regum, clementia.

Sallust. ad Cæs. SED ego hactenus, ô Princeps, *quæ mihi vtilissima factu visa sunt, quæque tibi vsui fore credidi, quàm paucissimis potui, perscripsi.* CONCLVSIO.

Vell. 11. Nunc *voto finiendum volumen est.*

Tacit. IV. Ann. *Et socios, ciues, ac Deum ipsum precor. hunc, vt tibi ad finem vsque vitæ, quietam &* INTELLEGENTEM HVMANI DIVINIQVE IVRIS MENTEM *duit: illos, vt quandocumque concesseris,* CVM LAVDE ET BONIS RECORDATIONIBVS, *facta atque famam nominis tui prosequantur.* Et pro Principe votum.

ANNVE O REX REGVM.

APPROBATIO.

POLITICORVM IVSTI LIPSII *libros, ab auctore ipso probè recognitos, vnà cum Notis, prælo dignos censeo. Louanij* XII. *Calendas Octobres,* M. D. XCIII.

Henricus Cuyckius D. Petri Louanij Decanus, Academiæ Cancellarius, & Pontificius ac Regius librorum Censor.

RVDOLPHVS SECVNDVS diuinâ fauente clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wurtembergæ, &c. Comes Tirolis, &c. Nostro & Sacri Imperij fideli dilecto IVSTO LIPSIO gratiam nostram Cæsaream. Postquam inter alia, quæ DEVS immortalis hominibus liberali manu dedit dona, illustria inprimis illa & quasi diuina sunt, quæ in literis liberalibusque disciplinis consistunt, quibus scilicet homines non tantùm ab animalibus ceteris rationis expertibus, sed à rudi etiam & imperito hominum vulgo ita distinguuntur, vt tanquam Dij quidam splendescere in terris videantur: rem sanè præclaram seque dignam illi præstant, qui diligentem iis ipsis in literis ac disciplinis operam ponunt, præclarissimam verò & Reipub. vtilissimam, qui eas ita excolunt, vt aliorum menti docendo, scribendo lumina præferant, eosque ex ignorantiæ tenebris quasi manu educant. Quos excitare, quos amare atque animare ad dignitatis nostræ munus, ad quod Diuino vocati beneficio, concessuque sumus, inprimis pertinere existimamus. Cùm itaque ab iis, quorum nobis spectata fides, quique iudicare de Literis possint, acceperimus, insignes te animi ingenijque tui dotes tibi à natura insitas à primis temporibus ætatis tuæ ita literarum ac disciplinarum studiis excoluisse atque exornasse, vt olim iuuenilibus adhuc annis præclara florescentis minimeque vulgaris eruditionis specimina præbueris, dum obscura in antiquis scriptoribus loca, quæ quædā tanquam lustra erant, illustrasti, quæque in iis iniuria temporum deprauata & corrupta fuerunt, restituisti, dum vetusta Latinę antiquitatis rudera in nouam subinde structuram singulari artificio eleganter conuertisti: ad exquisitam adeò & raram doctrinam, quæ magnam de te apud doctos quosque viros opinionem excitarit, peruenisse, eamque variis abs te libris acri & graui cum iudicio scriptis atque in lucem editis ostendisse, vt in eo quod tam feliciter tractes scriptionis genere paucos tibi pares hodie reperire sit iam verò matura te ætate virum, viro magis magisque digna & viris doctis grata ac Reipub. vtilia scribere, quæque à primis illis Romanis olim auctoribus scripta fuerunt, à mendis purgare, & lectissimos quosque ex Musarum hortis, in quibus assiduè verseris, flores colligere concinnare, quibus Lectores mirificè recrees, & eorum pectus ad prudentiam, probitatemque informes: haud quaquam prætermittere voluimus, quin Reipub. ad quam hæc abs te ornamenta conferuntur, causa, Cæsareo te nostro elogio decorandum, & quamuis per te satis ipse animatus sis, animandum magis patrocinioque nostro defendendum pro benigna nostra in te suscipiremus voluntate. Quoniam verò lucubrationibus atque operibus tuis in lucē edendis, peculiarem te eligere velle Typographum, accepimus, Diplomate hoc nostro priuilegioque te & Typographum tuum aduersus quorumcunque fraudem, qui lucri causa, quod fieri solet, eadem excudere aut typis imitari fortè velint, munitos cupimus. Quamobrem pro auctoritate

nostra

nostra Cæsarea decernimus, statuimus, vetamusque, ne quis Typographorum, Bibliopolarum, aut aliorum, qui librariam negotiationem exercent, eos libros, quos tu editurus es, quocunque modo, charactere, aut forma, siue integros, siue aliquam eorum partem typis imitari, edere, excudere, aut venundare intra sacri Romani Imperij, Regnorumque ac Dominiorum nostrorum hæreditariorum fines triginta annis proximis à primo editionis die computandis, absque tuo tuorumve heredum consensu audeat: Hac autē lege addita, vti tria vt minimum cuiusque libri exemplaria, quēadmodum moris est, ad Imperialem nostram Cancellariam mittantur. Si quis verò edictum hoc nostrum transgredi, violare, aut contemnere deprehensus fuerit, eum non solùm eiusmodi libris, tibi, hæredibúsue tuis, auxilio Magistratus, vbicumque reperti fuerint, vendicandis, priuari, sed triginta etiam Marcharum auri puri mulcta, cuius semissis quidem Fisci nostri Procuratori, fraudis vindici; alter verò semissis, tibi hæredibusve tuis pendatur, puniri volumus. Mandantes vniuersis & singulis nostris & sacri Romani Imperij subditis & fidelibus dilectis, tam Ecclesiasticis quàm Politicis, cuiuscumque status, gradus aut ordinis extiterint, præsertim verò iis, qui in Magistratu constituti, vel suo vel superiorum suorum loco aut nomine, ius dicunt, iustitiámue exercent, ne quemquam hoc Priuilegium nostrum impunè violare, spernere aut negligere patiantur: Sed, si quos contumaces compererint, constituta à nobis mulcta, eos puniri & quibuscunque modis coërceri curent, ni & ipsimet grauissimam nostram in se conuertere indignationem velint. Id quod hoc Diplomate, manu nostra subscripto, & Cæsarei nostri sigilli impressione munito, confirmamus. Datum in arce nostra Regia Pragæ, die prima mensis Augusti. Anno Domini Millesimo, Quingentesimo Nonagesimo secundo. Regnorum nostrorum Romani decimo septimo, Hungarici vigesimo, & Bohemici itidem decimo septimo.

Subsig.

RVDOLPHVS.

Iacobus Curtius à Senfftenavv.

Ad mandatum sacræ Cæsareæ M^{tis} proprium.

Io. Baruitius.

Additum sigillum Cæs. M^{tis} in cerâ rubrâ.

Tibi IOANNES MORETE, ***pro amicitiâ quæ mihi cum Plantino (heu, quondam meo) & Plantinianis est ac fuit, tibi, inquam, permitto, vti hos*** POLITICORVM ***libros, quos postremò recensui; & in eos*** NOTAS, ***quas auxi & innouaui, typis tuis excudas ac diuulges. Nequis alibi alius præter te, cupio siue iubeo, ex lege quam magnus Cæsar dixit.***

Iustus Lipsius.

SVMMA PRIVILEGII REGII.

REGIAE Maiestatis Priuilegio cautum est, Ne quis *Iusti Lipsi Politicorum siue Ciuilis Doctrinæ libros sex, ab ipso Auctore iam recognitos, vnà cum Notis auctis & innouatis*, citra voluntatem Ioannis Moreti Typographi Antuerpiensis, intra octennium vllo modo imprimat, vel alibi impressos importet, distrahat, venalésue habeat per omnes eius ditionis fines; qui secus faxit, confiscatione librorum, & graui pœna mulctabitur: vt latiùs patet in litteris datis Bruxellæ, x v. Ianuarij, M. D. XCV.

Signat.

I. de Buschere.
&
S. de Grimaldi.

IVSTI LIPSI

AD LIBROS

POLITICORVM NOTÆ,

ET

DE VNA RELIGIONE LIBER.

Aucta omnia & innouata.

ANTVERPIÆ,
Ex OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Viduam, & Ioannem Moretum.
M. D. XCVI.
Cum Priuilegiis Cæsareo & Regio.

REVERENDO ET AMPLISSIMO

PRÆSVLI

IOHANNI SARACENO ABBATI VEDASTINO, ET A CONSILIIS STATVS BELGICI.

NOTAS quas vides, & adiunctum *De vna religione* librum, aucta hæc variè aut innouata, tibi datum dicatumq; imus, Ampliſſime Præſul: atque intimo meo voto, vtinam maius aliquod aut ſpecioſius munus! Certè merebaris, & impensè ego volebam. ſed quid eſt? aliud præ manu nunc non erat, & differre diutiùs profeſſionem huius æris alieni, pudor meus & ingenuus animus recuſabant. Tu ille es, cuius beneficia à quadriennio iam in me ſumma. qui aduenientem in amicitiam tuam admiſiſti, aut potiùs aduocaſti; fontem benignitatis tuæ vltrò reſeraſti, & verè fontem: ita largiter & perenniter in me fluxit. Nec in me tantùm. publica & teſtata beneficia tua

ſunt in omnes, quibus commendatio aut inſigne aliquod eſt Religionis, Virtutis aut Doctrinæ. Enimuerò ſacra ſi intuear, quis magis ea defendit, ornauit, ampliauit? Aræ & templa vetera inſtaurata, aut noua inſtituta, tui operis ſunt; tui, religioſorum cætus correcti, aucti, propagati; & vno verbo, omnes pietatis veræ, id eſt antiquę, myſtę aut cultores, te habent decus, ſubſidium, portum. Quid aliæ virtutes? ſimile. & cùm nullâ in re minus ratio conſtare tibi videatur quàm in donando, mirâ prudẽtiâ domeſticâ tuâ aut parcimoniâ fit, vt ſuperſit ſemper quod dones. Nec iſta in gratiam aut gloriam. Deo ſoli & vſibus humanis imputas: & fructum beneficij vnum cenſes, feciſſe. Vt ſtellæ in cælo lucent, hoc tantùm vt luceant: ſic tu naturâ & inclinatione beneficus, ſine aliâ affectatione aut aſpectu. O rarũ mirumque virum! & in litteris magis hoc lubet diffundere, id eſt, in re noſtrâ. Quis earum titulum in Belgicâ ſibi inſcripſit, & te Patronum non aſſcripſit? rarus: cùm etiam eos qui colorem & ſpeciem earum habent, iuues. De Nicolao Quinto, egregio inter Pontifices, fama tenuit, cùm ſermo aliquando eſſet, de Muſicis litteratiſ-

que

que viris, & diceret quiſpiam, Poëtas aliquot bonos Romæ eſſe. *Non credo*, illum ſubieciſſe: *cur enim ad me non veniant, qui etiam malis pateo?* Magni ſed & candidi animi vox. quâ ſignificabat, non compotes ſolùm optimarum artium, ſed & candidatos à ſe diligi: & in iis demerendis munerandisque decipi ſe, etſi non deceptum. Excitabat ſcilicet ita alios: & ad rem magis inuitabat, cùm & ſpem viderent honorarij. Simile in te eſt: & quiſquis nomen hoc litterarum habet, velamenta & infulas, vt ſic dicam, præfert, quibus apud te exoret. Ah vtinam in hac & aliâ virtute tibi ſimiles, qui gradu ſimiles! quorum aliqui (plerique nolo dicere) in illâ altitudine, nil niſi alti ſunt: & vt cupreſſi, cetera ſteriles, præter ſpeciem nihil habent. At verò in te laudanda etiam alia. hoc imprimis, quòd curas tuas à ſingulis ad publica etiam profers: & patriam conſiliis & prudentiâ opportunè iuuas. En tenebras & confuſionem temporum; tempeſtatem in mari, in terrâ; bella pro religione, pro imperio; diſſidia cum veris hoſtibus, cum ciuibus; & omnia ſic turbata aut deſperata, vt pars conſilij cenſeatur, conſiliis non ſe miſcere. Sed tu is obuiam,

nec timens nec diffidens, & in quiete aut ſubductione aliorum, manum ad clauum porrigis: porrigis dico, ſed aduocatus. Ille, ille Rex poſt hominum memoriam Optimus Maximus, bona tua vidit, cùm te vidit: illam dignitatem corporis, eloquium oris, pectoris prudentiam: & ſtatim te in ſanctius illud conſilium, quod rerum Statusque vocant, adſciuit. Quàm iudicio hoc fecerit, iudicia omnium conſentiunt. qui te mirantur, vt Numam aliquem aut Lycurgum, ſacris humanisque rebus, pacis bellique artibus, mixtum & idoneum: & in duplici munere, feliciter & induſtriè omnia, ſic vt in vno alius, obeuntem. Macte his virtutibus magne vir, & aliis, quas ſileo: quia iamnunc grauari te ſcio hos ſermones. in quos nec me dediſſem, niſi quia publicè intereſt, aliquod virtutibus præmium, aut præconium ſaltem eſſe: & ne iis ſit tantùm ex conſcientiâ merces. Tu meum animum, quod pręcipuè volebam, vides. tuum nunc & poſtea, etiam tunc, credo, cùm auulſus ab hoc corpore in æternis illis locis erit. Quęſo vt ita cenſeas, & eius obnoxij addictique teſtes, ac velut obſides, hos libellos capias: ſi per ſe haud magni pretij, operi tamen

men adnexos, cui pretium aliquod Fama adhuc esse voluit, & spero volet. Equidem exemplum in istis dedi, quomodo in Historiis vtiliter versandum sit. nec militis illius rusticuli exemplo, qui in prædâ Persicâ cùm sacculum purpureum margaritis plenum repperisset, ipsas, vt viles calculos, abiecit; illum, colore delectatus, seruauit: ita non externa facta, consilij & prudentiæ velamenta, sed magis reconditas illas doctrinæ & sententiarum gemmas excerpendas. Quòd autem non perfeci vno tenore & protelo totum hoc opus, non mea culpa aut ignauia est: sed valetudo interpellauit, tum & occupatiunculæ, quæ nimis sæpe distrahunt aut diuellunt. Fiet aliâs, si ille volet, qui super nos vult & potest: qui te

AMPLISSIME PRAESVL, Religioni, Patriæ, nobis diu seruet. Louanij, postridie Natalem Dominicum. ∞ .IↃ.XCV.

SVE-

SVETONIVS IN AVGVSTO CAP. LXXXIX.

In euoluendis vtriusque linguæ auctoribus, nihil æquè sectabatur, quàm Præcepta & Exempla, publicè vel priuatim salubria: eáque ad verbum excerpta, vel ad domesticos, vel ad prouinciarum exercituúmque rectores, vel ad vrbis magistratus plerumque mittebat: prout quisque monitione indigeret.

IVSTI

IVSTI LIPSI AD I. LIB. POLITICORVM NOTÆ.

POLITICORVM LIBRI.] *Ita inscripsi, nec perperam. Nam etsi propriè de Principatu agimus, & eius instructio mihi scopus: tamen & librorum prior pars velut commune* πεϱιαύλιον *ad quamque Rempubl. est: & passim præcepta ad omnem Ciuilem vitam.* *De titulo librorum.*

Siue Ciuilis doctrinæ.] *Rectè ita licet vertere: imò* Politicen *ipsam* Ciuilitatem *Apuleius reddidit, de Philosophiâ: & Seneca* Ciuilem *eius* partem *dixit.*

IN CAP. I.

Præloquium.

Veterum monitis, imò & verbis.] *Ita fecimus. Lapides & ligna ab aliis accipio: ædificij tamen exstructio & forma, tota nostra. Architectus ego sum, sed materiam variè vndique côduxi. Nec aranearum sanè textus ideò melior, quia ex se fila gignunt: nec noster vilior, quia ex alienis libamus, vt apes.* PAC. 1. *Forma scriptionis.*

Duos Rectores, Prudentiam & Virtutem.] *Siue duo etiam fulcra: sine quibus laudabilis & firma Respublica nulla vnquam fuit, nulla erit. Tetigerunt vtrumque alij: sed si neminem distinctè aut plenè præceptis id amplexum dixerim, liberá magis vox erit quàm superba.* *Fulcra bina Reip.*

IN CAP. II.

De Deo.

RECTVS de deo sensus, in deum cultus.] *Ita pietatem definimus. & hæc duo sanè* PAC. 2. *Pietatis duo membra.*

præcipua eius munera siue partes, Nosse supremum illud numen, & Venerari. Lactantius: Omnis sapientia hominis in hoc vno est, vt Deum cognoscat & colat. Lib. III. Instit. cap. XXX. *A Sensu tamen veniendum est ad cultum. Idem*: Sapientia præcedit, Religio sequitur: quia prius est Deũ scire, consequens colere. Lib. IV. cap. IV.

PAG 3. *De proprium nomen ignoramus.* Ita appello Summum illud.] *Heu miseriam! adeò à cognitione Summi illius remoti sumus, vt ignoremus & nomen. Ipse increpat*: Cur quæris nomen meum, quod est Mirabile? Lib. Iudicum, cap. XIII. *Et Damascenus*: τὸ θεῖον ἀκατάληπτον πάντως καὶ ἀνώνυμον ἐστί: Comprehendi omnino Diuinum illud non potest, neque nominari. I. De Fide, cap. XIII. *Etsi nos tamen nomina ab antiquo habemus, & quod miremur, pleræque gentes quadrilitera. Sed cum* *Quod ei conuenientissimum?* *eodem Damasceno sentio, nullum nomen aptius Deo tribui, τοῦ ὄντος. Caussa.* ὅλον γὰρ ἐν ἑαυτῷ συλλαβὼν ἔχει τὸ εἶναι, οἷόν τι πέλαγος οὐσίας ἄπειρον καὶ ἀόριστον: Vniuersum enim illud Esse complectens in se ipse habet, quasi mare quoddam infinitum & immensum. *Deus est, qui est, & quod est.* *Pulcherrimè Hermes*: Ἐστιν αὐτὸς καὶ τὰ ὄντα, καὶ τὰ μὴ ὄντα. Pœmād. cap. V. Ipse est, & quæ sunt, & quæ non sunt. *Quo sensu? addit.* τὰ μὲν γὰρ ὄντα ἐφανέρωσε, τὰ δὲ μὴ ὄντα ἔχει ἐν ἑαυτῷ: Nam & quæ sunt, aperuit; & quæ non sunt, habet in seipse. *Ille scilicet est (Aegyptiorum templis ritè inscriptum)* τὸ γεγονὸς, καὶ ὄν, καὶ ἐσόμενον: quod fuit, quod est, quod erit. *Ille, vt Apostolus ait*, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Ad Roman. XI. *Hæc talia nec* *Demissio animi his tuta.* *impiè nec inscitè dici possunt: sed quanto augustior & Deo dignior illa confessio!* Ἀνεκλάλητος, ἄρρητος, σιωπῇ φωνούμενος: ineffabilis, non dicendus, silentio exprimendus. Hermes Pœmād. cap. I.

Mentem solutam quamdam.] *Mentem, sed* Pœmād. cap. V. *Deus mente purior.* *mente subtiliorem. Hermes ille verè Termaximus in his diuinis*: Ὕλης μὲν τὸ λεπτομερέστερον, ἀήρ. ἀέρος δὲ, ψυχή. ψυχῆς δὲ, νοῦς. νοῦ δὲ, ὁ θεός. Materiâ subtilior, aër. aëre, anima. animâ, mens. mente, ipse deus.

Prædi-

Præditam motu sempiterno.] *Rectè accipe:* PAG. 3. *Quo sensu, deus immotus?*
11. De Cælo, c. III. *pro vitâ & actione sempiternâ. Aristoteles explicabit:* Θεοῦ δὲ ἐνέργεια, ἀθανασία. τοῦτο δέ ἐστι ζωὴ ἀΐδιος, ὥστε ἀνάγκη τῷ θεῷ κίνησιν ἀΐδιον ὑπάρχειν. Dei actio, immortalitas. hoc autem est perpetua vita: vt necessum sit Diuinitati motum perpetuum inesse. *Viuit perpetuo.*
Nam de alio motu, sanè falsum. Ille omnia mouet, immobilis: omnia quatit inconcussus. *Mouet, nō mouetur.*
Pœmād. cap. 11. Hermes: πᾶν δὲ τὸ κινούμενον οὐκ ἐν κινουμένῳ κινεῖται, ἀλλ' ἐν ἑστῶτι. καὶ τὸ κινοῦν δὲ ἕστηκεν: Omne motum non in moto mouetur, sed in quiescente. & id quod mouet, quiescit.

De deo etiam vera dicere, periculosum.] *Qui enim scis, an dicas vera? Circumludis infinitum & æternum illud, tu pusille, tu mortalis. Atque hoc sensu, istud verum. Aliâs, non nego quin de deo liberè & verè dicamus, quæ de se ipse. id est, quæ in sacris mysticisque libris referantur.* *Parcè de deo dicendum:* *Nec nisi in Sacris tradita.*

Qui meliùs scitur, nesciendo.] *Hoc quoque pari cautione & sensu. Curiosos tantùm excludimus: quoniam, vt ait Basilius,* τῆς ψυχῆς νόσημά ἐστι, τὸ κακῶς καὶ περιέργως ζητεῖν περὶ θεοῦ: Animi morbus est, malè & superfluè de deo quærere. *Quid autem quæramus? Cæli aut sideris vnius naturam plenè nondum cepimus: & volumus cæli siderúmque auctorem? Vani, Vani! Poëtam audiamus:* *Vitium animi, in illum inquirere.* *Et inquisitio ea vana.*

Philetas. Θεὸν νόμιζε, καὶ σέβου, ζήτει δὲ μή.
Πλεῖον γὰρ οὐδὲν ἄλλο τοῦ ζητεῖν ἔχεις.
Deum esse crede, & colito, sed nō quærito.
Nam nil habebis aliud hîc, quàm quærere.

Laërt. in eius vitâ. *Sed & Bias olim monuit:* περὶ θεῶν λέγε, ὡς εἰσί: De diis hoc tantùm dic, esse. *Pius noster scriptor magis piè:*
Hilar. De Trin. Deus religione intellegendus est, pietate profitendus est, sensu verò persequendus non est, sed adorandus. *Venerare, non rimare.*

Effectus tamen eius.] *Omnino dei opera & effectus noscenda, si vis ipsum.* *Deus in effectis, & ab iis, noscendus.*
Cap. 11. Νοῦς ὁρᾶται ἐν τῷ νοεῖν, ὁ

θεὸς ἐν τῷ ποιεῖν, ait Hermes. Vt ſolem deficientem non directò, ſed in aquis intuemur: ſic deum in operibus.

Affectus nullus in Deo.

Affectus (ſi ita appellare fas.] *Meritò dubito, imò non dubito. Nam reuera affectiones nullæ in perfectâ illâ ſimpliciq; naturâ, ſed puræ res ipſæ. Damaſcenus:* ποιότητος τὸ θεῖον ἐλεύθερον: Qualitatis Deus expers. *Itaque propriè non ille Sapiens, Bonus, Iuſtus: ſed Sapientia, Bonitas, Iuſtitia. Hilarius:* Quidquid in deo eſt, deus eſt: totum quod in eo eſt, vnum eſt. *Et Auguſtinus:* Quidquid ibi intellegi poteſt, ſubſtantia eſt. *Nec Plato ignorauit:* Αὐτὸ τὸ ἴσον, αὐτὸ τὸ καλὸν, αὐτὸ ἕκαστον, ὃ ἔστι τὸ ὄν: Ipſum æquale, ipſum pulchrum, ipſum ſingulum, quod eſt id quod eſt.

De Fide. — De Trin. — In Phædone. — Totus, Subſtantia eſt.

PAG. 4. Intereſt animis & mediis cogitationibus interuenit.] *Altè hoc imprimite mortales, vix peccatis. Heſiodus:*

Πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμὸς καὶ πάντα νοήσας.

In tenebris Deus.

Et Epictetus planè diuinitus: Ὅταν κλείσητε τὰς θύρας, καὶ σκότος ἔνδον ποιήσητε, μέμνησθε μηδέποτε λέγειν, ὅτι μόνοι ἐστέ. οὐ γὰρ ἐστέ. ἀλλ' ὁ θεὸς ἔνδον ἐστί, καὶ ὁ ὑμέτερος δαίμων ἐστί. καὶ τίς τούτοις χρεία φωτός, εἰς τὸ βλέπειν τί ποιεῖτε; Cùm ianuas adduxeritis, & tenebras intus feceritis, ne vnquam in mentem veniat dicere, quòd ſoli eſtis. non enim eſtis. ſed Deus intùs eſt, & Genius veſter intùs eſt. Quid autem opus iis lumine, vt videant quæ agatis?

In Diſſertat. ab Arriano digeſtis, lib. I. cap. XIV.

IN CAP. III.
De Religione.

PAG. 5. OMNIA proſpera colentibus deos, aduerſa ſpernentibus.] *Seriò cogitare debet Princeps. Religio neglecta aut prolapſa, traxit ſemper remp. ſecum, & trahet. Vates ille haud vanus:*

Cum religione Resp. floret, aut cadit.

Di multa neglecti dederunt
Heſperiæ mala luctuoſæ. Horat.

Et Lactantius adſerit, Ideò mala omnia rebus humanis cottidie ingrauaſcere, quia Deus mundi huius

Lib. V. Inſtit. c. VIII.

huius effector & gubernator derelictus est: quia. susceptæ sunt, contrà quàm fas est, impiæ religiones.

In quam naturæ vitio nos proni.] *Adeò verum est, vt in alia vitia duci videamur, in hoc rapi. Plutarchus haud iniuriâ deplorat* τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, ὅρον οὐκ ἔχουσαν, οὐδὲ κρατοῦσαν αὐτῆς, ἀλλ' ἐκφερομένην, ὅπου μὲν εἰς δεισιδαιμονίαν καὶ τῦφον, ὅπου δὲ εἰς ὀλιγωρίαν τῶν θείων καὶ περιφρόνησιν: humanam infirmitatem, metam terminumque non habentem, nec sui potentem: sed efferentem se, modò in superstitionem & vanitatem, modò in neglectum rerum diuinarum & contemptum. *Atqui, vt idem addit*, ἡ δ' εὐλάβεια, καὶ τὸ μηδὲν ἄγαν, ἄριστον: Religio, & vt nihil nimis, optimum: *Si tamen peccandum est, fateor tutius meliusque peccari in hanc Superstitionis, quàm illam Impietatis partem.* Νόσος δὲ μεγάλη ψυχῆς, ἀθεότης. ἕπεται δόξα εἰς πάντα τὰ κακὰ ἐπακολουθεῖ, καὶ ἀγαθὸν οὐδέν Magnus, magnus animi morbus est, Impietas: quoniam illum opinio & inclinatio ad omnia mala sequitur, boni autem nihil. *Et sanè eâ stante, nunquam Resp. stabit.*

PAG. 6.

Superstitiosi nos naturâ.

In Camillo.

Aut impij.

In mediocritate virtus.

Hermes, cap. XII.

Pessima Impietas.

Pernicies Rerum publicarum.

Nulla res multitudinem efficaciùs regit, quàm superstitio]*Liuius de Numâ*: Omniũ primùm, rem, ad multitudinem imperitam, efficacissimam, deorum metum iniiciendum ratus. *Et multitudinem dico, non hanc togatam tantùm aut muliebrem, sed etiam illam accinctam & militarem. quæ, vt idem Curtius ait*, alioqui impotens, sæua, mutabilis, vbi vanâ religione capta est, meliùs vatibus quàm ducibus suis pâret. *Itaque vsi vel abusi hac sæpe viri Principes. vt P. ille Scipio, qui Iouem in Capitolio consulebat: Q. Sertorius, qui ceruam circumducebat: C. Marius, qui Syram quamdam fatidicam, Martham: P. Sylla, qui in prœliis præferre & ostentare solitus sigillũ Apollinis. & exempla plura. Sed illud Caroli* VII. *Gallorum regis eximium: cuius res accisas valdè reparauit hoc commentum.*

Lib. I.

Superstitio efficax ad regendum.

Lib. IV.

Vsurparũt hoc sæpe multi.

Virginis Gallicanæ enthusiasmus, siue dolus.

mentum. Virguncula fuit Iohanna Lotharinga, (à deâne instincta, an humanâ aliquâ fraude subornata?) quæ palàm ad Regem venit: & mirâ constantiâ asseruit diuinitus se missam, pellendis è Galliâ Anglis. Res relata ad consilium: suasa, dissuasa. Regi admittere visum, & prudenter. Eius sanè operâ, imò & ductu (nam arma gerebat, & viris præibat) Aurelianum arctâ obsidione liberatum, & pleraque alia fortiter ac feliciter gesta. Ad extremum tamen vacillauit vaticinij fides, cùm Iohanna capta ab Anglis & Rhotomagum ducta, igne exusta est vt præstigiatrix.

PAG. 6. *Principem dedecet superstitio.*

At tu fuge.] *Ab omnibus superstitio arcenda, à Principe maximè. quem altus scilicet erectúsque animus decet: at Superstitio & aniles persuasiuncula, vt cum poëtâ dicam,*

—faciunt animos humiles formidine diuûm, *Lucret.*

Depressósque premunt ad terram.

Barbari ad eam proni.

Et sanè vilium ferè aut barbarorum est Superstitio. Plutarchus: Εὐάλωτον εἰς δεισιδαιμονίαν φύσει τὸ βαρβαρικόν: *In Sertorio.* Inclinant naturâ ad superstitionem barbari. *Quod idem censebis de femineis imbecilliúq; naturis.* *Aut feminæ ac pueri.*

Deos à superstitioso timeri.] *Intellege, seruiliter timeri. Nam duo vitij huius propria, Nimius timor, Nimius cultus. Seneca:* Superstitio, error insanus est. amandos timet; quos colit, violat. *Epistol. CXXIV.* *Timor ei comes & angor.*

Intellectus sanus in versu veteri.

Religentem oportet esse, religiosum nefas.] *Mens prisco huic versui, religionem cum modo habendam, vt omnia bona: quæ talia esse desinunt, si ille absit. Nam religiosum prisci dicebant in vitio, & cum copiâ quâdam immodicâ, vt Mulierosum, Vinosum. Si autem alicui modus hîc seruandus, certè Principi: imò omnibus qui in Rep. versantur. Nicephorus Gregoras haud inscitè:* *Hist. III.*

Modestè religio Principi conuenit.

τῷ γὰρ μόνῃ προσέχοντι τὸν νοῦν τῇ κατὰ θεὸν θεωρίᾳ, ὅς γε καὶ σπηλαίοις ἐνδιατρίβειν προσήκει. ὅστις δὲ μετὰ τῆς ἀρετῆς καὶ πολιτικὸν ἤσκησεν ἦθος, καὶ πεῖραν ἔχει πραγμάτων παντοίων,

τιών, ἔτ᾽ ὁ λαὸν ὁδηγεῖν ἐς τὰ βέλτιστα καὶ σωτήρια κράτιστος: Nam qui in vnâ Dei contemplatione mentem defigit, huic tali montes & ſpeluncæ conueniunt. at qui vnà cum virtute ciuiles etiam mores coniunxit, & notitiam ſibi parauit rerum variarum, ille verò populum ad optima & ſaluberrima ducere idoneus eſt.

Optimus animus, pulcherrimus cultus.] *Breuiter hoc ipſum & acutè Lactantius*: Religioſiſſimus eſt cultus, imitari. *Etiam Hermes Aegyptius*: Θρησκεία τοῦ θεοῦ μία ἐστὶ, μὴ εἶναι κακόν: Vnicus (*certè præcipuus*) dei cultus eſt, non eſſe malú. *Poſſem hîc quædam appoſitè & verè: ſed Megarenſis ille Sapiens mihi inclamat*, περὶ τούτων οὐκ ἐν ὁδῷ.

Lib v. Inſtit. cap. x.

Religio in vnâ & ſola.

Movſen illum Ægyptium.] *Hiſtoriola, quam aſpexi, amœna & hodie vulgo eſt. Tu, ſi lubet, ab auctore eam pete.* PAG. 7.

IN CAP. IV.
De Fato.

ET vocem Fata ſequuntur.] *Hac mente veteres Fata voluerunt Ioui præſto eſſe cum ſtilo & tabulis, ad inſcribenda eius dicta. Latinus Pacatus*: An vt illi maieſtatis tuæ participi Deo feruntur aſſiſtere Fata cum tabulis: ſic tibi aliquà vis diuina ſubſeruit, quæ quod dixeris ſcribat ac ſuggerat? *Et Marcianus Capella* Parcas, ſcribas Iouis *appellat*, quòd eius decreta in æreas tabulas referant. *Ouidius aſpexit*:

Fatum, Iouis verba.

In Paneg. ad Theod.

Veterum inuolucra.

—— cernes illîc molimine vaſto
Ex ære & ſolido rerum Tabularia ferro.

Metam. xv.

Ipſi homines, tamen in parte.] A deo *enim* ſunt, *ait Auguſtinus*, omnium poteſtates, quamuis ab illo non ſint omnium voluntates. *Ab vno & perpetuo illo bono, iure amouemus omnia mala. Triſmegiſtus*: Αὐτῷ γὰρ τῷ ποιοῦντι οὐδὲν κακὸν, οὐδ᾽ αἰσχρὸν νομίζομεν. PAG. 8.

Lib. v. De Ciuit. cap. VIII.

Cap. XIV

Voluntas à Fato immunis.

Nec ad mala, nisi à se, impellitur.

νον. ταῦτα γὰρ ἐστὶ τὰ πάθη τὰ τῇ γενέσει παρεπόμενα, ὥσπερ ἰὸς τῷ χαλκῷ, καὶ ῥύπος τῷ σώματι. ἀλλ᾽ οὔτ᾽ ἰὸν ὁ χαλκουργὸς ἐποίησεν, οὔτε τὸν ῥύπον ὁ ποιητὴς γεγέννηκεν, οὔτε τὴν κακίαν ὁ θεός: Ab ipſo conditore nihil malum aut turpe eſſe exiſtimandum eſt. Hęc enim ſunt affectiones quædam adhærentes & concomitantes ipſam generationem, ſicut ærugo æs, & ſordes corpus. Atqui nec ęruginem faber fecit, nec ſordes auctor produxit, nec malitiam deus.

Fatum inevitabile.

Nullis conſiliis vel auxiliis vitamus.] *Ammianus*: Nulla vis humana vel virtus meruiſſe vnquam potuit, vt quod præſcripſit fatalis ordo, non fiat. Lib. XXIII.

PAG. 9. *Deus non ſubeſt Fato.*

Heu fatis ſuperi certaſſe minores!] *Ita Iupiter ipſe apud alium poëtam*

Me quoque fata regunt. Ouid. 1x Metam.

Et Apollo Pythius apud Herodotum: Τὴν πεπρωμένην μοίρην ἀδύνατά ἐστι ἀποφυγέειν καὶ θεῷ: Decretam ſortem nec deo quidem eſt effugere. *impiâ ſententiâ dicam, an ſtultâ? Cur enim numen vincatur à Fato? numquam certant. Et noſipſi cùm Deum ſupra Fata eſſe dicimus, magis Stoicis contradicimus, quàm aliquid pro re dicimus. Nam quæ hîc cõparatio? proindè eſt, ac ſi ambigam Iudéxne ſuper ſententiam ſit, an ipſa ſuper illum. Sed mutare, inquiunt, Fata an Deus poteſt? Abi ineptè: ſcito eum nolle & hoc ſatis.* Ordinem fati æterna ſeries regit, cuius hæc prima lex eſt, ſtare decreto. Lib. I. Sen. 1 2. Natural. Quæſt.

Nec id tamen mutat.

Conſilia noſtra ſibi Fatum optat.

Conſilia corrumpit.] *Quæ aut mala ſcilicet immittit, aut nec bona fortunat.* τῆς γὰρ θείας οὐ συμμαχούσης προνοίας τοῖς τῶν ἀνθρώπων βουλεύμασί τε καὶ πράγμασι, πονηρὸν αὐτοῖς ἀπαντᾷ τὸ τέλος, καὶ σφόδρα τοι ἐναντιώτατον. οὔτε γὰρ βουληφόρος ὁ βουληφόρος, οὔτ᾽ ἀνδρεῖος ὁ ἀνδρεῖος, ἀλλὰ τά τε σοφὰ βουλεύματα πρὸς ἄσοφον τελευτῶσι πέρας, καὶ τὰ γενναῖα καὶ ἀνδρειότατα πράγματα, ἄνανδρόν τε καὶ μάλα αἰσχρὰν τὴν ἧτταν καρποῦνται: Nã vbi diuina Prouidentia non commilitat conſiliis actionibuſque hominum, Niceph. Greg. lib. VII.

hominum, malus iis exitus obuenit, & cogitationibus valdè aduersus. Nam tunc neque vir consultus, consultus est; nec fortis, fortis; sed etiam sapientissima consilia insipienter desinunt, & generosa maximè ac fortia facta turpem & infamem exitum consequuntur. *Liuius breuiter, de Gallorum aduentu ad Vrbem*: Occæcat animos Fortuna, vbi vim suam ingruentem frangi non vult. *Sed & Demosthenes; cùm Athenienses suos videt consilio nihil facere, apertè clamat, vereri se μή τι δαιμόνιον τὰ πράγματα ἐλαύνῃ*: nequid diuinum rebus se inserat & adhæreat: *nempe hoc à fato.*

Lib. v.

Vt quod accidit, etiam meritò accidisse videatur.] *Lucani eadem mens:*

Lib. VII.

Fata per caussas aguntur.

Hoc placet, ô superi, vobis cùm vertere cuncta
Propositum, nostris erroribus addere crimen?

Et reuerà is ordo caussarum & euentuum, vt etiam humanâ ratione non aliter cadere debuisse iudicemus. O mira sapientia! quæ res omnes ita dirigit & flectit, vt tamē ipsi illuc iuisse videamur. Quid ergo? ad peccatum impellit deus? non, non, sed ad lapsum. id est, res & fortunas mutat; ab alto deiicit, ab imo attollit; & hæc talia externa; sic vt nos ipsi consiliis factisq; gradum nobis struamus ad fatalem illum lapsum, siue ascensum. Vt qui in vinclis à lictore ducitur, plerumque sponte it, trahendus tamen nisi eat: ita hîc.

Trahit nos sæpe Deus in externa mala.

Sed cum culpâ tamē nostrâ.

Tibi quis hîc fructus?] *Fructum vnum & præcipuum expressi, Patientiæ: licet alterum nunc addas, Scientiæ. Vos qui in Regno aut Republicâ, scite: ferri & volui omnia sursum, deorsum,* & nullius rei eodē semper loco stare fortunam.

PAG. 10.

Sen. Cō sol. ad Heluiā.

In Fato considerāda volubilitas rerum.

Regitur fatis mortale genus,
Nil sibi quisquam spondere potest
Firmum & stabile.

Sen. Octauiā.

Hodie sic, cras aliter.

Atque vt noster ait, rebus cunctis inest quidam velut orbis, vt quemadmodum temporum vices, ita & morum vertantur: *imò & Imperiorum. Græci floruerunt?*

Tac. III. Annal.

Regna infirma. *ruerunt? post hos Afri, post hos Romani, post hos Scythæ: & qui scio an non breui noua aliqua gens?* Nam fati maligna perpetuaque in omnibus rebus lex est, vt ad summum perducta, rursus ad infimum; velociùs quidem quàm ascenderunt, relabantur. Sen. pater in Præfat. I Cōtrou.

— Sic omnia verti Ouid. Metam.
Cernimus, atque alias assumere pondera gentes,
Concidere has.

Stare in fastigio Scythas siue Turcas iam video: & stare. A multis annis nulli eorum progressus: profectò (verè vaticinor) spectant casum. Hæc talia, quisquis rebus consiliisque interes, considera: & quantum humano ingenio potest, præuide quò inclinent se fata. & tu ad illa. Fatorum energia videnda. *Nam miser quid pugnes?* καὶ γὰρ ἐξ αὐτῶν ἐδιδάσκετο πραγμάτων ἄνθρωπος, ὡς ὅσα μὴ συναιρομένην ἔχει τὴν ἄνωθεν δεξιάν, τούτοις καὶ γῆ καὶ θάλασσα μάχεται καὶ ἀήρ, ὥσπερ τινὶ δραπέτῃ θεοῦ καὶ τῆς δίκης ἀλάστορι δραστηρίως ἐπιτιθέμενα: Niceph. Greg. VII. Ex ipsis factis homo discat, quæcumque cooperantem & commilitantem non habent supernam dexteram, his terram & mare & aërem aduersari, tanquam fugitiuum aliquem dei & Iustitiæ violatorem efficaciter persequentia. Illuc omnia se dant, strata occulto fune. *At contrà, quò Fatum vergit, alia etiam omnia: & velut viam illi muniunt ignari aut inuiti. Cæsar ad Principatum venire debet? Societatem cum illo Pompeius coëat, & calidè euehat iuxta sese. Deiicere postea vult? frustrà. caussam dumtaxat armorum præbeat, turpiter & imperitè ex Italiâ fugiat, aleam de summâ re vno prœlio iaciat festinanter. Romanos imperare fatum est? Annibal à Cannis Romam non petat: Philippus fœdus sine effectu cum illo ineat, & nauis cum legatis velut casu capiatur: ceteri item reges quiescant, & alij post alios vincantur,* fatali omnium Tac. XV. Annal. ignauiâ. *Quid de hodierno Europæ statu cogitem, sileo.*

*Obiit Kal. Iul. his. anni CIƆ IƆ. LXXXIX. *Sed Fatum quid tibi vis? quod telum subitò in me iniicis? Ecce nuncius,* *PLANTINVM *illum meum, quo neminem ego, nemo me fideliùs amauit; illum pulcherrimæ*

artis

artis columen, & stili mei lucem; abiisse. Heu, heu, ego viuo & scribo?

IN CAP. V.
De Conscientiâ.

POTEST contingere nocenti vt lateat, latendi fides non potest.] *Imitatus est & argutè extulit minor Seneca:* PAG.12.

In Hippol. Scelus aliqua tutum, nulla securum tulit.

IN CAP. VI.
De Probitate.

ESSE, quàm videri, probus malis.] *Machiauellum ergo nemo audiat, qui simulatam nescio quam virtutem Principi induit, & scenæ seruientem. O dogma ad Principis perniciem pariter & subditorum!* PAG.14. Pura probitas, probа.

Honestum ei vile est, cui corpus nimis carum est.] *Cato Censorius in hanc sententiam:* Cultus magna cura tibi, magna virtutis incuria.

Apud Amm. lib. XVI.

IN CAP. VIII.
De Vsu.

QVISQVIS in re Ciuili intellegens haberi volet, opus ei Experientiâ.] *Multa & pulchra apud Philosophum in loco vide, quem hic citaui. Illud certum, intellegere te aliquid ex lectione vel auditu in rebus Ciuilibus posse, atque etiam iudicare; tangere aut tractare eas non posse, sine vsu.* PAG.18 Experientia in Rep. opus.

IN CAP. IX.
De Memoriâ rerum.

PLVRA ad Prudentiam confert.] *Si vlla quidem res ad Prudentiam publicam priuatamq; facit, facit Historia. quam Leoni futuro Principi, Basilius pater iam Princeps, egregiè commendat, verbis quæ meritò adscribo:* Ἱστορίας ἀρχαίας ἐξέρχεσθαι μὴ κατόκνει. ἐν αὐταῖς γὰρ εὑρήσεις ἀκόπως, ἅπερ ἕτεροι συνῆξαν ἐγκόπως. καὶ μάθοις

Cap. XVI.

Historia compendiosa laus, & fructus.

μάθοις ἐκεῖθεν τάς τε τῶν σπουδαίων ἀρετὰς, καὶ τὰς τῶν φαύλων κακίας, τάς τε τοῦ βίου πολυτρόπους μεταβολὰς, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων τὰς ἐναλλαγὰς, καὶ τοῦ κόσμου τὸ ἄστατον, καὶ τὸ τῆς ἀρχῆς εὐμετάπτωτον, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, τῶν μὲν φαύλων τὰς ἀμοιβὰς, τῶν δὲ σπουδαίων πράξεων τὰς ἀντιδόσεις, ὧν τὰς μὲν φύγῃς, ἵνα τῆς ἐκεῖθεν δίκης πεῖραν μὴ λάβῃς, τὰς δὲ κατορθώσῃς, ἵνα τῶν ἐντεῦθεν ἐπάθλων καταξιωθῇς: Per Historias veteres ire ne recusa. Ibi enim reperies sine labore, quæ alij cum labore collegerũt. atque illinc hauries & bonorũ virtutes, & improborum vitia: vitæ humanæ varias mutationes, & rerum in eâ conuersiones: mundi huius instabilitatem, & Imperiorum pręcipites casus. Et, vt verbo complectar, malorum facinorum pœnas, & bonorum præmia. quorum illa fugies, ne in diuinæ Iustitiæ manus incidas; hæc amplectêris, vt præmiis quæ ea comitantur, potiaris. *Hæc Græcus ille Imperator,* Basilij Monitoria.
in libello quem Κεφάλαια παραινετικὰ *inscripsit: probo, pio, & digno quem Principes legant.*

PAG. 19. Eadem ad Ciuilem hanc partem vtilissima.] *Non tamen omnis Historia, ne erres. Vt aurum non quæuis terra gignit: sic nec hæc promiscua, Pruden-* Quæ Historia Politico vtilis?
tiam Ciuilem. Quæ illa igitur? ea, quæ tres has Notas *habet: Veritatem, Explanationem, Iudicium. id est, quæ legitima Historia est, & perfecta. Nec enim talem ego vnquam censuero, cui trium horum aliquod deest. Prima,* Ea quæ Vera sit
Nota, VERITAS *est. vt nempe res euentusque omnes puriter & ex fide narret*, nec quidquam (quò nimis ferè inclinant scribentium animi) haustum ex vano velit. Liuius XXII.
Olim & nunc rara virtus: & à quâ non affectu solùm aut aspectu plerique abeunt, sed specie etiam virtutis. Nam fidem in Principem aut statum censent, narrare aliquid non ex fide. Atqui hæc fundamentum operis est: καὶ ἡ ἀλήθεια *(ait in hac ipsâ re Dionysius)* ἀρχὴ φρονήσεώς τε καὶ σοφίας: & Veritas, principium prudentiæ simul & Sapientiæ. *Vt animanti oculos si eruas, reliquum corpus inutile reddas: sic Historiam, si ab eâ hoc lumen. In* Præfat. Archæol.

falsâ

falsâ & errante, quomodo non fallare semper & erres? talis firmiter numquam te diriget, aut tuas actiones. *Nota altera* EXPLANATIO *est. vt rem scilicet non fideliter tantùm narret, sed disponat etiam atque exponat: Quomodo, & quare, quidq; gestum sit, addat:* vt non modò casus euentusque rerum, sed ratio etiã caussæque noscantur. *Magna hæc laus, &, Polybio iudice, ita necessaria, vt vsum non habeat quæcumque eâ caret.* Ἱστορίας γὰρ, inquit, ἐὰν ἀφέλῃ τὶς καὶ Διὰ τί, καὶ Πῶς, καὶ Τίνος χάριν ἐπράχθη, καὶ τὸ πραχθὲν πότερα εὔλογον ἔσχε τὸ τέλος, τὸ καταλειπόμενον αὐτῆς, ἀγώνισμα μὲν, μάθημα δὲ οὐ γίγνεται: Ab Historiâ siquis auferat, Quare, Quomodo, Quo fine quidque sit actum, & an ex ratione satis ceciderit; quidquid in eâ reliqui, id ludicrũ magis erit, quàm doctrina. *At Nota tertia,* IVDICIVM. *vt discrimẽ lumenq; rebus adhibeat: & hæc probet, (sed breuiter, & quasi aliud agens,) hæc damnet.* quod præcipuum munus Annalium reor, ne virtutes sileantur; vtque prauis dictis factisque ex posteritate & infamiâ metus sit. *O pulchra ista pars! & quæ actiones vitamq; omnem format & dirigit, si à iudicio tamen profecta directo. Nam prauus aliquis aut imperitus, frustrà illuc se dabit: & cum suo tamen irrisu magis, quàm nostrâ noxâ. quia vanitas statim apparet. Hæ sunt tres illæ Notæ; quas in quacumque Historiâ repperies, Veteri siue Nouâ, scito purum probumq; esse illic aurum. Scrutare.*

Qua plana fit. — Tacit. I. Hist. — Lib. III. — *Qua mixta iudicii.* — Tac. III. Annal.

Sed vísne etiam ad specimen distinctè scriptores aliquot tales tibi ingeram? faciam: etsi in hoc iudicio, iudicium meum ipse in iudicium mitto. Distinguam per Tempora & Gentes. Inter Græcos veteres duo sunt mirificè mihi probi,

Iudicium Historicorum, qui nobis probi.

THVCYDIDES: *qui res nec multas nec magnas nimis scripsit, sed palmam fortasse præripit omnibus qui multas & magnas. Elocutione totâ grauis & breuis, densus sententiis, sanus iudiciis: occultè vbique instruẽs, actiones vitamq; dirigens, orationibus & excursibus penè diuinus.*

De Thucydide sententia nostra.

uinus. Quem quò sæpius legas, plus auferas: & numquam tamen dimittat te sine siti. Alter ab isto est

De Polybio.

POLYBIVS. *qui multa & præclara libris* X L. *cōposuit: sed pars pleraque, aut tota periit, aut mutilata ad nos vênit, cum fraude generis humani. Ille iudicio & prudentiâ Thucydidi haud dispar, curâ & stilo solutior. qui excedit, abrūpit, diffundit, & sæpe non tam narrat, quàm ex professo docet. Sed recta & salutaria vbique eius monita: & quem ego hoc magis Principibus commendatum velim, quòd anxiâ in eum inquisitione non opus, sed sensus suos aperit & reuelat ipse. Nam Thucydides sæpe artior & obscurior: eóque qui circa Principem magis, quàm Principi aptus.*

De Plutarcho.

Inter Græcos medios PLVTARCHVS *est. qui non Historiam propriè, sed particulas Historiæ scripsit & ablêgit, Illustrium virorum vitas. Sed dignus tamen, si quis alius, Principe scriptor. qui iudiciū mirificè format, & diffusâ ac planâ quadam scribendi viâ ad Virtutem vbique & Prudentiam ducit. sed ad illam magis: &, nisi fallor, melior omnino quàm acutior doctor.*

De Xenophonte.

XENOPHONTEM *prætereo? absit. Sed laudatissimus ille Cyrus eius non habet hîc locum, quem magis ad exemplum vitæ, quàm ad fidem rerum scripsit. In reliquâ Historiâ (Græcanicâ inquam, aut Persicâ) sanè suauis ille, & fidus, certè circumspectus scriptor: è quo tamen haurias magis Prudentiam hanc Ciuilem, quàm vt vltrò eam propinet. Sententias quidem & dogmata rarò miscet. Sed iuuit nos hîc egregiè viâ aliâ. cùm Thucydidem adhuc latentem, & in suâ manu vt opprimeret (ô candidam, & ab omni æmulatione vacuam mentem!) primus ipse protulit & diuulgauit.*

De Nicetâ.

Iam inter infimos quoque Græcos duo sunt, quos non contemno. Prior est NICETAS CHONIATES, *qui res Græcanici imperij scripsit, orsus à* Iohanne Comneno Alexij F. ad vrbem captam, siue ad Balduinum Flandrum.*

* Ab anno Christiano ∞.CXVIII. vsq. ad annū circiter ∞.CCX.

Flaudrum. Is parum adhuc vulgo notus, fateor: sed dignißimus notitiâ: purum rectumq; ingenium, si aliud illo æuo. Stilus eius operosus, poëtas & Homerum sæpe respiciens: at res & narratio ipsa, distincta, composita, sine vanitate, sine ineptiis, breuis quod satis sit, & fida. Crebra apud eum & opportuna monita: iudicia non libera solùm, sed sana. Ad summam, legite vos Politici, gratiam mihi aliquis pro indicio habebit. certè debebit.

Alter est, NICEPHORUS GREGORAS, *qui historiam & filum narrationis eius excepit, at non laudem. Scripsit enim ab vrbe captâ res, ad Andronici Palæologi posterioris mortem: sed nequaquam pari castigatione aut industriâ, & vitia plura traxit sui æui. Superfluit, aut euagatur: & res orationesq; proprias miscet, indecorè, imò ineptè. Iudicia tamen eius crebra, & plerumque recta: caussæ euentuum curiosè positæ: pietas inculcata, & multa opportunè ad primam illam caussam relegata, id est Deum. Sanè Prouidentiam & Fatum non alius scriptor asseruit magis. Legendus cùm hoc nomine, tum etiam illo, quòd pleraque eius Historia ab æuo nostro non dißidet: imò lites dissensusq; in Sacris reperies, haud dißimiles hodiernis.* De Gregorâ.

LATINI *sequuntur. quorum agmen* CORNELIUS TACITUS *mihi ducat. Ante Liuium? inquies. Non eloquentiâ, aut aliis virtutibus: sed iis quas nunc consideramus, Prudentiæ & Iudicij notis. Quis illo veriùs narrat, aut breuiùs? quis narrando magis docet? In moribus quid est, quod non tangat? in affectibus, quod non reuelet? Mirabilis omnino scriptor, & qui seriò hoc ipsum agit, quod non agit. Nec enim Historia solùm est, sed velut hortus & seminarium præceptorum. Vt ij qui vestes acu pingunt, ingeniosè gemmas inserunt, sine confusione aut noxâ formarum: sic iste paßim Sententias, serie narrationis nihil omissâ aut læsâ. Scaber tamen quibusdam & obscurus videtur. suóne vitio, an ipsorum? Nam acutè arguteq; scripsisse fateor: & tales esse debere, qui* De Tacito.

re, qui eum legent. Ideò Conſiliariis magis Principum, quàm ipſis commendo: qui habeant hunc Sapientiæ ſimul & Prudentiæ verum ducem.

De Salluſtio. *Alter eſto* C. SALLVSTIVS; *omnino primus, ſi libros modò eius haberemus. Sed Hiſtoriarum corpus illud totum periit: & ex his pauculis, admirari eum magis libet, quàm anxiè iudicare. Illud video, Thucydidi ſimillimũ eſſe: & ideo quæ de illo dixi, dixiſſe hîc me puta.*

De T. Liuio. *Tertius eſt* T. LIVIVS, *magnitudine quidem & maieſtate operis ante omnes. Diffuſus ille & placidus, in concionibus maximè diſertus; & talis omnino qualem Fabius deſcripſit. Patauinitas ei obiecta ab Aſinio: id eſt, niſi fallor, ſermonis quædam peregrinitas, nec tam in verbis quàm ſtilo toto. Nos quoque ſupinum eum alibi, aut frigidum, imò & ταυτολόγον agnoſcimus: deriuaturi libenter tamen in exſcriptores hanc culpam. Iudiciis ſententiisq́ bonus eſt, etſi non frequens. quid refert? pro ipſo loquitur docetq́ copia tot euentuum & exemplorum.*

Sequuntur ſcriptores duo, velut proprij Principum, &
De Q. Curtio. *aſſiduè iis in manu ſinúque habendi.* Q. CVRTIVS: *qui me iudice probus eſt legitimusq́ Hiſtoricus, ſi quiſquã fuit. Mira in ſermone eius facilitas, in narrationibus lepos. aſtrictus idem, & profluens; ſubtilis, & clarus; ſine curâ vllâ accuratus. Verus in iudiciis, argutus in ſententiis, in orationibus ſuprà quàm dixerim facundus. Quòd ſi varium magis argumentum habuiſſet; fallor, aut variæ Prudentiæ eximium magis ſpecimen præbuiſſet. Sed Alexander, quid niſi bella?*

De C. Cæſare. C. CÆSAR *res ſuas ipſe digeſſit: compoſitè ſanè, & pari modeſtiâ ac libertate. In ſtilo ſunt quæ culpem, ſine eius tamen culpâ. nam malam aliquam & alienam manum acceſſiſſe, ſatis mihi liquet. Prudentiam non è verbis eius hauries, ſed è factis: & maximè Militarem. Commentarij enim ſunt, & nihil pollicentur præter nudam ſimplicémque narrationem.*

Inter mediæ ætatis scriptores (proh dedecus!) non est quem pro mediocri Historico laudem. Adeò labente imperio barbaries statim & squallor omnia occuparunt: & siqui scripserunt, ij ferè ad vana delapsi, falso vera, aut maiora vero, miscuerunt. AMMIANVS *tamen* MARCELLINVS *fidei & iudicij satis clarus est, modò stili.*

Tac. 11. Hist. — De Ammiano.

LAMBERTVM *etiam* SCHAFNABVRGENSEM *haud planè contemno, in rebus Germanicis.* — De Lamb. Schafnaburgensi.

Vti nec RODERICVM TOLETANVM, *in Hispanicis. Vterque bonus, quantum potuit in tali æuo.* — De Roder. Toletan.

At patrum & nostro æuo videtur Historia se commouisse. Scripsit eam ante annos paullo minus centū PHILIPPVS COMINÆVS, *ita laudabiliter, vt nihil verear componere eum cum quouis antiquorum. Incredibile est quàm ille omnia videat, penetret, arcana consiliorum eruat, & subinde instruat nos salutaribus rarisq; præceptis. & id diffusè, Polybiano quodam exemplo. Quamquam reuera Polybium aut talem aliquem ille nec vidit: & hoc quoque laudem eius auget, quòd tanta præstitit, litterarum omnium rudis, solo vsu rerum peritus, & naturali quâdam iudicij bonitate. Ite nunc scioli, & linguarum aliquâ cognitiunculâ vobis placete. At Princeps noster hunc legito, & Enchiridium* COMINÆVS *illi esto. Dignus Alexandris omnibus hic* PHILIPPVS. — De Cominæo.

PAVLLVM ÆMILIVM *comitem huic do, qui in Galliis, & res quoque Gallicas scripsit, etsi nō Gallus. Ludouicus* XII. *decus hoc Italiæ abstulit, & vindicauit sibi. Ille, vt rem dicam, penè vnus inter nouos, veram & veterem Historiæ viam vidit, eamq; firmo pede calcauit. Genus scribendi eius doctum, neruosum, pressum; ad subtilitatem & argutias inclinans, & relinquens defigénsque aliquid in animo serij lectoris. Sententias & dicta sæpe miscet, paria antiquis. Rerum ipsarum sedulus scrutator, seuerus iudex: nec lêgi nostro æuo, qui magis liber ab affectu. Dedecus æui est, quòd minùs ille placeat, quasi pauci sint qui capiant hæc bona. In tantis tamen* — De Paullo Æmilio.

virtutibus etiam hæ labeculæ. quòd stilum parum vellit, & spargit diuiditq; eum in minuta quædam membra. Hoc cùm in omni seriosâ oratione parùm congruum, tum in Annalibus minimè: quorum est, vt ille ait, tarda quædam & iners structura. Deinde, quòd inæqualis. alibi nimium anxius & castigatus, ideoq; subobscurus; alibi (sed rarenter) laxus & solutus. Vetustatis etiam nescio quid affectat in nominibus hominum, locorum, vrbium immutandis, & in veterem formam redigendis: sæpe eruditè, interdum vanè, sed, vt ego iudico, semper indecorè. Quorsum Chartierius Gallorum Cancellarius, Quadrigarius mihi sit? Illeipse Cancellarius, dicatur Præfectus iuris? & vbique rex Tarraconensis, Castulonensis, Dux Geldubensis: qui nobis & maioribus fuerunt, Aragoniæ, Castellæ, Geldriæ? Talia infinita sunt audacter & ambitiosè innouata, & cum fraude pariter ac cruce lectoris. In his, & paucis aliis, si refingere leuiter eum nobis fas: (audeo dicere) virum daremus supra omnem hanc nouitiam, & ad priscam laudem. Tac. De caussis corrup. Eloq.

De Franc. Guicciardino. Sunt & æui nostri Historici duo, quos tangam. FRANCISCVS GVICCIARDINVS, prudens peritúsque scriptor, & qui tales lectores suos facit. liber est & verax; ab effectibus immunis; si tamen ab odio, quod retegere mihi non semel videtur in Ducem Vrbinatem. Sententias bonas vtilesq; inserit, sed parum astrictas. Vitia duo propria huius æui non effugit, Quòd & iusto longior est, & Quòd minutissima quæque narret. parum ex lege aut dignitate Historiæ: quæ, vt Ammianus ait, discurrere per negotiorum celsitudines assueta, non humilium minutias indagare caussarum. Sed nec orationes eius satis vegetæ mihi, aut castigatæ. languent sæpe, aut solutè vagantur. Denique, vno verbo, inter nostros, summus est Historicus: inter veteres, mediocris. Lib. XXVI.

De P. Iouio. PAVLVS IOVIVS multorũ iudicia magis acerba, quàm libera experitur. Acriter valdè in virum eunt. Ego de eo sic censeo. Stilo bonum grauemq; esse, & planè ad historiam: iudicio ac fide, ambiguum. Vbi affectus non distra-

*distrahunt, rectum; vbi illi adsunt, obnoxium. Ad gratiam scilicet se dat & auram. Laudationum nec caussam sæpe habet, nec modum. Genti suæ, Vastio, Medicæis, nimis ex professo addictus. his quidem ita, vt Laurêtium Medicem parricidij reum velut apud iudices agat. Orationibus quoque aut frigidus interdum, aut ineptus. Laudandus tamen legendusq; ob multiplicem & variam rerum seriem, quas redegit compositè & dilucidè in vnum Historiæ corpus. Imò nec in Persicis aut Turcicis tam vanus, quàm videri volunt: & fidem ei in plerisque adstruunt Turcici Annales, qui nuper * prodierunt.* * Hoc anno, edente Leunclavvio.

De PETRO BEMBO *aliquid addam? illustri dignitate & famâ vir fuit: quam tamen Historiâ suâ Venetâ apud me non auxit. Iacet in narrationibus, vel friget: in verbis affectatiunculas habet materie aut viro serio parum dignas. Nulla vox nisi ex Tulliano aut Iuliano penu: & quæ sic dici non possunt (quippe noua, vel iis ignota) miro verborum ambitu comprehendit. Ipsa etiam tota scriptio & formula sic composita, quasi hæc omnia Romæ gesta, & republicâ illâ stante. Sunt in quibus rideam; sunt in quibus indigner. & cùm tam curiosè à verbis sibi cauerit, reperio alibi, quæ, non dicam Tulliana non sint, sed vix Latina.* De Petro Bembo.

Hæc iudicia nostra super præcipuis Historicis sunt. Nec enim omnes sanè aduoco. quid opus? Bonis ad vsum & exemplum hæc satis sunt, improbis ad calumniam plus satis.

IN CAP. X.
De Doctrinâ.

AD Prudentiam facit validè.] *Omnis omnino Doctrina ad Prudentiam facit, & animi interior ille cultus. Tacitè enim acuit, & iudicij vim format. Aristoteles dicere solitus:* ἡ μὲν ὅρασις ἀπὸ τοῦ περιέχοντος ἀέρος λαμβάνει τὸ φῶς, ἡ δὲ ψυχὴ ἀπὸ τῶν μαθημάτων: Aspectus à circumfuso aëre lumen accipit, mens à doctrinâ. PAC 10. Doctrina mentem illustrat. Apud Diogen. Laërt. in Aristot.

Quia animum ad accipiendam illam præparant.] *Nam animus noster per se ferox, mollescit per doctrinam & se frangit, disciitq; affectus & omnes motus magis habere in potestate. Plutarchus pulchrè:* Οὐδὲν γὰρ ἄλλο Μουσῶν εὐμενείας ἀπολαύουσιν ἄνθρωποι τοσοῦτον, ὅσον ἐξημεροῦσαι τὴν φύσιν, ὑπὸ λόγου καὶ παιδείας, τῷ λόγῳ δεξαμένην τὸ μέτριον, καὶ τὸ ἄγαν ἀποβαλοῦσαν: Nihil maius ex Musarum placido commercio homines capiunt, quàm quòd naturam mitigent, & mãsue eam faciant Ratione & Doctrinâ, amplectentem ex iis Modestiam, & quod Nimis est fugientem. *Itaque idem ille scriptor Marcio Coriolano & C. Mario hoc defuisse ostendit, summis alioqui viris: qui, inquit, si Musis Gratiisq; litassent, non impetu ablati tam fœdum & turpem rebus suis exitum dedissent. Considera.*

Eadem animum domat: — *Modestiam inserit.* — In C. Marcio Coriol. — *Ab hac vani rumoris.* — In C. Mario.

Haurienda, sed ad vsum.] *Absit enim vt Princeps hîc desideat, aut in meditatiunculis consenescat. Vt qui ignem à vicino petit, non illic hæret, sed ablato eo domi focum suum accendit: sic capiendi à Doctrinâ igniculi illi Prudentiæ, & ad vsum actionémque Ciuilem transferendi sunt.*

Ad rem transferẽda Doctrina.

PAG. 21. Qui fructuosa, non qui multa scit, sapit.] *Egregiè in hac re Aristippus.* σεμνυνομένου τινὸς ἐπὶ πολυμαθίᾳ, ἔφη, Ὥσπερ οὐχ οἱ τὰ πλεῖστα ἐσθίοντες καὶ γυμναζόμενοι ὑγιαίνουσι μᾶλλον τῶν τὰ δέοντα προσφερομένων, οὕτως οὐχ οἱ πολλὰ, ἀλλ' οἱ χρήσιμα ἀναγινώσκοντες, εἰσὶ σπουδαῖοι: quopiam se iactante ob multi sciẽtiam, dixit, Vt non ij qui plurimùm comedunt & exercentur, meliùs valent iis qui modicè; ita non qui plurima, sed qui vtilissima legerint, docti censendi & studiosi. *Ergo modus tenendus, præsertim Principi. nec immeritò Iulianus Desertor (aliâs magnus & multiplici virtute Imperator) malè audiuit, tanquam* Græculus litterio, *& Philosophis nimium deditus. Sed nec Hadrianus extra culpam affectata supra modum doctrina. Peccauit pariter Michael Ducæ filius, Byzantij Imperator, qui, ducente Michaele Psello, ita totum litteris se dedit, vt gubernatio*

Redundans scientia, inutilis. — Laert. in Aristip. — *Iulianus hu numus;* — Ammia. XVII. — *Et Hadrianus;* — *Et Michael.* — Ioh. Zonaras in Annal. tom. III.

bernatio rerum penes alios esset, & turpiter imperium dehonestaretur. Ego sanè Traianum aliquem malim, doctum leuiter, sed vigilantem, serium; quàm principem otiosum & in litteris delicantem.

Tenuitque, quod est difficillimum, ex Sapientiâ modum.] *Pulcbra gnome & admonitio. Sed quis igitur ille Principi aptus modus? Ego hunc censeo, vt neque nihil, neque omnia discat. Nam Ludouicum Vndecimum valdè damno, qui filium Carolũ omnium bonarũ artium rudem voluit,* Ne esset, *vt aiebat,* in consiliis capiẽdis refractior, & tenacior sui sensus. *Et meherculè hoc est assecutus. Nam illum iam regem duo tresue homunculi, & ij ex vilißimis, huc illuc pro suo arbitrio circumegerunt, cum magnâ subditorum indignatione & damno. Gothorum caussa, penè dicam, iustior. qui, cùm Amalasuintha egregia fæmina filium suum Atalaricum liberaliter institui docerique curaret, cœtu facto ad eam venerunt, querentes regem suum, nec rectè nec decenter institui. Nam ista omnia litteraria longè à robore & armis abesse, imò effæminari iis animum & ad timorem traduci. Quare hæc omitteret, &* magistros exueret, satis amplis doctoribus instructus, maioribus suis. *Parêre Amalasuintha debuit, cum rogantium post-damno. Hæc mala & barbara sunt: atque omnino seriâ institutione formandi inprimis illi, qui* ita nati sunt, vt bona malaque eorum ad rempub. pertineant. *Qualis eâ esse debeat,* alibi fortasse fusiùs, hîc & in compendio dicam. In Liuio legi, de Seruio, postea rege:* Eruditum artibus, quibus ingenia ad magnæ fortunæ cultum excitantur. *Tales, neque alias, in Principe ego quaeram. Credo triplices eas esse: ad* Splẽdorem, *ad* Prudentiam, *ad* Virtutem. *Primi generis* Eloquentia *est &* Linguarum scientia. *Opus sanè iis, vel in legationibus audiendis, vel in consiliis, vel in publicis alloquiis. Infantem esse Principem, turpe, & detrahit auctoritati. Sed quæ eloquentia eum decet? Tacitus de Augusto prait:* Erat ei prompta ac profluens, &

[Margin notes: *Modus in Sapientiâ.* — *Non tota ea spectanda.* — Procop. De Bell. Goth. Lib. I. — Tac. XIV Annal. — *Assuimenda saltem vitiis.* — Tac. IV. Annal. — * In Libris De Institutione. — Lib. I. — *Artes Principe dignæ.* — *Trium generum.* — XIII. Annal. — *Eloquentia, & cuius modi.*]

quæ Principem decêret, eloquentia. *Profectò talis aliqua conueniat, non morosa illa aut affectata, & quæ artem aut studium præferat. Quid tamen Tiberiana illa? de quo idem scriptor,* Artem calluisse quâ verba expenderet, validum sensibus, aut consultò ambiguum. *Mihi non displiceat: imò in Principe maturo iam æui & regni, hanc ante illam probem. Profluentia & facilitas sermonis sit adolescentiæ, stata ætatis hæc librata & examinata oratio. Sed & si interdum ambigua aut inuoluta, haud damnem. quia sic opus inter exploratores aut callidos, qui sæpe legationis aut aliâ specie accedunt. De* Linguis *censeo, non nisi eas discendas, quarum apud subditos aut vicinos crebrior vsus. Mithridates hic se iactauerit, qui omnes suarum ditionum: superfluum est, & pompæ magis, quàm vsus. Romanos illos proceres, vix lego alias calluisse à Latinâ & Græcâ: & sufficiebant, quia sparsæ & communes ferè per terrarum orbem. Noster Latinã inter omnes discat, eatenus vt leuiter (si opus) in sermone vti possit, sed maximè ad legendum. Quæ Disciplina melior, non comprehensa hoc sermone? nec versiones vim illam aut indolem semper habent. Addiscẽnda est; & facilè potest, si Præceptor adsit iudicio probus, qui non circumducat per varia & superuacua præcepta. Pauca hæc, & lectio, in breui eam dabunt. Addiscenda autem eò magis, quia etiamnunc quasi commune vinculum est, quod Europam inter se commerciis litterarum & sermonis iungit. Scio viros Principes in grandiori iam ætate, cùm vsum viderent, assumpsisse, spretam aut neglectam malè in iuuentute. Sed pergo. Ad* Prudentiam *palàm faciunt* Politica, *&* Historię, *quas dixeris eorum fontem. Quod illa præceptis complexa sunt, hæ præiuerunt exemplis: & prudens aliqua meliórque mens hauriet semper ex istis. Hæc propria & peculiaris lectio ac palæstra Principum: se atque otium hîc exerceant, incredibili suo & alieno fructu. Sed in quibus auctoribus aut libris? de Historicis iam diximus: de Politicis, nemo mihi ante* Aristotelem: *cui* Platonis Leges & Rempublicã, *&* Xenophontis Cyrũ *velim addi. In hac classe pono* Militaria,

Ibidem.

Linguarũ scientia:

Et inter eas Latina

Eius vtilitas.

Politica & Historia.

Qui legendi in Politicis.

litaria, *cuiusmodi vetera & noua noster legat. Inter veteres*, Leo Imperator *bonus est, in libello huic rei scripto; inter nouos sunt multi & erũt, iudicio tamen eligendi. Ad hanc partem etiã áddo*, Physica, Geographica, Astronomica, Geometrica. *Omnia hæc ad Prudentiam necessum est, non dicã plenè scire, sed tamen libare. Physica* *Physica nõ spernenda.* *primùm, quia mentem attollunt (quod idem in Astrologicis) & abducunt à vano metu aut admiratione rerum. Plutarchus sapienter considerat, & notat in Pericle. quem ait* præceptorem habuisse Anaxagoram, à quo imbutus scientiâ rerum sublimium & cælestium, non solùm alto fuit animo, sed & oratione erectâ, longè à plebeiâ & futili loquentiâ. Nec verò, *inquit*, hunc solùm fructum Pericli dedit Anaxagoræ consuetudo, sed etiam omni eum superstitione liberauit, quæ terrorem ex rebus aëreis aut æthereis imprimis ignorantibus earum caussas. quem *Meteorologica vtilia.* eximit naturalis disciplina, & pro terrificâ & vrente superstitione tranquillam inserit cum bonâ spe religionem. *At* Geographica *quidni nouerit,* *Geographica.* *vt vnà prouincias & membra sui regni? Prorsus ad consilia facit (delectationem omitto, quæ maxima & liberalis est) ad consilia, inquam, facit situs terrarum, & magnitudines, atque interualla nosse; tum etiam portus atque aditus; flũmina, maria, montes; denique præcipua opida & munitiones; & siquid aliud eximium Deus in machinâ istâ inferiore ostendit.* Astronomica *addidi, vt* *Astrologica.* *tempora anni, imò & tempestates, nouerit aut præsagiat: dies noctesq; alibi diuersas; communiter cursus siderum, & alia iucunda, sed & vsui ad opportunitates aggreßionum terrâ aut mari. Polybius hæc diffundit, & Principi aut Duci bono commendat, in libro suo IX. Idem &* Geometrica. *ac reuera ad castra locãda, opida munien-* *Geometrica.* *da, propugnacula struenda, tormenta dirigenda, vtilem hanc esse partem nemo negauerit, & Principi hactenus* *Modicè hæc habenda.* *tangendam vt poßit iudicare. Nam multum operæ studiiq; in istis postremis ponendum, haud dicam: nec probo vel Afrorum reges quosdam, vel Castellæ Alphonsum De-*

 cimum,

cimum, qui toti in Mathematicis aut Astrologicis, cælum potiùs coluêre quàm terram. Atqui haud magnos etiam reges eos fuisse, res & facta clamant. Caueat Princeps ne subtilia hæc & inducentia nimis eum capiant: non item minuta alia. quod Neroni obiectum à graui censore Tacito est: Nero puerilibus statim annis viuidum animum in alia detorsit. cælare, & pingere; cantus, aut regimen equorum exercere. *Hæc indigna magno Principe: cui sedere illud summi Poëtæ debeat,* XIII. Annal.

Tu regere imperio populos Romane memento: Virgil. VI. Æn.

& ad hunc finem atque artem, alia artium dirigere ac referre. Architectonica *tamen non abijcio. vtile & decorum aliquatenus ea scire: atque vtinam vtantur nostri, non ad Palatia aut Arces solùm, sed ad opida tota struenda, quod veteres factitarunt. At verò tertij generis artes,* Ad virtutem. *Principem probum moribus, ingenio modestum, constantem aduersum metus, æqui amantem esse, publicè expedit: & hæc talia per doctrinam etiam inseruntur.* Ethica *facient, & quam verè ac propriè Philosophiam licet dicas. Agrippinam non audiemus Neronis matrem, quæ filium, ait Suetonius,* à Philosophiâ arcuit, monens imperaturo contrariam esse. *O fœminam alia quoque improbam! quid ais?* imperaturo contrariam? *ita, qui ex libidine imperium volet gerere, diuina & humana iura spernere: quod tuus ille eximiè fecit. At qui benè, iustè, feliciter imperare; instrumentum & adiumentum ei Philosophia est, sed habita etiam cum modo. Aptissimus in hac parte Plutarchus erit, cuius omnis scriptio cum prudentiâ & virtutem inserit; cui Seneca libellos aliquot addere, valdè sit è meo voto. Iesum Syrachidem etiam commendo, de quo verissimè Basilius Imperator ad filium:* è libris eius ciuiles & regias virtutes colligi atque hauriri. *Libros autem sacros tractari interim & volui, etiam cùm non dico, dico. Quis enim nescit caput in virtutibus Pietatem esse? petatur è suo fonte, & in omni parte doctrinæ misceatur. Hæc præcipua in Institutione sunt: à quâ molliores illas artes* Musicen *&* Poësin *sperno: aut certè non*

Margin notes: Architectonica adhibenda. — Virtus Principem decet. — Ad hanc Ethica. — Cap. LII — Plutarchi commendatio: Seneca, Syrachida. — Cap. VII. — Musica remota.

non exigo. Themistocles dictum, Principi conueniet: qui cùm rideretur ab iis, qui scitiores & gnari magis talium artium viderentur, At ego, *inquit*, lyram aut psalterium tractare nescio; vrbem quam paruam acceperim, claram & magnam reddere, id scio. *Nec dissensit ab hoc iudicio Philippus Macedo. cuius Alexander cùm scitè aliquando & suauiter cecinisset:* Non te pudet, *inquit*, tam benè canere? *Et addit Plutarchus:* Satis enim est, si vel audire vacet regi canentes alios, & Musis abundè honorem habet, si in huiusmodi artibus exercentes se spectet. *Hoc si Graeci, multo magis Romani. & scribit Cornelius Nepos:* Scimus Musicen nostris moribus abesse à personâ Principis, saltare etiam in vitiis poni. *Atque haec si arceo, quid de fabellis ad corruptelam factis? In quo numero Amadaeus est, ingeniosi nugatoris proles, pestilens liber, si vnquam fuit, & natus blandè inficere aut & interficere iuuentutem. Fugite Princeps & Aulici, qui vera & seria amatis. In clausulâ moneo, plurimùm haec profutura, sed & interdum non profutura. ac verè de Commodo Imperatore Lampridius:* Sed tot disciplinarum magistri nihil ei profuerunt. Tantum valet aut ingenij vis, aut eorum qui in aulâ institutores habentur. *Nota. cauendum ab aulicis corruptoribus in ipsâ Aulâ, & nil nisi serium ac probum ad iuniores Principes admittendum.*

In Pericle.

Fabulosa historia inutiles.

IVSTI LIPSI AD II. LIB. POLITICORVM NOTÆ.

IN CAP. II.
De præstantiâ Principatus.

PAG 25. *Regni præstantia.* REGNVM res inter deos hominesque pulcherrima.] *Dictum simillimum in Isocratis Euagorâ:* Πάντες ἂν ὁμολογήσαιεν τυραννίδα, καὶ τῶν θείων ἀγαθῶν καὶ τῶν ἀνθρωπίνων, μέγιστον καὶ σεμνότατον καὶ περιμαχητότατον εἶναι: Omnes fateantur, Regnum, inter diuina humanaque bona, maximum, augustissimum, & summo studio appetendum esse *Atque ego si me effundere in asserendo laudandóque Principatu velim, benigna materia est, & ingenium seruiat: sed malo te hac ab aliis petere, qui in Politicis scribendis habēt has Dissertatiunculas velut pro præcipuo scopo. Mihi alia mens est. & tamen quidquid ad rem dici potest, semina eius in Textu nostro iacta ferè habes. Quod scito me (semel moneo) alibi seruasse.* *Nostri Sim multa diximus.*

IN CAP. III.
De Fæminarum imperio.

PAG. 27. *Fæminas imperare mos.* PRO iisdem consensu aliquot gentes.] *Pleræque gentes in Christiano orbe, excipio Galliæ regnum. Sed & veteres Asiatici ita vsurpârunt. Arrianus:* Νενομισμένον ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἔτι ἀπὸ Σεμιράμεως, καὶ γυναῖκας ἄρχειν ἀνδρῶν: 1. De rebus Alex. Receptum solitumque in Asiâ, iaminde à Semirami, etiam fæminas imperium in viros exercere.

IN CAP. IV.

De Electione & Successione.

Apud Nicet. Chon. I. Ann. MINORE discrimine sumi Princi- PAG. 29.
pem, quàm quæri] *Assidet Cornelianæ huic* *Ad manū Princeps capiendus.*
sententiæ illud Irenes Imperatricis in re simili: ὡς δεῖ βασιλέα μὲν οὐκ ἀπόντα ζητεῖν, παρόντα δὲ μὴ μετακινεῖν: Quòd nec absentem Principem quærere oporteat, nec præsentem demouere.

IN CAP. V.

De Initiis & Mutatione in deterius.

SIVE etiam Regni ipsius natura hoc PAG. 30.
fert.] *Potui addere caussam tertiam, Falsam de re-* *Ante imperiū multi boni, non ipsi.*
Tacit. I. Hist. *gnaturo opinionem. Nam quod Galba olim euênit, qui* omniū iudicio dignus imperio, nisi imperasset: *id multis aliis, qui in bonâ spe, adepti denique imperium ostendunt eo se minores. Nec temerè à Pittaco dictum:* Ἀρχὴ ἄνδρα δεικνύει: Imperium virum ostendit.

Diuturnitate in superbiam mutant.] *Regnum deprauat.*
Tacit. VI. Ann. *Ægrè scilicet tam magna felicitas fertur. atque ita* ipse Tiberius post tantam rerum experientiam, vi dominationis conuulsus est, *ait meus scriptor.*

Imperium iis artibus facillimè retine- PAG. 31.
Lib. X. tur.] *Clarè & pulchrè pro hac sententiâ Polybius, cùm quærit cur Hispania tam citò à Carthaginiēsibus amissa?* Nam, *inquit*, aliter censebant quæri imperia debere, aliter seruari: nec imbiberant, eos optimè retinere dominia, qui in iisdem institutis perseuerant, quibus ea initio sunt adepti. At verò illud clarum testatumq́ue exemplis est, quòd homines felicitatem adsequantur benignitate in alios, & bonâ de se opinione, iidem, cùm adepti quæ voluerant, ad iniurias & impotentiam in imperiis delabuntur; fit meritissimò, vt vnà cum imperantium mutatione, ipsi subditi se & affectus mutent.

IN

IN CAP. VI.
De fine Principis.

PAG. 31. Externa bona à principe postulantur.

VT ea opibus firma, copiis locuples.] *Populus ab his externis Principatuum bonum maximè metitur. Itaque lêgi non sine risu in Mexicanâ Historiâ (libenter & iucundè ritus noui illius orbis considero) morem iis fuisse, vt cùm regem alium consecrarent, is iuraret in hac verba:* Iustitiam se administraturum. nullum è subditis oppressurum. bello fortem futurum. Effecturum vt Sol cursum splẽdoremque suum teneret, nubes pluerent, riui currerent, & terra produceret omne genus frugum. *Quæ postrema, etsi vnius dei propria, tamen & alij à suis regibus exspectabant. De Burgundionibus, Ammianus:* Apud hos rex appellatur generali nomine Hendinos, & ritu veteri, potestate depositâ remouetur, si sub eo fortuna titubauerit belli, vel segetum copiã negauerit terra, quemadmodum solent Ægyptij casus eiusmodi adsignare rectoribus. *Et quid fatuitatem accusem? vetus hæc opinio, imò sapientissimo Homero prodita: & sub bono rege vult omnia externa etiam bona. Sic enim Vlysses ad suam Penelopam:*

Mos Indorum.

Lopez Gomara

Lib. XXVII.

— ἦ γάρ σευ κλέος οὐρανὸν εὐρὺν ἱκάνει. Odyss. τ.
Ὥστέ τευ ἢ βασιλῆος ἀμύμονος, ὅστε θεουδὴς
Ἀνδράσιν ἐν πολλοῖσι καὶ ἰφθίμοισιν ἀνάσσων,
Εὐδικίας ἀνέχῃσι· φέρῃσι δὲ γαῖα μέλαινα
Πυροὺς καὶ κριθὰς, βρίθῃσι δὲ δένδρεα καρπῷ·
Τίκτει δ' ἔμπεδα μῆλα· θάλασσα δὲ παρέχει ἰχθῦς
Ἐξ εὐηγεσίης· ἀρετῶσι δὲ λαοὶ ὑπ' αὐτῷ.

— tua laus latum conscendit Olympũ;
Sicut percelebris regis, qui numina curat,
In multisque probisque viris iura æqua ministrat,
Ipsa illi tellus nigricans, prompta atque benigna,
Fert fruges segetesque, & pomis arbor onusta est,

Proue-

Proueniunt pecudes, & suppeditat mare
pisces,
Ob rectum imperium. populi sors tota beata est.

Nec remp. tuam esse, sed te reip.] *Hadrianus Imperator* in concione sępe dixit, Ita se rempub. gesturum, vt sciret populi rem esse, nō propriam. *Vox aurea, & res multo magis, cùm præstatur.* PAG. 32. Reipub. Principes seruus.

Spart. in Hadr.

IN CAP. VIII.

De Regno Virtute firmando.

ILLE reip. status optabilis.] *Partem hîc magis Polybianæ sententiæ, quàm ipsam expressi. Atqui digna adscribi.* Ἐγὼ γὰρ οἶμαι δύο ἀρχὰς εἶναι πάσης πολιτείας, δι᾽ ὧν αἱρετὰς ἢ φευκτὰς συμβαίνει γίνεσθαι τάς τε δυνάμεις αὐτῶν καὶ τὰς συστάσεις. αὗται δ᾽ εἰσὶν ἔθη, καὶ νόμοι· τὰ μὲν αἱρετὰ, τούς τε κατ᾽ ἰδίαν βίους τῶν ἀνθρώπων ὁσίους ἀποτελεῖ καὶ σώφρονας, τό, τε κοινὸν ἦθος τῆς πόλεως ἥμερον ἀπεργάζεται καὶ δίκαιον. τά δὲ φευκτὰ, τοὐναντίον. PAG. 35.

Lib. VI.

IN CAP. IX.

De Imitatione & aspectu ciuium in Principem.

QVALES in rep. Principes, tales ciues.] *Theodericus rex Gothorum ad Senatum populúmque Rom.* Facilius est errare naturam, quàm dissimilem sui Princeps possit rempublicam formare. *Plato etiam exertè:* μηδεὶς ἡμᾶς πειθέτω, ὦ φίλοι, ἄλλῃ θᾶττον καὶ ῥᾷον μεταβάλλειν ἄν ποτε πόλιν τοὺς νόμους, ἢ τῇ τῶν δυναστευόντων ἡγεμονίᾳ. μηδὲ νῦν γε ἄλλῃ γίγνεσθαι, μηδ᾽ αὖθις ποτὲ γενήσεσθαι: Nemo nobis persuadear, ô amici, vllâ ratione citiùs aut faciliùs ciuitatem leges moresq; immutare, quàm Principum exemplo præeunte: neque aliter nunc esse, nec in posterum vnquam futurum. *Vt igitur regulam oportet rectam esse, ad quam cetera adæquantur: sic meritò Principem, ad quem alij diriguntur.* PAG. 36. Principem, subditi æmulantur.

Apud Cassiod. III. Var. ep. XII.

IIII. de Legib.

IN CAP. X.
De iustitiâ necessariâ regnis.

PAG. 38. Iulia turpe dictum: LICET, si libet.] *Iuliæ Augustæ dictum est, priuignum suum ad stuprum inuitantis. & addidit amplius:* An nescis te Imperatorem esse, & leges dare, non accipere? *Scilicet, vt Velleius ait*, magnitudinem fortunæ suæ peccandi licentiâ metiuntur, quidquid liberet pro licito iudicantes. *Ammianus obscuriùs, sed hoc ipsum dixit:* Nulla vacat quæstio prauitatum apud eos, qui quod volunt, maximas putant esse virtutes. (Lib. XXVII.) *Ab hoc fonte Persarum iudicum illa responsio Cambysi*, roganti numqua lex permitteret nuptias cum sorore? illi negarunt talem se inuenire, sed quandam aliam qua liceat Persarum regi facere quidquid libeat. Anaxarchi perniciosum. *Æquè turpis & perniciosa illa Anaxarchi adulatio. qui, cùm Alexander lamentaretur ob Clytum interfectum, nec solatia admitteret: dixit*, Ignorare illum, cur veteres sapientes Iustitiam adsestricem Ioui fecerunt. nimirum, quia quidquid à Ioue decretum, id iure quoque factum sit. *Anaxarchi tales, sed occulti, vtinam non hodie apud imperantes!* (Apud Arrian. De reb. Alexan. lib. IV. & Plut. In Alex.)

IN CAP. XI.
De Iustitiæ administratione.

PAG. 40. Ius possit debeatque Princeps interdum dicere. CAVSSAS reosque audiat.] *Ipséne? an per alios? Vtrumque: & hoc magis. Certè quin ipse quoque interdum Iustitiæ illud munus in publico vtiliter ac decorè obeat, non puto ambigendum. Veteres Imperatores ac Reges fecere: & Caroli etiam Magni Constitutio hæc legitur.* Hoc missi nostri notum faciant Comitibus & populo, quòd nos in omni hebdomadâ vnum diem ad caussas audiēdas sedere volumus. Populo autem dicatur, vt caueat de aliis caussis ad nos reclamare, nisi de quibus aut missi nostri, aut Comites, eius iustitiā facere noluerint. *Vbi finem etiam huius consilij vides. nempe vt per supremum*

mum illum iudicem, ius sicubi labat, corrigatur, firmetur.

Medeatur noster Princeps.] *Vtinam, vtinam! Ludouico Galliarum regi* XI. *hoc propositum: & caussidicina illa, vera tabes Galliæ, nunc non esset, si ille pauculos annos fuisset. Exoriatur alius, & efficiat vt* tandem viperæ istæ sibilare desistant. PAG 41. *Leges & lites recidenda.*

Comin. ca. CXXV.

Apud Flor. lib. IIII. cap. vlt.

IN CAP. XIV.
De Fide.

IN Capitolio vicinam Iouis opt. max. esse voluerunt.] *Credo hanc eamdem mentem esse in Liuianis verbis*: Apud quos (*Romanos*) iuxta diuinas religiones Fides humana colitur. *Et profectò sanctitas quædam in ipsâ fide. Scytharum legati ad Alexandrum, pulchrè*: Iurando gratiam Scythas sancire, ne credideris. Colendo fidem, iurant. Græcorum ista cautio est, qui acta consignant, & deos inuocant: nos religionem in ipsâ fide nouimus. Qui non reuerentur homines, fallent deos. PAG. 46. *Fides prædicâ.*

Lib. IX. in Orat. Posthu.

Curt. VII.

IN CAP. XV.
De Modestiâ.

IN alto positum non alta sapere, difficile est.] *Certè difficile.* & magnæ felicitatis est, à felicitate non vinci. *Vt quiuis haud facilè multum vini fert: non item abundantem fortunam. Da mihi circumspectißimum regem*: *tamen* inter *tot* obsequia fortunę, non satis cauta mortalitas est. *Natura, educatio, adulatio deprauant.* PAG 49. *Proni ad Superbiam reges.*

Augustin.

Curtius VI, I.

Non minùs hominem se, quàm hominibus præesse, cogitet.] *Hoc primum remedium & cautio à Fastu, se cogitare. Externa illa omnia sunt quæ te inflant; æstimari debes à teipso. Illa abeunt, veniūt: tu quid es, nisi vile infirmumq́; corpus? Vide non quid in te magnum habeas, sed quid tuum. Saladinus, Christianorum olim terror, qui Syriam, Ægyptum, & Africæ* *bonam* *Et eam remedium, agnitio sui.* *Saladini præclarum factum.*

bonam partem subegit, morti iam vicinus, in cogitationem hanc seriò descendit: & solam interiorem tunicam, pro omni pompâ funebri, in hastâ sublimem ferri iussit, cum acclamatione, Hoc vnum ex domitore Orientis restare. *O virum illâ & maiore fortunâ dignum, qui tam bene eam cepit! Nihil hîc proprium aut tuum. corona, sceptrum, & omnia hæc ad quæ stupemus, à Deo sunt: & ne auferat, tu ad eum refer.* Thymeleontis modestia. *Thymoleon, magnus laudatusq; dux, qui Dionysium Siciliâ eiecit, & in illustri gloriâ vixit, exemplo hîc tibi esto. de quo Probus:* Nihil vnquam neque insolés, neque gloriosum ex ore eius exiit. Qui quidem cùm suas laudes audiret prædicari, numquam aliud dixit, quàm se in eâ re maximas diis gratias agere atque habere, quòd cùm Siciliam recreare constituissent, tum se potissimùm ducem esse voluissent. *Nihil potest magis sapienter, magis Christianè.* In Thymol.

PAG. 50. Superbia depressio adhæret. Magnas arbores diu crescere, vnâ horâ exstirpari.] *Remedium alterum, cogitare Superbiæ assiduam comitem, Deiectionem & Pœnam.*

Dominare tumidus, spiritus altos gere, Senec. Hercul. Fur.
Sequitur superbos vltor à tergo Deus.

Nihil altum ille, præter se, vult. eiq; proprium, τὰ μὲν ὑψηλὰ ταπεινῶν, τὰ δὲ ταπεινὰ ὑψῶν: erecta deiicere, deiecta erigere. Laërt. in Chilone

Varia & miseranda sors regum. Vidi cruentos carcere includi duces.] *Remedium tertium, à fortunâ variâ nimis & incertâ. Hodie magnus es? cras alius, aut nullus. Iugurtham in carcere, Perseum in custodiâ obiisse scimus: & patrum memoriâ, quàm illustre exemplum Tomambais est!* Tomambais exitus. *Ille Aegypti Africæq; Sultanus, in veteri & felicissimo regno, non solùm eo subitò exuitur; sed & vitâ. Arbiter paullo antè vitæ necisq; gentium, in vrbe suâ principe, malo vicatim per ludibrium circumductus, infami laqueo, & manu carnificis, strangulatus est. Quid sub idem illud æui,* Attabalipa. *Attabalipa in nouo orbe magnus Rex, nónne in carcere, post infinitam vim auri quasi pro vitâ extortam, amisit & vitam?*

& vitam? In eodem tractu, rex regum Mexicanus, nec vsitatâ quidem morte obiit, lento igne per summum cruciatum vstulatus. Quahutimoci. *Quæ tam tragica exempla meritissimò* De Tranquil. Animi, cap. xi. *verbis Senecæ concludo:* Quod regnum est, cui non parata sit ruina, & proculcatio, & dominus, & carnifex? Nec magnis ista interuallis diuisa: sed horæ momentum interest inter solium, & aliena genua.

Oratio pressa.] *Vt moneta illa optima, quæ pretij plurimū habet in paruâ mole: sic sermo, qui sensus. Quid visurus sim, nescio. sed verbosos valdè & vnà sapientes, nondum ego vidi. Cæterùm hæc Breuitas inprimis decet* PAG 50. Breuis sermo optimus. 1. Hist. *Principem. Tacitus de Galbâ:* Imperatoria, *inquit,* breuitate adoptari à se Pisonem pronunciat. *Caussa apud Demetrium Phalereum hæc:* Nam præcepta & iussiones, quæ Principi conueniunt, breuibus verbis formantur; preces autem, quæ humilioribus, verbosæ & longæ esse debent.

In Cultu ne exuberet.] *Iuliani Imperatoris* Amm. lib. xxv. *familiare dictum fuit:* Turpe esse sapienti, cùm animum habeat, captare laudes ex corpore. Vestis, & hæc talia, negligenda. *Et sanè viri magni, incuriosi rerum istarum leuium. Carolus noster Quintus in veste restrictus. Ludouicus* XI *cultu corporis neminem familiarium anteiuit. Iulius Agricola (ita scri-* In Agric. *bit de eo Tacitus)* cultu modicus; sermone facilis; adeò vt plerique quibus magnos viros per ambitionem æstimare mos est, viso aspectoque Agricolâ, quærerent famam, pauci interpretarentur. *Sic de Annibale Liuius:* Vestitus nihil inter æquales excellens, arma atque equi conspiciebantur. *Et quid* Synes. Orat. de Regno. *exemplis opus? vno verbo, plerique illi veteres* ἁπλῶς ἑαυτῶν εἶχον, οὐκ ἀπὸ σκευῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ψυχῆς βασιλεῖς ὄντες, καὶ τἄνδον τοῦ πλήθους διέφερον, τὰ δὲ ἐκτὸς ὅμοιοι τοῖς ἀγελαίοις ἐφαίνοντο. leuiter & sine curâ seipsos habuerunt, non ab apparatu, sed ab animo reges; & introrsum à plebe differebant, extrorsum vel gregariis similes videbantur. *Ego Græcorum Imperatores*

(imagines enim exstant) sine risu non aspicio, in purpurâ, in auro, in gemmis, & à capite ad calcem non regiè, sed muliebriter cultos.

PAG. 51. Munditias mulieribus conuenire.] *Ideò Hesiodus quoque monet:*

Μηδὲ γυναικείῳ λουτρῷ χρόα φαιδρύνεσθαι Ἀνέρα. — 11. Oper. & dier.

Nec muliebri se comptu lotuque polito
Vir quisquam.

Nimia & affectata pompa spernenda. Nec aliter de externâ omni specie censeo.] *Vt in comitatu, in victu, in omni tuâ vitâ quàm minimum sit Tragœdiæ & pompæ. Cari Imperatoris illustre exemplum non omittendum, quia nec vulgatum. Synesius ita narrat. (Carino tamen adtribuit, per errorem, vt opinor: quia* Carus res in Persas gessit, Carinus contrà mollis, deses, & nullâ expeditione nobilis.) sed is ita narrat.* Bellum inferebat Persis, & iam ad Armeniorum limites peruenerat. Illîc mili em curare corpus, & cibum è suo commeatu capere iussit, mox ex hostico (Parthorum agros ostendebat) petendum. Dum id agunt, ecce hostium legatos, qui adueniunt. Atque illi opinabantur futurum primò, vt ad Proceres quosdam aulicos deducerentur: deinde dierum aliquot interuallo, ad Imperatorem. Atqui inciderât casu in ipsum iam cænantem. Circumstabat frequens miles, sed auro aut argento nihil cultus. Ipse veste puniceâ indutus, iacebat in herbâ. Cibus erat, vetus aliquod nigrum pulmentarium: & in eo frusta quædam salsæ suillæ carnis. Cùm autem legatos vidisset, nihil turbatum aiunt, neque quidquam immutasse, sed vocasse ad se vltrò, & dixisse, Scire quòd ad se venissent. nam Carum hunc ipsum esse. Iubere igitur vt renûcient iuueni suo Regi, nisi resipiscat, futurum vt intra vnam Lunam omnis eorum silua & omnis ager, magis nuda & læuia sint, quàm Cari ipsum caput. & simul cum dicto pileum sustulit,

Orat. de Regno.

* Vide Vopiscû & Eutrop.

De Caro narratio amœna.

tulit,

tulit, & caput ostendit tam glabrum quàm galea eius quæ adiacebat. Et si quidem appeterent, iussit manum in ollam mittere: sin minùs, statim abire, & extra Romana præsidia esse, tanquam legatione omni iam defunctos. *Ita me Deus amet, hac virum olent, iuio berem.*

IN CAP. XVI.
De Maiestate.

TRISTITIAM & arrogantiam exuas.] *Quæ duo imperitè nonnulli adsumunt, quasi concilianda Maiestati. Plutarchus hostales taxat* Qui mentem non habent, reges & Principes, *inquit*, imitantur imperitos statuarios, qui existimant colossos suos magnos & venustos futuros, si tibiis quammaximè diductis, & inflatos, & hiantes fecerint: sic isti grauitate vocis, & toruitate aspectus, & morum asperitate, & insociabili quadam vitâ, dignitatem & maiestatem imperantium exprimere se censent. PAG. 52. *Externa superbia nõ ad Maiestatem.* In Comment. Ad Princip. indoct.

Viles plerumque, qui nimium ciuiles.] *Omnino abstractione quadam opus iis qui gubernant, & ne nimis vulgò se vulgent. Pericles sciuit: qui antea familiaris maximè & comis, simul remp. attigit, ab omni cœtu amicorum & conuiuiis se abiunxit, vita genere quodam subducto, & planè mutato. Caussam Plutarchus adiungit* Δεινὰι γδ, ait, αἱ φιλοφροσύναι παντὸς ὄγκυ περιγίνεσθαι, καὶ δυσφύλακτον ἐν συνηθείᾳ, τὸ πρὸς δόξαν σεμνόν: Comitas enim facilè fastum omnem atterit, & in familiari consuetudine ægrè custodias illud opinionis de te augustum. *Nimia comitas haud bona* *Periclis institutum.* In Pericle.

IN CAP. XVII.
De variis Virtutibus decôris Principi.

NEc tamen coniugum imperiis obnoxius.] *Nam* quod subsidium in eo, *vt inquit* Tacitus, qui à fæmina regatur? *Cui tamen humili & seruili vitio plerumque feroces & militares gentes obnoxias* PAG. 53. *Ne regant fæminæ.* Lib. XIII. Annal.

esse, Aristoteles notauit: & hodie nos videmus. Sed vt imperia mulierum, ita consilia non semper damno. Vtiliter sæpe eas Princeps audiet: præsertim siqua à naturâ paullo magis facta ad prudentiam & virtutem. An Augustum pænituit, Liuiam suam audiisse? Ferdinandum Hispaniæ regem, Isabellam? cui fœminæ Consaluum, Canarias, Nouum orbem, eiectos Mauros, & hanc magnitudinem suam Hispania in parte debet. Maritum enim suum, etsi à se virum magnum, tamen haud æquè altum aut splendidum, ad illustria illa facta impellebat leniter ac ducebat. At in vitâ priuatâ, eadem mirifica. Vino ætatem abstinuit. artibus litterisq; ita amica, vt sermonem Latinum, ætate iam grandior didicerit, & auctores libróſque intellegere atque interpretari potuerit. In fortunâ & in morbis infracta; atque etiam in partu sic magnanima, vt emitteret vix vocem. Rarum heroïnæ exemplum, & cum veteri omni æuo comparandum. Lib II. Polit. cap. VIII

Interdum suadeans. Isabella regina laus.

PAG 54. Magni Principes in conuitia fortes.

Conuicia si irascare, agnita videntur: spreta, exolescunt.] *Spreuit sanè Augustus. qui cùm audiret Aelianum quemdam malè de se opinari solere:* Faciam, *inquit*, sciat Ælianus & me linguam habere. *Animosè item Philippus Macedo, suadentibus amicis, maledicum hominem in exsilium mitteret:* Minimè sis, *inquit*, ne vagus & erro, apud plures de nobis malè loquatur. *Plura & obuia talia exempla. sed cauete tamen vos caniculæ: quia non omnes Augusti sunt aut Philippi. Ramirus Hispanorum rex mirè probus fuit & in moribus simplex. ob eam rem cùm irrisui Aulicis esset, & dicteriis identidem peteretur, ad extremum exarsit, & vndecim viros nobiles ad se vocatos, in Oscâ vrbe gladio percuti iussit: addito dicto,* *Nescit vulpecula cum quo ludat. *Reipsâ scilicet ostendit periculosum valdè, τὸν λέοντα νύττειν,* leonem vellicare. Sueton. August. cap. LI. Plut. in Apopht. Roder. Sanct. Histor. Part. III.

Ramirus aliter. *Nō sabe la volpeja conquien trobeja.

Doctrinam nonnihil ad hunc finem promoue.] *Iure moneo. nam, vt Symmachus ait,* scimus bonas artes honore nutriri, atque hoc specimen esse florentis reip. vt disciplinarum professoribus præmia Lib. I. ep. LXXIII.

Littera promouenda.

præmia opulenta pendantur. *Sed tamen voculam, Nonnihil, de industriâ addidi: quia vt tollere eas noxium; ita calidè nimis promouere.* *Iustinianus* τὰς τυπωθείσας ἀνέκαθεν ἐν ἑκάστῃ τῶν πόλεων δίδοσθαι σιτήσεις τοῖς ἐν αὐταῖς διδασκάλοις τῶν λογικῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, ὑποθήκαις τοῦ ἐπάρχου ἐξέκοψε. καὶ οὕτως τῶν ἐν ταῖς πόλεσι διδασκαλείων ἐσχολακότων ἀγροικία τῶν ἐν αὐταῖς κατεκράτησε: antiquitus constitutas in quoque opido annonas, professoribus bonarum artium dandas, de consilio Præfecti sui sustulit. atque ita frigentibus passim per opida Scholis, rusticitas & barbaria occupauit inhabitantes. *Mala hac securis quam Thrax Imperator iniecit: sed illi quoque occultè noxij, qui effusè nimis promouerunt. Nam otium & mollitiem nullâ re faciliùs aut honestiùs in animos irrepere quàm viâ hac litterarum, omnino est fatendum. Atqui robur & virtus non sunt, vbi illa. Vt catuli ad venandum inepti qui saltare & eiusmodi delicias docti: sic ad virilia exercitia parùm apti, ciues nimis exculti. Fraciscum regem Primum, & Leonem Decimum, qui auidè litteras excitârunt, in cælum tollimus. Si propositum spectamus, meritò; si finem & successum, ambigo. quia reuera alter Galliam suam, alter Italiam, cultiorem amœnioremq; reddidit, sed vnà & molliorem. Quid bona spei reliquum, vbi etiam fœminæ passim in libris & litteris? atqui eò ventum. Mihi Spartani illi probi, qui* γράμματα μὲν ἕνεκα τῆς χρείας ἐμάνθανον. ἡ δ' ἄλλη παιδεία, πρὸς τὸ ἄρχεσθαι καλῶς ἐγίνετο, καὶ καρτερεῖν πονοῦντα, καὶ νικᾷν μαχόμενον: Litteras ad vsum saltem discebant. reliqua omnis disciplina erat vt pulchrè parêrent, vt labores perferrent, vt in pugnâ vincerent. *Et à Principe meo in suis ciuibus id seruari, suadeam valdè. Non nimis, non omnes, studiis se applicent. sed Nobilitas tamen maximè*: quia patres valere decet consilio, populo superuacanea est calliditas.

Sed cum modo.

Mali, qui tollunt.

Mali, qui nimis vulgant.

Virtus resoluitur.

Plutarc. ad Lycurg.

Vsurpanda ad vsum.

Et in primis a Nobilibus.

Sallust. ad Cæs.

IVSTI LIPSI
AD III. LIB.
POLITICORVM
NOTÆ.

IN CAP. I.
De Prudentiæ necessitate.

Pag. 56. *Difficile gubernare.* NVLLVM animal morosius, nullum maiori arte tractandum.] *Inde Liuianum hoc effatum:* Excellentibus ingeniis citiùs defuerit ars, quâ ciuem regãt, quàm quâ hostem superent. Lib. II.

Pag. 57. Mens vna sapiens plurium vincit manus.] *Hoc Vlysses ille apud sapientissimum vatem voluit, cùm Mineruam (id est Prudentiam) sic affatur:*

Αἰκέ μοι ὥς μεμαυῖα παρασταίης γλαυκῶπι, Odyss. N.
Καίκε τριηκοσίοισιν ἐγὼν ἄνδρεσσι μαχοίμην
Σὺν σοὶ, πότνια θεὰ, ὅτε μοι πρόφρασσ' ἐπαρήγοις:
Atqui ego, si mihi sic adsistas cæsia diua,
Vel tercentum contra homines concurrere pugnâ
Ausim, te fretus comite, ô dea, & adiutrice.

IN CAP. II.
De duplici Prudentiâ.

Pag. 58. *Viri celebres & sapientes in domo Principis decori.* Princeps sapiens, sapientium commercio.] *Comineus:* Nullum maius indicium bonæ mentis Princeps potest ostendere, quàm vt adiungat sibi & familiariter vtatur viros virtute & famâ celebres. Nam omnes statim iudicabunt eum talem esse, quales ij qui apud illum. *Hoc sine vtile, non tantùm in consilio, sed etiam in contubernio* Capite XXIII.

quosdam

Tacit. IV. Ann. *quosdam habere*, insigni tranquillitate vitæ, nullis reip negotiis permixtos. *Nam aliena hæc sane à valde ad tuam famam. Ita Alexandro Callisthenem, Scipioni Panætium & Polybium, Augusto Areum & Athenodorum, alios alios adhæsisse scimus, priuatim magis ornamenta quàm publicè adiumenta.*

IN CAP. III.
De Adiutoribus Principis.

SED quî parabis? iudicij hîc res est.] PAG. 60. *Imò res etiam aliqua Industriæ. Nam tamanti præparari quidam possunt, vt fiant apti. Turcarum Princeps à pueritiâ instituit, pacis aut belli futuros administros. & Germanorum proceres Alumnos quosdam (ita appellant) suo sumptu educant, in eumdem vsum. Quid si imitetur Princeps, & selecta quædam ingenia à teneris formari curet ad res Ciuiles? laudem. Apud Macedones quid ser*uatum, Q. Curtij verbis dicam. Mos erat Principibus Macedonum, adultos liberos regibus tradere, ad munia haud multũ seruilibus ministeriis abhorrentia. Excubabant seruatis noctium vicibus proximi foribus eius ædis, in quâ rex acquiescebat. Ij actos ab agasonibus equos, cùm rex ascensurus esset, admouebant: comitabanturque & venantem, & in prœliis, omnibus artibus studiorum liberalium exculti. Præcipuus honos habebatur, quòd licebat sedentibus vesci cum rege. Castigãdi eos verberibus, nullius potestas præter ipsum erat. Hæc cohors, velut Seminarium Ducum Præfectorumque apud Macedonas fuit hinc habuêre posteri reges, quorum stirpi post multas ætates Romani opes ademerunt.

A pueris quidam formandi ad remp.

Macedonũ ritus.

Lib. VIII.

IN CAP. IV.
De Consiliariis.

OPTIMVM quemque fidelissimum puta] *Rex Salomon (cuius scripta diuinæ humanæque Sapientiæ plenissima, vti & Syrachidæ, vnicè tibi* PAG. 61.

Salomonis scripta planè diuina.

 commen-

Decoctores non apti ad Consilia. *commendo.) paucis verbis*: Consilia impiorum fraudulenta. *Excludo autem ab hac probitate etiam eos, qui rem suam priuatim malè gesserunt, conturbatores aut decoctores. Basilius Imp. ad filium:* Συμβούλοις δὲ χρῶ τοῖς καλῶς περὶ τῶν οἰκείων βουλευσαμένοις καὶ διοικήσασιν, ἀλλὰ μὴ τοῖς κακῶς ἐξ ἀβουλίας τὰ ἑαυτῶν οἰκονομήσασιν. ὁ γὰρ κακῶς περὶ τὰ οἰκεῖα διατεθεὶς, οὐδέποτε καλῶς βουλεύσεται περὶ τῶν ἀλλοτρίων: Consiliariis vtere iis, qui rebus propriis benè consuluerunt, rectéque eas administrârunt, non autem qui per imprudentiam malè. Nam qui suis rebus malè prospexerit, numquam ille benè consuluerit alienis. Prouer. cap. XII. Cap. XVIII.

Consiliarij linguarum periti sint. Morum animorumque prouinciæ gnaros.] *Etiam linguæ: si tamen sermo diuersus, in locis qui tibi pârent. Nam isti qui per interpretem accipiunt omnia aut reddunt, nec tam grati nec tam idonei ad agendum, ac multa necessariò eos fallunt.*

Consiliarij exteri mali. Non exteros temerè, non aduenas.] *Nota Princeps. nam hîc peccamus. Vt vulgò remedia quædam ab Afris aut Indis petita æstimamus: sic plerumque externa ingenia præferuntur internis. At non oportet. Primùm, quia ab hac re turbæ.* Turbant statum. *Indigenæ haud facilè concoquunt, in suâ rep. plus aliquid credi aut tribui alienis. Inde liuor, questus, & auersio quædam animorum. Secundò,* Imperiti eius sunt. *quia raró illi, morum, ingeniorum, & totius reip. periti. Plato autem breuiter & rectè dixit:* Εἰδότος περὶ ἑκάστου ἡ συμβουλή: Consilium eius est, qui rei cuiusque peritus. Alcib. 1. *Quod idem alibi diffusiùs:* περὶ παντὸς μία ἀρχὴ τοῖς μέλλουσι καλῶς βουλεύσεσθαι, εἰδέναι περὶ οὗ ἂν ᾖ ἡ βουλή, ἢ ἅπαντος ἁμαρτάνειν ἀνάγκη: In omni re consulendi principium, nosse id de quo cõsilium institutum: In Phædro. Non amãt eum aut curant. aut totâ viâ aberrare necessum est. *Tertiò, quia etiamsi iis peritia, vix tamen affectus aut fides. Quî potest in alienam rempublicam? in quâ semper illud cogitent:* Mihi istîc nec seritur, nec metitur. *Itaque ad commodum suum, aut arbitrium Principis, videbis pleraque ab iis referri. Quartò & vltimò, quia vsu compertum* Plaut. Epidic.

eum consilia externa ferè esse infausta. Alexander malè audire cœpit, cùm Persas audiit: Romani labi, cùm Graecos & exteros: noster Carolus Audax, (ne plura cumulem) cui ruinam suam nisi Campobacchio debet? Effatum hoc habe. Vt in quam domum vespillones veniunt, signum est funeris: sic reip. labentis, ad quam fulciendam adhibentur peregrini. Quod tamen ita intellego, si multi. nam vt vnus aut alter interdum fide aut ingenio valdè cognitus, haud pertinaciter damnem. Infeliciter sunt. Res publica, quam ij sustinent.

Item senes.] *Qui tales non annis magis, quàm moribus.* Nam in quibusdam, *vt ait Seneca,* non pueritia, sed, quod est grauius, puerilitas remanet. PAG 61. Epist. IV. Senes à moribus quoq. æstimandi.

Consilia senum, hastas iuuenum esse.] *Pindari dictum est, vti è Plutarchi Lycurgo videbis. cui hoc Aristotelæum velut interpretamentum adde:* ἡ μὲν δύναμις ἐν νεωτέροις, ἡ δὲ φρόνησις ἐν πρεσβυτέροις ἐστί: Vires in iuuenibus, Prudentia est in senibus. *Iuuenes autem non solùm à consiliis, sed omnino à rep. amouendi, caussâ duplici. Primùm, quia Temeritas & calor in iis. Atqui* cùm ad gubernacula reip. temerarij atque audaces homines accedunt, maxima ac miserrima naufragia fiunt. *Deinde, quia non cadit in ætatem eam Auctoritas: quæ tamen ad iubendum suadendumq; plurimùm valet. Opinio sæpe de aliquo, plebem magis mouet, quàm res aut ratio ipsa. Solon igitur iure vetuit* τὸν σφόδρα νέον μήτε ἄρχειν, μήτε ξυμβουλεύειν, εἰ καὶ ἄριστα δοκοίη γνώμης ἔχειν: valdè iuuenem neque magistratum gerere, neque consulere, etiamsi optimè à mente constitutus esse videretur. *Rei etiam Romanæ grande olim fulcrum, Annariæ leges: quas malè amissas bonus sapiensq; Princeps reuocabit.* Iuuenes inepti ad remp. VII. Polit. cap. IX. Caussa vna. Cic. De Senect. Caussa altera. Solon eos omnino arcuit. Iuncus apud Stob. Annales leges vtilissimæ.

Fortunâ variâ exercitos] *Nam qui adsiduè in rebus prosperis & lætis, quid sapiat?* Non temerè aduersa casuum reputat, quem Fortuna nunquam decepit. *At qui aliam eam expertus est, magis ille ad Modestiam factus & Cautionem, præcipuas Prudentiæ partes. Pindarus rectè:* PAG. 62. Liu. XXX. Felices vix sapiunt. Magis qui aliquando adflicti.

——ὁ πονήσαις δὲ νόῳ
Καὶ προμάθειαν φέρει:
—— Qui mente laborauit,
Prudentiam inde aufert.

Tacitus item de Caractaco, Quem multa ambigua, multa prospera extulerant, vt ceteros Britannorum Imperatores præmineret. [Annal. XII.] *Annibal de se, ad Antiochum*: Hæc suadeo qui vt non omnis peritissimus sum belli, cum Romanis certè bellare bonis malisque meis didici. [Liuius XXXV.]

Principes tales, optimi.
Carolus V. Sapiens.
Ludouicus XI. callidus.
Emanuel cautus.

Nec solùm Consiliarij, sed ipsi Principes optimi & prudentissimi, qui aliquando in aduersâ sorte. Carolus V. Galliarum rex mirâ sapientiâ fuit, atque adeò cognomen id etiam tulit: sed quem Fortuna à teneris annis magis iactauit? Patrem suum Iohannem capi abducique vidit, & regnum penè totum occupari ab Anglis. Ludouicus XI planè callidus. sed ille quoque nónne per annos sex à patre & patriâ profugus, apud Philippum Ducem Burgundiæ egit, quid nisi exsul? Emanuel Allobrogum nuper Princeps, in eâdem hac classe. Verissimum igitur Græcorum verbum: * Ἐξ ὧν ἔπαθες, ἔμαθες: *& Miseria Prudentiæ bona mater.*

** A quibus læsus, ab his doctus.*

Nimis ingeniosi, mali suasores.
Exempla.
Rationes item tres.

Quod satis sit, acutos.] *Profectò mali & inepti, qui nimis. Disputare & sermocinari magis, quàm suadere possunt: & tempus sæpe terunt, milium, quod dicitur, terebrando. Tu scito, caput omne consilij esse, non in acumine, aut sermonum rationúmque copiâ, sed in directâ quâdam iudicij normâ. Ea autem plerumque his acriculis abest. Machiauellum vide. quid eo acutius? at parum bonus aut felix ille Cæsari Borgiæ Consiliarius, quidquid excuset se & fatum accuset. Vide Clementem VII. Pontificem. miram ei ingenij vim omnes tribuunt: sed in actionibus consiliisque, quàm infelix, Roma sensit & nunc etiam dolet. In populis ipsis hoc notabis. Quis nescit Athenienses ante Spartanos, Florentinos ante Venetos, ingenio & acrimoniâ fuisse? meliùs tamen constantiùsque hos rempub. suam direxisse omnes videmus. Caussæ huius rei tres. Prima, quam in Textu libaui. quòd velocia ista in-*

genia semper mouent aliquid, & nec quieta, quieta sinunt. Altera, quòd in multiplici inuentione & rationum copiâ plerumque natant, & agrè expediunt aliquid cui insistant. Tertia, quòd ea sibi proponunt quæ non sunt, non erunt; & mentem consiliáq; aduersarij æstimant à subtili suâ mente. Atqui ille sæpè stipes. nec quidquam tutius (obiter moneo) quàm de consiliis eius, ex ipsius indole moribúsq; iudicare, aut eorum qui apud illum magni. Sed aliquis hîc quærat. Quid ergo? subtiles quoniam damnas, *An litterati apti ad Consilia?* *etiámne litteratos? Haud prorsus. ego verò libenter eos in Consilium admitto, sed qui non sint hoc tantùm.* *Perfecte, non nimis.* *Nam qui solâ & nudâ istâ cognitione litterarum se iactant, valdè repello. Constantius Imperator Constantini F. me* In Constant. *quidem iudice, valdè hîc peccauit: qui, vt ait Zonaras,* μηδένα τῇ γερουσίᾳ συνέταξε, ὃς παιδείας μὴ μετειλήχει, οὐδὲ ἤσκητο πρὸς τὸ λέγειν, καὶ ᾔδει γράφειν ἐμμέτρως τε καὶ πεζῶς: neminem in Senatum allêgit, nisi eruditum, quique se ad dicendum exercuisset, & sciret scribere vinctâ oratione & solutâ. *Nimis tribuit nostro generi: nec vel doctissimi semper ad remp. apti. Necessum est adsint aliæ illæ dotes, de quibus in hoc Capite monemus.* *Benè, si dotibus aliis mixti.* *Quas si adferunt: ô magnos tunc, & Principi optandos!* Cassiod. Var. lib x. epist. III. *Nam* desiderabilis eruditio litterarum, quæ *Laudatio vera doctrinæ.* naturam laudabilem eximiè reddit ornatam. Ibi prudens inuenit, vnde sapienter fiat: ibi bellator reperit, vnde animi virtute roboretur: inde Princeps accipit, quemadmodum populos sub æqualitate componat. Nec aliqua in mundo potest esse fortuna, quam litterarum non augeat gloriosa notitia. Prouer. VIII. *De his talibus ipsa Sapientia loquitur:* Ego Sapientia habito in consilio, & eruditis intersum cogitationibus.

IN CAP. V.
De Ratione consulendi.

CONSILIORVM gubernaculum, Lex diuina] *PAG 63.* *Apparet ergo meritò Consiliis interesse debere viros Sacros religiosósque: id est, legis eius peritos.* *An Sacerdotes in Consiliis.*

peritos. Tamen alij abnuunt, & indecoram atque inutilem censent hanc mixturam. Nicephorus Gregoras inter hos videtur. Οὐ γὰρ, *inquit,* θεωρία πνευματικὴ καὶ πρᾶξις πολιτικὴ, ὡς τὰ πολλὰ, συνεῖναι πεφύκασι: Non enim Spiritalis contemplatio, & Ciuilis administratio, vt plurimum, inter se iunguntur. *Et Synesius Cyrenensis Episcopus multo apertiùs:* Πολιτικὴν ἀρετὴν ἱερωσύνῃ συνάπτειν, τὸ κλώθειν ἐστὶ τὰ ἀσύγκλωστα: Ciuilem virtutem iungere cum sacerdotio velle, est miscere omnino non miscenda. *Ac plura & diffusè in eam rem ibi scribit.*

Hist III
Epistolâ LXVII. totâ.

Interdum vtiliter esse.

Quid ergo nos? cum veniâ sic censemus. Interesse eos posse, imò & debere: sed rarenter. tunc videlicet, cùm de rebus planè seriis grauibusq́; agitur, & quæ tangunt vniuersum statum. Nam tunc sanè quidni audiantur? siue vt robur & auctoritatem bonæ sententiæ adferant, siue vt reprimant coërceantq́; in aliam ruentes. Nam quanquam illi rerum Ciuilium propriè non periti: tamen sæpe etiam in istis saluberrimè consulunt, & Syrachides non falsò scripsit: Anima viri sancti enunciat aliquando vera, quàm septem circumspectores sedentes in excelso. *At semper tamen eos & adsiduè, etiam rebus consiliisq́; minoribus adhiberi non probem: nec id mihi aut ex illorum videatur, aut publico vsu. Districti videlicet terrenis curis, cælestia illa deserent; nec terrena ipsa (quippe aliud illorum munus) satis commodè aut decorè administrabunt.*

Viri sancti supra prudentes sæpe sapiunt.

Ecclesi. c. XXXVII.

PAG 63.

Liberi & veraces cõsiliarij esse debent.

Libertatem secundò.] *Magnum in Consiliario atque vtile munus, vt libera ei lingua. Solon olim rectè:* Συμβούλευε μὴ τὰ ἥδιστα, ἀλλὰ τὰ κάλλιστα Consule non quæ suauissima, sed quæ optima sint. *Sic oportet. nam rara hæc nimis in Aulis Principum virtus: & vis scire* cuius rei inopiâ laborant magna fastigia? quid omnia possidentibus desit? ille qui verum dicat. *Certamen plerumque adulationis est: & dant se non magno alicui solùm, sed his qui magni apud magnum. Placentini aut Laudenses ferè hoc totum genus, pauci Veronenses. Inter hos tu esto: & scito liberè te semper cum*

Laërt. in Solone.

Rara ea virtus.

Sen VI. De Benef. cap. XXX.

Adulatio regnat.

Rege

Rege loqui posse, sed non de Rege. Cum modestiâ tamen: ad quam Hephæstion ille tibi præit apud Curtium: Li- *Temperanda tamen libertas.*
bertatis quoque in admonendo (*Alexandrum*) non alius ius habebat: quod tamen ita vsurpabat, vt magis à rege permissum, quàm vindicatum ab eo videretur.

Tertiò Constantiam.] *Turpis enim & fœda* *Mutatio in consiliis, turpis.*
illa vacillatio sententiam mutantium, & certum signum non certæ mentis. Idq; cùm singulis Consiliariis, tum magis Consiliis, vitandum. ne audiant illud, quod Carolus V. *Caroli V. iocus.*
Imp. facetè coniicere in Germanorum conuentus solet. quos assimilabat viperis: quia (aiebat) vt istæ matres suas tollunt; sic illorum posteriora decreta, priora.

At non Rigorem.] *Consilia enim ad euentus & tempora accommodanda & sæpe inflectenda sunt: atque,* *Fas aliquando mutare consilia.*
De Rep. lib. X. *vt Plato ait,* χρὴ ὥσπερ ἐν πτώσει κύβων, πρὸς τὰ πεπτωκότα τίθεσθαι τὰ αὑτοῦ πράγματα, ὅπῃ ὁ λόγος αἱρεῖ βέλτιστ' ἂν ἔχειν, ἀλλὰ μὴ προσπταίσαντας, καθάπερ παῖδας, ἐχομένους τοῦ πληγέντος, ἐν τῷ βοᾶν διατρίβειν: oportet, tanquam in talorum iactu, ad id quod ceciderit res suas aptare, quocumque modo ratio id optimum esse dixerit. non autem, quasi pueros, ipsos quoque cadentes, firmiter eam rem tenere in quam impegeris; & clamando quiritandoque tempus consumere. *Consilia ergo noua pro rebus nouis, aut vbi priora* *Sed cum causâ.*
improspera.

Arte enim & flexu quodam opus sæpe.] PAG 64. *Reges leniter regendi.*
V. De Bene f. cap. XXV. *Seneca appositè:* Huc illuc frænis leniter motis flectendus est animus, paucis sui rector optimus. *Plerique enim rectorum rectore alio egent, etsi palàm habere eum spernunt. Callisthenes hîc offendit, qui præter* *Callisthenes præfractus.*
monita magni sui Doctoris, nimis apud Alexandrum abscisus & asper. Quæ debebat dicebat, sed non quomodo debebat.
Lib. IIII De reb. Alex. *Arriani cautæ sententiæ ego accedo:* καὶ τούτων ἐγὼ ὅσα ἐς ὕβριν τὴν Ἀλεξάνδρου, καὶ ἐς σκαιότητα τὴν Καλλισθένους φέροντα, οὐδὲν οὐδαμῇ ἐπαινῶ· ἀλλὰ τὸ καθ' αὑτόν γε κοσμίως τίθεσθαι ἐξαρκεῖν φημί, αὔξοντα (ὡς ἀνυστὸν) τὰ

βασιλέως

βασιλέως πράγματα, ὅτῳ τις ξυνεῖναι οὐκ ἀπηξίωσεν. οὐκοῦν ἀπεικότως δι᾽ ἀπεχθείας γενέσθαι Ἀλεξάνδρῳ Καλλισθένην τίθεμαι, ἐπὶ τῇ ἀκαίρῳ τε παῤῥησίᾳ, καὶ ὑπερόγκῳ ἀβελτηρίᾳ: Ego verò nihil eorum, quæ vel ad Alexandri iniuriam, vel ad Callisthenis morositatem pertinent, laudauerim. Sed illud aio & statuo, sufficere vt seipsum modestè habeat geratque, & Regis, quoad fieri potest, negotia promoueat is, quicumque adesse & seruire illi in animum semel induxit. Nec immeritò grauem fuisse Alexandro Callisthenem, tum ob intempestiuã libertatem, tum ob superbiam stultitiam.

PAG 64. Quoties necessitas ingrueret, prudenter moderans.] *Præclarum huius Pisonis exemplum, atque omnino imitandum. Plato ad Dionis propinquos:* *Regibus nō frustra obnitendum.*
ταυτὸν δὲ καὶ περὶ πόλεως αὑτοῦ διανοούμενον χρὴ ζῆν τὸν ἔμφρονα. λέγειν μὲν, εἰ μὴ καλῶς αὐτῷ φαίνοιτο πολιτεύεσθαι, εἰ μέλλοι μήτε ματαίως ἐρεῖν, μήτε ἀποθανεῖσθαι λέγων: Ep. VII.
Hoc eodem animo erga patriam suam affectum, viuere prudentem virum oportet. Dicere quidem, siquid non rectè administrari ei videatur: *sed eâ lege, si futurum putet vt neque frustrà dicat,* neque dicendo vitæ periculum incurrat. *Quod tamen ita verum, nisi rex aut regnum periclitetur. Nam tunc nullum discrimen bonum consiliarium teneat, quin clamet. Themistocles ille exemplo, qui olim ad Lacedæmonium:* Plut. in Themis.
Feri, sed tamen audi.

Quintò Silentium.] *Omnino seruandum in Consilio, quod vim habere vis aut vsum. Et seruandum etiam tuâ consulentis caussâ.* quia arduum nimis est, meruisse Principis secretum, vbi siquid cognoscitur, prodi vel ab alio formidatur. *Alexander cùm arcanas quasdam litteras Hephæstioni legisset, detractum annulum ori eius admouit. quisque sibi id factum putet, & simul in Consilium lectus est, os sibi clausum à Principe signatúmque. Persas cogita:* apud quos, *ait Ammianus,* nemo consiliorum est conscius, præter optimates *Consiliarij taciti sunto.* Cassiod. VIII. Var. ep. X *Sicut apud Persas.* Lib. XXI.

taciturnos

taciturnos & fidos, apud quos Silentij quoque colitur numen. *De quibus & Curtius*: More quodam Persarum, arcana regum mirâ celant fide. nō metus, non spes elicit vocem, quâ prodantur occulta. vetus disciplina regum, silentium vitæ periculo sanxerat. *Simile apud Romanos quorum Curia, in tanto numero Senatorum silentio sic vndique clausa*; vt non dicam vnum, sed neminē audisse crederes, quod tam multorum auribus fuerat commissum. *Notabile illud de Eumene rege: qui cùm Romam venisset, & regem Persen in Senatu accusasset, ac de toto bello cum Patribus deliberasset*: in præsentiâ nihil, præterquam fuisse in Curiâ regem, scire quisquam potuit. bello denique perfecto, quæque dicta ab rege, quæque responsa essent, emanauêre. *Mira & diuturna silentij fides.*

Valer. II cap. II.

Sicut apud Romanos.

Liuius XLII.

IN CAP. VI.

Vitanda Consiliariis.

ADVERSVS peruicaces.] *Turpe & est aliquis, etiam vbi iustè refragaris, refragandi modus. Demosthenes meritò Spartanorum institutum laudat, quod tale.* Ferunt, *inquit*, apud eos dum decernitur, quemque sententiam suam liberè promere: sed vbi decretum est, eadē laudare omnes, & adiutores esse etiam illos qui contrà dixerant.

PAG. 65.

Exord. XXXIX.

Discordia inter consuasores.] *Perniciosa semper, non aliter quam si remiges & nautæ digladientur in vnâ aliquâ naui. Tacitus notat*: Iulius Classicianus Suetonio discors, bonum publicum priuatis simultatibus impediebat. *Et semper ita euenit, vbi inter collegas æmulationes. Quid remedij? vt aut ponantur ea, aut certè seponantur. Aristidis exemplo: qui Themistocli valdè aduersus, cùm tamen vna in legatione missi essent, & ad portam Vrbis venissent*: Visne ô Themistocle, *inquit*, inimicitias paullisper hîc deponamus, recepturi eas cùm redierimus? *Sciebat scilicet*

Dissidia in Consiliis mala.

Annal. XIV.

Ad limen Curiæ ponenda.

Plut.

licet rem communem, sine communione animorum, numquam rectè administrari.

PAG. 65. *Auaritia arcenda.*

Auaritia, siue rei suæ studium.] *Aù pestis!* Nullum enim est officium tam sanctum atque sollemne, quod nõ auaritia comminuere ac violare soleat. [Cic. pro Quinct.] *Quinetiam, vt Pindarus ait*, κέρδει καὶ σοφία δέδεται: Lucro etiam Sapientia capitur & irretitur. *Igitur cauenda illa, & omnes ad eam caussa. Ac prouidè illi populi: quibus* legem fuisse *Aristoteles ait*, vt qui agros limitaneos hostibus haberẽt, non admitterentur ad Consilia belli gerendi, quasi ob [Polit. VII c. X.] priuatæ rei aspectum suadere minùs commodè possent. *Nec Principi remedium hîc aliud, quàm vt ne naturâ tales eligat: & item vt prolixè cum electu agat, atque omnia à se exspectent.*

PAG 66. *Mercatores non apti ad Consilia. Caussa.*

Lex Thebanis, quæ vetuit.] *Videntur remouendi à reip. administratione mercatores, caussâ non vnâ. Primùm, quia consuetudine & inclinatione auari: ideóque facilè publicam rem, in suam vertant. Secundò, quia parum magnanimi aut splendidi: atque, vt Aristotelis* [VII. Pol. cap. IX.] *verba vsurpem*, ἀγεννὴς ὁ τοιοῦτος βίος καὶ πρὸς ἀρετὴν ὑπεναντίος: parum generosa hæc ratio vitæ, & virtuti aduersa. *Tertiò denique, quia in publicâ personâ Auctoritatem id minuit: & vt Liuius ait*, quęstus omnis indecôrus Patribus est visus. [Lib. XXI] *Ab hac sententiâ*

Interdum tamen admittendi.

fateor me stare, præsertim in Regno. Vbi tamen aut rara nobilitas, aut plerique honestiorum amplexantur id genus vitæ: non nimis eos repellam. & scio Venetos, Florentinos, Genuates, Batauos sic vsitasse, haud magno suo malo. Quinetiam olim dignitatem mercaturæ fuisse, *Plutarchus tradidit*: vt, quæ commoda ex regionibus barbaris afferret, amicitias cum dynastis conciliaret, & ad multarum rerum peritiã conferret. [In Solone.]

Vsus eorũ Principi.

Nota Princeps. & hoc genere hominum cum fructu sæpe vtere, siue ad explorandũ, siue ad ingressum & aditũ aliquem apud longinquos & ignotos faciendum. Nónne hoc Lusitanis regibus limẽ ad Oriẽtis regna & primus gradus?

In

IN CAP. VII.

Impedimenta boni consilij.

FIDVCIA.] *Noxia valdè in consiliis, quia suas alienásque vires parùm librat, & euentus omnes aptat ad sua vota. Principes eadem sæpè fallit. qui naturâ magni, libenter audiunt hos magnanimos, &* spem magis ipsam, quàm spei caussam intuentur. *Arcenda, videndumq́; semper ne illud audiamus:* πρὶν ἐσφάχθαι, δέρεις· Priusquam occideris, excorias. *Polybij sanum hic dogma, iubentis:* μηδέποτε βουλεύεσθαι περὶ τοῦ μέλλοντος, ὡς ἤδη γεγονότος, μηδὲ προκαταπιστεύειν βεβαιωμένως ὑπὲρ ὧν ἀκμὴν ἐνδεχόμενον ἐστὶν ἄλλως γίνεσθαι, νέμειν δὲ μερίδα τῷ παραδόξῳ, πανταχῇ μὲν ἀνθρώπους ὄντας, μάλιστα δ' ἐν τοῖς πολεμικοῖς: Numquam de futuris rebus, tamquam iam factis, deliberare; neque præfidere constanter in iis quæ aliter euenire possunt: sed partem aliquam inopinato euentui relinquere, cùm vbique homines simus, maximè verò in rebus bellicis.

PAG. 66. Præfidentes, noxij.

Liuius xxii. Adag. Græcor. Lib. 11.

Cum metù consulendum.

Cum sapientiâ non commiscetur.] *Non hercules, cùm sit Imperitiæ ipsa proles. Thucydides:* Ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει: Inscitia Fiduciam, Prudentia Cunctationem gignit. *siue vt Hieronymus transtulit:* Imperitia Confidentiam, Eruditio Timorem creat. *Cui apud reges Adulatio etiam sæpe mixta: dum auribus illorum seruiunt, & tam magnos validósque eos faciunt, quàm videri volunt. Talis Minio ille apud Antiochum: qui* ignarus omnium externorum, viresque æstimans regis ex rebus in Asiâ Syriâque gestis, *temerè eum impulit ad Romanũ bellum. Accessit eiusdem ingenij nescio quis Alexander Acarnan,* qui tanquam non vtrum bellandum nécne esset, consuleretur, sed vbi & quâ ratione bellum gereretur, victoriam se haud dubiam animo proponere affirmabat. *O pestilens genus, præsertim vbi Princeps ipse ad typhum & fastum inclinat!*

Lib. 11. Epist. ad Euagr. Liuius xxxv. Ibid.

Imperitiæ plerique stolidi. Aut adulatores.

Confi-

Consilia calida & audacia.] *Quæ tamen haud semper improba, ne erres. In communi quidem administratione rerum valdè damnanda: at in nouo aliquo aut subito discrimine, vtiliter & necessariò sæpe adhibenda. Apud Capitolinum scribitur:* Hanc nouis rebus debere inesse constantiam, vt rapienda sint consilia, non quærenda. *Doctor noster regulam hanc suggerit:* Cunctatione non opus, vbi perniciosior sit quies quàm temeritas. *Imò ab eodem disces:* Inter ancipitia, deterrimum esse, media sequi. *Obserua. quia plerique hîc peccant, & in rebus afflictis, vt idem loquitur,* nec prouident satis, nec audent.

Quando & quatenus consilia subita aut fortia, vtilia?

In Maximo.

Tac. 1. Hist.

Rebus extremis, media spernenda.

III. Hist.

Ibid.

PAG. 67. Celeritas, infamis naufragiis.] *Pulchrè Artabanus apud Herodotum.* Ἐπειχθῆναι μὲν νυν πᾶν πρῆγμα τίκτει σφάλματα· ἐκ τῶν ζημίαι μεγάλαι φιλέουσι γίνεσθαι· ἐν δὲ τῷ ἐπισχεῖν ἔνεστι ἀγαθὰ, εἰ μὴ παραυτίκα δοκέοντα εἶναι, ἀλλ' ἀνὰ χρόνον εὕροι τις ἄν: Festinare quoduis negotium, gignit errores: vnde maxima detrimenta exoriri solent. At in cunctando bona insunt, quæ si non statim talia videantur, tamen in tempore bona quis esse reperiat. Lib. VII.

PAG. 68. Consulta oportet exsequi festinanter.] *Velleius M. Agrippæ hanc laudem tribuit:* Vir, *inquit*, labore, vigiliâ, periculo inuictus, & per omnia extra dilationes positus, consultisque facta coniungés.

IN CAP. VIII.
De Principe, quî se gerat in Consiliis.

PAG. 68. MATVRE deliberet.] *Ne eueniat scilicet,* quod in consiliis infelicibus (*Taciti verba*) vt optima videantur, quorum tempus effugit. *Tu verò tempestiuè, cùm res non erit subita, delibera. quia oportet, vt scitè Demosthenes dixit,* οὐκ ἀκολουθεῖν τοῖς πράγμασιν, ἀλλ' ἔμπροσθεν εἶναι τῶν πραγμάτων: non subsequi & comitari res, sed rebus ipsis antecedere & præire. *Et addit:* Sicut Imperatoris est præire exercitui, sic benè consulti viri ipsis negotiis. *Aliud tamen*

I. Hist.

In tempore deliberandum.

Philip. I.

men in subitis, vbi facto potiùs opus quàm consulto. Tum *festinandum, neque hæsitandum: vt ij,* qui neque alienis consiliis regi, neque sua possunt expedire. *Enimverò, ait Demosthenes,* dum nauis est salua, promptè consulere & prouidere oportet, ne euertatur: postquã fluctus exsuperat, inane est studiũ. Interdum & celeriter.

Tac. I. Hist.

Phil. III

Magna in rep. momenta sunt temporum.] *Quis id nescit? adeò vt super eâdem re, alio atque alio tempore, aliud sit censendum. Seneca pulchrè:* Consilia rebus aptantur, res nostræ feruntur imò voluuntur. ergo consilium sub die nasci debet; & hoc quoque tardum est nimis, sub manu, quod aiunt, nascatur. Pro temporibus consilia.

Epist. LXXII.

Peccatur hîc in plurium statu.] *Verissimum est, nec quidquam tam ibi solitum, quàm disputando rem extrahere, & sæpe labefactare. Cauisse olim Achæos video, & legem habuisse,* vt in conuentibus dies vnus deliberationis esset, alter decreti. *Vtilis ipsa aut similis lex, in optimatium aut populi statu: Principi vitare facile, vbi & pauciores consultant, & à nutu eius pẽdent.* Achaica Lex.

Ne inutili contatione.] *Siue in deliberando, siue in apparando. Demosthenes Atheniensibus suis non semel hoc obiicit, & tarditati huic imputat res amissas.* τὸν γὰρ, *inquit,* τοῦ πράττειν χρόνον εἰς τὸ παρασκευάζεσθαι ἀναλίσκομεν. οἱ δὲ τῶν πραγμάτων καιροὶ οὐ μένουσι τὴν ὑμετέραν βραδυτῆτα καὶ ῥαθυμίαν: Nam agendi tempus in apparatu consumimus. rerum autem occasiones non exspectant ignauiam vestram & tarditatem. PAG. 69. Tarditas vitanda.

Phil. I.

Néue dies rerum, verbis terat.] *Sed nec disputatiunculã de verbis: quod in ciuili hac dissensione euenisse aliquoties memini, & prudentiores risisse. Audiatur Latinorum ille Prætor, apud Liuium:* Ad summam rerum nostrarum pertinere arbitror, vt cogitetis magis quid agendum vobis, quàm quid loquendum sit. Facile erit, explicatis consiliis, accommodare verba. *Nec pro meo gustu vnquam consiliarij, qui* Super verbis haud litigandum.

Sed nec multa ea usurpanda. *circa hæc occupati. Compositæ orationes alibi locum habeant, hîc breuis dictio & rectum iudicium.*

Audiat cum iudicio.] *Latè hoc patet, & momentum habet. Primum est, quod hîc moneo, vt non flectat se affectu quodam & inclinet ad vnum aut alterum,* *Res ipsa spectanda.* *sed res rationésque ipsas magis spectet. Demosthenes hoc quoque suis Atheniensibus:* Sed si quidem verba audituri conuenistis, hæc dicere & audire oportet: *Exord. LXV.* sin autem super rerum electione deliberaturi, res ipsas per se nudas, quantum potest, diiudicare vos hortor, auferentes sermones omnes qui facti videntur ad fallendum. *Periti in quaque re audiendi.* *Secundum, vt peritos in quaque re maximè audiat, atque iis credat. Lubet adscribere exemplum Imperatoris Alexandri Seueri, de quo Lampridius:* Fuit illi consuetudo, vt si de iure aut de negotiis tractaret, solos doctos & disertos adhiberet; si verò de re militari, milites veteres, & senes benè meritos, & locorum peritos ac bellorum & castrorum; & omnes litteratos, & maximè eos QVI HISTORIAM norant: requirens quid in talibus caussis quales in disceptatione versabantur, veteres Imperatores vel Romani, vel exterarum gentium, fecissent. *Et meliores, non plures.* *Tertium, vt non tam numeret sententias, quàm appendat. Vetus hîc querela Plinij:* In publicis consiliis nihil tam inæquale quàm ipsa æqualitas. nam cùm sit impar omnium prudentia, par omnium ius est. *Locum non habet in Principe, qui potens est rerum, & ad suam sententiam omnes trahit.*

Paucis non cedendum semper. Qui à suis ducitur, vt neruis.] *Quod Galbæ meritissimò obiectum, de quo Suetonius:* Regebatur trium arbitrio, quos vnà & intra Palatium habitantes, nec vnquam non adhærentes, Pædagogos vulgò vocabant. *Cap. XIV.* *Nec tamen abnuo, vnum alterúmque valere gratiâ, auctoritate, fide apud Principem posse, imò & debere: sed cuius nempe nota prudentia & probitas sit: atque hoc ipsum ita, vt non solus aut alter ille audiamur. Sunto enim vel prudentissimi; tamen profectò nemo in*

omni

omni re, sed nec in omni horâ, æqualiter sapit: & rectè *Homines alij aliàs, & in aliis.*
Cominæo dictum, à meridie sępe non iidem, qui manè fuimus. *Purior illa & sine nube mens, non semper est præsto. Ergo tutius plures audiri, vtique in rebus grauibus: & sic Artabanus, apud Herodotum, Persarum regi:*
Lib. VII. Rex, nisi diuersæ variantesque sententiæ dicantur, non potest quis eligere meliorem, sed necesse habet vti eâ quæ dicta sit. At cùm plures sunt, licet tanquam aurum purum secernere: quod solum separari cùm nequeat, alteri applicatum comparatumque potest. *Plures audiendi.* *Addo etiam, quòd vnus ille aut alter præpotens, facilè à vero abeunt (priuato aliquo aspectu) & à recto. Cominæus ita obseruat, & monet:* Siquis singularis tantam habeat fidem apud Principem, vt eum alij obseruent & metuant; is reuera dominatur, & regnum obtinet, suisque rebus tantùm & facultatibus consulit, publicis neglectis: quod regi (*Carolo Octauo*) scimus euenisse. *Vnus aliquis facilè mutatur.* *Quod ipse de Carolo, impari successore Ludouici patris; idem de pluribus possit, & dederim vel nouitia exempla. Non lubet, nec lædo. magis illustre vnum, vetustius paullò, de Isaacio Imperatore Græco: qui Theodorum quendam Castamonitam, hominem & ad alias res ciuiles, tum ad pecuniarias aptissimum, non suis tantùm sed sibi præfecit.* quem, *inquit Choniates*, Logothetam designauit, & ab eo ducebatur, reducebatur vt obnoxiũ aliquod animal, aut potiùs instar mancipij, omne quod ab eo imperaretur peragebat, nihil ipse discernens. *Contigit autem mori illum Theodorum: quid deinde? quærit alium dominum*, & adolescentulum quemdam, vix à tabulis & scholis digressum, summæ rei præficit; qui non ipsum Imperatorem solùm, vti cetum maximum paruus piscis qui Propompus dicitur, ducebat quò volebat & circumagebat, sed & militares numeros legionesque tractabat: quasi ab ipso semine & incunabilis maximarum rerum administrationi innutritus esset, aut quasi ab ipso natali scilicet sapuisset: haud aliter, *Imperator, cui imperatum.*

—— ὁ πονήσας δὲ νόῳ
Καὶ προμάθειαν φέρει:
— Qui mente laborauit,
Prudentiam inde aufert.

Tacitus item de Caractaco, Quem multa ambigua, multa prospera extulerant, vt ceteros Britannorum Imperatores præmineret. *Annibal de se, ad Antiochum*: Hæc suadeo qui vt non omnis peritissimus sum belli, cum Romanis certè bellare bonis malisque meis didici. *Nec solùm Consiliarij, sed ipsi Principes optimi & prudentissimi, qui aliquando in aduersâ sorte. Carolus* V. *Galliarum rex mirâ sapientiâ fuit, atque adeò cognomen id etiam tulit: sed quem Fortuna à teneris annis magis iactauit? Patrem suum Iohannem capi abducique vidit, & regnum penè totum occupari ab Anglis. Ludouicus* XI *planè callidus. sed ille quoque nónne per annos sex à patre & patriâ profugus, apud Philippum Ducem Burgundiæ egit, quid nisi exsul? Emanuel Allobrogum nuper Princeps, in eâdem hac classe. Verissimum igitur Græcorum verbum:* * Ἐξ ὧν ἔπαθες, ἔμαθες: *& Miseria Prudentiæ bona mater.*

Annal. XII.

Liuius XXXV.

Principes tales, optimi.

Carolus V. Sapiens.

Ludouicus XI. callidus

Emanuel cautus.

* A quibus læsus, ab his doctus.

Quod satis sit, acutos.] *Profectò mali & inepti, qui nimis. Disputare & sermocinari magis, quàm suadere possunt: & tempus sæpe terunt, milium, quod dicitur, terebrando. Tu scito, caput omne consilij esse, non in acumine, aut sermonum rationúmque copiâ, sed in directâ quâdam iudicij normâ. Ea autem plerumque his acriculis abest. Machiauellum vide. quid eo acutius? at parum bonus aut felix ille Cæsari Borgiæ Consiliarius, quidquid excuset se & fatum accuset. Vide Clementem* VII. *Pontificem. miram ei ingenij vim omnes tribuunt: sed in actionibus consiliisque, quàm infelix, Roma sensit & nunc etiam dolet. In populis ipsis hoc notabis. Quis nescit Athenienses ante Spartanos, Florentinos ante Venetos, ingenio & acrimoniâ fuisse? meliùs tamen constantiúsque hos rempub. suam direxisse omnes videmus. Caussæ huius rei tres. Prima, quam in Textu libaui. quòd velocia ista ingenia*

Nimis ingeniosi, mali suasores.

Exempla.

Rationes item tres.

genia semper mouent aliquid, & nec quieta, quieta sinunt. Altera, quòd in multiplici inuentione & rationum copiâ plerumque natant, & agrè expediunt aliquid cui insistant. Tertia, quòd ea sibi proponunt quæ non sunt, non erunt; & mentem consiliáq; aduersarij æstimant à subtili suâ mente. Atqui ille sæpè stipes nec quidquam tutius (obiter moneo) quàm de consiliis eius, ex ipsius indole moribusq; iudicare, aut eorum qui apud illum magni. Sed aliquis hîc quærat. Quid ergo? subtiles quoniam damnas, etiámne litteratos? Haud prorsus. ego verò libenter eos in Consilium admitto, sed qui non sint hoc tantùm. Nam qui solâ & nudâ istâ cognitione litterarum se iactant, valdè repello. Constantius Imperator Constantini F. me *An litterati apti ad Consilia?* *Per se, non nimis.*

In Constant. *quidem iudice, valdè hîc peccauit: qui, vt ait Zonaras, μηδένα τῇ γερυσίᾳ συνέταξε, ὃς παιδείας μὴ μετείληχεν, ὐδὲ ἤσκητο πρὸς τὸ λέγειν, κὴ ᾔδει γράφειν ἐμμέτρως τε καὶ πεζῶς*: neminem in Senatum allêgit, nisi eruditum, quique se ad dicendum exercuisset, & sciret scribere vinctâ oratione & solutâ. *Nimis tribuit nostro generi: nec vel doctissimi semper ad remp. apti. Necessum est adsint aliæ illæ dotes, de quibus in hoc Capite monemus. Quas si adferunt: ô magnos tunc, & Principi optandos!* *Benè, si dotibus aliis mixti.*

Cassiod. Var. lib x. epist. III. Nam desiderabilis eruditio litterarum, quæ naturam laudabilem eximiè reddit ornatam. Ibi prudens inuenit, vnde sapienter fiat: ibi bellator reperit, vnde animi virtute roboretur: inde Princeps accipit, quemadmodum populos sub æqualitate componat. Nec aliqua in mundo potest esse fortuna, quam litterarum non augeat gloriosa notitia. *De his talibus ipsa Sapientia loquitur:* Ego Sapientia habito in consilio, & eruditis intersum cogitationibus. *Laudatio vera doctrinæ.* Prouer. VIII.

IN CAP. V.
De Ratione consulendi.

CONSILIORVM gubernaculum, Lex diuina.] *Apparet ergo meritò Consiliis interesse debere viros Sacros religiosósque: id est, legis eius peritos.* PAG 63. *An Sacerdotes in Consiliis.*

peritos. Tamen alij abnuunt, & indecoram atque inutilem censent hanc mixturam. Nicephorus Gregoras inter hos videtur. Οὐ γὰρ, *inquit,* θεωρία πνευματικὴ καὶ πρᾶξις πολιτικὴ, ὡς τὰ πολλὰ, συνεῖναι πεφύκασι: Non enim Spiritalis contemplatio, & Ciuilis administratio, vt plurimum, inter se iunguntur. *Et Synesius Cyrenensis Episcopus multo apertius:* Πολιτικὴν ἀρετὴν ἱερωσύνῃ συνάπτειν, τὸ κλώθειν ἐστὶ τὰ ἀσύγκλωστα: Ciuilem virtutem iungere cum sacerdotio velle, est miscere omnino non miscenda. *Ac plura & diffusè in eam rem ibi scribit. Quid ergo nos? cum veniâ sic censemus. Interesse eos posse, imò & debere: sed rarenter tunc videlicet, cùm de rebus planè seriis grauibusq; agitur, & quæ tangunt vniuersum statum. Nam tunc sanè quidni audiantur? siue vt robur & auctoritatem bonæ sententiæ adferant, siue vt reprimant coërceantq; in aliam ruentes. Nam quanquam illi rerum Ciuilium propriè non periti: tamen sæpe etiam in istis saluberrimè consulunt, & Syrachides non falsò scripsit:* Anima viri sancti enunciat aliquando vera, quàm septem circumspectores sedentes in excelso. *At semper tamen eos & adsiduè, etiam rebus consiliisq; minoribus adhiberi non probem: nec id mihi aut ex illorum videatur, aut publico vsu. Districti videlicet terrenis curis, cælestia illa deserent; nec terrena ipsa (quippe aliud illorum munus) satis commodè aut decorè administrabunt.*

Hist. III — *Epistola LXVII. tota.* — *Interdum vtiliter esse.* — *Viri sancti supra prudentes sæpe sapiunt.* — *Eccles. c. XXXVII.*

PAG 63. Libertatem secundò.] *Magnum in Consiliario atque vtile munus, vt libera ei lingua. Solon olim rectè:* Συμβούλευε μὴ τὰ ἥδιστα, ἀλλὰ τὰ κάλλιστα Consule non quæ suauissima, sed quæ optima sint. *Sic oportet. nam rara hæc nimis in Aulis Principum virtus: & vis scire* cuius rei inopiâ laborant magna fastigia? quid omnia possidentibus desit? ille qui verum dicat. *Certamen plerumque adulationis est: & dant se non magno alicui solùm, sed his qui magni apud magnum. Placentini aut Laudenses ferè hoc totum genus, pauci Veronenses. Inter hos tu esto: & scito liberè te semper cum*

Liberi & veraces cõsiliarij esse debent. — *Laërt. in Solone.* — *Rara ea virtus.* — *Sen. VI. De Benef. cap. XXX.* — *Adulatio regnat.*

Rege loqui posse, sed non de Rege. Cum modestiâ tamen: ad quam Hephæstion ille tibi prait apud Curtium: Libertatis quoque in admonendo (*Alexandrum*) non alius ius habebat: quod tamen ita vsurpabat, vt magis à rege permissum, quàm vindicatum ab eo videretur. *Temperanda tamen libertas.*

Tertiò Constantiam.] *Turpis enim & fœda illa vacillatio sententiam mutantium, & certum signum non certæ mentis. Idq́; cùm singulis Consiliariis, tum magis Consiliis, vitandum, ne audiant illud, quod Carolus* V. *Imp. facetè conicere in Germanorum conuentus solet. quos assimilabat viperis: quia (aiebat) vt istæ matres suas tollunt; sic illorum posteriora decreta, priora.* *Mutatio in consiliis, turpis.* *Caroli V. sociis.*

At non Rigorem.] *Consilia enim ad euentus & tempora accommodanda & sæpe inflectenda sunt: atque, vt Plato ait*, χρὴ ὥσπερ ἐν πτώσει κύβων, πρὸς τὰ πεπτωκότα τίθεσθαι τὰ αὑτοῦ πράγματα, ὅπῃ ὁ λόγος αἱρεῖ βέλτιστ' ἂν ἔχειν, ἀλλὰ μὴ προσπταίσαντας, καθάπερ παῖδας, ἐχομένους τοῦ πληγέντος, ἐν τῷ βοᾷν διατρίβειν: oportet, tanquam in talorum iactu, ad id quod ceciderit res suas aptare, quocumque modo ratio id optimum esse dixerit. non autem, quasi pueros, ipsos quoque cadentes, firmiter eam rem tenere in quam impegeris; & clamando quiritandoque tempus consumere. *Consilia ergo noua pro rebus nouis, aut vbi priora improspera.* *Fas aliquando mutare consilia.* De Rep. lib. X. *Sed cum causâ.*

Arte enim & flexu quodam opus sæpe.] *Seneca appositè*: Huc illuc frænis leniter motis flectendus est animus, paucis sui rector optimus. *Plerique enim rectorum rectore alio egent, etsi palàm habere eum spernunt. Callisthenes hîc offendit, qui præter monita magni sui Doctoris, nimis apud Alexandrum abscisus & asper. Quæ debebat dicebat, sed non quomodo debebat. Arriani cautæ sententiæ ego accedo*: καὶ τούτων ἐγὼ ὅσα ἐς ὕβριν τὴν Ἀλεξάνδρου, καὶ ἐς σκαιότητα τὴν Καλλισθένους φέροντα, οὐδὲν οὐδαμῆ ἐπαινῶ· ἀλλὰ τὸ καθ' αὑτὸν γε κοσμίως τίθεσθαι ἐξαρκεῖν φημὶ, αὔξοντα (ὡς ἀνυστὸν) τὰ βασιλέως *Pag 64.* *Reges leniter regendi.* V. De Benef. cap. XXV. *Callisthenes præfractus.* Lib. IIII De reb. Alex.

βασιλέως πράγματα, ὅτῳ τις ξυνεῖναι οὐκ ἀπηξίωσεν. οὐκοῦν ἀπεικότως δι' ἀπεχθείας γενέσθαι Ἀλεξάνδρῳ Καλλισθένην τίθεμαι, ἐπὶ τῇ ἀκαίρῳ τε παῤῥησίᾳ, καὶ ὑπερόγκῳ ἀβελτηρίᾳ: Ego verò nihil eorum, quæ vel ad Alexandri iniuriam, vel ad Callisthenis morositatem pertinent, laudauerim. Sed illud aio & statuo, sufficere vt seipsum modestè habeat geratque, & Regis, quoad fieri potest, negotia promoueat is, quicumque adesse & seruire illi in animum semel induxit. Nec immeritò grauem fuisse Alexandro Callisthenem, tum ob intempestiuā libertatem, tum ob superbam stultitiam.

PAG 64. Quoties necessitas ingrueret, prudenter *Regibus nō frustra obnitendum.* moderans.] *Præclarum huius Pisonis exemplum, atque omnino imitandum. Plato ad Dionis propinquos: ταυτὸν δὲ καὶ περὶ πόλεως αὑτοῦ διανοούμενον χρὴ ζῆν τὸν ἔμφρονα. λέγειν μὲν, εἰ μὴ καλῶς αὐτῷ φαίνοιτο πολιτεύεσθαι, εἰ μέλλοι μήτε ματαίως ἐρεῖν, μήτε ἀποθανεῖσθαι λέγων:* Ep. VII. Hoc eodem animo erga patriam suam affectum, viuere prudētem virum oportet. Dicere quidem, siquid non rectè administrari ei videatur: *sed eâ lege, si* futurum putet vt neque frustrà dicat, neque dicendo vitæ periculum incurrat. *Quod tamen ita verum, nisi rex aut regnum periclitetur. Nam tunc nullum discrimen bonum consiliarium teneat, quin clamet. Themistocles ille exemplo, qui olim ad Lacedæmonium:* Plut. in Themist. Feri, sed tamen audi.

Quintò Silentium.] *Omnino seruandum in* *Consiliarij taciti sunto.* *Consilio, quod vim habere vis aut vsum. Et seruandum etiam tuâ consulentis caussâ. quia* arduum nimis est, Cassiod. VIII. Var. ep. X meruisse Principis secretum, vbi siquid cognoscitur, prodi vel ab alio formidatur. *Alexander cùm arcanas quasdam litteras Hephæstioni legisset, detractum annulum ori eius admouit. quisque sibi id factum putet, & simul in Consilium lectus est, os sibi clausum à Principe* *Sicut apud Persas.* *signatúmque. Persas cogita:* apud quos, *ait Ammianus,* Lib. XXI. nemo consiliorum est conscius, præter optimates

taciturnos

taciturnos & fidos, apud quos Silentij quoque colitur numen. *De quibus & Curtius*: More quodam Persarum, arcana regum mirâ celant fide. nō metus, non spes elicit vocem, quâ prodantur occulta. vetus disciplina regum, silentium vitæ periculo sanxerat. *Simile apud Romanos quorum Curia, in tanto numero Senatorum silentio sic vndique clausa; vt* non dicam vnum, sed neminē audisse crederes, quod tam multorum auribus fuerat commissum. *Notabile illud de Eumene rege: qui cùm Romam venisset, & regem Persen in Senatu accusasset, ac de toto bello cum Patribus deliberasset*: in præsentiâ nihil, præterquam fuisse in Curiâ regem, scire quisquam potuit. bello denique perfecto, quæque dicta ab rege, quæque responsa essent, emanauêre. *Mira & diuturna silentij fides.*

Valer. II cap. II.

Sicut apud Romanos.

Liuius XLII.

IN CAP. VI.

Vitanda Consiliariis.

ADVERSVS peritos, peruicaces.] *Turpe & est aliquis, etiam vbi iustè refragaris, refragandi modus. Demosthenes meritò Spartanorum institutum laudat, quod tale.* Ferunt, *inquit*, apud eos dum decernitur, quemque sententiam suam liberè promere: sed vbi decretum est, eadē laudare omnes, & adiutores esse etiam illos qui contrà dixerant.

PAG. 65.

Exord. XXXIX.

Discordia inter consuasores.] *Perniciosa semper, non aliter quàm si remiges & nautæ digladientur in vnâ aliquâ naui. Tacitus notat*: Iulius Classicianus Suetonio discors, bonum publicum priuatis simultatibus impediebat. *Et semper ita euenit, vbi inter collegas æmulationes. Quid remedij? vt aut ponantur ee, aut certè seponantur. Aristidis exemplo: qui Themistocli valdè aduersus, cùm tamen vna in legatione missi essent, & ad portam Vrbis venissent*: Visne ô Themistocle, *inquit*, inimicitias paullisper hîc deponamus, recepturi eas cùm redierimus? *Sciebat scilicet*

Dissidia in Consiliis mala.

Annal. XIV.

Ad limen Curiæ ponenda.

Plut.

licet rem communem, sine communione animorum, numquam rectè administrari.

PAG. 61. *Auaritia prauida.* Auaritia, siue rei suæ studium.] *Ab pestis!* Nullum enim est officium tam sanctum atque sollemne, quod nō auaritia comminuere ac violare soleat. *Quinetiam, vt Pindarus ait*, κέρδει καὶ σοφία δέδεται: Lucro etiam Sapientia capitur & irretitur. *Igitur cauenda illa, & omnes ad eam caussa. Ac prouidè illi populi: quibus* legem fuisse *Aristoteles ait*, vt qui agros limitaneos hostibus haberēt, non admitterentur ad Consilia belli gerendi, quasi ob priuatæ rei aspectum suadere minùs commodè pòssent. *Nec Principi remedium hîc aliud, quàm vt ne naturâ tales eligat: & item vt prolixè cum electu agat, atque omnia à se exspectent.* Cic. pro Quinct. Polit. VII c.x.

PAG. 66. *Mercatores non apti ad Consilia. Caussa.* Lex Thebanis, quæ vetuit.] *Videntur remouendi à reip. administratione mercatores; caussâ non vnâ. Primùm, quia consuetudine & inclinatione auari: ideóque facilè publicam rem, in suam vertant. Secundò, quia parum magnanimi aut splendidi: atque, vt Aristotelis verba vsurpem*, ἀγεννὴς ὁ τοιοῦτος βίος καὶ πρὸς ἀρετὴν ὑπεναντίος: parum generosa hæc ratio vitæ, & virtuti aduersa. *Tertiò denique, quia in publicâ personâ Auctoritatem id minuit: & vt Liuius ait*, quęstus omnis indecôrus Patribus est visus. *Ab hac sententiâ fateor me stare, præsertim in Regno. Vbi tamen aut rara nobilitas, aut plerique honestiorum amplexantur id genus vitæ: non nimis eos repellam. & scio Venetos, Florentinos, Genuates, Batauos sic vsitasse, haud magno suo malo. Quinetiam olim* dignitatem mercaturæ fuisse, *Plutarchus tradidit*: vt, quæ commoda ex regionibus barbaris afferret, amicitias cum dynastis conciliaret, & ad multarum rerum peritiā conferret. VII. Pol. cap. IX. Lib. XXI. In Solone.

Interdum tamen admittendi.

Vsus eorū Principi. *Nota Princeps. & hoc genere hominum cum fructu sæpe vtere, siue ad explorandū, siue ad ingressum & aditū aliquem apud longinquos & ignotos faciendum. Nónne hoc Lusitanis regibus limē ad Orietis regna & primus gradus?*

IN CAP. VII.

Impedimenta boni consilij.

FIDVCIA.] *Noxia valdè in consiliis, quia suas alie- násque vires parùm librat, & euentus omnes aptat ad sua vota. Principes eadem sæpè fallit. qui naturâ ma-* Pag. 66. Præsidentes, noxij.
Liuius xxii. *gni, libenter audiunt hos magnanimos, &* spem magis
ipsam, quàm spei caussam intuentur. *Arcenda, vi-* Cum metu consulendum.
Adag. Græcor. *dendumq́ semper ne illud audiamus:* πρὶν ἐσφάχθαι, δέρεις· Priusquam occideris, excorias. *Polybij sanum*
Lib. ii. *hic dogma, iubentis:* μηδέποτε βουλεύεσθαι περὶ τοῦ μέλλοντος, ὡς ἤδη γεγονότος, μηδὲ προκαταλπίζειν βεβαιουμένους ὑπὲρ ὧν ἀκμὴν ἐνδεχόμενον ἐστὶν ἄλλως γίνεσθαι, νέμειν δὲ μερίδα τῷ παραδόξῳ, πανταχῆ μὲν ἀνθρώπους ὄντας, μάλιστα δ' ἐν τοῖς πολεμικοῖς: Numquam de futuris rebus, tamquam iam factis, deliberare; neque præfidere constanter in iis quæ aliter euenire possunt: sed partem aliquam inopinato euentui relinquere, cùm vbique homines simus, maximè verò in rebus bellicis.

Cum sapientiâ non commiscetur.] *Non*
Lib. ii. *hercules, cùm sit Imperitiæ ipsa proles. Thucydides:* Ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει: Inscitia Fiduciam, Prudentia Cunctationem gignit. *siue vt Hie-* Imperiti plerique stolidi.
Epist. ad Euagr. *ronymus transtulit:* Imperitia Confidentiam, Eruditio Timorem creat. *Cui apud reges Adulatio etiam* Aut adulatores.
sæpe mixta: dum auribus illorum seruiunt, & tam magnos validósque eos faciunt, quàm videri volunt. Talis Minio
Liuius xxxv. *ille apud Antiochum: qui* ignarus omnium externorum, viresque æstimans regis ex rebus in Asiâ Syriâque gestis, *temerè eum impulit ad Romanū bellum. Accessit eiusdem ingenij nescio quis Alexander Acarnan,*
Ibid. *qui* tanquam non vtrum bellandum nécne esset, consuleretur, sed vbi & quâ ratione bellum gereretur, victoriam se haud dubiam animo proponere affirmabat. *O pestilens genus, præsertim vbi Princeps ipse ad typhum & fastum inclinat!*

Quando & quatenus consilia subita aut fortia, vtilia

Consilia calida & audacia.] *Quæ tamen haud semper improba, ne erres. In communi quidem administratione rerum valdè damnanda: at in nouo aliquo aut subito discrimine, vtiliter & necessariò sæpe adhibenda. Apud* Capitolinum *scribitur:* Hanc nouis rebus debere inesse constantiam, vt rapienda sint consilia, non quærenda. *Doctor noster regulam hanc suggerit:* Cunctatione non opus, vbi perniciosior sit quies quàm temeritas. *Imò ab eodem disces:* Inter ancipitia, deterrimum esse, media sequi. *Obserua. quia plerique hîc peccant, & in rebus afflictis, vt idem loquitur,* nec prouident satis, nec audent. In Maxim. Tac. 1. Hist. III. Hist. Ibid.

Rebus extremis, media spernenda.

Pag. 67. Celeritas, infamis naufragiis.] *Pulchrè Artabanus apud Herodotum.* Ἐπειχθῆναι μὲν νυν πᾶν πρῆγμα τίκτει σφάλματα· ἐκ τῶν ζημίαι μεγάλαι φιλέουσι γίνεσθαι· ἐν δὲ τῷ ἐπισχεῖν ἔνεστι ἀγαθὰ, εἰ μὴ παραυτίκα δοκέοντα εἶναι, ἀλλ᾽ ἀνὰ χρόνον εὕροι τις ἄν: Festinare quoduis negotium, gignit errores: vnde maxima detrimenta exoriri solent. At in cunctando bona insunt, quæ si non statim talia videantur, tamen in tempore bona quis esse reperiat. Lib. VII.

Pag. 68. Consulta oportet exsequi festinanter.] *Velleius M. Agrippæ hanc laudem tribuit:* Vir, *inquit*, labore, vigiliâ, periculo inuictus, & per omnia extra dilationes positus, consultisque facta coniungens.

IN CAP. VIII.
De Principe, quî se gerat in Consiliis.

Pag. 68. MATVRE deliberet.] *Ne eueniat scilicet,* quod in consiliis infelicibus *(Taciti verba)* vt optima videantur, quorum tempus effugit. *Tu verò tempestiuè, cùm res non erit subita, delibera. quia oportet, vt scitè Demosthenes dixit,* οὐκ ἀκολουθεῖν τοῖς πράγμασιν, ἀλλ᾽ ἔμπροσθεν εἶναι τῶν πραγμάτων: non subsequi & comitari res, sed rebus ipsis antecedere & præire. *Et addit:* Sicut Imperatoris est præire exercitui, sic benè consulti viri ipsis negotiis. *Alius tamen* 1. Hist. Philip. 1.

In tempore deliberandum.

men in ſubitis, vbi facto potiùs opus quàm conſulto. Tum Interdum & celeriter.
Tac. 1. Hiſt. *feſtinandum, neque hæſitandum: vt ij*, qui neque alienis conſiliis regi, neque ſua poſſunt expedire.
Phil. III *Enimverò, ait Demoſthenes*, dum nauis eſt ſalua, promptè conſulere & prouidere oportet, ne euertatur: poſtquā fluctus exſuperat, inane eſt ſtudiū.

Magna in rep. momenta ſunt temporum.] *Quis id neſcit? adeò vt ſuper eâdem re, alio atque* Pro temporibus conſilia.
Epiſt. LXXII. *alio tempore, aliud ſit cenſendum. Seneca pulchrè*: Conſilia rebus aptantur, res noſtræ feruntur imò voluuntur. ergo conſilium ſub die naſci debet; & hoc quoque tardum eſt nimis, ſub manu, quod aiunt, naſcatur.

Peccatur hîc in plurium ſtatu.] *Veriſſimum eſt, nec quidquam tam ibi ſolitum, quàm diſputando rem extrahere, & ſæpe labefactare. Cauiſſe olim Achæos video, & legem habuiſſe*, vt in conuentibus dies vnus deliberationis eſſet, alter decreti. *Vtilis ipſa aut ſimilis lex, in optimatium aut populi ſtatu: Principi vitare facile, vbi & pauciores conſultant, & à nutu eius pēdent.* Achaica Lex.

Ne inutili contatione.] *Siue in deliberando, ſiue in apparando. Demoſthenes Athenienſibus ſuis non ſemel hoc obiicit, & tarditati huic imputat res amiſſas.* τὸν γὰρ, *inquit*, τοῦ πράττειν χρόνον εἰς τὸ παρασκευάζεσθαι ἀναλίσκομεν. οἱ δὲ τῶν πραγμάτων καιροὶ οὐ μένουσι τὴν ὑμετέραν βραδυτῆτα καὶ ῥᾳθυμίαν: Nam agendi tempus in apparatu conſumimus. rerum autem occaſiones non exſpectant ignauiam veſtram & tarditatem. PAG. 69. Tarditas vitanda. Phil. I.

Neue dies rerum, verbis terat.] *Sed nec diſputatiunculâ de verbis: quod in ciuili hac diſſenſione eueniſſe aliquoties memini, & prudentiores riſiſſe. Audiatur Latinorum ille Prætor, apud Liuium*: Ad ſummam rerum noſtratum pertinere arbitror, vt cogitetis magis quid agendum vobis, quàm quid loquendum ſit. Facile erit, explicatis conſiliis, accommodare verba. *Nec pro meo guſtu vnquam conſiliarij, qui* Super verbis haud litigandum.

Sed nec multa ea vsurpanda. *circa hæc occupati. Compositæ orationes alibi locum habeant, hic breuis dictio & rectum iudicium.*

Audiat cum iudicio.] *Latè hoc patet, & momentum habet. Primum est, quod hîc moneo, vt non flectat se affectu quodam & inclinet ad vnum aut alterum, sed res rationésque ipsas magis spectet.* *Res ipsa spectanda.* *Demosthenes hoc quoque suis Atheniensibus:* Sed si quidem verba audituri conuenistis, hæc dicere & audire oportet: *Exord. LXV.* sin autem super rerum electione deliberaturi, res ipsas per se nudas, quantum potest, diiudicare vos hortor, auferentes sermones omnes qui facti videntur ad fallendum. *Periti in quaque re audiendi.* *Secundum, vt peritos in quaque re maximè audiat, atque iis credat. Lubet adscribere exemplum Imperatoris Alexandri Seueri, de quo Lampridius:* Fuit illi consuetudo, vt si de iure aut de negotiis tractaret, solos doctos & disertos adhiberet; si verò de re militari, milites veteres, & senes benè meritos, & locorum peritos ac bellorum & castrorum; & omnes litteratos, & maximè eos QVI HISTORIAM norant: requirens quid in talibus caussis quales in disceptatione versabantur, veteres Imperatores vel Romani, vel exterarum gentium, fecissent. *Et meliores, non plures.* *Tertium, vt non tam numeret sententias, quàm appendat. Vetus hîc querela Plinij:* In publicis consiliis nihil tam inæquale quàm ipsa æqualitas. nam cùm sit impar omnium prudentia, par omnium ius est. *Locum non habet in Principe, qui potens est rerum, & ad suam sententiam omnes trahit.*

Paucis non cedendum semper. Qui à suis ducitur, vt neruis.] *Quod Galba meritissimò obiectum, de quo Suetonius:* Regebatur trium arbitrio, quos vnà & intra Palatium habitantes, nec vnquam non adhærentes, Pædagogos vulgò vocabant. *Cap. XIV.* *Nec tamen abnuo, vnum alterúmque valere gratiâ, auctoritate, fide apud Principem posse, imò & debere: sed cuius nempe nota prudentia & probitas sit: atque hoc ipsum ita, vt non solus aut alter ille audiantur. Sunto enim vel prudentissimi; tamen profectò nemo in*

omni

omni re, sed nec in omni horâ, æqualiter sapit: & rectè Cominæo dictum, à meridie sępe non iidem, qui manè fuimus. *Purior illa & sine nube mens, non semper est præsto. Ergo tutius plures audiri, vtique in rebus grauibus: & sic Artabanus, apud Herodotum, Persarum regi:* *Homines alij aliâs, & in aliis.*

Lib. VII. Rex, nisi diuersæ variantesque sententiæ dicantur, non potest quis eligere meliorem, sed necesse habet vti eâ quæ dicta sit. At cùm plures sunt, licet tanquam aurum purum secernere: quod solum separari cùm nequeat, alteri applicatum comparatumque potest. *Addo etiam, quòd vnus ille aut alter præpotens, facilè à vero abeunt (priuato aliquo aspectu) & à recto. Cominæus ita obseruat, & monet:* Siquis singularis tantam habeat fidem apud Principem, vt eum alij obseruent & metuant; is reuera dominatur, & regnum obtinet, suisque rebus tantùm & facultatibus consulit, publicis neglectis: quod regi (*Carolo Octauo*) scimus euenisse. *Quod ipse de Carolo, impari successore Ludouici patris; idem de pluribus possit, & dederim vel nouitia exempla. Non lubet, nec lædo. magis illustre vnum, vetustius paullò, de Isaacio Imperatore Græco: qui Theodorum quendam Castamonitam, hominem & ad alias res ciuiles, tum ad pecuniarias aptissimum, non suis tantùm sed sibi præfecit.* quem, *inquit Choniates*, Logothetam designauit, & ab eo ducebatur, reducebatur vt obnoxiũ aliquod animal; aut potiùs instar mancipij, omne quod ab eo imperaretur peragebat, nihil ipse discernens. *Contigit autem mori illum Theodorum: quid deinde? quærit alium dominum*, & adolescentulum quemdam, vix à tabulis & scholis digressum, summæ rei præficit; qui non ipsum Imperatorem solùm, vti cetum maximum paruus piscis qui Propompus dicitur, ducebat quò volebat & circumagebat, sed & militares numeros legionesque tractabat: quasi ab ipso semine & incunabilis maximarum rerum administrationi innutritus esset, aut quasi ab ipso natali scilicet sapuisset: haud aliter,

Plures audiendi.

Vnus alterquis facile mutatur.

Imperator, cui imperatum.

quàm Sibyllam, ſimulatque ab aluo prodiiſſet, de fabricâ vniuerſi diſſeruiſſe ferunt. *Facetè deinde addit Choniates, & ſubſannat:* Erat *inquit*, ille adoleſcés, velut apicula aut culex, aures leonis adſiduè circumſonans; aut vt niger pumilio, qui maximum terræ pondus elephantem gubernat; vel vt funiculus, qui camelum naſo trahit; vel denique vt anguſta porta aut ſemita, quæ ad Aulam duceret. *Et quid miramur? profectò hæc ſunt riſu, aut morſu potiùs & Satyrâ digna. Faciat qui volet Principum, audiet viuus aut mortuus quod iſte.*

Obſtinatio vitanda.

Tamen ſine Pertinaciâ.] *Alterum hoc eſt vitium. nec mollem & ſequacem nimis eſſe, nec refractarium oportet. Sapiat ipſe aliquid, ſed & alios putet. quam animi tẽperiem pulchrè mihi cõplexus Homerus videtur.*

Ἀλλὰ ἄναξ αὐτός τ' εὖ μήδεο, πείθεό τ' ἄλλῳ. Iliad. ζ.

Ipſe, ô rex, benè conſulito, & pareto viciſſim.

Agnata ſæpe magnis.

Peccant hîc ſæpe magni, qui vt fortunâ, ſic ſenſibus, ſuper alios ſe putant. Itaque Seneca hunc affectum expreßit:

— regale hoc putat,

Sceptris ſuperbas quiſquis admouit manus, In Medeâ.

Quà cœpit, ire.

Imò quidam ita fatui, vt etiam poſt conſilia, ne alienæ ſententiæ egêre videantur, in diuerſa ac deteriora tranſeant. *In hoc numero ille Xerxes*, qui Græciæ indicturus bellum, (*Valerius refert*) adhibitis Aſiæ principibus, Ne viderer, inquit, meo tantummodò vſus conſilio, vos contraxi: ceterùm memento-te, parendum magis vobis eſſe, quàm ſuadẽdum. *Neſcio inſolentius, an ſtultius dictum. At ego hoc quoque nomine, Principem parum aptum eſſe dixerim ad puriter conſulendum: quòd de re eius maximè agatur. Benè autem hoc Cobares quidam apud Curtium:* Natura mortaliũ hoc quoque nomine praua & ſiniſtra dici poteſt, quòd in ſuo quiſque negotio hebetior eſt, quàm in alieno. Turbida ſunt conſilia eorum, qui ſibi ſuadent. *Quid tamen in rege ſene, & gubernationis iam gnaro? aliquid plus ei permiſerim; ſed non ita vt*

xv. Annal Tac.

Lib. ix. cap. v.

Lib. vii.

cum

Cap. XVIII. *cum Tiberio (apud Suetonium)* ſemper ſit ſui arbitrij, contentuſque ſe vno. *Plus iudicare ipſe poteſt, plus tamen ſuggerere & inuenire plures.*

Sententiam ſuam celet.] *Quod duplici ſenſu moneo. vt nec ipſe declaret quò inclinet, ne ceteris (ait* Celanda ſententia. IIII. Annal. *Tacitus)* aſſentiendi neceſſitas fiat: *ſed nec dictis tam ſententiis, aperiat quam probet. Decorum enim ita, quaſi* Tac. xvi Annal. ſuæ meditationi quædam relinquat: *ſed & vtile ad effectum, vt minus periclitetur efferri.*

Anima conſilij ſecretum.] *Cui ſanciendo, reperio & iuramentum interdum interpoſitum apud Principes. Ita enim Capitolinus in Gordianis:* Omnino exemplum Senatuſconſulti taciti non aliud eſt hodie, quàm quod veſtra clementia (*ad Diocletianum ſcribit*) conuocatis ad interiora maioribus, ea diſponit quæ non ſunt omnibus publicanda: de quibus adiurare etiam ſoletis, nequis ante rem completam quiſquam vel audiat vel intellegat. *Produntur autem conſilia non verbis tantùm, ſed & ſignis,* Iuramentum in conſilio. Lib. IX. *de quo ſtudioſè ita monuit Polybius:* Primum præcipuumque eorum quæ ad felicem conſilij exitum requiruntur, eſt ſilere. Itaque neque gaudij oſtentatione, ob ſpem ſcilicet inopinatam affulgentem, neque metus; ſed neque familiaritate inductum aut affectu & amore, quidquam communicare cum exteris oportet; ſed cum iis dumtaxat, ſine quibus res ad exitum deduci non poteſt. nec iiſ ipſis anteà quàm cuique rei agendæ tempus adiget. Silere autem non linguâ tantùm oportet, ſed multo magis mente. Multi enim ſermone quidem celantes, ipſo aſpectu & vultu, aut & factorum aliquo, reuelarunt ſua decreta. *Ea verò poſtrema veriſſima ſunt, & quidam ſuſpicari de conſiliis ſuis* A ſignis cauendum, indiciiſque. Tac. xv. Annal. *dant ſuſpenſi aut mœſti*, & magnæ cogitationis manifeſti.

Libertatem admittat.] *Imò verò & prouocet, atque arte eliciat intimos eorum ſenſus. Difficile enim &* Libera vox elicienda.

rarum est, vt non aut eò sententias dirigant quò Principem ire censent; aut in gratiam eorum flectant, qui ipsi in flagranti gratiâ sint regentis. Itaque interdum bonum, Principem subitò & quasi aliud agentem, sententiam ab hoc aut illo seorsim exquirere. quod Sfortiam cognomento Magnum callidè & frequenter fecisse, scriptum reliquit Paulus Iouius. Interdum non per se, sed per interpositam personam iubeat explorari. Sed & hoc vtile, sententiā sine ordine, aut immutato ordine ab infimis petere, ne assecla sint potentiorum, vt dixi: sed & vt equaliter omnes parati. Suetonius de Augusto: Sententias de maiore negotio, non more neque ordine, sed prout libuisset, perrogabat, vt perinde quisque animum intenderet, ac si censendum magis, quàm assentiendum esset. *Vtilißimum autem, in scripto eas exigere & clausis tabellis. Ita enim & accuratior sententia, & certè liberior, sine alterius gratiâ aut offensâ. Suadet hoc Augusto Mecenas, apud Dionem:* In caussis grauioribus, sentētias non palàm rogabis, ne amicis suis fauentes parùm liberè quid sentiant pronunciēt, sed in tabellis eas scriptas ad te solum, ne cui alij innotescant, perferri iube, & lectas etiam statim deleri. Ita enim verum sensum cuiusque maximè cognosces, si eum illi à nemine alio cognitum iri, persuasum habebunt. *Quòd si tui aspectu (ita interdum caussa aut res est) minùs liberè vel scripturos putes; tum remedium, solos relinqui, & inter se deliberare. Mihi etiam non displiceat, quod Turcarum Principes audio vsurpare, vt in proximo Senatus habendi loco poßint occultè, cùm velint, consistere, illinc per cancellos (sed velo opposito) omnium sententias audire: vt tamen adesse eos, etiam cùm non adsint, fas sit suspicari: & contrà. Id verò & libertatem dare sententiis videtur, cùm non coràm ille immineat: sed & intentionem addere, cùm semper poßit auscultare & adesse.*

Huic rei artes. — *In eius vita, cap. LXXIX.* — *Lib. LII.*

Regum opes sępiùs assentatio, quàm hostis euertit.] *Quod vitium ita inhærens & affixum*

Aulæ, vt desperem (nisi apud magni excellentisq; animi regem) posse euelli. Iuuat Senecæ verba ruminari & hic apponere: Monstrabo tibi, cuius rei inopiâ laborāt magna fastigia, quid omnia possidentibus desit: scilicet ille, qui verum dicat, & hominem inter mentientes stupentem, ipsaque consuetudine pro rectis blanda audiendi, ad ignorantiam veri perductum, vindicet à consensu concentuque falsorum. Non vides, quemadmodum illos in præceps agat exstincta libertas, & fides in obsequium seruile submissa, dum nemo ex animi sui sententiâ suadet dissuadetque, sed adulandi certamen est, & vnum omnium amicorum officium, vna contentio, quis blandissimè fallat? *Nec mirum sanè; tam crebrum hoc genus esse. nam & fructum præsentem capiunt, & res in facili ac sine labore. Tacitus:* Suadere Principi quod oporteat, multi laboris; assentatio erga Principem quemcumque sine affectu peragitur. *Vult dicere, in recto veróque consilio adnitendum, & industriè agendum esse: in adulatione, cùm verus amor aut cura tui publiciq; non sit; ex facili omnia dici, tantùm ad voluntatem.*

(Margin: Assentatio crebra Aulæ. — De Benef. lib. VI. cap. XXX. — I. Hist.)

At mihi salus illius desperata est.] *Tale hoc Ciceronis:* Cuius aures clausæ sunt veritati, vt verum audire non possit, eius salus desperanda est. *Quid de Perseo rege dicam, qui ab amicis duobus liberiùs admonitus de vitiis præteritis & culpis, vtrumque pugione interfecit? dignus qui verum posteà non audiret, & ipse ac regnum perirent, vt euênit.*

(Margin: Persei crudelitas.)

Nec bona quidem consilia præmiis adficiat.] *Caussam habes in fragilitate vel ambitione humanâ. quia cùm semel iterúmque placuisse se vident, & præmium retulisse; extra limites facilè abeunt, & tibi se dant muneranti. Sed & sibi placent, & superbiam induunt: fugiendum. Mæcenas tamen apud Dionem aduersus nobis videtur, suadétque Augusto:* Eos qui rectam sententiam probamque dicent, & lauda & honora.

(Margin: PAG. 70. — Non remunerandæ temere aut vulgò consilia. — Lib. LII.)

honora. illorum enim ex inuentis ipse benè audies.qui verò aliter, neque ignominiâ affice, neque accusa. Mentem enim illorum considerare oportet,nõ autem aberrationem castigare. *Concilio.quod cõmuniter prudentem Consiliarium honorare ac præmiari,fas & ius: at non ob singula consulta aut suasa.*

Sæpe praua magis, quàm bona consilia, prosperè eueniunt.] *Aut si non sæpe,vt Sallustius, certè interdum:& dominatur ac ludit in humanis rebus,* *præter omnem rationem nostram, præpotens illa ratio, id est Fatum. Hoc Demosthenes sapienter:* Consultores vestros,*inquit*,vt impostores, siquid aliter accidit, accusatis:neque consideratis, quærere & rationibus colligere optima, quantum homo potest valetque,id nostrum esse; effici autem ista & succedere feliciter,id plurimùm in fortunâ situm esse. *Itaque vir prudens non eò sibi displicet,si in mente & ratiocinio recto minùs rectus successus. imò cum Phocione sentiet ac dicet: qui cùm aliquando suasisset, nec obtinuisset,& contraria etiam sententia feliciter effectui data esset:rogatus,ecquid pæniteret?* Minimè,*inquit*,nam mea meliora,etsi hæc feliciora. *Cui adsonat hoc Artabani,apud Herodotum:*Suadeo tibi rex,*inquit*,benè deliberare in quo maximum est lucrum. Nam etiamsi aliter accidat, nihilominus tamen benè consultum est,& superauit Fortuna cõsilium : qui verò malè consilium cepit,si fortuna ei arrisit, ille est quidem voti sui compos,sed nihilo secius malè consultum est.*Atque hæc de Consiliis. ad quæ quoniam bellum & commodum est* Caput *siue tractatio in Leone Imp. de* Apparatu bellico ,*lubet id totum hîc adscribere,cũ fructu imò & voluptate à Politico legẽdum.*

Deus suprà consilia.

Exord. XXVI.

Phocionis dictum.

Lib. VII.

Quomodo consilium capiendum sit.

CAP. IIII.

OMNEM actionem consilium anteeat:inconsulta enim rerum tractatio haud satis tuta est. Nam quanquàm interdum quis glorietur se,quasi simul & deliberauerit,& res suas gesserit,

gesserit, multa prosperè atque ex tempore gessisse: tamen perrarò aliquid tale vsu venire fortunatè solet.

2. Propterea inprimis præcipimus tibi, vt ante omnes res suscipiendas, maximè autem bellicas, consilium cum iis præfectis capias, qui tibi ad hoc idonei videbuntur: cuius generis Turmachæ reliquique sunt. Vbi verò firmitatem aliquam habere consilium videbitur, rem ipsam de quâ deliberasti, omni studio ac diligentia cõtendas ad exitum perducere, nisi si (quod persæpe solet accidere) aliquid interim aduersum & cõtrarium consilio contingat. Consilium autem quidnam tandem sit, & quemadmodum consilium tutò expedire possis, explanabo.

3. Consilium est, deliberatio quædam de re agenda vel non agenda. Si res agenda non sit, statim sistendum tibi est: sin agenda sit, modum agendi vel quomodo; tempus vel quando; vbi vel locum; quid vel rem agendam; quem vel personam qui hoc suscepturus & ad exitum perducturus est; propter quid vel causam cuius gratia res suscipitur; considerare oportet.

4. Qui deliberaturus secum est, ante omnia suam ipsius mentem ab omnibus perturbationibus liberam habeat, maximè autem ab amore vel odio atque omni aliâ perturbatione, quæ rei de quâ deliberatur damnosa esse potest.

5. Deinde non solùm quid facile sit eligito, & in hoc incumbito, sed etiam omnia quæ vsu venire possunt animo prospice: fortassis enim post rem incœptam aliquid se tibi quod inprimis conducibile est, offeret, quod antea prætermisisti.

6. Quòd si tecum ipse non solùm capere consilium, verumetiam alios assumere volueris, teipsum tamen ab omni perturbatione vacuum præbe, ac si solus deliberares. Consultores autem adhibe experientes rerum, prouidos, perspicaces, ærumnarum ac prosperitatis tuæ socios, ad excogitandum solertes, fideles, qui tibi neque ad gratiam obtemperabunt, neque illi qui rei susceptor existit, neque sibi mutuò, sed qui quod cogitant dicunt, qui simplici animo & incorrupto sunt, nullumque ex iis rebus lucrum quærunt, sed eo ipso tempore quid maximè vtile sit explorant.

7. Sunt enim qui cùm lucrum aliquod aut compendium, aut ad se, aut eos quos caros habent atque diligunt, pertinere posse vident, totam iudicationem rei eò transferunt: & quia pertinaces sunt, vniuersum consilium ab vtilitate communi, ad id quod ipsi volunt deducunt.

8. In rebus occultis & abditis, fideles adhibe tibi & temperantes viros & tacituros, & qui in suâ & non aliorum potestate sunt, cùm secretæ res istæ, vt secretiores fiant, minimè ad cognoscendum multitudine indigent.

9. Delibera

9. Delibera tardè, nisi aliqua necessitas celeritatem requirit: vbi consulueris, si nullum impedimentum sit, maturè facito.

10. Tempus & locum, quemadmodum prædictum est, rei idoneum elige. Sed de eâ referas non ad teipsum solùm, sed etiam ad omnes qui tecum consilij participes fuerant, & quid facto opus sit, cum multis delibera: quæ verò agere volueris, cum paucis communica, & vbi optimum ex omnibus consilium ceperis, apud te solum tene, ne aduersariis hoc indicetur, & insidiis illorum appetare.

11. Res ipsæ diuersas & plurimas sæpe afferunt sententias. fortassis autem quæuis res circumstans omni ex parte manifesta fiet, si singulæ consultorum sententiæ inter deliberandum in vnum conferantur.

12. Omnes autem debent huc spectare & conuenire, ad saluam atque illæsam multitudinem conseruandam, & ad curam prouisionemque eius qui eos conuocauit suscipiendam.

13. Finis consilij sit tibi, vt cognoscas in rebus gerendis vbi & quando agendum vel non agendum sit, & quâ de caussâ quidque agendum.

14. In deliberatione tuâ, & in omnibus sententiis quæ in deliberationem veniunt, adesse hæc duo oportet, posse illud fieri, atque vtile esse: hæc enim duo si non adsint, infirmum cõsilium esse & temerarium statim deprehenditur, & quasi ante oculos illius vitium cernitur.

15. Si enim inutile sit de quo deliberas, non modò nõ commodaberis, verumetiam læderis. Si verò non possunt de quibus deliberatum est perfici, inanis hæc consideratio ad temerarium exitum, quòd fieri nullo modo aut viâ potest, necessariò pertinet. In primis autem vitare oportet eas offensiones, quæ in promptu sunt. vulgus enim hominum solet rerum futurarum cogitationibus seipsos oblectare, offensiones autem circumstantes prouidere non solent.

16. Vtilissima autem est in omnes partes animi quasi excubatio, & eorum quæ vllâ ratione fieri possunt in considerandis rebus pertractatio: ita enim fiet, vt neque teipsum nimis cæcæ temeritati exponas, nec rursus nimiâ rerum cupiditate illectus, in manifestum aliquod discrimen incidas.

17. Rursus timor absque vllâ audaciâ, à vitio non abest: & qui quosuis casus temerarios formidat, temerè sæpe aduersus seipsum multa facit, & quæ ex vsu suo sunt negligit, & ab vtilibus rebus suscipiendis abhorret.

IN CAP. IX.

De occultis & domesticis consiliis.

VTI spernat genus illud domestici consilij.] *Hoc genus nempe quod subiungo, è vilibus aut seruilibus ingeniis: non in vniuersum damno, si quis in familiâ auctoritate & fide dignus: sed ipse quoque inter digniores. Crede hoc semel Princeps, nihil generosum aut altum à seruitiis illis exspectandum, & contagione istâ tu quoque sordesces. Vide tè quæso Ammiani scomma, sed appositum, in Constantium Imperatorem:* Mercari complures nitebantur Eusebij fauorem, cubiculi tunc præpositum, apud quem (si vera dici debēt) multa Constantius potuit. *O figuratum, sed asperum morsum! multum erat, illum homuncionem Eunuchum, aliquid apud Imperatorem posse; at ille inuertit, & quasi ipse potens rerum & arbiter esset,* Multa, *inquit,* apud illum Constantius potuit. *Eò veniunt descendúntque isti, qui domesticis regimen sui præbent. In Claudio Imp. nónne olim simile? qui* libertis vxoribusque addictus (*ait Suetonius*) non Principem se, sed ministrum egit. *Vnum hoc incommodum, Indignitas: adde alterum, Prædationem. Isti enim rapiunt, exhauriunt, vendunt omnia, & prædas agunt. Crebrum olim malum & in historiis frequens, præpotentes liberti aut eunuchi. Spreuit Alexander Imp. (bonus & variè imitandus) qui vt Lampridius ait,* Eunuchos nec in consiliis, nec in ministeriis habuit, qui soli Principes perdunt, dum eos more gentium aut regum Persarum volunt viuere. qui à populo, etiam amicissimum Principem semouent; qui internuncij sunt, aliud quàm respondetur sæpe referentes; claudentes Principem suum, & ante omnia agentes, nequid sciat. Qui cùm empti sint, & praui fuerint, quid tandem possunt boni sapere?

[PAG. 70. — *Vilium hominũ consiliis haud vtendum.* — Lib. XVIII. — *Dicterium in Constantium.* — Cap. XXIX. — *Rapaces hoc genus.*]

Bonus, cautus, optimus venditur Imperator.] *Dictum hoc & querela Diocletiani fuit, de quo Vopiscus:*

PAG. 71.

Notabilis vox. *Vopiscus*: Sed ego à patre meo audiui, Diocletianũ Principem, iam priuatum, dixisse, Nihil esse difficilius quàm benè imperare. Colligunt se quattuor vel quinque, atque vnum consilium ad decipiendum Imperatorem capiunt, dicunt quid probandum sit. Imperator, qui domi clausus est, vera nõ nouit: cogitur hoc tantùm scire quod illi loquuntur: facit Iudices quos non oportet, amouet à rep. quos debeat obtinere. Quid multa? vt Diocletianus ipse dicebat, Bonus, cautus, optimus venditur Imperator. *Nec dissimile, quod Misitheus Praefectus praetorio, vir laudatus, Gordiano Augusto, & genero suo scripsit, apud Capitolinum*: Euasisse nos grauem temporum maculam, quâ per spadones & per illos qui amici tibi videbantur (erant autem vehementes inimici) omnia vendebantur, voluptati nobis est, & eò magis quò tibi gratior emendatio est. Neque enim quisquam ferre potuit, datas eunuchis suffragantibus militum praeposituras, negatum laboribus praemium, aut interemptos aut liberatos, pro libidine atque mercede, quos non decebat: vacuatum aerarium per eos, qui cottidie insidiosissimè frequentabant: initas factiones, vt tu deciperereris, cùm inter se de bonis pessimi quique haberent consilia tibimet suggerenda: bonos pellerent, detestandos insinuarent, omnes postremò tuas fabulas venderent. Diis igitur gratias, quòd volente teipso emendata resp. est. Delectat sanè esse boni Principis socerum, & eius qui omnia requirat & velit scire, & qui pepulerit homines, per quos anteà velut IN AVCTIONE POSITVS NVNDINABATVR. *Quae talia interdum diffusiùs exsequor & repono, vt in alienâ vitiorum imagine, sua Principes videant. & damnent, si habeant; exsecrentur & abstineant, si non habent.*

[Margin: In Aureliano.]

[Margin: Contra Ministros improbos.]

IN

IN CAP. X.
De Adminiſtris, eorumque lectione.

Variar. IIII. ep. III. ELIGI ſuadeam cum curâ.] *Et mecum Caßiodorus, in perſonâ Theoderici regis:* Ad ornatum Palatij credimus pertinere, aptas dignitatibus perſonas eligere: quia de claritate ſeruientium, creſcit fama dominorum. Tales enim prouehere Principem decet, vt quoties procerem ſuum fuerit dignatus aſpicere, toties ſe cognoſcat recta iudicia habuiſſe. PAG. 72. *Boni Miniſtri, laus Principum.*

Vt genus iis honeſtum.] *Enimuerò intereſt, & de his talibus ſpes omnino maior meliórque. Theodericus item rex, apud Caßiodorum:* Prouidentiæ noſtræ ratio eſt, in tenerâ ætate merita futura tractare, & ex parētum virtutibus prolis iudicare ſucceſſum. Quia bona certa ſunt, quæ fidem ab exordio trahunt, dum origo neſcit deficere, quæ conſueuit radicitus pullulare. Fertur etiam curſu perenni fontium vena vitalis, & hanc conditionem ſuſtinent cuncta manantia, vt ſapor, qui conceſſus eſt origini, niſi per accidentia fuerit forte vitiatus, neſciat riuulis abnegari. *Atque etiam in omni nobilitate, etſi corruptâ, generoſum tamen aliquid & ambitioſum ineſt:* Habet autem, *ait Seneca,* hoc optimum generoſus animus, quòd concitatur ad honeſta. Neminem excelſi ingenij virum humilia delectant & ſordida. *Tiberius igitur, in plaráque gubernatione prudens, hoc quoque ſeruabat, vt* mandaret honores (*Taciti verba*) nobilitatem maiorum, claritudinem militiæ, illuſtres domi artes ſpectando, vt ſatis conſtaret non alios potiores fuiſſe.

II. Var. epiſt. XV. — *Præſumptio melior de Nobilibus.* — *Vt fons, ita riuuli.* — IIII. Annal.

Vilis ille, qui tantùm viles ſibi admouet.] *Neque hoc tantùm, ſed cauſſæ etiam aliæ accedunt, Dioni Caßio, in Agrippæ ſuaſoriâ ad Auguſtum, dicta.* Si remp. *inquit,* ignauis & non magni pretij hominibus committas; ſtatim & nobilium ac ſtrenuorum

Lib. LII. — *Cauſſæ aliæ, cur viles non promouidi.*

nuorum iram in te prouocabis, ob contemptam eorum fidem, & maximis in rebus damna patieris. Quid enim præclari homo vilis aut ignobilis gerat? quis hostis eum non contemnat? quis socius ei obediat? quis militum non dedignetur sub imperio eius esse? Enimuerò quæ mala inde manare possint, nihil opus habeo apud scientem te dicere: hoc tamen omittendum non est, hūc talem, si rem malè gerat, plus tibi damni, quàm ipsos hostes, daturum; sin rectè aliquid egerit, statim eius mentem, bonarum artium expertem, amentiâ & stoliditate completum iri, eumque ex eo tibi ipsi formidolosum fore. *Caussæ sunt, quæ appensæ pondus habeant, & vtique ista postrema. Itaque Turcarum institutum, haud satis mihi probabile, qui ex militari solâ virtute promouent, generis nullo adspectu. Tegitur tamen hactenus culpa, quia nobilitas ibi sublata, & præter vnum Dominum eiusq; stirpem, reliqui seruorū loco sunt. Nisi tamen, quòd vna hîc ratio dari possit, fides & obstrictio maior tenuium, cùm facti grandes. Ammianus tangit, de Iouiano, qui sub initia vndique se firmare volebat:* Malarichum ex familiaribus negotiis agētem etiamtum in Italiâ, Iouino iussit succedere armorum magistro per Gallias: geminâ vtilitate præspeculatâ, vt & dux meriti celsioris, ideoque suspectus, abiret è medio; & homo inferioris spei ad sublimiora prouectus, auctoris sui nutantem adhuc statum studio fundaret ingenti. *Et profectò beneficiarij beneficiis suis ferè adhærent, vel suâ caussâ: & indicauit Liuius, de centum Senatoribus à Tarquinio Prisco allectis:* Factio, *inquit*, haud dubia regis, cuius beneficio in curiam venerant.

Aliter Turca.

Et caussa.

Lib. xxv.

Lib. I.

Excipio, si eximia in aliquo virtus.] *Multa exempla sunt reip. talibus feliciter communicata. Plutarchus & solam virtutem considerari vult, in Sullâ:* ὥσπερ γὰρ κυνηγὸς οὐ ζητεῖ τὸ ἐκ κυνὸς, ἀλλὰ κύνα, καὶ ἱππικὸς ἵππον, οὐ τὸ ἐξ ἵππου. τί γὰρ ἂν ἐξ ἵππου ἡμίονος γένηται;

Virtus inspicienda.

οὕτω τι ὁ πολιτικὸς ἁμαρτήσεται τοῦ παντὸς, ἐὰν μὴ ζητῇ τὸν ἄρχοντα τίς ἐστιν, ἀλλ' ἐκ τινός: Vt enim venator non quærit quod tali cane natum sit, sed canem; & eques equum ipsum, nõ quod ex equo (quid enim si mulus ex equo natus sit?) ita vir politicus totâ viâ errauerit, si in rectore non requirat quis sit, sed è quibus. *Claudianus conuenienter, in Stiliconis laudibus ponit:*

Lib. II. —lectos ex omnibus oris
Euehis, & meritum, numquã cunabula quęris,
Et qualis, non vnde satus.

Ita isti. quod aduersum prærogatiuæ nobilitatis videatur à nobis asserta: sed de eximiâ scilicet virtute loquimur. & vbi paritas aut concursus, Nobiles antehabẽdi: imò etiam si paullùm infrà.

Meliorem esse remp. & prope tutiorem, in quâ Princeps malus.] *Caussa in eodem Lampridio additur:* siquidem vnus malus potest à pluribus bonis corrigi, multi autem mali non possunt ab vno, quantumuis bono, vllâ ratione superari. *Atque hoc est quod in Traiano desiderabatur, ipso optimo, sed patiente & retinente ministerij mali.* *Praui ministri perniciosi.*

Emitur solâ virtute potestas.] *O bonum Principem, qui sic facit! ô statum felicem, vbi id facit! Sed rara hæc electio, & vel optimi Principes miscent.* *Fauor etiã pronchit.*
Lib. I. Var. ep. XIII. *Theodoricus rex, in Cassiodoro:* Dignitas dum ad incognitum venit, donum est; cùm ad expertum, compensatio meritorum. quorum alter, debitor iudicij; alter obnoxius est fauori. Hos enim æstimatione subuehimus, alios gratiâ promouemus, & ad omnes indulgentiæ vias se nostra relaxat humanitas. *Ille verò fatetur, quod res est: & Gratia persæpe in comitia hæc venit, an non & Pecunia? fortasse, sed ô turpe, imò & exitiosum! vel hac caussâ quòd rara in talibus integritas, & corrumpuntur facilè qui corrupẽre.* *Interdum & Mercatura.*
Lampid. *Alexander Seuerus dicebat:* Ego verò non pa-

 tiar

tiat mercatores potestatum. necesse est enim vt qui emit, vendat. *Pariter Seneca*: Prouincias spoliari, & nummarium tribunal, auditâ vtrimque licitatione, alteri addici, non mirum: quando, quæ emeris vendere, gentium ius est. *Sed & Ludouicus Duodecimus, rex Galliarum, de talibus solitus dicere*, Eos quod auersione emissent, singillatim posteà vendere. *O Francia, quòd iaces & peris, hanc habes vel inter primas caussas.* De Benef. I. cap. XV.

In Principem culpa cunctorum redit.] *Mecenas ita Augusto, apud Dionem*: Nulli amicorum aut officialium tuorum nimia est indulgenda potentia, sed ita iis moderandum, vt ne te in culpam aut reprehensionem coniiciant. Quidquid enim hi rectè vel sequiùs egerint, id verò tibi adscribetur, talemque te cuncti censebunt, qualia eos facta exercere permiseris. *Ipsa autem ratio, quæ in poëtâ nostro adiungitur*, Iubere peccare, qui non vetat: *prorsus eadem in Philone concipitur, contra Flaccum. Is enim cùm Agrippam regem, Alexandriæ passus esset illudi, atque ipse ibi Præses: obiicit ei Philo, & addit*: ὁ γὰρ ἐπιπλήττειν ἢ τὸ πανύστατον ἐπέχειν ἂν δυνηθεὶς, εἰ μὴ κεκώλυκε, δῆλος ἦν ἐφιεὶς καὶ ἐπιτρέπων αὐτός: Qui enim castigare, aut saltem cohibere, cùm possit, nec cohibet; palàm est, eum permittere & pænè mandare.

In Ministris Princeps peccat. — Lib. LII.

Permittere, quasi iubere est.

PAG. 73. Omnes ministros ciuibus & reip. præstet.] *Theodahadi regis, apud Cassiodorum, dictum præclarum*: A domesticis incohare volumus disciplinam, vt reliquos pudeat errare, quando nostris cognoscimur excedendi licentiam non præbere. Lib. X. Var. ep. V.

Ille ad ciuilia, hic ad bellica naturâ aptior.] *Quod Homerus quoque, vt pleraque prudentiæ aut sapientiæ, sic reuelauit*:

Ἀλλ' ὁ μὲν ἂρ μύθοισιν, ὁ δ' ἔγχει πολλὸν ἐνίκα: Iliad. σ.

Vnus

Vnus consiliis, alter præstantior hastâ:

de Polydamante & Hectore ab eo prolatum. Et Polybius illustri exemplo hoc notauit in Arato Sicyonio, qui ad ciuilia omnia mirificè vafer & appositus, trepidabat in bellicis: nec exsequi aut facere, cor aut corpus ei firma. Ipsa Polybij verba compendio dabo: Aratus, *inquit*, erat in rebus ciuilibus vir vndique perfectus. facundè loqui, prudenter cogitare, industriè cogitata exsequi, hæc omnia poterat: discordias etiam ciuiles leniter ferre, & amicos adiungere & socios facere, inter primos artifices. Tum etiam insidias, fraudes, subsessus in hostes comminisci, eademque ad exitum deducere, ob tolerantiam & audaciam, efficax maximè aptusque erat. Hic autem ipse, siquando in aperto acie dimicare vellet, segnis in consiliis, timidus in aggressionibus, nec aspectu quidem aut vultu pugnam tolerãs. Ideoque & Peloponnesum repleuit trophæis, sed in se erectis. Adeò natura hominibus non corpora solùm, sed animos dedit dissimiles variantesque, vt idem ille vir non solùm ergà res diuersas diuersè se habeat; sed & in iis quæ assimiles, aliâs sapientissimus videatur, aliâs tardissimus, itemque & audacissimus, & timidissimus. Neque hæc inopinata nimis aut paradoxa sunt, sed nota & familiaria iis qui volunt intendere. Nam ecce & in venatibus alij sunt audaces, ferasque subsistunt; iidem ad arma & contra hostes, degeneres. Sed & in bellicis rebus, alij in singulari certamine, & cùm vir cum viro componitur, acres & validi sunt; iidem communiter in prælio & instructâ acie, ignaui & nullius pretij. Thessalorum equites turmatim & confertim si ingruant, intolerabiles sunt: extra aciem, in tempore aut loco viritim pugnare, timidi, & inutiles. Aetoli autem contrà. *Scilicet magnus ille Deus hoc voluit, aliud esse aliis, nec in omni re vnum eminere.*

[Margin: De Arati ingenio notabile. — Lib. iiii — Diuisa dona.]

— partitim ſingula quemque Claud.
Nobilitant, hunc forma decens, hunc robur in armis,
Hunc rigor, hunc pietas, illum ſolertia iuris,
Hunc ſoboles caſtique thori.

Atque vt alius poëta ait:

Ἄλλῳ μὲν γὰρ ἔδωκε θεὸς πολεμήϊα ἔργα, Homer.
Ἄλλῳ δ' ὀρχηστὺν, ἑτέρῳ κιθάριν καὶ ἀοιδήν: Iliad.N.
Illi bellica nempe Deus donauit, at illi
Saltare, atque alij fidibus cantuque valere.

Pag.73. Principum inclinatio in hos, offenſio in illos eſt.] *Quis non cottidie animaduertat? & eſt ſanè in his promotionibus ius aliquod etiam fortunæ. Tacitus de Veſpaſiano:* Multos præfecturis & procurationibus, pleroſque ſenatorij ordinis honore percoluit, egregios viros & mox ſumma adeptos; quibuſdam fortuna pro virtutibus fuit. *Sed & ius* hoc eſt diuinis regibus, *vt in Homero legi*, alium virorum odiſſe, alium amare. *Itaque argutè Caſſiodorus:* Non eſt maius meritum, quàm gratiam inueniſſe regnantium. *Quid, quod ipſa electio viſa initio abſurdior, ſæpe poſteà laudatur? Verè enim Tacitus:* Multos in prouinciis, contrà quàm ſpes aut metus de illis fuerit, egiſſe. excitari quoſdam ad meliora magnitudine rerum, hebeſcere alios.

Felicitas quoſdam promouet, & ſuus Genius. — 11. Hiſt — Odyſſ. ♂.

IN CAP. XI.

Præcepta Adminiſtris.

Pag.74. AVDACVLI.] *Seneca de Tranquillitate:* Quorumdam parùm idonea eſt verecundia rebus ciuilibus, quæ firmam frontem deſiderant: quorundam contumacia nō facit ad aulam. *Medium ergo tenendum, vt & fiducia adſit, & contumacia abſit.* Lib.1. cap.1111.

Sine iactantiâ agite.] *In quo peccant ſæpe aulici, &*

ci, & odia atque inuidiam prouocant frustrà. Talis ille *Iactantia odiosa.*
Heraclides, potens apud Philippum Macedonem, & ex vili humiliq́; euectus: de quo Polybius, πρὸς μὲν τοὺς ταπεινοτέρους καταπληκτικώτατος καὶ τολμηρότερος, πρὸς δὲ τοὺς ὑπερέχοντας κολακικώτατος: aduersus inferiores seuerus maximè & superbus, erga superiores in-
II. De Benef. cap. v. primis adulator. *Atque isti iidem, de quibus Seneca,* regiæ potentiæ ministri, quos delectat superbiæ *Aulici mores.* suæ longum spectaculum; minusq́ue se iudicant posse, nisi diu multumque singulis, quid possint, ostendant. Nihil confestim, nihil semel faciunt. Iniuriæ illorum præcipites, beneficia lenta sunt. *O penicillum, non calamum, & quo temporis etiam nostri egregiè mores effinguntur! Sed & à Dione, de Seiano*
Lib. LVIII. *illo, non altero à Tiberio, sed altero penè Tiberio*: Is, *inquit*, homo superbissimus studiosè ab omnibus colebatur, salutabatur, deducebatur. Omnia enim acriter, & maximè procerum, obseruabat & verba & nutus. Nam qui propriâ potentiâ nituntur, neque salutationes aut hęc obsequia valdè requirunt; & si omissa fuerint, vitio non vertunt, ipsi nempe sibi conscij contemptu sui hoc nō factum. Qui verò fuco & adsciticio splendore vtuntur, ij omnia talia magno opere, & tanquam ad dignitatis suæ culmen pertinentia, requirunt, & nisi consequantur, grauiter ferunt vt abiecti, & irascuntur quasi iniuriâ affecti. Ideoque istos magis penè, quàm ipsos Imperatores, vulgò obseruant, & circa eos satagunt: quoniam apud hos siquid peccatur, virtus censetur remittere & ignoscere; apud illos, imbecillitas & virium inopia. contrà autem vlcisci, facere ad stabiliendam ostentandamq́ue potentiam arbitrantur. *Tales isti, qui potentiam suam non benè ferunt, & ideò nec diu sæpe ferunt.*

Ad auctorem & ducem, vt minister, fortunam referas.] *Valdè hoc obseruandum, præsertim* PAG. 75.

in bellicis, in quibus haud temerè alios volunt eminere. Ad Principem igitur refer, cuius auspiciis pugnas, per eius fortunam (ita res est) fortunatus. Dirigit enim hæc suprema Prouidentia, & ministros quoque attollit aut deprimit eius, in quo alterutrum vult fieri. Germani hoc erga Principes suos seruabant olim: & illum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriæ eius assignare, præcipuum sacramentum erat, *vt Tacitus scribit. Simile Gallorum* Deuoti.

Felices felicium ministri.

Hæc est conditio regum, vt casus.] *Quod ingenium regum in vno Philippo Macedone benè expressit Demosthenes:* Eum ita gloriæ cupidum esse dicunt familiares, vt omnia præclara facinora sua esse videri velit, & magis indignetur ducibus ac præfectis qui prosperè & laudabiliter aliquid gesserint, quam ijs qui infeliciter & ignauè. *Ipse hic affectus in filio Alexandro, de quo Curtius:* Quippe Alexander hostes vinci voluerat, Antipatrum vicisse ne tacitus quidem indignabatur, suæ demptum gloriæ existimans quidquid cessisset alienę. *Susurrant idem & instillant Antiocho regi interiores aulici, apud Liuium:* Ipsam eam gloriam belli, quâ, velut dote, Annibal concilietur, nimiam in Præfecto regio esse. Regem conspici, regem vnum ducem, vnum imperatorem videri debere. *Denique consensu ita reges: & patrum quoque memoriâ legimus, (vt vetustiora omittam) quicumque res magnas sub regibus gessêre, ad extremum aut in offensâ, aut in exiguâ gratiâ fuisse. Testor* Alfonsum Albuquerfium, *qui pleraque Indiæ Orientalis Lusitano regi suo subiecit: at idem accusatus maioris spei, & suspectus denique, reuocatus in patriam est, & morte opportunâ fortasse ignominiis exemptus. Simile in* Duarte Paciecọ, *qui post magna merita, in custodiam & vincla coniectus etiam fuit, & in clarâ innocentiâ liberatus tandem, sed vt in paupertate senesceret.* Consaluum Magnum, & Ferdinandum

Reges gloriæ auidi.

Orat. ad epist. Philippi.

Lib. v i.

Lib. xxxv.

Magni Duces, ferè postea neglecti.

dinandum Cortesium, *nec ipsos parem gratiam meritis retulisse, aliquis arbitretur & dicat. Quid caussa est? beneficij magnitudo, cui reges dolent & nolunt obstringi.* *Noster Tacitus:* Destrui per hæc fortunam suam Cæsar, imparemque tanto merito rebatur. Nam beneficia vsque eò læta sunt, dum videntur posse exsolui: vbi multũ anteuenêre, pro gratiâ odium redditur. *Sed & simile hîc quod in arboribus, sub quarum vmbram, vbi tempestas est, confugimus: cùm desereuauit, ramos frangimus, & abimus. Addam prudentißimi Cominæi sententiam:* Memini regem (*Ludouicum*) mecum sic loqui, vt diceret, fieri aliquãdo vt operæ nauatæ laudabiliter minus pretium sit, idque culpâ eorum qui nauassent: dum elati quadam confidentiâ, insolenter & proteruè se gererent. Atque addebat, felicem esse, eius sententiâ, cui rex nullo suo magno merito beneficium conferret: atque id præstare, vt obstringatur aliquis Principi, quàm vt illum habeat obstrictũ. Se quoque hoc ingenio esse, vt plus amaret, qui ob beneficentiam sibi deberent, quàm alios quibus se debere putaret. *Claudit deinde Cominæus:* Tam est difficile in omni genere vitæ sic se gerere, ne impingas: magnumque est dei donum, valere sensu communi, & iudicio naturali. *Præclara omnia: sed age tu Cominæe, qui hæc scis & præcipis, satisne cauisti? naturalis tua prudentia sepsit aut muniuit? accepisti plagam, & in tuâ arenâ circumuentus es ab aulicis; qui, mortuo rege Ludouico, effecêre calumniis vt in carcerem conderêris, per triennium ferè seruarêris, denique capitis caussam ipse diceres, ne patrocinari quidem quoquam auso. En ludibria vitæ, & iactationes hominum! quibus nihil vsquam, per vllam sapientiam, est certi: non certè in lubrico illo culmine & fastigio Aulæ. Licet dicere:*

Annal. IIII. (margin)

Labe-rius. (margin)

Summum ad gradum cùm claritatis veneris,
Consistes ægrè, & quàm descendas, decides.
Cecidi ego, cadet qui sequitur.

Exteri subiecti Inuidiæ. *Atque his liuoribus aut periculis exteri maximè sunt expositi (vt ille ipse Cominæus:) quod monuit Polybius:* Xantippus, restitutis Carthaginiensium rebus, paullò pòst in patriam rediit, optimè sibi consulens. Nam res egregiè gestæ & præclara facinora inuidiam & calumnias gignere solent, quas ciues quidem aut indigenæ, amicorum & affinium copiâ atque operâ, possunt repellere, at exteri facilè & statim ab vtroque isto vincuntur, & periclitantur. *Est in mente magnus Princeps, qui voces & suspiciones, in diuturnitate Præfecturæ & fortunæ secundantis, non effugit: maior futurus, si in vigore famæ, & tempestiuè discessisset.* *In tempore abscedendum.* *Plutarchus igitur sapienter monuit:* Εἶναί τινα καὶ πολιτικῆς περιόδου κατάλυσιν. τῶν γὰρ ἀθλητικῶν ἀγώνων τοὺς πολιτικοὺς οὐδὲν ἧττον ἀκμῆς καὶ ὥρας ἀπολιπούσης ἐλέγχεσθαι: Esse & politici cursus finem quemdam ac terminum. nec minùs ciuilia certamina, quàm athletica, vigore & tempore destituta, vituperari ac coargui.

Lib. I. — In Lucullo.

Gloriam impositæ summæ manus illis relinqueret.] *Hoc sciuit iam olim & fecit Ioäb, magister militiæ Dauidicæ, de quo libri sacri:* Misitque Ioäb nuncios ad Dauid, dicens: Dimicaui aduersum Rabbath, & capienda est Vrbs-aquarum. Nunc igitur congrega reliquam partem populi, & obside ciuitatem, & cape eam: ne cùm à me vastata fuerit vrbs, nomini meo adscribatur victoria. *Ergo, vno verbo, gloria omnis Principi adscribenda, & vindicanda. Quàm fecit hoc vanè, aut stultè potiùs, ipse Princeps Constantius? de quo Ammianus:* *Constantij vanitas.* eum, edictis propositis, se solum (cùm gestis non adfuisset) & dimicasse & vicisse, & supplices reges gentium erexisse, aliquoties scripsisse: *& talia, quæ sine risu aut miseratione fatuæ superbiæ nemo legat.*

II. Reg. cap. XII. — Lib XVI.

Iniurias ferendo, & gratias agendo.] *Tacitus*

citus & hoc indicat: Egit grates, qui finis omnium cum dominante sermonum. *Cur autem non ita faciant, qui in aulâ beatitatem quærunt? Aristippus præibit, versutus philosophus*, qui consputus à Dionysio, cùm nihil moueretur, & quidam mirarentur: Nempe piscatores, inquit, vt gobium capiant, aquis patiuntur se adspergi; & ego vt balænam, non patiar sputo madidari? *Addo Senecam*: Potentiorum iniuriæ hilari vultu, non tantùm patienter sunt ferendæ. facient iterùm, si se fecisse crediderint. *Patientiâ opus Aulica.* *2 I. De Irâ. cap. XXXIII.*

Qui secretis criminationibus infamēt.] PAG. 76. *Contra quos quid remedij? Expostulat cum Deo Choniates in hac re*: O inspector omnium ocule, quem nemo fallit, cur conniues sæpe in his hominum, & grauioribus etiam, culpis? nec statim immittis ignes & tonitru & fulmina, sed vindictam supersedens differs? Imperuestigabile tuum iudicium, & humanis ratiociniis inaccessum: nisi quod sapiens profectò es, & norma certa vtilitatis, etsi nos tenui mente præditos id latet. At enim venator aliquis serpentem, aut leonem densâ iubâ, qui in montibus videt vel audit, statim declinat & effugit: sed & maleficus aut latro exorabilis est, & precibus aut lacrimis mollescit: virum verò qui proximo & amico malum in corde machinatur, aliudque sentientem aliud loquentem, multę sapientiæ est euadere, & à diuino auxilio pendet. *Præmiserat verò idem de Theodoro Styppiotâ, per Camateri Logothetæ calumnias euerso: ac miscet deinde præcepta*: Esse eos æmulos, quantum potest, obseruandos, qui ingenio moribusque parùm liberalibus & occultis sunt præditi, & linguam habent à corde dissentientem. Ante omnia verò, custodiā ori ponendam, nec sinere linguam temerè euagari dentium septum & labiorum propugnaculum, quibus à naturâ, velut duplici vallo, est circumdata. *Arcana calumnia.*

 data.

data. *Benè,& silentium aut circumspectus sermo, optima hîc arma.*

Quò incautior decipiare, palàm laudatum.] *Id verò arguté malignum & mirum genus laudendi est, laudare. Excitatur enim occulté Princeps in liuorem aut metum, præsertim si animo pusillus est. Polybius exemplo & sententiâ id docet, de Apelle quodam subdolo calumniatore. qui cùm Aratum apud Philippum Macedonum regem traduxisset, ac falsi compertus esset; non ideò destitit, sed transtulit deinde calumniam in Taurionem quemdam, qui Peloponnesi rebus præerat.* Hunc non accusauit, sed laudauit, asserens dignissimum esse, qui cum rege ipso in castris atque acie ageret. *Addit deinde:* Καινὸς γὰρ δή τις οὗτος εὕρηται τρόπος διαβολῆς, τὸ μὴ ψέγοντας, ἀλλ' ἐπαινοῦντας λυμαίνεσθαι τοὺς πέλας: Nouus enim calumniæ modus repertus iste, non culpantes, sed laudantes, lædere atque euertere alios.

Laudando euertere.

Lib. IV.

Nihil rerum mortalium tam instabile & fluxum.] *Quæ sæcula id non docent? vetera, media, nostra. Inter veteres,* Ioab *ille vir acer, callidus, militiæ Dauidis & consiliorum arcanorum arbiter, cùm à viuo rege non euertitur, iussus est cædi à successore. Quid* Apelles *inter Græcos? ille à Philippo rege proximus, eo iam gradu & opibus vt ab ipso timeretur, momento horæ deiicitur, desertus ab iis qui anteà stipabant & colebant. Polybius ita narrat:* Aratus flagitia & superbiam eius regi aperit, ad vindictam stimulat; & rex id secum statuit, sed ita altâ dissimulatione, vt mentem hâc eius nemo sciret. Vocatur Apelles. ille fidenter veniens, & quasi omnia ex sententiâ patraturus, simul ac cõspectus esset, ex Chalcide Corinthum venit. Cùm appropinquasset, certatim satellitij militumque Præfecti, cùm ipsis militibus obuiam procedunt, agmine & pompâ in regiam deducũt. Cùm autem ingredi statim, vt consuêrat, vellet, ianitor

Incerta Aulæ.

Lib. V.

Ianitor quidam præstolari eum iussit, occupatum in præsenti regem dicens. Apelles nouitatem rei demirans, hæsitabundus aliquandiu cōstitit: mox mæstus, inopsque consilij, inde discessit. Comites illi omnes subitò dilapsi, vt denique solus cum seruulis suis domum peruenerit. *Paullò post captus cum filio, vinctus, & interfectus est. Sed post priora illa, Polybius appositè addit* : Parua omnino interualla temporis, omnes homines attollunt rursumque deiiciunt, maximè verò eos qui in Aulis versantur. Reuera enim isti adsimiles sunt abacorum calculis, qui vt, secundùm voluntatem calculatoris, modò obolum æreum, modò talentum valent; ita Aulici, ad nutum Principis, modò beati, modò miseri fiunt. *Atque hoc in Apelle exemplum, quàm geminum Romæ, in* Seiano? *qui diu Tiberij Augusti potens, & ad instar eius statuis, honoribus, cultus; tandem vnâ epistolâ subuersus est, &* caput *illud* toto orbe secundum, *vt cum poëta dicam, laqueo præbuit, & cadauer suum opprobriis, lacerationi, vnco.* Quo die illum Senatus deduxerat, populus in frusta diuisit: in quē quidquid congeri poterat, dij homines que contulerant, ex eo nihil superfuit quod carnifex traheret. *Et similis potentia atque exitus Plautiani, sub Antonino, quæ in Dione Cassio lege. Iam in æuo posteriore, apud Hispanos quàm nobile documentum fluxæ potentiæ* Aluarus Luna *est? Amabat & euehebat eum Ioannes rex Castellæ, super omnes homines & amicos. Opibus, titulis, præfecturis, cottidie augebatur; atque ita regem suum fecerat, vt vel bellum eius caussâ gereret cum vicinis regibus, & cognatis. Nulla res in maiore famâ & inuidiâ, quàm iste amor: atque is satis diuturnus. Sed quis exitus?* Sicut diuisiones aquarum, sic cor regis, *ait Hebræus sapiens. Occultè abduxit se ab Aluaro, odit quantum amauerat, denique paucis consciis, in opido Burgensi, sagaciter hominem in vincla coniicit, damnari per sententiam iubet, caput abscindi, & in foro per triduum*

Aulici calculi similes.

Sen. De Tranq. lib. 1.

duum ostendi. O cæca mortalitas! tu ille superbus paulloante & insolens, vbi es? quid es? desiisti esse, & tot annorum cumulata felicitas subito turbine quassata & euersa est. Verè tu prædixeras Aluare, non sine mali præsagio: admirantibus aliis fortunam tuam & apud te prædicantibus, Improuidi, ne ædificium ante finem operis laudaueritis. *Sed mihi finis non sit, si exempla cumulem, obuia, vt verè dixi, in omni æuo. Claudianus Sidonij verbis appositis*: Periculosam regum familiaritatem esse. quorum consuetudinem spectatissimus quisque flammarum naturæ benè comparat, quæ sicut paullulum à se remota illuminant, ita satis admota sibi comburunt. *Nota Aulice. accede, insinua, ama, amare; sed non nimis.*

Aluari ominosum dictum.

Lib. III. epist. III

Sidonij egregium.

Speciem magis in amicitiâ Principis, quàm vim retinent.] *Imagine ad hanc rem vsus pater Themistoclis: quem cùm à rep. gerendâ vellet abducere*, ostendit ei in litore triremes veteres, abiectas iam & contemptas: tales administratores reip. esse, cùm non vltrà ex iis fructus. *In Plutarcho.*

Vetus Aulicus, vetus nauis.

Aratæa aliqua vox erumpat.] *Nam & Aratus inter exempla infidæ regiæ amicitiæ. qui Philippo Macedoni diu carus vtilisq; amicus, veneno tandem ab eo tolli iussus est lento, & sensim occidente. Non latuit Aratum, sed cùm aperire, mederi non esset, tulit tacitus: nisi quod amicorum cuidam Cephaloni, in cubiculo, cùm eo incoràm sanguinem sputsset: illo admirante, subiunxit*, τοιαῦτα τὰ ἐπίχειρα τῆς τυραννικῆς φιλίας: hæc sunt præmia regiæ amicitiæ. *Talis Philippus, & alij: non sic nostri* AVSTRIACI *(quod verè & in loco dicimus:) patientes ministrorum suorum, & ad extremum mites.*

Aratus veneno periit.

Ista eueniunt, numquam mihi.] *Quid ergo? aulam & totum hoc genus damnamus aut despicimus? absit: sed Sicyonia ista aut cothurnos pedibus meis conuenire,*

Otium nobis ante Aulam.

nire, hoc nego. Valerius olim, quasi Apollinis voce, dixit:
Lib. VII. cap. I. Magis se probare securitate ridens tuguriũ, quàm tristem curis & solicitudinibus aulam. *Nam hæc duo, etiam in optimâ eâ esse, nemo expertus abnegabit. Nos verò secessum & otium quærimus: quid tum? otium, sed non ignauiam.* Habet vbi se, etiam in priuato lare, explicet magnus animus: nec vt leonum animaliumque impetus caueis coërcetur; sic hominum, quorum maximæ in seductu actiones sunt. Vbicumque otium meum abscondero, prodesse volam singulis & vniuersis, ingenio, voce, consilio. Nec enim is solus reip. prodest, qui candidatos extrahit, & tuetur reos, & de pace belloque censet: sed qui iuuentutem exhortatur, qui in tantâ bonorum præceptorum inopiâ, virtute instruit animos, qui ad pecuniam luxuriamque cursu ruentes prensat ac retrahit, etsi nihil aliud, certè moratur; in priuato publicum negotium agit. *Hæc sapiens Seneca: cuius verba expreßi; animum velim, ac conor.*

IVSTI

IVSTI LIPSI

AD IV. LIB.

POLITICORVM NOTÆ.

IN CAP. I.

De Prudentiâ, quam Propriam dixi.

PAG.79. CONFVSE viam aliquam ſignabo.] *Propriè & diſtinctè vix poteſt. Ariſtotelem audio:* ὥσπερ περὶ τὰς ἄλλας τέχνας, καὶ περὶ τὴν πολιτικὴν τάξιν ἀδύνατον ἀκριβῶς πάντα γραφῆναι. καθόλου γὰρ ἀναγκαῖον γραφῆναι, αἱ δὲ πράξεις περὶ τῶν καθ' ἕκαστόν εἰσι: Sicut in aliis artibus, ita in Politicâ ordinatione, fieri non poteſt vt omnia ſingillatim & accuratè ſcribantur. Vniuersè enim ſcribi neceſſum eſt, at actiones ſunt rerum ſingularum. *Enimuerò eorum eſt, qui mente & vſu valent, ex his communibus formare ſententiam & decretum in rebus ſingulis, & ad haſce velut normas adaptare.*

II. Polit. cap. VI.

Vniuerſalis praecepti fructus.

IN CAP. II.

De Prudentiâ Togatâ.

PRVDENTIA duplex eſt, Togata & Militaris.] *Benè enim hoc Salluſtius:* Firmanda eſt reſpublica, non armis modò neque aduerſus hoſtes; ſed quod multo maius multoque aſperius eſt, bonis pacis artibus. *Artes pacis ad Togam faciunt, atque hoc opus maius aſperiusque meritò dicit.*

Orat. de Republ. ord.

Togata prudentia ardua.

Idem

Idem Liuius : Excellentibus ingeniis citiùs defuerit ars quâ ciuem regant, quàm quâ hostem superent.

Materies duplex, Res diuinæ, Res humanæ.] *Hoc quoque Strabo ita dicit, vbi de Mose disserit*; Hoc à naturâ hominibus est insitum, & commune Græcis ac Barbaris, vt in politicâ vitâ, communi præcepto & legibus viuant. Præceptum hoc autem duplex est, aut de Diis aut de Hominibus: *& plura addit, de vi religionis in animos nostros, & quàm antiquis ea fuerit cura. At nos quoniam olim (ante annos penè sex) in reliqua Capitis huius & sequentium super Religione scripsimus, prouocati ab importuno homine, & quem nec amici ament: iure visum ea hîc inserere, & esse Notarum loco. Tu lege qui voles, en habes.*

Lib. xvi.

Duplex Togata prudentia.

IVSTI LIPSI
DE
VNA RELIGIONE,
ADVERSVS
DIALOGISTAM
LIBER.

In quo tria Capita Libri quarti Politicorum explicantur.

ANTVERPIAE,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Viduam & Ioannem Moretum.
M. D. XCVI.
Cum Priuilegiis Cæsareo & Regio.

CENSVRA.

Quæ de vna hîc religione apologeticè ſcripſit I. Lipſius, ex Auctoris ipſius confeſſione & totius diſceptationis filo; de orthodoxa, catholica & Romana (quæ vna & ſola vera eſt Religio) ſcripta eſſe teſtificor. Louanij, IX. Calendas Septembres, 1593.

Henricus Cuyckius D. Petri Louanij Decanus, Academiæ Cancellarius, & Pontificius ac Regius librorum Cenſor.

ILLVSTRES ORDINES,

LIBER in me nuper prodiit,cui an respon-derem, iure dubitaui. Auctor an ille est,cui debeam? homo inquietus, tur-bidus: & cui vnum hoc stu-dium, litigare. Sicut canibus quibusdam insitum est, sine caussâ aut discrimine latrare: ta-lem audiebam istum. nec iudi-cio hæc scribere, sed morbo. Cum hoc me componerem, & velut includerem in eodem campo? quem & vincere inglo-rium, & à quo atteri sordidum esset. *Facit* enim *se aduersarium*, ait Seneca, *quisquis contendit, & vt vincat par fuit*. Sed caussa etiam silendi altera, ab ipsâ scri-ptione. Nam qualis ea est? ple-beia, futilis: & concepta plebeio

quoque ſtilo. Quotuſquiſque ea leget, ſi ego ſileam? nec deprimere aduerſarium meum poſſum, niſi vt attollam. Adde quòd calumniarum conuiciorumq́ue plena: & corniculas citiùs in Africâ, quàm res rationesq́ue ſolidas reppererim in hoc ſcripto. Vetus ille verſus hîc valet:

* Λόγους μὲν Ερμόδωρος ἐμπορεύεται.

* Sunt Hermodori verba, mercimonium.

& flumen verborum vbique video, mentis vix guttam. Quid igitur reponam aut reſpōdeam? ſerium aliquid aut eruditum? non eſt occaſio. conuicia & dicteria? non eſt meum: & ita adhuc viximus ſcripſimusq́ue, vt nemo de nobis, de nemine queri etiam ego poſſim. Primus iſte eſt (heu fatum Lipſij!) qui procaciter & ex ſuperuacuo me laceſſit. Quem vt imiter, non adducar: perſuaderi tamen mihi paſſus ſum, vt reſpondeam. ſiue quia

quia publicè intereſt, tam effræ-nem petulantiam reprimi & re-tundi; ſiue quia meâ, calumnias & mendacia leui manu abſter-geri, quibus nos aſpergit. Dicit enim nec ſcripta mihi, nec di-cta: aut certè non ſic ſcripta. *Tantum* autem *veritati obſtre-pit adulter ſenſus, quantum & corruptor ſtilus.* Quæ ratio præ-cipuè me mouit, vt reſcriberem: nequis ſilentium meum in con-ſenſum duceret, & crederet ap-probata nobis, quæ non videret refutata. Sed fecimus tamen bre-uiter. quoniam, vt ait Pindarus,

Tertul. aduerſus Hæreſ. cap. XVI.

* ἐυώνυμον ἐις δίκαν τρία ἔπεα διαρκέσει:

* Iuſtam ad cauſſam tria verba ſufficient.

idemque modeſtè. quia vt ſco-pulus aſſilientes vndas ſine mo-tu vllo ſuo frangit; ſic nos con-uiciatores iſtos, ſine acerbitate vllâ aut irâ. Dicta tamen quæ-dam aut ioca miſcuimus. cur non liceat? viri magni, imò

& sancti, fecerunt in simili genere: & benè Tertullianus, *Multa sunt sic digna reuinci, ne grauitate adorentur. Vanitati propriè festiuitas cedit.* Aduersũ Valent. cap. VI. Hæc omnia ad vos

ILLVSTRES ORDINES,
& ad vestrum tribunal deferimus: vt iudicetis tamen, non vt vindicetis. Nam mihi purgatio sola proposita est, non vltio: & auertere plagam voluimus, non inferre. Vos, quorum id munus, me meaque auctoritatis vestræ clypeo tegite: neu patiamini *innocentiæ plus periculi, quàm honoris esse.* Sallust. Iugurth. Atque hoc eâ lege, si proba ista apud probos. Nam quòd isti ea calumniantur aut carpunt: nihil est. imò hoc quoque boni argumentum, talibus displicere.

AD LECTOREM QVEMCVMQVE.

VIDES *rescriptum meum, Lector, ex amicorum sententiâ potiùs, quàm ex meâ. Nam mihi initio decretissimum fuit, non respondere: qui vetus illud memineram,*

Plaut. Bacchæ bacchanti si velis aduersarier,
Ex insanâ insaniorem facies, feriet sæpiùs.

Sed vicerunt iidem illi eò minus iam reluctantem, quòd eâdem operâ NOTAS *nostras daturus eram ad trina illa Capita; quæ in calumniam venerunt. Nam quòd illi tantùm responderem: nugæ. quis fructus? at aliquis ex hoc consilio & scriptione, quam vides. Ut etiam ordine & velut presso pede scripto eius insisterem, non placuit. quid enim ille ordine dicit? prima, media, vltima, pleraque eadem: repetitio vbique & mixtio, &, quod Græci dicunt,* * πάντα μία κόνις. *Nos si quid ad rem fecit, non omisimus: conuicia vix attigimus. quia scimus*

* Omnia idem puluis

 Istunc

Iſtunc theſaurum ſtultis in linguâ ſitum, Plaut. Pœn.
Vt quæſtui habeant malè loqui melioribus;

Et ampliùs ſcimus : Æquo animo audienda eſſe imperitorum conuicia, & ad honeſta vadenti contemnendum eſſe iſtum contemptum. *Tu quiſquis es Lector, in bonâ cauſſâ faue: & ſiquid eſt quod minùs pro veſtro omnium guſtu, ſcitote me ſcripſiſſe & ſuaſiſſe quæ viſa optima, &* vtilitatem iuuandi prætuliſſe gratiæ placendi. Senec. Plinius Præfat.

IVSTI

IVSTI LIPSI ADVERSVS DIALOGISTAM LIBER.

LIBRVM tuum legimus, & quæ visum mihi respondere, hîc habes. Pauca mole, sed non pondere: & tu quoque non multa scripsisti, sed multis. Toto libro placuit tibi non solùm πολυλογεῖν, sed ταυτολογεῖν, &, quod poëta dicit, *oberras* vbique *eâdem chordâ*. Lacon quidam ad lusciniam: *Vox es, præterea nihil.*

ORDIAR *à capite & ab ipsa fronte tui libri. Titulum fecisti:* LIS siue PROCESSVS INTER IVSTVM LIPSIVM ET.] *Nollem te hæc præscribere, mali augurij est in principio lapsus. Ego tecum litigo? nunquam factum. Natura mea, consuetudo, valetudo abhorrent ab omni litigio; & si me non nosti, scito non esse pacatius ingenium in Batauiâ vestrâ. Denique ego tecum? si visum mihi litigare, alius esset cum quo consererem manum. Nam, vt ille ait,* In libri titulum.

Attius. – trophæum ferre me à forti viro pulchrũ est.
Sin autem & vincar, vinci à tali nullum est probrum.

At tu quis es? ignotus es. imò tu quis es? nimiũ notus es.

DEDICATIO *sequitur, eáque* Ad Senatum huius vrbis.] *Grata erit, nisi fallor. Cur tamen ad hunc potissimum? quiáne olim hîc turba? & eos fautores putasti turbidi tui animi aut scripti? Scis enim: & te quoque aliquid occulti ligni suggessisse in hanc flammam nos* In Dedicationem.

 scimus,

ſcimus. Sed mi bomo erras. illa reſederunt, & beata pax ac concordia iterum in hac vrbe. Æole, non eſt hîc locus tuis flabris.

De epiſtolis meis editis. EPISTOLAS deinde meas ſubiungis.] *Quo exemplo? nullo bono, aut cuiuſquam boni. Egóne hoc fine ſcripſi, vt ederes? per ſomnium non cogitaui. Homo inconſpecte, tollis è vitâ commercia aut certè libertatem litterarum. Apud bonos ita ſolet, vt duobus ſcripta inter duos pereant. Tu aliter. eſto. Cur tamen, ſi viſum eas edere, non edis ipſas? Verti, inquies. Ita ſanè, ſed non in decentiorem formam. Quid enim ſi parum fideliter? quid ſi parum expreſſè? Vtrumque verum eſt. nam nec tu Latinè nimis (ſine contumeliâ dico) doctus: & quod nolo te neſcire, multa ſunt in illis noſtris propriè & ἐμφατικῶς ſcripta, ad quæ vertenda tu non adſpiras.* Aliter longè catuli olent, aliter ſues. *Atque ecce, Ordines, epiſtola præcipua exemplar ipſum.* Plaut.

Proteruè. Imperitè.

I. LIPSIVS S. D.

ACRITER tu cauſſam hanc non Libertatis ſed Licentiæ agis. Nefas tibi interfici quemquam Religionis cauſsâ. Quid ais? etiámne ſeditioſum? etiámne palàm impium & blaſphemum? Vis enim non conſtare Principi quæ ſit proba aut vera Religio. Bellè. Dic ſodes, in re tam ſeriâ ludis? aut vis Academiam iamdiu mortuam excitare, & facere omnia controuerſa? Sed video quid agas. Vis me definire quam probam cenſeam: & hunc quoque tibi campum dare differendi. Non faciam mi : : : : : : : : : : :, nec nunc opus. Illud dogma noſtrum Ἀγυιαῖς* firmum maneat, Vnam religionem (eamque probâ) in vno regno teneri. Quid tu mihi Iohannem aut Petrum, & martyres adducis? Scilicet qui probam religionem oppugnant ſunt Iohannes & Petrus. Quin dic ſeriò quod ſentis. * Vis quamuis religionem à quouis poſſe oppugnari: aut tu quid in meâ ſententiâ oppugnes

* Verte te in omnes formas, non effugies.

* Veriſimile eſt, & aliquot annos iá non aliud agis.

pugnes non video. Sæua eſt, inquis. Quid ita? Statim enim homines ad ferrum & ad ignem. Non ego: ne erres. Et caue imponant tibi illa verba *Vrendi & ſecandi*. Παροιμιώδης enim ille ſermo eſt, Latinis vſurpatus in omni aſperâ & paulùm immitiore medicinâ. Puniri nos turbidos Hæreticos volumus (verba mea * nota) ſed non omnes vno modo. Vt criminum gradus ſunt, ita pænarum: & quoſdam Pecuniâ, alios Exſilio, raros aliquos Morte ego mulctem. In priſcâ Eccleſiâ nónne ſemper factum? vtique poſtquam ea reſpirare cœpit, & ſub Chriſtianis Imperatoribus attollere paullùm preſſum diu caput: Si exemplis & *auctoritatibus ago, vinco; ſi rationibus, vna te vincit. quòd numquam ſocietas aut reſp. ſtabit, vbi tam indefinita hęc libertas. Audi mi vir. Religionem euertit, quiſquis libertatem hanc Religionum inducit: ex quâ confuſio, ex quâ * contemptus. Sed enim auctoritatibus patrum non eſt agendum, ſed nudo meroque Verbo Dei. Seriò in omni re * externâ tu hoc ſentis? neſcio. Sed tamen ſi etiam illo ſcuto tegere me debeo, poſſum. Mæcenatem valdè culpas qui hoc Auguſto ſuaſerit, impio tyranno, inquis, & Chriſtianorum hoſti. Vnde hoc tibi in mente aut calamo? Ille Chriſtianorum hoſtis, qui * Chriſtianos fando non nouit? Replica Annales, docebunt te Chriſtum ſalutare verbi ſui ſemen non niſi ſub Tiberio ſparſiſſe. Plura ſunt quæ in tam vberi re poſſim: ſed parco, & reſeruo me Notis: quas, deo volente, dabo. Intereà qui ſedatè & puriter noſtra illa leget, nec ſæuitiam nec lentitudinem increpabit: & fatebitur viam præſcriptam, quam bono generis humani ineant hodie qui regnant. Tu ſi aliter ſentis, quin ſententiam tuam potiùs promis, quàm ſic per diſſertatiunculam hæc oppugnas? Effuſam licentiam omnes boni viri abhorrent, & quibus exiguum aliquod lumen mentis: ſi modus

coërcendi

* *Numquā feciſti: ſed in toto hoc ſcripto Errones cum Turbatoribus cōfundis.*

* *Quæ centena ſunt, in Bibliis, in Patribus, in Legibus.*

* *Ita ſancti: Ambigere de religione incipiunt, mox aſpernari.*

* *Nam abſurdū Politiam omnī illuc aſtringere, quæ ſatis, ſi cum eo non pugnet.*

* *Puerile erratū tuū eſt; & fruſtra ſatagis in purgando.*

coërcendi melior apud te aut mitior, ſcribe. Ego inter primos qui amplectentur. Verum enim amare didici : ſed contentiones etiam fugere. &, quod Telemachus apud poëtam quem vertiſti, de me profiteor,

* *Infirmi ſumus & non docti depugnare. Hoc tu quomodo vertas, videas lector cui videre placet.*

*Λευγαλέοι τ' ἐσόμεσθα, καὶ οὐ δεδαηκότες ἀλκήν.

Vale, & fer liberè reſpondentem, qui liberè prouocaſti. Acerbitas certè abeſt, & ſum in te qui ſoleo,

I. Lipſius.

Lugd. Bat. Kal. Aprilis. ∞. Iↄ. xc.

Sit qualem tu ponis. *Alteram non pono, quia nec exemplar quidem eius (neque tanti eſt) ſeruaui.*

Sed iam ingrederis in actionem ipſam, & ſuauiter incipis διαλογίζεσθαι. Et primùm, promis apud illos tuos ſermocinatores cauſſam quæ impulerit te ad ſcribendum. Videre te pernicioſa conſilia quæ publicè promuntur, valdè peccaturum niſi detegas, cùm Deus te præſertim idoneum aptumque fecerit

Cenſor publicus. huic rei.] *Itáne Diodore? tu ille es qui cenſuram hîc nobis ſine ſuffragio geris? tu qui prouides, nequid res publica capiat detrimenti?* *Cuſtos.* *Benè eſt. ſtate firmi Batavi hoc tibicine & deſtinâ. Sed tamen ego Ordines putabam eſſe, & Magiſtratus, quibus hæc cura. qui non admonere ſolùm poſſint, ſed compellere : & quibus parêre nos non volumus tantùm, ſed debemus. Illi cùm ſileant, tu loqueris? imò illi cùm probent, tu improbas? Niſi tu vnus plus ſapis* *Solus ſapiens.* *& vides, quàm ceteri. O mi ſenex,* Omnes videmur nobis ſaperdæ, feſtiui, belli, cùm ſimus copreæ. Varro.

Querelam adtexis & ſcriptionis cauſſam alteram, quòd aliquoties prouocatus à te ad colloquium, *Imperioſa auctoritas.* ſpreui.] *Heu, quod mare me purgabit? Tu me ad colloquium vocas, id eſt ad tuam* LITEM. *ego renuo : quid peccaui? Ignoſce. liberum hîc me cenſui, nec obnoxium imperio cuiuſquam priuati. Et tamen quod colloquio hoc quærebas, nónne præſtiti? Nam de ſenſu meo, binis*

epiſtolis reſpondi; & ſatisfeci tibi, etſi non ſatisfeci. Tibi inquam & interiori tuo animo purgatiſſimus ſum: ſed diſſimulas, quia decretũ tibi velitari. Atque ego quàm abhorruerim ab hac contentione, teſtis quoque Epiſtola hæc eſto, quam ad amicum tuum miſi: amicum, ſed moribus & ingenio valdè à te diſiunctum. Ea hæc eſt. φιλονει-κία.

I. LIPSIVS H. L. S.

S. D.

OCCASIONEM mihi datam abs te gaudeo, vt promam animi mei ſenſum. Tu vtrique noſtrûm & Paci amicus es, vtrumque audi. Primùm queror, Quid ille vir ſibi vult, quòd quaſi datâ operâ in me incurrit? In Conſtantiâ noſtrâ nuper imponere mihi voluit ſententiam, quam non dixi vnquam, non ſcripſi. Nunc ſimile. Adeò nemo alius eſt, qui aliquid ſcribat præter eius mentem? Addo etiam liberè. quid illi cum Latinis meis ſcriptis, ad quę aliter reſpondet, nec prouocat me iiſdem armis? Sed hoc leue. Etiámne benè ea capit? ambigo: quia video palàm torqueri in alium & diuerſum à ſenſu meo ſenſum. In hac ipsâ re, quàm clarè ſcripſi *Hæreticos ſeditioſos, turbidos* puniendos eſſe? ille ita accipit, quaſi dixerim quoſcumque in religione errores. Nónne Capita mihi diuerſa facta, & diſparaui? Si rectam diſputandi viam inire vellet, hoc ei docendum, *Puniendos non eſſe nec quidem tales.* Dialecticam ſcio te & illum ſcire. In eâ vitium eſt, ſiquid in Hypotheſi dictum, ad Theſim & communem aliquem locum referre. Atqui verba noſtra inuidiam habent, *Vre, ſeca.* Non noſtra, ſed veterum: &, quod liquidò ad eum ſcripſi, non ita arctè capienda, quaſi ferrum nobis ſtatim in manu aut ignis. Abſit, abſit. Prouerbialis ille ſermo eſt, à medicis ſumptus, qui in prauo aliquo vlcere vrebant, ſecabant. Valet igitur, vti aſperâ aliquâ medicinâ. Nequid

quid

quid eum turbaret, addidi: *Pœnarum hîc gradus esse*, & Turbatores quosdam Pecuniâ, alios Exsilio, raros quosdam Morte à nobis plecti. Hæc scripsi. ille quid? respondet οὐδὲν πρὸς ἔπος, & acerbè ac contumeliosè agit: quod ex litteris eius, si voles, videbis. Quinetiam Cardinalem Granuellanum mihi obiicit, & quòd hauserim hæc ab illo fonte. Obsecro te, hæc modesti aut philosophi hominis sunt? vt omittam, quòd passim impietatis me arguit, & quasi essem in gentilium sectâ. Ego miror magis hanc rationem scribendi quàm indignor, & ad postremas eius non respondi, quia nos disserere possumus & volumus, nō litigare. Iam quàm superbè minatur se contra me scripturum? Ego nihil mihi tribuo, sed nec valdè mihi metuo à tali Antagonistâ. Modestissimè (velim ostendat, & videas) ad primas eius litteras respondi. si alia illi sententia, & decretum ei promere; faceret, sed sine conuiciis aut dicterio vllo in personam. Ille hîc quoque pro suo more, ait hæc sua aspera, esse *Verba puræ & nudæ veritatis*. Quid dicam mi::::::::?quod res est. Annos supra quadraginta iam vixi, supra viginti scripsi: stilum adhuc ego in neminem, & nemo in me strinxit. Amo scilicet & à natura ipsâ factus sum (institutio etiam accessit) ad modestiam & quietem: nec mihi ingenium aut votum inclarescendi per turbas. Si priuatim lacessit, silebo: si publicè, quid nisi me meaque vindicem, & asseram à maligno dente? sed sine conuiciis, & meo more. Vt in viâ si quis improuidè præteriens luto me aspergat, non ego in illum regeram, sed potiùs me purgem: ita hîc. Dicam tibi hoc quoque. Amici illius tui grande ingenium est, sed ferox, asperum, & cum multâ mixtione fellis. Si patriæ causam agit, & docere Principes meliora vult, cur silet? latus hic campus: nec opus est in me aut alium incurrat. Parum progrediuntur in bonâ viâ, qui in obuios quosque arietant. Habes meam senten-

ſententiam. & quia epiſtolam hanc nihil opus illi oſtendere (niſi aliter tibi videtur) ecce etiam in *chartâ ſeorſim, quod oſtendas illi. Quæ proba mihi nunc quidem videntur, & libenter tamen deſiſtam, ſiquis benignè & comiter docuerit meliora. Vale vir amice, & fratrem tuum ſaluta. Lugd. Bat. xv. Kal. Maij. ∞. I Ↄ. XC.

* *Ipſe edidit, & nos eadē infra.*

En, hæc ipſa ſatis eſſe debebant ad temperandum tuum feruorem: in te mitia, de re aperta. Et quid his opponis longo tuo & lacinioſo ſcripto? nihil. nugas & nebulas verborum offundis: & dimiſſâ vbique verâ meâ mente, aliam oppugnas. & ad ſummam, imaginarium tibi ſtadium exſtruis; & miſerum Lipſium adiungis cum quo decurras: imò in quem incurras. Sed iam ad rem veniamus: niſi quòd hoc etiam præmitto.

πολυλογία.

ψευδολογία.

Nam ais, ſpretum ſcilicet te debuiſſe hæc edere, & plebis oculis ſubiicere, eamque iudicem capere in hac cauſsâ.] *Quid hoc, quid hoc eſt? M. Cato, opinor, olim in iudicio quodam accuſatus, valdè ſenex, initiò hoc dixit*, Miſerũ eſſe apud alios cauſſam dicere, cùm apud alios vixeris: *nónne ego iure poſſim? Ad plebem me vocas: abnuo, & teſtor plebi me nihil ſcripſiſſe. Principes formamus: tu populum iudicem hîc eſſe vis? atqui* bouem currus non trahit, *ait vetus verbum. Denique vniuersè teſtor:* Nunquam volui populo placere. quę ego ſcio, non probat populus: quæ probat populus, ego neſcio.

Popularis actor.

Nos optimatibus ſcripſimus.

Seneca. *Ab iis pendemus.*

Addis, cauſſam à me Ordinum improbari, & hanc quoque à te defendi.] *O calumniam! vbi ego verbum de Ordinibus? vbi ad hæc tempora, vel cauſſam, accommodo meum ſcriptum? niſi fortè quâ de religionis diſſidio temperando ſuadeo. Illic ergo contra Ordines? nec verbum: inſpice, reſpice. Sed talia ſunt reliqua tua conuicia: quibus diſtinctè ſi reſpondeam, quis finis? De re, de re pugnemus: non amo ventilationes, aut ventos.*

Non horum temporum noſtra ſcripta.

Diodorus vbique conuiciator.

IN CAPVT II.

LIBRI IV. POLITIC.

Pag 80. PRIMVM *hoc carpis, quòd scripserim* Principi inspectionem esse in sacra, idque tuendi

Reges, tutores Ecclesiæ. caussâ.] *Censeo iure me scripsisse. Sacræ litteræ à me sunt, earum Interpretes, ratio ipsa. In illis, Deus per vatem prædixit, & prædicendo edixit*: Erunt reges nutricij tui (*Ecclesiam adfatur*) & reginæ nutrices tuæ. Isa. XLIX *Iterum*: Ædificabunt filij peregrinorum muros tuos, & reges eorum ministrabunt tibi. Eiusdē LX. *Augustinus*: Pertinet hoc ad reges sæculi Christianos, vt temporibus suis pacatam velint habere matrem suam Ecclesiam. Tract. II in Ioan. *Etiam Leo primus hoc probè ad Imp. Leonem*: Debes Imperator incunctanter aduertere, regiam potestatem tibi non solùm ad mundi regimen, sed maximè ad Ecclesiæ præsidium esse collatam. *Caussa in Ambrosio*: Cùm enim omnes homines qui sub ditione Romanâ sunt, vobis militent Imperatoribus terrarum atque Principibus; Epistolâ ad Valentin. tum ipsi vos omnipotenti Deo & sacræ fidei militatis. *Atqui militiæ primum sacramentum est, tueri salutem, commoda, dignitatem eius cui militamus.*

Tu quid ad hæc opponis? verba. Distinctum esse Ecclesiasticum & Politicum regimen, *& talia quæ suggerit tibi tuus Adnotator. Quis hæc nescit? aliam quercum excute.* Quatenus in eam ius habeant. *Nos Principi in Ecclesiam ipsam nihil iuris damus: atque hoc volumus tantùm, vt vim, fraudes, turbas & externa hæc mala ab eâ arceat: &, quod in ipso est, pacata Sacra præstet & quieta. Nónne quà Christianus est, velle debet: quà Princeps est, potest? At tua ista vox*, Quid est Imperatori cum Ecclesiâ? *ipsa Donati hæresiarchæ vox est, & damnata iam olim.* Optat. Mileuit. lib. III.

Hic deinde effundis te in conuicia, & in tuum campum. Diodorus in Principes oris soluti. Principum plerosque insipientes esse, impios, cæcos: & ideò non aptos ad hanc inspectionem.] *Mirum hoc argumentum est: quo efficies vt Principes*

nec

nec ad ciuilem quidem gubernationem adhibeantur. nam illi tales profectò ad eam non apti. Ergo vniuersorum iuri derogamus: & ex tuâ sententiâ subiicimus omnia plebi? Cùm de Principibus loquimur, de bonis aptísque loquimur: & qui à se, aut ab aliis tales. Consilia enim certè volumus adesse: & in hac ipsâ Sacrorum re, eorum qui in Sacris periti. At tu Lector hoc à me disce, ita proprium Principis esse curare & tueri sacra, vt plerique veterum habuerint duo hæc munera coniuncta, Sacerdotium inquam & Regnum. (Olim iidē Reges & Sacerdotes.) *Diotogenis Pythagorici (malè in margine nostri Textus* Diog. Stoïci*) illa mens: qui* tria in legitimo Rege requirit, vt Belli dux sit, vt Iudex, vt Sacerdos. *Verba eius:* Ἀνάγκα τὸν τέλειον βασιλέα, στραταγόν τε ἀγαθὸν ἦμεν, καὶ δικαστὰν, καὶ ἱερέα. (Apud Stob. de Regno.) *Sed quia multiplices istæ curæ nimis distringere Principem videbantur, institutum ab aliis meritò discrimen.* (Quidam diuiserunt: & quare.) *Liuius de Numâ:* (Lib. 1.) Tum sacerdotibus creãdis animum adiecit. quamquam ipse plurima sacra obibat, ea maximè quæ nunc ad Flaminem Dialem pertinent. Sed quia in ciuitate bellicosâ, plures Romuli quàm Numæ similes reges putabat fore; iturosque ipsos ad bella: ne sacra desererentur, Flaminem Ioui adsiduum sacerdotem creauit. *Ita Numa. tamen Augustus iterum Pontificatum Maximum Imperio iunxit, idemq́ue secuti Principes, maiestati suæ & tutelæ. Quin hodie Malabarum Reges in Orientali Indiâ Sacerdotes siue Bramenes omnes sunt, & lex eos mori cogit velut deo consecratos in loco sacro.* (Ferd. Lopez lib. 1. Histor. Indic cap. XIV.)

IN omni rep. primum est, curatio rerum diuinarum.] (PAG. 80.) *Ita. à deo ordiendum. Atque vt nauis, ædium, aliarumq́ue rerum carinas aut fundamenta volumus esse & prima & firmissima: sic debemus in rep. hanc partem.* (Basis & Fundamentum reip. Religio.) *Synesius:* (Orat. de regno.) Εὐσέβεια μὲν πρῶτον ὑποβεβλήσθω, κρηπὶς ἀσφαλὴς, ἐφ᾽ ἧς ἑστήξει τὸ ἄγαλμα ἔμπεδον τῆς βασιλείας: Pietas primùm substernitor, fulcrum & crepido cui firmiter insistat simulacrum hoc regni.

Tu quid hîc culpas? In re nihil, aut in verbis, sed quòd (Vana calumnia.)

ab Aristotele sumpsi & sæpe id mihi obiectas. Debui enim è sacris, inquis. Mihi aliter visum Diodore, qui Politicum hic non Theologum ex professo egi. A profanis cetera omnia mutuatus sum: cur in vno alteróque Capite mutarem? Nisi fortè nihil illi sanum hic aut piũ. Erras. multa eximiè ab iis in hac quoq; parte scripta, & velut instinctu Odium in litteras. *diuino. Sed audi quod verum est. Tu tuiq; similes aliquot, & illos, & omnem veterem litteraturam, velletis extincta. Noctuæ non fertis hunc Solem. Atque vt olim Philistæi Hebræis fabros omnes ferrarios atque opifices armorum ademerunt, ne bellare possent aut rebellare: sic vos hac doctrinæ tela, quæ iugulant vana vestra doctrinarum. Nos non audimus: Lactantium magis.* Scientia litterarum, non modò nihil nocet religioni atque iustitiæ, sed etiam prodest plurimùm: si is qui eas didicerit, sit virtutibus instructior, & veritate sapientior. *Et quid Basilius hac de re quoque scripserit, tenemus.*

DECET enim quod optimum est ab optimo coli, & quod imperat, ab imperante.] Principem religiosum esse decet. *Omnino decet. Vt enim Principis est in omni virtute populo praire; ita in hac maximè, quæ princeps & caput virtutum. Religionem ipse si non præfert, quomodo alij?* Nam secundum iudicem populi, sic & mini- Eccles. cap. x. Ob exemplum. stri eius: & qualis est rector ciuitatis, tales & inhabitantes eam. *Hac caussa vna cur debeat: etiam altera.* Ob gratitudinem. *quòd sublimis ille factus, & elatus à Deo, meritò veneratur & colit magnitudinis suæ auctorem. Nisi facit, quid exspectat nisi iterum deiici?* Dominus exercituum cogitauit hoc, vt detraheret superbiam omnis glo- Isa. cap. XXIII. riæ, & ad ignominiam duceret vniuersos inclytos terræ.

At tu nobis hic illudis, & in verbulo argutaris. Vbi Proterua maledicentia in Principes. sunt, *inquis*, isti optimi? quorum centesimus quisque vix tolerabilis; neque reges vltrà, sed tyranni; neque fatui, sed furiosi.] *En rosas, quas Principum capitibus inspergis: tutò & feliciter, quia non sub illis. Sed vanissime plebicola, disce. Ita illi optimi, quomodo ratio & institutio*

institutio nostra eos format: quomodo postulat & exigit publica ciuium salus. Optimi etiam. quia in pari virtutum gradu, magis isti eminent qui in alto. Quid si vtilior quoque eorum virtus sit & ad plures pertinens? liquet. *Quâ sententiâ illi Optimi.*

TVTELÆ tuæ primùm.] *Nihil certius. libenter enim religiosi Subditi parent, & miti fractâque ceruice humanum iugum ferunt, qui semel illud diuinum. Sed fideliter etiam parent. quia pietas & dei metus, quasi frænum est & coërctio in animis ab omni rebellione & insolenti motu. Hæc vna Tutelæ ratio: altera ab ipso Principe. Deus enim illi pio clypeus & tector. Trismegistus pulchrè:* Μία φυλακὴ, εὐσέβεια. εὐσεβῆ γὰρ ἀνθρώπου οὔτε δαίμων κακὸς, οὔτε εἱμαρμένη κρατεῖ. θεὸς γὰρ ῥύεται τὸν εὐσεβῆ ἐκ παντὸς κακοῦ: Vna custodia, Pietas. Pium enim virum non malus Genius, non Fatum ipsum deuincit. Deus enim eũ liberat eripitque ex omni malo.

Subditi religiosi magis obediunt. *Princeps religiosus Deo curæ.*

Apud Lactant. II. Instit. ca. XVI.

AD augmentum etiam imperij.] *Non quia bono Principi Pietatis suæ ille finis (ad alia regna aspiramus:) sed quia Deo visum sæpe etiam externa hæc vt præmia adiicere, Sceptra inquam & dignitates. Prisci viderunt: interq; eos Valerius:* Non dubitauerunt, *inquit*, sacris imperia seruire, ita se rerum humanarum futura regimen existimantia, si diuinæ potentiæ bene atque constanter essent famulata. *Etiam poëta:*

Pietati etiã externus fructus.

Lib. I. cap. I.

Horat. Dis te minorem quòd geris, imperas.

Tu hæc admordes, sed admordes tantùm. Nam franges citiùs, quàm imprimes dentem.

DEOS proniores esse in eos.] *Accusas me hoc aut altero loco (non enim lubet inspicere) quòd* Deos *nominem: ille, inquis, qui Bembum in epistolâ grauiter nuper increpui, quòd fecisset. Homo pepone insulsior. ego* Deos *nomino? Vide iterum, vide. Aristoteles est, qui nominat: & vis vt refingam gentilium libros, &* Deos *vndique tollam? Cùm de iis, aut eorum nomine sermo est, etiam in Sacris libris ostendam tibi* Deos. *At Bembum*

Ieiuna, & in alieno verbo calumnia.

increpui. Non hac caussâ; sed nisi leuiter, quòd vbique & quòd indecorè, in Christianorum & grauium virorum personâ, sic loqueretur. Age, excute omnia postrema mea scripta: (iuuenilia non excuso:) an Deos *inuenies à me nominatos? nescio: si erunt, iam nunc rescribo & deleo.*

RELIGIO & timor Dei solus est, qui custodit hominum inter se societatem.] *Quod facit etiam vana religio: nec vnquam aut vsquam resp. stetit, sine specie aliquâ religionis. Quanta igitur vera illius vis est, cuius vmbra sustinet hanc molem? Plutarchus pulchrè:* Ἀλλὰ πόλις ἄν μοι δοκεῖ μᾶλλον ἐδάφους χωρὶς, ἢ πολιτεία τῆς περὶ θεῶν δόξης ἀναιρεθείσης παντάπασι σύστασιν λαβεῖν, ἢ λαβοῦσα τηρῆσαι: At mihi vrbs videtur citiùs sine solo, quàm respublica sine opinione de diis aut constitui, aut constituta seruari. *Et religionem ibidem appellat,* συνεκτικὸν ἁπάσης κοινωνίας, καὶ νομοθεσίας ἔρεισμα: vinclum siue coagulum omnis societatis, & Iustitiæ firmamentum. *Et potuitne aliquid impressius à quoquam Christiano?*

Religio in omni societate necessaria. — *Fundamentum reip.* — Contra Colot. — *Et vinculum.*

Hîc quoque alludis & lamberas. Mira dictio, *inquis*, hîc religio mihi vinclum est societatis, alibi dissidij caussa. & quomodo vnus calamus tam pugnantia scribit?] *Fas & mihi quærere, Quomodo duo oculi & vna mens tam parùm vident? Cæcule. hîc pacata quietáque religio vinculum est rerum: paullo pòst,* dissidiorum faces à religione accensæ, *sed à malâ, turbidâ, & à tuâ illâ dissidente. In Lucretio non legisti,*

— quòd sæpiùs olim
Religio peperit scelerosa atque impia facta?

Item: Tantum religio potuit suadere malorum?

Ἀβλεψία Diodori. — *Religionis vox in malam partem sumpta.*

PAG. 81. NEQVE audiendi Ægyptij reges, qui variam & misellam religionem induxerût, stabiliendo, vt putarunt, sceptro.] *Nos non audimus, at tu attollis etiam & dilaudas. Vter iustiùs? Primùm hoc vide. non* tolerasse *eos varias religiones scripsi, sed* induxisse. *Vbi pietas tua, si hoc approbas? vbi acri-*

Iterum ἀβλεψία.

tas,

tas, si non vidisti? Atque hoc perpetuò facis, & vinum, vt sic dicam, meæ scriptionis corrumpis & diluis affusâ incogitantiæ tuæ aquâ. quid si etiam malitia? Sed de re. Potéstne cuiquam probo probari ille rex, qui plures falsásque (nam id consequitur) religiones instituit, firmandi sui caussa? qui subditos in dissidiis & turbis habet, vt ipse sit quietior? non mihi talis rex, sed tyrannus. Nam legitimus ille, salutem & commoda subditorum præcipuum habet, imò vnicum finem. In hoc igitur culpo damnóque Aegypti reges, vt ex professo impios. sed etiam vt improuidos. Nam quæ hæc securitas ab alienâ turbâ? infirma. nec ego regnum vnquam stabile putauerim, vbi in dissidiis aut odiis ij qui reguntur. Partes enim factionésque erunt: & in te hi vel illi insurgent, si tu pronior in hos vel illos. Exemplo illi ipsi Ægyptij docuerint. & quod regnum magis anceps, varium, imò & cruentum, quàm illud, fuit? Historiæ leguntor. Exspecto quid tu respondeas, & quo acumine hæc expungas. Aliquid subiicio? nam laboras, scio. Ecce Symmachum pro varietate hac religionum: Æquum est, quicquid omnes colunt, vnum putari. Eadem spectamus astra, commune cælum est, idem mundus inuoluit. Quid interest, quâ quisque prudentiâ verum inquirat? Vno itinere perueniri non potest ad tam grande secretum. Hæc ille disertus vir & Pontifex. Tria verba in aurem Diodore, Tu ita sentis?

In viro illo perpetua.

Malus rex, qui subditos turbat.

Qualia Aegyptij.

Infidum id consilium.

Turbidum & fluctuans semper Aegypti regnū.

Symmachi subtilis impietas.

Illa quæ ex Adnotatore huc congeris, aliena sunt. Nihil ad nostram Andromacham. Nam ille quid? exempla aliquot Imperatorum adfert, qui varietatem hanc religionum permisêre. Quid opus est? nemo negat. sed permisere nempe, non instituêre. & id alio fine. Proseminare malas errorum herbas semper impium: satas tolerare interdum nec statim euellere, ratio aliqua defendit. Iuliani tamen exemplum fateor huic simile: sed nunquid probum? Ammianus ita narrat: Vtque dispositorum roboraret effectum, dissidentes Christianorum antistites cum plebe discissâ in Palatium intromis-

Diodori ἀπειρηγία.

Iuliani factum.

ſos monebat, vt ciuilibus diſcordiis conſopitis ſuę quiſque religionis ſeruiret intrepidus. quod agebat ideò obſtinatè, vt DISSENSIONES AVGENTE LICENTIA, non timeret. vnanimantem poſteà plebem: nullas infeſtas hominibus beſtias, vt ſunt ſibi feralibus pleriſque Chriſtianorum, expertus. *Nota, nota. duo ſpectauit alia haud malus, ſed in religione peſſimus Imperator. Primùm, ſecuritatem ſuam ab hoc Chriſtianorum diſcidio: quos meritò ſibi, vt* παραβάτῃ *& deſertori, ſciebat infenſos. Secundò, exitium ipſum eius religionis, quam licentiâ hac ſecabat & quaſi diducebat in varios doctrinarum riuos. Hæc Iuliani mens. quam Optatus Mileuitanus peruidit & aperuit*: Eo modo, *inquit*, putans Chriſtianum nomen poſſe perire de terris, ſi vnitati Eccleſiæ de quâ lapſus fuerat, inuideret, & ſacrilegas diſſenſiones liberas eſſe permitteret. *Tu ſi hac probas, parum Chriſtianus es; ſi improbas, parum ſanus es. Vt quid enim hanc Lunam, quod dicitur, in te detrahis? Mihi autem* glorioſum victoriæ genus eſt, ab eo cum quo decertem arma capere: quæſitumque aduerſario teſtem, illinc ſtare, & iſtinc dicere.

Obſerua Lector acria iam tunc inter diſſidẽtes odia.

Cauſſa eius facti.

Libertas nimia religionis pernicies religionis.

Lib. II. & Auguſt. ep. CLXVI.

Claud. Mamer. lib. II. cap. X.

Sed heus in illo ipſo Adnotatore, ecquid ita ſcriptum eſt? Tertullianum & Epiphanium recenſere, quòd Theodoſij temporibus, vt minimùm, centum pacificæ ſectæ fuerint.] *Ita ille, an tu? vter veſtrûm; tam ſupino & craſſo errore, vt ſine riſu non legamus. Tertullianus ſcilicet de temporibus Theodoſij potuit ſcribere, qui* ducentis pænè annis *illo maior. Nam, vt ſcias, Seueri Afri temporibus magnus Afer iſte noſter vixit. Sed hoc ſimile illi, quod in Epiſtolâ ad me*: Auguſtum hoſtem & perſecutorem Chriſtianorum fuiſſe. *Quod tamen tu incredibili acumine diſſoluiſti, & nos docuiſti à principio mundi fuiſſe Chriſtianos. Abi. nimium graphicus nugator es.*

De teſtibus Duderi.

Sed enim operæpretium eſt videre quis Adnotator *iſte, in quo tantùm tibi places. Nam ille non ſolùm paginas*

ginas, sed librum tibi implet: item*q;* Ciuitas Leidensis. *Quis igitur ille est? Albada, vt audio. quem ego quidem nec album nec nigrum noui: sed tu eum habes quasi* *μάρτυρα ἐκ Διὸς δέλτων. *Quid ita? Ordines, inquis, approbarunt. O te ipsum alba mente! Quàm multa Ordines approbant, pro tempore aut præsenti re scripta, quæ temerè aliorsum traxeris, & habueris quasi* κυρίας *quasdam* δόξας! *Nobis Albada non nisi Albada est: nec viro cedimus aut credimus, rationibus tamen si quas adfert. Sed ille nihil minùs toto scripto illo egit, quàm quod tu agere eum vis: & hoc tantùm, in necessitate aliquâ temporum, permitti posse aut debere libertatem. Nec nostra mens dissimilis, etsi tu dissimulas, in Capite tertio huius libri. Quæ autem* Ciuitas Leidensis? *mihi quidem aliísque nota: sed non illa vocem, opinor, emisit, alius pro eâ. Quis igitur ille? quis? quis? Siles & palles? nam erubescere tu quidem non soles. Quid si amicus aliquis tuus? quid si ipse tu, tu? heu quàm rideamus, si te, pro te, in me voces? Sed premo, nec vltrà diuulgo hoc arcanum.*

Adnotatur siue Albada.

* *Testem è tabulis Iouis.*

Ciuitas Leidensis.

Ea est, fors fuit, Dioedorus.

O fatui vnionis auctor illa vna.] *Ego quidem, & sani sanctiq; homines mecum ita sentiunt. Quid magis animos alliget, quàm* vnus dominus, vna fides, vnum baptisma? *hîc amor, hîc caritas: & hi tales* sollicit seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. *At contrà, vbi hæc varia. Nónne ipsi dicunt, qui pro te dicunt? Ægyptij, inquam, reges & Iulianus: qui palàm fatentur dissidentes religiones induxisse, vt subditi dissiderent. Ergo illorum quoque sensu, vnionis vna auctor, discordia discors. Tu tamen mihi hîc inequitas & insultas, quasi omnia ponam nuda, & sine vallo vllo rationis. Non soleo mi homo, non. Ratio hîc & alibi inclusa in meis verbis: sed, vt in presso isto scribendi genere, inclusa. quid ego possum si tu non educis? Nunquid ego Prometheus tuæ menti? alia esset, si finxissem. Solare tamen te.*

Πολλοὶ ἐν Ἀρκάδίη βαλανηφάγοι —

Paulus ad Eph. cap. IV.

Ibidem.

Vnitatem religio vna & Amorem.

Testamur aduersari.

Pressim rationes vbique adscrimus.

Diodori in his ἀμαθεῖς.

Et à confusâ eâ semper turbæ.] *Vtinam tu aut alius verè mihi neget! Sed heu, funesta nimis exe-*

Turbata religio politiá turbat.

pla non dicam legimus, sed videmus. Vbi mota hæc anchora, & non simul turbata reip. nauis? Et ratio hoc ipsa vult,

Caussa.

vt in externis istis rebus facilè promtéque dissideant, qui in sensu interno & in salutis ipsa summâ. Odium imò vulgo à religionis dissidio, quasi in impios aut profanos: nec lædere eos verentur, quos læsisse deum ipsum arbitrantur.

Disputatiuncula, An, & Quando, variæ religiones non turbent?

Sed lubet hîc paullum euagari, & cum Politico aut prudenti viro (non tecum Diodore) disputare. Quid enim? inquit ille. Si à variâ religione turbæ: cur ergo apud Aegyptios hodiè, apud Iapanes, Turcas, Christianorum quosdam, pax est? Nam de Aegyptiis ita tradunt:

Aegyptiorũ hodie secta religio.

Ioh. Leo lib. VIII.

quattuor sectas vigere, quæ inter se ritibus sententiisque differant, etsi ex Mahumedis dogmate initium omnes trahant. Earum tamen antistites & sacerdotes inter se sine odiis & concorditer viuere: sed nec inconditam plebem inimicitias aut rixas ideò fouere. Homines autem qui ingenio aut doctrinâ præstent, sæpè sermones inter se serere, & suam quisque sectam asserere: sic tamen vt nemo quattuor illos Doctores, à quibus sectæ ortæ, carpere ausit aut conuiciis lancinare. eique rei mulctam grandem constitutam esse, si quis faxit.

Item Iapanum.

In epist. Iapanicis.

Iam de Iapanibus magno potentiâ populo, etsi insulano, lêgi: Nouem esse illic religionum genera, integrumque esse omnibus pro libito quam velit sectari. adeò vt familias multas reperias, in quibus vir huic, vxor alteri, filius iterum alteri alterique adhæreat: nec id turbare quidquam domesticam quietem.

Turcarum vt videtur.

Etiam de Turcis, quis ignorat omnem religionem apud eos liberam? quos tamen in summâ atque inuidendâ, imo & pudendâ nobis, pace agitare nemo diffitetur.

Aliquot gentium Christianarum.

Sed & inter Christianos populos confusionis huius exempla, in Poloniâ, Transsiluaniâ & finitimo tractu.

Responsum de Aegyptiis.

Respondemus, sed ordine & distinctè. Primùm, quod ad Aegyptios. improbum illud dissidium esse, nondum tamen turbidam ob tres has caussas. Primam, quia mutuò non se damnant. Discrimina sunt & electio, sed nullum adhuc præiudi-

præiudicium est probitatis. Non Pontifex, non Princeps, aut vlla maior potestas hanc illámue partem alteri voluit præferre. Secundam, quia sub potenti domino, cuius metu & simul mulctis illis, siquid peccare incipiunt, rigidè coërcentur. Tertiam & præcipuam, quia nulla illic publicæ conciones, nec flabra atque incitamenta turbarum. Ita dum conuenticula non sunt, priuatis parietibus dissidia illa clauduntur: in tempore tamen, in tempore (vaticinor) eruptura.

At de Iapanibus speciosè dictum: sed decoloratur valdè Ibid. *hoc adtextu. Nam fideliter subdunt:* Agitantur interim non rarò seditionibus inter se; quin & armis decertant, dum suam religionem singuli aliis anteferre conantur. *Et profectò hoc necessum est: aut religio non est religio, quæ sic friget. Iam de Turcis, planè disconueniens est.* De Turcis. *Nam quod ad ipsos attinet, vna inter eos religio: & væ illius capiti, qui verbo aut facto turbet. Alienas tantùm, nec corruptas ex eâ, sed planè aduersas permittunt: atque ita communicandi aut differendi vix cupiditas est aut caussa. Contemnunt enim magis inter se, quàm contendunt. Pone in mediâ Europâ Iudæos, Turcas, Sinenses (modò ne immani nimiu numero) nihil turbabis religionis aut Ecclesiæ pacem. Adde, quòd vna religio dominans apud Turcas: reliquæ mussant, & falsæ illi ac barbaræ vel inuitæ submittunt fasces dignitatis. Sed nec ad honores aut militiam cuiquam aditus, nisi per illam vnam. quid mirum ergo si oppressæ illæ sileant, resumpturæ animos si gens aut Princeps accedat eiusdem sectæ? Videremus Christiani, si tam liberet nobis veros & legitimos illos hostes inuadere, quàm mutuum & fraternum sanguinem haurire. Græcia diu victa manus attolleret, armaretq; Christianos suos, etsi flaccidos, pro Christianâ gente.*

Postremum de Polonis aut Transiluanis non me mouet. De Polonis & Transiluanis. *Insida profectò illa quies est, & videmus quàm in omni occasione, vt in comitiis aut electione regis, inter se diuidantur; imò in se armentur. Continentur tamen*

prudentiâ & auctoritate paucorum capitum, quæ vbi deſierint, vereor vt deſinat illa. Denique quis magni & ſummi hoc incommodi ex confuſione religionum etiamnunc ibi non videt? quòd paullatim aſſueſcunt per hanc licentiam homines non variare in religione noſtrâ, ſed oppugnare. Proh pudor! prodeunt & palàm circumferuntur ibi Quæſtiones & libri in Moſem ſcripti, quibus creatio mundi euertatur & quidquid Vetus aut Noua ſcriptura ſuperſtruxit. τοῦ, φεῦ τῆς ἀθεότητος! Illa pleno gradu per confuſionis hunc limitem intrat.

Germania verus ſtatus. *At tu de pacatâ Germaniâ exemplum hîc nobis obÿcis: imperitè. Neſcis quo loco ibi res ſint. Nec enim in vno Principatu religiones plures, ſed in pluribus: nec illæ ipſæ valdè quietæ aut concordes. quod ſcripta & reſcripta hæc* *Theologorũ ἀντιλογίαι.* *aſſidua (Nundinarum Francofurti vnica meſſis) clarè docent. Plura ſunt, quæ nunc non auguror aut dico.*

Divinvm illud numen, omni modo, omni tempore, & ipſe cole iuxta leges patrias, & alij vt colant effice.] *Hoc non fers: &* palàm, *inquis*, coactionem induco, & impono animis ſeruitutem. *Sententiam noſtram modeſtè non ca-* *An coactio in religione licita.* *lumnioſè accipe. Effice vt colant alij: nempe eâ viâ quâ decet, & quam Chriſtiana lex permittit. Et quid tamen? nunquam, aut nulla, licita coactio? Valdè abhorres ab eo verbo, ſcio: & hic eſt in vlcere tuo tanquam vnguis. Ta-* *Quadamtenus eſſe.* *men Tertullianus penè vetuſtiſſimus, & planè eruditiſſimus patrum, ita ſcripſit:* Ad officium hęreticos com- Aduerſ. pelli, non illici, dignum eſt. Duritiâ vincenda eſt, Gnoſt. non ſuadenda hæreſis. cap. 11. *Auguſtinus it in eandem ſententiam:* Melius quidem eſſe quis dubitauerit, ad Epiſt. 2. Deum colendum homines doctrinâ duci, quàm ad Bonif. timore pœnæ, vel dolore compelli? Sed non quia iſti meliores ſunt, ideò illi qui tales non ſunt, negligendi ſunt. Multis enim profuit, priùs timore vel dolore cogi, vt poſſint poſteà doceri, aut quod iam verbis didicerunt, opere ſectari. *Et quod tibi tuiſq; aſſiduè in ore eſt, ille refutat:* Fruſtrà dicis, Relinquar

Lib. IX. contra Cresc. cap. LI. linquar libero arbitrio. Cur enim non in homicidiis & stupris, & quibuscumque aliis facinoribus & flagitiis, libero te arbitrio dimittendum esse proclamas? quæ tamen omnia iustis legibus comprimi vtilissimum est. Dedit quidem Deus homini liberam voluntatem, sed nec bonam infructuosam, nec malam esse voluit impunitam. *Quid si exempla etiam huius coactionis? Illud* * *Sisebuti regis (alij Sisenandum vocant) in Hispania nobile. qui omnes Iudæos coëgit Christi nomen & sacra agnoscere: eaq; re multa millia hominum auersa à pestiferâ sectâ referuntur. Quod æmulatus Dagobertus rex in Galliâ, diem Iudæis præstituit, intra quam nisi religionem nostram susciperent, hostes iudicarentur, pertinaciamq; capite luerent. Vereor tamen vt feruentioris fidei & animi vtrunque exemplum sit. certè actio illa Sisebuti regis, in* * IV. *Concilio Toletano, pro parte rescissa est: decretúmque, vt* * qui iam sacro lauacro tincti essent, cogerentur ad seruandam fidem quam acceperant, sed ne posteriùs Iudæi compellerentur ad baptismum. *Ego in hac penetralia Theologiæ non abeo:* πολιτικῶς *tamen si dissero, non verebor leuem aliquam & cum spe fructus compulsionem admittere; minantem tamen magis, quàm cogentem.*

Nec id attercre Libertatem animi.

Isid lib. V Etym. & Hisp. Annal.

* Anno DCXVI. Sisebuti factum:

P. Æmil. in Dagob.

Et Dagoberti.

* An. DCXXXIII.

* Excerpsi è Can. LVI.

Compulsio magis & exstimulatio, quam coactio probanda.

Eos verò qui in diuinis aliquid innouant, odio habe, & coërce.] *Recalcitras & reclamas: frustra. Ita semper in omni bonâ rep. factum; &, quicquid licentiosi velint, fiet.* De negotiis ciuilibus siquid statuitur, nemo putat esse violandum: & præceptum de religione calcabitur? *Quis autem finis, si semel carceres hos aperis ad innouandum? Nullâ in re lubentiùs aut periculosiùs homines ludimus: vt est* mens nostra vaga, & nouitate rerum lætissima. *Adsiduè audiendus fanaticus aliquis, aut simulator pietatis, qui monebit* * χορδὰς τὰς ἀκινήτους. *Atqui apud omnes gentes coërciti isti, & puniti. Græcos vides? reperies Socratem & Protagoram damnatos, Anaxagoram & Aristote-*

Coërcendi Nouatores.

Amb. ad Valent.

Homines ea inclinant.

Seneca.

Et periculose nouellanant.

* Chordas non mouendas.

Athenienses puniuerunt.

Aristotelem accusatos, ob nouitatem in religione. Quin Athenienſium talis hic calor, ὥστε (Ioſephi verba ſunt) Lib. II. contra Appion. καὶ τοὺς ῥῆμα μόνον παρὰ τοὺς ἐκείνων νόμους φθεγξαμένους περὶ θεῶν, ἀπαραιτήτως κολάζειν: vt eos qui verbulum modò effarentur præter leges de diis receptas, ſine vllâ veniâ punirent.

Romani puniuerūt.

Abis ad Romanos? par cura & ſeueritas. Quoties, inquit *Liuius*, patrum auorumque ętate negotium magiſtratibus datum eſt, vt ſacra externa fieri vetarent? Lib. XXXIX. *Et addit veriſſimam rationem, etſi in religione vanâ:*

Varietas religionis, diſſolutio religionis.

Iudicabāt enim prudentiſſimi viri omnis diuini humanique iuris, nihil æquè diſſoluendæ religionis eſſe, quàm ſi non patrio ſed externo ritu ſacrificaretur. *Nec aliter ſecuti Romani fecêre, & Principes ipſi.*

Iudæi puniuerunt.

Quid Iudæi? quorum reſpublica & religio extra controuerſiam optima. Illi verò hîc ita duri, vt nec cohabitationem admitterent cuiuſquam à patriâ religione diſſidentis. Ioſephū vide cōtra Appion. *Quod idem in Hiſpaniâ decretum * olim, lêgi in Concilio* VI. *Toletano:*

Anno DC. XXXVIII.

Hiſpani puniuerūt.

Vt quiſquis ſuccedentium temporum regni ſortiretur apicem, non antè conſcenderet regiam ſedem, quàm inter reliqua conditionum ſacramenta polliceretur, Non ſiturum ſe degere in regno ſuo eū qui non eſt Catholicus. Si verò poſtquam ad regni gubernacula acceſſiſſet, huius ipſe temerator exiſteret promiſſi: eſſet anathema maranatha in conſpectu ſempiterni Dei, & pabulum efficeretur ignis æterni.

Sinenſes (ſiue Chinenſes) puniunt.

Quin apud Sinenſes (vetus & compoſitum valdè regnum) etiam lex eſt: Nequa religio alia admittatur, ſine ſcito Regis eiuſque Conſilij: qui aliter, capitale ei ſit. *Quæ vna res progreſſum curſúmque ibi valdè impedit noſtræ religionis.*

Chriſtiani fecere, & faciunt.

Quid in Eccleſiâ Chriſtianâ veteri? licentia effuſa nunquam fuit, quàmprimùm Principes & tutores illa habuit Chriſtianos. Conſtantinus exemplum eſto: cuius leges & ſcita ſunt in Arianos. Longum eſſet de ceteris omnibus dicere. Longum? imò etiam ſuperuacuum. Nam fecerunt ante me alij:

——* ἐχθρὸν δέ μοι ἐστὶν Homer. Odyſ. μ.
Αὖτις ἀριζήλως εἰρημένα μυθολογεύειν.

* odi ego porrò, Rectè dicta aliis, iterū ſermone amplecti.

Illud

Illud breuiter & vno verbo dico. semper coërctionem in Nouatores fuisse: aliâs aliam, pro tempore scilicet astrictam magis aut remissam, pro sectâ lenem aut seueram.

Hæc illa sunt quæ suadet noster ille Pater Musarum tanto opere exagitatus tibi & irrisus. Verba autem multa fundis: in quibus, ita me Deus amet, vt nescio quid refutem. Excidis enim semper à lineâ, & cùm de alliis loquor, tu respondes de cepis. Diodore semper excæcat.

HI tales multos impellunt ad mutationem rerum.] *Seriò ego vos Principes moneo, cauete. A nullâ re maius periculum imperiis & sceptris, quàm ab innouatâ aut insidiosè simulatâ religione. Hi enim tales commouent animos plebis maximè & per speciem pietatis impellunt quò volunt. Exempla dabo? ecce hæc pauca.* Nouatores periculosi in omni statu. Exemplis dictum.

Flor. III. cap. XIX. Et Diod. Sicul. in Fragm. EVNVS *olim in Siciliâ fuit conditione seruus: qui* fanatico furore simulato, dum Syriæ deæ comas iactat, ad libertatem & arma seruos, quasi numinum imperio, concitauit: *& LX. amplius millium exercitu coacto, palàm Regem se ferens, Siciliam totam subegerat, nisi agrè, agrè, coërcuissent Romana arma.* Euni.

Iosep. II Bel. Iud. cap. XII. *Quid* PSEVDOPROPHETA *ille* ÆGYPTIVS *sub Claudio? qui in Iudaâ, per hanc ipsam speciem Pietatis ad* XXX. M. *hominum sibi adiunxit, cum iis Hierosolyma petiit, arcem illam & sedem regni habiturus: nisi à Floro Præside, qui obuiam egressus, acie victus casusq; esset. Haud dissimile* MARICI *illius factum sub Vitellio: qui* assertor Galliarum & Deus (id sibi nomen indiderat) concitis octo millibus hominum, proximos Æduorum pagos trahebat: *maiora & ipse ausurus, cùm fanatica multitudo dilecto milite oppressa vel disiecta est.* Pseudopropheta Ægyptii. Marici. Tac. II. Hist.

Ioh. Leo lib. II. *Quid* ELMAHELI *in Africâ? is mirâ sanctimoniæ opinione conciliatâ gente, bellum suo & Maroccensium regi (Abrahamus tunc erat) palàm intulit, acie vicit, regno & vitâ spoliauit.* Elmahelis.

Idē Leo lib. III. *Nec dissimilis fraudis & fati in eâdem Africâ impostor alius* (CHEMIN MENNAL *vocant) qui rituum & religionis* Chemin.

religionis vnitate illectum populum in regem Fessæ concitauit, pendere tributum vetuit, denique per aperta arma eò adegit, vt pacto sibi traderet Temesnæ regnum. Apud Turcas ipsos nónne aliquoties res motæ hoc prætextu? fuit

Schacoculis An Christi ∞.Iↄ.IX.

SCHACOCVLIS quidam simulatæ sanctimoniæ vir, & hoc fini in solitudinibus plerumque agitans. cui ipse Princeps Turcarum Baiazites munuscula annua mittere in speluncam veneratione pietatis solebat. Is vbi maturum visum, post septem annos prodit, sectam nouam proseminat, fautores asseclasq; reperit. cum iis vrbes aliquot Asiæ inuadit & diripit, ipsum Bassam Anatoliæ iusto prælio vincit. imò paullò pòst Corcutem quoque Baiazitis filium, & mox Ali Bassam cum robustis veteribusq; copiis aduentantem. Quid multa? in discrimen summam rem Turcicã adduxerat: cùm visum ei deflectere in Persarum fines, quorum rex eiusdem illius * sectæ. Sed cùm in viâ Carauanam quãdam Persicam (agmen viantium ita vocant) milites eius inuasissent ac diripuissent, plerisque viatorum etiam cæsis: ita ægrè Ismaël Sophi Persarum id tulit, vt ipsum, præfectosq; eius omnes, illicò trucidandos satellitibus suis obijceret: reliquâ multitudine in seruitutem adiudicatâ & diuisâ. Hæc iusta Nemesis nebulonem illum assecuta est. In eâdem Asiâ iam nuper,

Annales Turc.

* Nam hæc est sophilariorũ secta. quæ præcipua caussa etiam nunc inter vtrãque istam gẽtem belli.

Anno ∞.Iↄ.XXVI.

Calenderis

Suleimanne Principe, quidam CALENDER ZELEBIS insurrexit ad res nouandas, tectus hoc ipso pietatis velo. Is cum aliquo Deruisiorum numero, Sangiacos plures fudit, & Anatoliam totam vocauit ad arma. Sed enim missu auspiciúq; Suleimannis, Ibrahimes Bassa, ancipiti prælio, ipsum factionemq; deleuit. Quid in Cretâ insulâ (veniendum ad ridenda est) IVDÆVS quidam, Theodosio Imperatore, quàm scelestè & periculosè genti suæ imposuit! Finxit se nouum Mosem adesse, cœlitus missum, vt eriperet eos è diutinâ seruitute. Opidatim ergo circumit; hortatur opes, amicos relinquere; se sequi in terram illam promissionis. & addebat (veteris illius Mosis exemplo) per ipsum mare se eos traducturum. Credunt, cõueniunt, immẽsa multitudo. omnis ætas, omnis sexus ad promuntorium, illo duce, properant, ituri in beatã terram. Ipse

Annal. Turc.

Iudæi ἀνωνύμου.

Socrat. Ecclesi. hist. VII. c. XXXVII.

Ipse] insilire iubet. quod factum insanâ confidentiâ à plurimis, qui statim mersi, paucis eorum scaphis piscatoriis exceptis. Caput ipsum sceleris nusquam cōparuit, siue homo, siue humanâ specie Genius malus fuit. Denique nostro aut patrum æuo, nónne talia monstra? IOHANNES LEYDENSIS *ille nobilis, vibex & macula suæ vrbis. qui opificio sartor, regna & sceptra somniauit: & adeptus erat, captâ Monasterio vrbe, nisi potenti exercitu Principes Imperij obsedissent, recepissent, ipsum & asseclas condignis suppliciis affecissent. Vt iure hac concludam Liuiano dicto:* Nihil in speciem fallacius, quàm praua religio est, vbi deorum numen prætenditur sceleribus. (Iohannis Leidanus.) (Lib. XXXIX.)

Quid ad hæc tu Diodore? periculum nullum tale hodie nobis esse? nescio. Multorum, quia imbecilla sunt, latent vitia; non minus ausura, cùm illis vires suæ placuerint. (Seneca epistol. XLII.) (Tu nostra nola.)

NVLLA religio alia nisi vnius Dei tenenda est.] *Quæ hæc est? Christiana. Vnde petimus? è libris sacris: idq; pro Ecclesiæ Catholicæ sensu. Nam* hic est fons veritatis, *ait Lactantius*, hoc domicilium fidei, hoc templum Dei: quò siquis non intrauerit, vel à quo siquis exiuerit, à spe vitæ ac salutis æternæ alienus est. (PAG 81.) (Vera religio.) (Lib. IV. Instit. cap. vlt.)

ET TENENDA ex ritu veteri.] *Hîc iam classicum canis, & conuocas in me turbas. Ite in suffragium de Lipsij capite Quirites. Quid enim feci?* Ille est, *inquis*, qui antiquas omnes sordes retinet. ille, qui nec in melius quidē mutari quidquam vult. *O homo Istro fallacior! Vbi hæc à me scripta aut dicta? In Capite de Auctoritate, inquis. Et hæc tu audes ad Religionem trahere, quæ palàm scripsi & monui de ciuilibus externisq; rebus? Mens, an frons, an vtraque tibi deest? Considerate* ORDINES, *(nam iure vos hîc appello.) ego disertè monui* Retinere antiqua: *sed cum illâ cautione,* Si proba. *Nónne expressim in margine hoc posui? Clemens* (Ἀειδορία Diodori.) (Et turpis φενακισμός.) (Religio antiqua optima.)

Quæ astrictione?

mens enim ille priscus me docuerat: Οὐ πάντως φυλάσσειν τὰ πάτρια δεῖν· ἀλλὰ φυλάσσειν μὲν, ἐὰν ᾖ εὐσεβῆ· ἀποτέεσθαι δὲ, μὴ οὕτως ἔχοντα: Non omnino & præfractè seruare ritus patrios : sed seruare quidem si pij essent, aspernari autem & abiicere qui non tales. *Et ratio in Arnobio: quia* religionis auctoritas non est tempore æstimanda, sed numine : nec colere quâ die, sed quid cœperis, conuenit æstimare. *Itaque non omnino damno mutare, aut siquid lapsu aut incuriâ corruptum, corrigere. non. cum Platone scio,* λοιδορεῖν πράγματα ἀνίατα καὶ πόρρω προβεβηκότα ἁμαρτίας, οὐδαμῶς ἡδὺ, ἀναγκαῖον δὲ ἐνίοτε εἶ): Vituperare res malè affectas & longiùs in errorem progressas, minimè iucundum, sed necessarium interdum esse. *Quis tamen id faciet? non priuatus aliquis; imò non ipse Princeps, nisi de consilio sententiáque eorum qui auctoritate, vitâ & doctrinâ ad hoc apti. Concilia huic rei vtiliter reperta, & crebriùs quàm nunc, olim vsurpata: quorũ propriè hoc munus, videre siquid in doctrinâ aut disciplinâ Ecclesiæ labat, & reuocare ac reducere ad veteres suos puròsque fontes.*

In epitomâ Vitæ Petri.

Lib. II. aduers. Gent.

Corrigere in eâ fas magis quã mutare.

II. De legibus.

Concilia hoc fine.

Sequitur altera Calumnia, quam multis verbis (nouimus tuum morem) texis. Ille Lipsius Machiauellissat. ille ad fraudes, homicidia, periuria Principi suo præit.] *Dic sodes, vbi, vbi Diodore? In Capite, inquis, de Fraudibus. Testor Deum & homines, post Calumniam natam, turpiore & apertiore calũniâ neminem petitũ. Ego illa probo aut praeo? Quin disertis clarisq; verbis dãno, detestor, repudio: nec nisi vt damnarem, vnquam illa scripsi. Tu homo, in istâ luce temporũ atq; hominum, audes hæc sic propalàm emẽtiri? quasi nemo esset qui mea legisset aut legeret? Mihi crede. sinciput tibi sanũ non fuit, cùm scripsisti: admoue in tempore cucurbitas, aut peristi.*

Turpis διαβολὴ Diodori.

Et in aperto mẽdacio.

Nondum etiam finis. sed vt corporibus in præceps iactis nullum vltrà sui arbitrium est, nec eunt sed feruntur: sic tu qui semel ad calumniandum conuiciandúmque te proiecisti, abis extra omnem honesti metam. Ego superbus

perbus & arrogans, qui his de rebus ſcribam nec *Varia conuicia.*
Theologus, nec iuriſconſultus: *quid denique? vt poſtea addis,* Ludimagiſter *tantùm. Bonâ fide, Ordines, vtrum priſcus mos redit, & conuicia ſpargimus è plauſtro? Et an reſpondeo? non debebam: tamen breuiter. De Iuriſconſulto quidem: non præferre me eum titulum, ſed tamen publicè, in magnâ frequentiâ, & poſt ſolemnia experimenta, Louanij* illo donatū. De Theologo: planiſſimè, non ſum, fateor. & Patres tamen Græcos Latinoſq́ legi, ac pluſculum in iis quàm tu intellexi. At de Ludimagiſtro quid tibi vis? ſcholam priuatim me habuiſſe? nunquam factum. In aliam ſpem ſi neſcis, educauerūt me parentes. Bono honeſtóque genere ſumus: & per Auiam & Proauiam paternam nobiliſſimis familiis inſerti. Illa ex* Eeckhoutiis *fuit, hæc è* Linkebekiis: *gente vtraq; iam intermortuâ, ſed tamen in noſtris quoque Annalibus non ignotâ. Ipſi* Lipſij *ante annos centum, opibus & dignitate inter Bruxellenſium primos. Iſta iactare non aſſueuimus: ſed tu adigis. qui, quod olim neſcio quis Seneca, mihi nunc inter probra obijcis,* Profeſſoriam linguam. *Vtor eâ, fateor. nec cum infamiâ aut damno Batauiæ veſtræ vtor. hoc quoque fateor. denique facio, quod ante me nobiles imò principes viri.*

An. M. D LXXVI.

Genus noſtrum.

Agrippina apud Tacit. XIII. Annal.

MAIORVM inſtituta tueri ſacris cærimoniiſque retinendis, ſapientis eſt.] *Omnino. & auſus eſt Plutarchus ſcribere, tutius honeſtiúſque etiam in his errari. Verba eius notabilia:* χαλεπὴ μὲν ἐν τούτοις ἡ ἀσφάλεια καὶ δύσκεπτος. ἐπιεικέστερον δ' αὐτῆς τοῦ παρανόμου καὶ αὐθάδους, τὸ μετὰ δόξης παλαιᾶς καὶ συνήθους δι' εὐλάβειαν ἁμαρτανόμενον: Difficilis in iſtis (*quæ ad religionem*) certitudo, & comprehenſu ardua. benigniùs tamen erratur, cum receptâ & veteri opinione per circumſpectam timiditatem, quàm contra mores, & præfidenter.

Pag. 82.

Non temere priſca innouanda.

In Craſſo.

Nota.

Sed hîc rideo imperitiam tuam, an malitiam? Nam verba iſta ſic vertis, non quaſi fuerit ſacris cęrimoniiſque: *ſed omiſſa copulâ* ſacris cærimoniis. *& linguâ* *Πατερ. ex Diodori.*

Belgicâ pulchrè me apud tuam plebeculam traducis. Senex, senex,

Τὸ γῆρας ὑμῶν εἰσορῶ νῦν οὐκ ἔχον. Eurip.

Iam multa quoque in ipsam sententiam (proprio verbo vtar) deblateras: sed quid respondeo? quod olim Aristoteles cuidam simili. qui cùm multa nugatus esset, & abiens excusaret, Nunquid molestus fui? Non mehercules, inquit. non enim attendi. *Diodore, ego non legi.*

Nugæ non refutabiles.

PVNI igitur, si quis turbat.] *Nunquam scripsi aut sensi aliter: nec hic atque infrà errantes in religione punitum iui, sed turbantes. Tu si scis, quid in me clamas? si nescis,*

Vera mens nostra, ab illo corrupta.

Τυφλὸς τά τ' ὦτα, τόν τε νοῦν, τά τ' ὄμματ' εἶ.

Sed ventum iam est ad locum, qui nisi fuisset, præclara hæc scripta non fuissent. Sic ipse in sermone alteri dixit, Omnia se mihi condonare & remittere posse: non posse insignem calumniam, quâ Lactantium inussi. *Quæ ea est? Scripsi:* Seriò, seriò hoc imbibe. Nihil esse in rebus humanis religione præstantius, eamque summâ vi oportere defendi.] *& in margine Lactantium adscripsi. O facinus, ô iniuria!* Lactantius hæc planè, planè, in contrariam mentem scripsit: & vide Lector quid in aliis quoque Lipsio credas, corruptori, fatuo (*hem, hem, tolutim badiza.*) malitioso: *& quid non? Triumphas, & inueheris equis albis. Ego quid? teneor miser, deprehensus sum, nec Orci galea me teget. Tamen vno alteróque verbo Diodore. Legistin'* MONITA *mea ad Lectorem? si non; iniurius es, qui non lecta mea carpis: si sic (& verò legisti, tuipse prodis & clamas:) malitia tua insignis est, impingere mihi culpam, quam aperui antè & retexi. Si tamen culpa est, vti proborum auctorum verbis in sanam probámque mentem. Nónne ea hîc est? aude negare. Ambrosius:* Nihil maius est religione, nihil sublimius fide. *Et quis non religionem ante res humanas*

Ridicula ἀλαζονεία Diodori.

Πρὸ τοῦ τί χαὶ ἰδὼν ὑμῖν.

Detectio fraudis.

In calũniâ II.

Epist. ad Valẽtin. Imper.

humanas habeat, eámque (probam vtique) defendat? Etiam ethnici sciuerunt & fecerunt. Valerius: Omnia post religionem ponenda semper nostra ciuitas duxit. *Insitum hoc nobis, vt cum aliquâ numinis notitiâ æstimemus idem & tueamur. Tamen peccaui, quòd testimonio Lactantij malè vtor. Ego testimonio? nunquam putaui te tam matulam. Desunt mihi scilicet testimonia clara, aperta, irreprehensa de puniēdis hæreticis: nisi particulam hanc sumam à Lactantio, & isto fine. Erras, erras. non hoc nobis propositum, vt Testimonia ista adducere, sed mentem sententiámque nostram exprimere, & filum illud sermonis contexere inuidendum aut irridēdum vobis, non imitandum. Interdum tamen vt Testimonia: sed tunc compārent. Erras amplius, quòd censes Lactantium hanc sententiam damnare. falsum. Ille Romanos sentire ita dicit: nec de sensu aut defensione carpit, sed de improuidâ defensione. * Malam enim vanámque religionem, & ideò malè, ibant defensum. Iam hæc capis? heu vices rerum! detractus es de tuo curru: & triumpharis, qui triumphabas.*

Lib. 1. cap. 1.

Error in mea mente.

Et alter in Lactantij.

*Ideò granissi: O quam inhonesta voluntate, miseri errant! Voluntas igitur defendendi proba, si probā.

IN CAPVT III.

VNAM religionem in vno regno seruari.] *In regno, inquam, bono & composito, & quale formamus atque optamus. Nam priora illa nostra, bono tranquillóque statui scripta sunt: hæc quæ sequuntur, turbido. illa perpetua; hæc temporaria, atque vtinam nunquam eorum vsus!* Pag. 82.

Limitata sententia.

QVAS dissidiorum faces religio tibi accendit!] *Atque ita accendit, vt nulla prudentia videatur posse restinguere. Vt enim fratrum odia acerrima sunt: sic eorum ferè qui consortes aliquando eiusdem religionis. Tu, tu Deus adiuua.*

Bella ἀσπονδα ob religionem.

COLLIDVNTVR inter se Christianæ reip. capita.] *Miserabili & nouo prorsus exemplo. Videamus Annales omnium gentium, & omnis æui: tam acria, tam diuturna bella pugnata non legemus de religio-*

Miseria huius sæculi.

ne. Iuuenalis pro miro & monstro habuit, duo opida in Aegypto concurrisse inter se ob hanc caussam, & id dignum Satyrâ censuit: quid nunc diceret aut scriberet, vbi Europa panè tota?

Interpretatio. PERIERVNT ac pereunt per speciem Pietatis.] *Altrinsecus verum est. siue quòd ij qui perdunt, demereri se Deum putant: siue quòd ij qui pereunt, mori pro diuino cultu. Ceterùm non nescio ludos & mimos scelestè hîc interuenire: & quorundam ambitionem aut auaritiam velari hoc mantello. Paullus Aemilius pro* Mira & sagax vaticinatio Aemilij. *me loquitor*: Nihil in sacris bellis perinde offuit, atque mos iam exortus, vt honestâ præscriptione suas quisque respiciat res. In ore omnium Sanctum Piumque versetur: consilio, conatu, animo, secus afficiantur. Si de religione tantùm agatur, si obliuio noxæ sanciatur, si sanatis mentibus, fortunis hominum abstineatur, omnes idem sentiant. Nunc de Mortalium iure, de Comitatu res est. *Dicas virum vatem fuisse, & scripsisse in hoc æuum.* In Philip. 11.

PAG. 83. NEC quidquam tam probè aut prouidè hîc dici, quod non vellicare malignitas Maligna in nos ἐξέτασις. possit.] *Tu es exemplo. qui non sensus tantùm, sed verba etiã nostra rimaris, & velut in aurariâ trutinâ pendis.*

CONSILIA non decreta adfero, nec Modestia nostra carpitur. assero aliquid, sed pono.] *Hæc nostra modestia est, quæ sola effrenes tuos impetus debebat cohibere. Sed tu vt calx aquâ accenditur: sic efferaris temperanti omnì sermone. Hîc igitur insultas, & ais* repugnantia me scripsisse. *Nam in præloquio ad Lectorem dixi* communia quædam præcepta me dare, & velut decreta. *hîc Scepticum ago, & nego me decernere. Semper tui* Asperitas aduersarij. *similis es, incogitans, intectus, & paratus inferre tantùm ictum, non vitare. Vtrumque ego aio rectè & verè à me dictum. istud in duobus his Capitibus; illud in reliquo Opere toto. Et quid ni hîc ambigam? res Theologa est: quam haud iniuriâ iis subiicio*

Homer. Odyss. * Οἱ μὲν φέρτεροί εἰσι νοῆσαι τε κρῖναί τε. * Qui potiores me istæc cernere & arbitrari.

Atque ego vniuersè etiam didici * ὡς ἀπορίας γνωστικῆς μήτηρ ἡ ζητητικὴ ἀπορία. Non desipit, qui aliquid ambigit ô Diodore: ille magis qui in omnibus & supra omnes sapit. * Quòd vberis sciētiæ mater, inquisitrix dubitatio.

Eustath. in Odyss. α.

Itaque ingenuè & verè præfatus sum illud, quod plus decies in hoc libro mihi impingis: Me labi & errare non solùm posse, sed debere. Nonne ita est? miror amentiam. Solum ego Deum omniscium, & expertem erroris habeo: hominum quidquid est, opinantur, vacillant, errāt. Ipsi beati genij & æterni spiritus ab * errore non tuti, nisi Deo dirigente. Audi sapientem à prisco æuo: Inter cetera mortalitatis incōmoda & hoc est, caligo mentium: nec tantùm NECESSITAS ERRANDI, sed errorum amor. Audi Sapientem à nouo æuo: Nemo est mortalium, quem non aliqua pars ignorantiæ attingat. hanc contagionem ex ipsâ mortalitate traximus. Nam homo cùm errat, humanitus errat. Errorem autem in homine calumniari, est toti ipsi mortalitati conuicium facere. Audi, te respice, resipisce.

In Monit. ad Lectoré. Vnus Deus ἀπλανής. * Iudicij subest. Senec. de Irâ, lib. II. cap. IX. Mortalitatis agnatum errare.

Nescio quid subinde nugaris, me contemnere aliena iudicia, vtique Consulum aut Tribunorum. Nam ita dicis me scripsisse Cent. I. Epistol. LXXXVIII. Tribuni illi me absterreant? nihil. iactent se apud suam plebem; mihi abundè satis, si eques hic plaudat & Senatus. En, etiámne Epistolæ hîc mihi defendendæ sunt? fiat. Ego nihil ibi de Consulibus scripsi, nec nominaui vel verbo. Sententia etiam mea nec superbiam nec contemptum præfert. Hoc sensi, quod ille Termaximus: Οἱ ἐν γνώσει ὄντες, οὔτε τοῖς πολλοῖς ἀρέσκουσιν, οὔτε οἱ πολλοὶ αὐτοῖς: Qui cognitione imbuti, nec ipsi populo placent, nec populus ipsis. Tu caudam ibi iacta.

Κακαρ-γία & ψευδο-γραφία.

Trismeg. Pœmād. cap. IX.

Eurip. — οἱ γὰρ ἐν σοφοῖς

φαῦλοι, παρ' ὄχλῳ μουσικώτεροι λέγειν.

Sugillas etiam Breuitatem meam, & in Socratis dicto facetus & venustus esse voluisti. Quàm te non decet! risimus, quod ille ait, camelum saltantem. Sed de Breuitate

Irrisa nostra breuitas.

uitate, eam ego amo, amabo: & si fieri possit, quid sententiam ostendere, quàm loqui mallem. Seneca epistol. LXXVI.

Paruus & est cygni melior canor, ille gruum quàm Lucret.

Clangor, in æthereis dispersus nubibus Austri.

DVO genera eorum facio, qui in religione peccant.] *In hac diuisione consentit mecum Clemens Alexandrinus.* Ex iis, *inquit*, qui declinant à veritate, alij seipsos solos, alij verò propinquos quoque conantur fallere. Atque ij quidem qui appellantur δοξόσοφοι, id est opinione sapientes, qui se veritatem inuenisse existimant, nullam habentes veram demonstrationem, ij seipsos decipiũt: quorum non parua est multitudo, & quæstiones declinantium propter confutationes, & doctrinam vitantium propter condemnationem. Qui autem eos, qui accedunt, decipiunt: ij sunt valdè callidi & astuti. qui etiam si satis sciant se nihil scire, probabilibus tamen argumenris obscurãt veritatem. *Et verò diuisio hac necessaria ob temperandum feruorem, qui in animis quorundam accenditur importunè.* Difficile *enim* est modum tenere in eo quod bonum *(magis quod pium)* esse credideris.

Hæreticorũ duplex genus. Lib. VII. Stromá.

Qui sibi errant & sapiunt.

Qui alios inducunt.

Diuisio nostra sententia & moderationi apta. Senec. epistol.

PVNIANTVR à te, ne tu pro illis puniaris.] *A te, à te dico, quicunque Rex aut Princeps. Nónne gladius tibi ad diuina humanáque defendenda?* Rex qui sedet in solio iudicij, dissipat OMNE malum intuitu suo. *Augustinus*: Quomodo reges seruient Domino in timore, nisi ea quæ contra iussum Domini fiunt, religiosâ seueritate prohibendo atque plectendo?

Reges hæreticos puniunto. Prouer. XX. Epist. ad Bonif.

MAXIME si turbant.] *Et antè & nunc addo. Non enim quoscunque in religione errantes puniri velim (tu vbique confundis & obijcis) sed hos peccantes. Quid ergo Turbatores isti sunt? meo iudicio duplices. Nam hoc quoque discrimino ad pœnarum discrimen.*

Duplices Turbatores.

Priores,

Priores, qui palàm contra leges, contra magistra- *Videntur:*
tus, nouam religionem inuehunt, docendo, scri-
bendo, cœtus colligendo. *Alteri*, qui non tam no- *Subdoli.*
uam religionem inuehunt, quàm produnt: & re-
ceptam quoque per disputatiunculas & argutias
in publico conuellunt. *Quo in genere ventosa ferè ista*
& praua ingenia; itemq́ homines Saturnij, queruli, δυ- *Ingenia te- factana.*
De confus. linguar. *σχεραίνοντες (vt Philonis verbis vtar) τῇ πατρίῳ πολιτείᾳ,*
ψόγον καὶ κατηγορίαν ἀεὶ τῶν νόμων μελετῶντες: malè affe-
cti erga patria instituta, & in reprehésionem sem-
per legum accusationemq́ue intenti. *Denique, vno*
verbo, quibus nihil placet quod aliis placet. Nosti eos
Diodore?

Sed hîc satagis valdè vt reperias γνωμίδιον istud & *περιεργία fatua Diodori.*
commation apud Cyprianum. Subtiliter & acutè multa
diuinas. Libero te astu. Verba Cypriani sunt, sententia
mea. Post hæc erumpis, & lancinas vniuersum meum Li-
brum: Farraginem esse, inepta Miscellanea, More- *Conuiciorum cumulus.*
tum, Lancem Satyram, *siue, Hispanico verbo*, putri-
dam ollam. *Euge, euge! Benè sperare de tuo morbo in-*
cipio: euomuisti. Sed enimuerò quid ista ad rem præsen-
tem? imò quid ista ad tuam cognitionem? Tu homo, quod *Ἀπαιδευσία.*
ipse fatearis, bonarum Artium litterarúmque rudis, iudi-
cas de litterato illo scripto? Appello, appello Diodore:
agenda hæc sunt apud aliud tribunal. ad subsellia Tribu- *Politica nostra qualia?*
nicia non veniunt hæ caussæ. Quid tamen displicet? Con-
fusum est, breue est. De confusione erras. nego quemquam
veterum magis dispositè totam hanc rem scripsisse. De *Disposita:*
breuitate, verum est: & eo magis placet, quòd te tuique *Breuia, & imperitis obscura.*
similes arcet ab illo scripto. Non capis hîc, etiam quæ ca-
Epistol. xcv. *pis*. Omnium honestarum rerum semina, *ait Sene-*
ca, animi nostri gerunt: quæ admonitione excitan-
tur, non aliter quàm scintilla flatu leui adiuta
ignem suum explicat. *Sed oportet, Diodore, priùs in*
animis esse honesti hanc scintillam, prudentiæ hanc scin-
tillam: aliâs nullis follibus excitandam. Denique ego fa-
teor, minimè popularem esse illum librum: & quo vti ali-
quis magis possit debeátque, quàm frui.

Frustrà inclementiæ accusamur.

CLEMENTIÆ non hîc locus.] QVID *ergo? ego sum ille Cyclops, Scinis, Phalaris, qui non misereor? cui ludo & ioco sanguis humanus est? Ah, absit. mite mihi pectus, fateor: & vtinam Principibus, quos hæc res tangit! Cur igitur ita scribimus? quia publicè expedit: quia seueri pro pietate & legibus esse volumus: quia hæc ipsa clementia est, non esse hîc clementem. Multos seruamus, dum vnum tollimus; illum ipsum seruamus, certè iuuamus, dum tollimus. Non enim id facimus (mox audies) nisi in extremè & desperatè malis: quos sisti & reprimi in illo nequitiæ cursu, est pro ipsis. Sed & aliâs, cùm citra mortem punimus, bono quoque est & expedit puniri.* Si miraris hoc pro aliquo esse, miraberis quosdam ferro & igne curari, nec minùs fame & siti. Sed si cogitaueris tecum, remedij caussâ quibusdam & radi ossa & legi, & extrahi venas, & quædam amputari membra, quæ sine totius pernicie corporis hærere non poterant: hoc vtique patieris tibi probari, quędam incommoda pro his esse, quibus accidunt. *Nam emendandi corrigendíque per pœnas, bonus Princeps semper habet finem.* Quemadmodum quędam hastilia detorta, vt corrigamus, adurimus, & adactis cuneis non vt frangamus, sed vt explicemus, elidimus: sic ingenia vitio praua, dolore corporis animíque corrigimus. *Augustinus in hac ipsa re:* Magis pro eis sunt leges istę, quę illis videntur aduersæ, quoniam multi per illas correcti sunt. *Iterúmque:* Molestus est & medicus furenti phrenetico, & pater indisciplinato filio; ille ligando, hic cædendo, sed ambo diligendo. Si autem illos neglegant & perire permittant: ista potiùs mansuetudo falsa, crudelitas est. *Denique de Turbatoribus hîc loquor: ad quos Catonis illud aptem:* Misereamini censeo. nę ista vobis mansuetudo & misericordia, si illi arma ceperint, in miseriam vertet.

Caussa seuerioris dicti. — *Punitio bona punitis.* — Sen. de Prouid. cap. III. — *Finis eius correctio.* — Idem. de Irâ cap. V. — Epist. ad Bonif. — Ibid. — Apud Sallust. in cõiur.

Inuidiosa vocula.

V R E, seca.] *O verba nata in turbas! periissent illa, & calamus, cùm scripsi. Et tamen ratione si diiudicamus,*

camus, quid peccant? A veteris medicinæ ritu sumptus sermo, qui in vlcere aut vulnere secabant, & deinde sistendo sanguinem vrebant. Testimoniis hoc crede, &, quod dicitur, Mittatur senex in scholas. *Seneca, vt ego, planißimè:* Hoc erit non molli viâ mederi, sed* vrere & secare. *Nescio quis poëta allusit:*

Unde & quomodo, accepta?

* Id est asperius mederi & durius.

Cósolat. ad Helviam, cap. II.

Fortiter & ferrum, sæuos patiemur & ignes.

Propert. lib. I.

In hac ipsâ, ipsâ re, Hieronymus verbo & imagine simili vsus: Scindendę putridæ carnes, & scabiosum animal à caulis ouium repellendum: ne tota domus, massa, corpus & pecora, ardeat, corrumpatur, putrescat, intereant. *Sed quid ego hac ad te?* Oleum perdit & impensas (*vt idem sanctus & doctus vir loquitur*) qui bouem mittit ad ceroma.

Prisci patres sic locuti.

Ad Pammach.

Iterum obturbant tuæ nugæ. Cicero hæc de Catilinâ scripsit, tu ad Hæreticos malâ fide transfers. *Prouidè & benè monitum. Nam hercules periculum erat, ne ego aut alius censeret, scripta hæc à Cicerone in Hæreticos ipsos.* Senior bullâ dignissime, *tecũ ego contendo?*

Ridicula ineptia.

Sed de re. Quid volo igitur? non ad ferrum statim omnes aut ignem, ô bone, non: sed pro modo delicti coërceri aut puniri. Puniri dico. & cautè ac circumspectè communi eo verbo semper in hac re sum vsus; non dixi, Interfici *aut* Occidi. *Pœnarum gradus hîc facimus, & nimisquàm rarò ad extremum illum venimus. Vt medicus omnia tentat, priusquam ad sectionem aut vstionem accedat:* ita legum Præsidem ciuitatisque Rectorem decet, quamdiu potest, verbis, & his mollibus, ingenia curare. Transeat deinde ad tristiorem orationem, quâ moneat adhuc & exprobret: nouissimè ad pœnas, & has adhuc leues & reuocabiles, decurrat. Vltima supplicia sceleribus vltimis ponat, vt nemo pereat, nisi quem perire pereuntis etiam intersit. O *Princeps nota, & hos tales sapientes audi potiùs, quàm istos de viâ clamosos, & quibus cerebrum omne est in linguâ. Quod si mea quoque consilia locum inueniunt, nõ inuidebo. Quatuor pœnarum genera*

Accuratè de ratione puniendi dictum.

Gradus pœnarum faciendi.

Seneca De Irâ, lib. I. cap. V.

Nobis itidem quatuor sunt.

siue gradus in Turbatoribus istis agnosco: Mulctam, Ignominiam, Exsilium, Mortem. Omnes vtiliter, sed aliter atque aliter adhiberi. Duas primas plerumque in minutis illis Turbatoribus, & quos posui in Classe secundâ: duas alteras in maioribus, & qui in Classe primâ. (Secundùm genera Turbatorum distinctè adhibemus.)

(Mulcta, quid, & in quos vsurpanda?) MVLCTAM *quid appellem, satis clarum est. pecuniarium nempe aliquod damnum, quod incurrant quoties in hac re peccant. In quos ea vtilis? meo iudicio in Sophos illos aut disputatores, & quicunque publicè liberi nimis aut proterui oris. Hos tales mulcta, nec sanguinem ab iis sed pecuniam duce. Veteres quoque fecerunt. & Theodosij lex fuit: quæ* in cõuictos hæreticos *statuit* decem librarum auri pœnam. *Tu pro tempore & pro re moderare. Quid si contemnant? rarum erit: & apud quosdam proficies. tamen si pertendunt, alterum scilicet adhibebis* (Codic. Theod. De hæretic.)

(Ignominia quid, & quotuplex?) IGNOMINIÆ *telum. Ea est, quæ pudorem publicè adfert, & maculam suffundit famæ. Multa sunt in hoc genere: & variè vsurpata priscis. Vetustissima in Ecclesiâ Excommunicatio, id est, vt à templis arcerent & communi piorum societate. Synodo Laodicenâ veteri canon fuit:* περὶ τοῦ μὴ συγχωρεῖν τοῖς αἱρετικοῖς εἰσιέναι εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, ἐπιμένοντας τῇ αἱρέσει: De non patiendo vt templum Dei hæretici ingrediantur, quamdiu in heresi perseuerant. *Item interdictio cum iis copulæ aut nuptiarum. Eadem Synodus*: Non contrahere cum hæreticis nuptias, nec filios aut filias collocare, etiamsi promittant Christiani fieri. *Amplius, priuatio munerum & honorum. vt Theodosij, Valentiniani, Arcadij lex fuit: quâ* omnis denegatur hereticis facultas militandi, quinimò extra vrbis mœnia arceantur. *Iustinianus etiam latior*: Ἑλληνίζοντας μὴ πολιτεύεσθαι ἢ αἱρετικοὺς, εἰ μὴ μόνους τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανούς. προθεσμίαν δίδωσι τοῖς τοιούτοις, εἰς ἐπιστροφὴν, τριῶν μηνῶν: Gentiles aut hereticos non tangere remp. sed solos Christianos orthodoxos. datque iis ad conuersionem tres menses. *Potes ad hanc ignominiæ partem referre, quòd remoti* ab omni liberalitate aut successione, quolibet titulo venienti. *Item inustiones frontium*

(Excommunicatio.) (Can. VI.) (Interdictio nuptiarum) (Canon. XXXI.) (Priuatio munerum.) (Codex Theodosij.) (Georg. Cedrenus.) (L. IV. Cod. de hæret.)

*tium aut stigmata, ritu prisco. Reperio in Angliâ hæc adhibita sub*rege Henrico II. De quo Guilielmus Neubrigensis.* Tunc Episcopi, ne virus hæreticum latiùs serperet, eosdem publicè pronunciatos hæreticos, corporali disciplinæ subdendos Catholico Principi tradiderunt. Qui præcepit hæreticæ infamiæ characterem frontibus eorum inuri, & spectante populo virgis coercitos vrbe expelli. *Ego pleraque ex istis commodè & iudicio admiserim: atque etiam hanc frontium inustionem. Fallor, aut ipsos dedecus illud valdè coërceat, aut aliis certè notabiles reddantur ad cauendum. Nam quæ de discretâ veste aut pileo dici possint; ridicula, & leuia ad talia ingenia refrænanda.*

[Margin: II. cap. XIII. — Inustio frontium. — * Anno MCLXII.]

Iam EXILIVM *quoque inter Pœnas idque crebertimè olim fuit. Constantinus Imp. Arium & Arianos* deportari exsilio *præcepit. Constantius* Aëtium propter confessionem dissimilis substantiæ mulctauit exsilio. *Theodosius minor*, Nestorium pulsum ex Oriente, relegauit apud Oasim. *Et exempla plura atque obuia. Ego hanc pœnam valdè amplectar, & peculiarem maximè huic malo censeam, quòd sepositione istâ & relegatione vitetur. Præsertim si ea fit prisco exemplo, in loca insulásque desertas aut minùs frequentes. Etiam in iis qui summè Turbatores, vide ne conuenientissimum sit istud, & ex Patrum ac Principum veterum mente. Nam etsi*

[Margin: Eccles. Histor. passim. — Exsilium frequens hic olim: — Propria quasi pœna]

MORS *(quarta ea pœna est) in hoc genus seductores & Pseudoprophetas à Mose decreta exercitáque sit: tamen à Christianis olim rarò. & paucis ea Principum legibus expressa: idque terrendi fortasse magis, quàm repræsentandi caussâ. Theodosij sanè hæc mens fuit: qui* χαλεπὰς τοῖς νόμοις ἐπέγραφε τιμωρίας· ἀλλ' οὐκ ἐπεξῄει. οὐ γὰρ τιμωρεῖσθαι, ἀλλ' εἰς δέος καθιστᾶν τοὺς ὑπηκόους ἐσπούδαζεν· ὅπως ὁμόφρονες αὐτῷ γένοιντο περὶ τὸ θεῖον, ἐπεὶ καὶ τοὺς ἑκόντι μεταπιθεμένους ἐπῄνει. Graues pœnas legibus constituebat, sed eas non exsequebatur. Non enim punire, sed metum iniicere subditis studebat: vt cócordes sibi fierent in rebus diuinis: quoniam

[Margin: Deu. ca. XIII. — Mors rarò hic vsurpata. — Sozom. Ecc. hist. VII. cap. XII.]

Et varie, ex nostrâ mente vsurpanda.

niam & sponte conuersos laudabat. *Ego sententiam meam non dissimulo, Melius magisq́; è re & mente Christianâ videri, vt maneas quamdiu potest, in Mulctæ aut Ignominiæ gradu: & cum Tertulliano,* suffundere malis hominis sanguinem, quàm effundere. *Quod si vlteriùs progrediendum quoque sit: Exsilio contentus esto. aut si ad mortem: simplex tamen ea & mitiùs sit, imò (arcanum aliquid audi)* arcana. Reliqua scelera cùm castigantur, ostendi expedit, hoc flagitium occuli & tegi. Caussa in promptu. vt miserationem detrahas, & minuas sermones. Ceterùm illud imbibe:* Exquisitior quæque crudelitas, illecebra est magis sectæ. *Simul & hoc scito. quomodocumque rem institues, erunt praui isti & refractarij (Deus ipse prædixit, hæreses fore) & multum si efficis,* non vt desinant planè, sed ne vincant. *Deum precor, tibi ô Princeps, moderatam mentem, illis sanam & pœnitentem det.*

In Apol. cap. IV.

Lenem tamen, vbi esse expediat.

** Sic tamen vt aperta supplicia nō damnem, cum Ecclesiæ iudicat expedire.*

Tertul. Apol. cap. vlt.

Seneca De Irâ, lib. II.

PAG. 84.

QVAMDIV turbatores coërceri sine maiore turbâ possunt.] *Hæc exceptio & quasi limes est, quo priora illa signo. An seueritatem indefinitè semper Principi prædicem? non possum.* Cogunt sæpe diuersas inuenire medicinas, variorum experimenta morborum, *dixit in hac ipsâ re Augustinus.*

Sistendus interdum Legum cursus.

II. Retract.

FATALIS est ista ingeniorum scabies.] *Ita loquor. quia velut â cælo &, vt dixerim, astro aliquo est hæc pestis. Atque vt corporum quidam morbi certis temporibus interueniunt: sic nunc iste animorum. Viri, fœminæ, senes, pueri, quæstiunculis ludunt & lasciuiunt: eóque ventum, vt pro parum sano sit, qui non sic insanit. Mysterium Theologia erat, facta est populare oblectamentum. Vis imaginem claram horum temporum? Nicephori Gregoræ ista lege.* Apud nos etiam opificibus effusa sunt arcana Theologiæ, atque ita omnes inhiant ratiocinatiunculis & sermonibus syllogisticis, vt herbæ & pascuis armenta. Et illi, qui de rectâ fide ambigui sunt, & qui nec quomodo credẽdum sit sciunt, nec quid sit illud quod credere se dicũt; illi

Curiositas nostri æui.

Theologia prophanatio.

Apud Græcos infeliciter idem.

Histor. lib. XI.

illi inquam & fora & porticus, & theatra omnia Theologiâ compleuerunt. neque ſolem hunc teſtem facere impudentiæ ſuæ reuerentur. Quomodo autem non ſit abſurdiſſimum, olim quidem cùm florerent Gentilium dogmata, ordinem aliquem fuiſſe, & arcana quæ Delforum Theologis commiſſa erant, nulli alij vel edicere vel indagare licuiſſe, ſiue is Plato, ſiue Socrates, aut alius ſapientiâ celebris fuiſſet: apud nos verò, qui purum pietatis myſterium profitemur, ita profanari res diuinas, & omnibus, qui de Theologiâ diſſerere volunt, id licêre ſuopte arbitrio & ſuffragio? *Iam diſſidia & ambitionem quæ inter capita ſectarum &* Lib.vi. *duces, pulchrè idem exprimit & deplorat.* Factionum verò Principes inter ſe digladiabantur, & linguas contra ſeſe mutuò armabant, non zelo diuino, ſed iracundiæ impetu ducti. Nam qui ſecundum Deum eſt zelus, à ſupernâ potentiâ dependet, & diuinâ quadam ac moderatâ concinnaque ratione gubernatur. Qui verò mentis ſuæ fores ambitioni aperiunt, ij non vident zelum ſuum in æmulationem & odium conuerti, & pro frumēto, vuâ, ceteriſque bonis fructibus, ſpinas & tribulos in hoc agro produci. Hæc autem ſunt lites, ab animo non ſatis inſtituto profectæ, & aduerſariarum orationum certamina *Hæc in Græciâ olim fuêre. quādo? cùm paullò pòſt ruit. Nos quid aliud exſpectemus, niſi malis errationibus finem facimus?*

Partes & factiones.

Odia Zelo velantur.

Anus ad armillum, Diodorus ad illudia. Si fatalis, *inquit*, iſta ſcabies, cur punis? Nam fato nulla humana vis aut mens reſiſtit. *Pueri in ſcholis reſpondeant, Fatali ſceleri fatales quoque eſſe pœnas. Nexa hæc inter ſe & deuincta. Quamquam aliâ mente hoc à nobis dictum; & abſit vt ſcelera aut errores velimus eſſe à Fato vel aſtris. Sed alterius iſta loci ſunt.*

Αλεξεσία Diodori.

VT diſputare omnes malint, quàm viuere.] *Diſputationes ergo damno? non: ſi in loco, ſi inter idoneos,*

Vbi, à quibus, & quatenus, diſputandum.

idoneos, si cum modo vsurpata. Locum censeo, Scholas, Academias, Collegia. Idoneos, rerum sacrarum & Philosophiæ item peritos. Modum, vt contentio & nimia subtilitas absint. Nec enim quidquam minus cõuenit, quàm subdola ista calliditas, animis conantibus magna. *Sed in publico & in populo Disputationes omnes valdè *improbem. Primùm, quia per eas excitantur ad nouitates multi, & pruriunt.* (Seneca epist. I.) (*Publica & populares disputationes noxiæ.*) (**Nisi Principes aut ij qui præsunt, ob causas, aliter videatur.*)

Humanum genus est auidum nimis auricularum, (Lucret.)

ait poëta. Deinde, quia Sisinnij consilium (in re quidem istâ religionis) mihi probum, viri diserti, rerum vsu periti, in litteris sacris eruditi, & summi item philosophi. *Nam hæc elogia illi dant scriptores. Is igitur Theodosio aiebat:* Disceptationes non solùm non reconciliare schismata, sed hæreticos prætereà ad contentionem magis accendere. Idcirco concertationes Dialecticas vitandas, testesque adhibendas tantùm† Formulas fidei à veteribus editas. *Antiquas enim & antiquos si reijciunt, quæ ratio aut argutia eos vincet?* (*Sisennij consilium*) (Socrat. Eccles. histor. v. cap. x. & alij.) (Sozom. lib. VII. Eccl. Histor. cap. XII.) (†τὰς ἐκδόσεις τῶν παλαιῶν)

—*αἰεὶ ἀπρήκτων νόος ἀνδρῶν
Δύσμαχος, οὐδ' ἐθέλουσι καὶ ἀτρεκέεσσι πιθέσθαι. (Oppian.)

(*Mens refractaria semper Indoctorum hominum, & noluot vel cedere veris.)

Andronicus igitur Imp. sapiens. qui tantum abfuit vt morem tunc & nũc receptum de diuinis dogmatibus disserendi probaret, aut de Deo nouum aliquid vel dicere vel audire vellet (etsi ipse rerum diuinarum peritissimus:) vt Nouarum Patrarum Episcopum Euthymium virum eruditione clarum & Iohannem Cinamum, in tabernaculo suo contra Lopadium disserentes super isto PATER MAIOR ME EST, non solùm obiurgarit, sed etiam abiecturum se in præfluentem amnem Rhyndacum seriò minatus sit, nisi desisterent talia loqui. *Sed & Turcæ & Moschi hac parte sapiunt: apud quos de religione sacrisq; disputare, capitale est.* (Nicetas Choniat.) (*Andronicus disputationes damnat, aut subtiles inquisitiones.*)

DISPVTATIONI *assidet contentiosa aut curiosa*

riosa Scriptio, quæ ipsa factionum sæpe caussa & fomentum. Tollatur. Quomodo? Primùm, nequid edatur sine idoneâ approbatione aut consensu: quod Plato palàm requirit in rep. benè cōstitutâ, Τὸν ποιητὴν, ait, παρὰ τὰ τῆς πόλεως νόμιμα, καὶ δίκαια, ἢ καλὰ, ἢ ἀγαθὰ, μηδὲν ποιεῖν ἄλλο. τὰ δὲ ποιηθέντα μὴ ἐξεῖναι τῶν ἰδιωτῶν μηδενὶ πρότερον δεικνύναι, πρὶν ἂν αὐτοῖς τοῖς περὶ ταῦτα ἀποδεδειγμένοις κριταῖς καὶ τοῖς νομοφύλαξι δειχθῇ καὶ ἀρέσῃ. Poëta præter ciuitatis leges & iura, item honesta & bona, nequid componito. & quod composuerit, necui priuatorum antè ostendere fas esto, quàm iudicibus super hac re constitutis Legumque custodibus ostensa ea approbataque. *Secundò, vt si quid aliter editum, tollatur. Factum semper in scriptis impiis. vt in illis Protagoræ: de quibus Laërtius:* Καὶ τὰ βιβλία αὐτοῦ κατέκαυσαν ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὑπὸ κήρυκα ἀναλεξάμενοι παρ᾽ ἑκάστου τῶν κεκτημένων. Et libros eius in foro combusserunt, per præconem eos à singulis qui habebant colligentes. *Valerius de Numæ libris:* Eos quia aliquâ ex parte ad dissoluendam religionem pertinere videbantur, L. Petilius Prætor vrb. ex auctoritate Senatus, per victimarios igne facto in conspectu populi cremauit. *Et testimonia plura sunt, etsi aliquando cum saluberrimæ rei abusu.*

Lib. VII. De Leg. — In Protag. — Lib. I. cap. I.

Scripta non passim edenda. — Platonica proba lex. — Edita quædam tollenda.

ACVLEONES vbique & Curiones] *Quos ego quidem detestor: vtique in istâ re, quæ simplicissima, & Fidem non Rationem ducem habet. Assentiendum hîc, non quærendum. Plato mecum:* τὸν μέγιστον θεὸν καὶ ὅλον τὸν κόσμον φαμὲν οὔτε ζητεῖν δεῖν, οὔτε πολυπραγμονεῖν, τὰς αἰτίας ἐρευνῶντας, οὐ γὰρ οὐδ᾽ ὅσιον εἶναι: Maximum illum Deum, & vniuersum Mundum dicimus neque inquiri oportere, nec curiosè satagere causas scrutantes. neque enim fas esse.

VII. De Legib.

Curiosi in religione, mali.

HORVM quanta multitudo!] *Et ideò iure mitiges aut differas pœnam. Seneca:* In singulos seueritas Imperatoris distringitur; at necessaria venia est, vbi totus deseruit exercitus.

II. De Irâ. ca. X.

Multitudo peccantium pœnam tollit aut mitigat.

Temporum habenda ratio.

AN NON fas tempora paullisper Principi inspicere?] *Ego censeo: nam honestè cedit, qui tempori cedit. Plures veterum Principum fecêre (Ecclesiastica Historia docebunt) tum maximè Valentinianus.*

Valentiniani moderatio.

De quo ista Ammiani sunt: Valentinianus hoc moderamine Principatus inclaruit, quòd inter religionum diuersitates medius stetit, nec quẽquàm inquietauit, neque vt hoc coleretur imperauit aut illud, nec interdictis minacibus subiectorum ceruicem ad id quod ipse coluit, inclinabat, sed intemeratas reliquit has partes vt*repperit. *Idem aut simile Constantius, Theodosius, alij: & nónne nuper in Germaniâ Carolus quintus? De cuius facto qui calidè aut proteruè pronunciat, iniuriam facit maximo Principum à multis retrò annis.* Lib. xxx.

** Nota Diodore, nõ instituit.*

Pax ad reducendos facit.

Itemque promissa, aut præmia

OMITTERE dico in tempus.] *Non vt eos fallas, aut fidem in occasiunculâ frangas: (indigna hac alto rectóque nostro Principe:) sed vt intereà cures, verbis factísque benignè ad meliora traducas. Nónne Princeps semper potest? vtinam intellegat! per honores, præmia, peculiolam, imò per spei solius auram, etiam pertinacissimos ad se trahet. Atqui huic rei quies & pax danda, & species aliqua honesti Transfugij. Hæc consilia Christiani Principes ante aliquot annos si audissent, iam in Asiâ & Africâ volitarent victricia nostra signa.*

Damnosa regibus ciuica hæc bella.

Heu, quantum terræ potuit pelagíque parari, Lucan. I.
Hoc, quem ciuiles hauserunt, sanguine, dextræ!

Errores paullatim exuuntur.

ISTOS ab atrâ bile Dies plerumque sanat & Quies.] *Deferuescunt enim animi paullatim: & affectum veritas ac ratio vincunt. Sicut autem musto tempus dandum est, vt despumet: sic animis, vt faces illas eiiciant opinionum. Medici aiunt Melancholicos morbos (nos sensimus) medicinâ omni efferari: idem in isto est. quem verè μελαγχολίαν dixeris & Imaginosum quemdam animi morbum. Princeps ille medicorum:* χρόνος ἐστὶν ἐν ᾧ καιρός· καὶ καιρὸς ἐν ᾧ χρόνος· ἄλλοις χρόνοις, ἔστι δὲ ἀνίκα Hipp in Præcept.

ἡνίκα καὶ καιρῷ: Tempus est in quo Occasio: & Occasio in quâ Tempus. Medela Tempore, est etiam vbi Occasione contingit. *Qui potes, cape.*

NATVRA contumax est humanus animus.] *Et præsertim in re hac sensuum, cùm opinio accessit Pietatis. Clamant enim quod olim Achæorum ille Prætor*: Veremur vos Romani, & si ita vultis, etiam timemus: sed plus veremur & timemus deos immortales. *Itaque cottidiè vides. Torque, occide:* quasi quadam dulcedine ac nectare ebrij cuncta contemnunt: *& eò veniunt, vt* dum mori post mortem timent, interim mori non timeant. *Si pro verâ pietate, ô constantiam: si pro eius specie, ô peruicaciam! Sed concludo hunc locum Galeni verbis*: Οὕτως ἄρα δυσαπότριπτόν τι κακόν ἐστιν ἡ περὶ τὰς αἱρέσεις φιλοτιμία, καὶ δυσέκνιπτον ἐν τοῖς μάλιστα, καὶ ψώρας ἁπάσης δυσιατότερον: Adeò contentio hæc circa Sectas, malum est, quod nec auertas facilè nec eluas, idque omni scabie insanabilius.

PAG 85

In religiones re peruicacia.

Lycortas apud Liuium xxxix.

Arnob. 1

Minut. Felix in Octau.

Lib. 1. De naturalib. facult.

IN CAPVT. IV.

PAVCA, *vt opinor, in hoc Capite mihi dicenda sunt. De re non lubet hoc tempore: in te, non est opus. Plèraque enim probas, & post fella gustas nunc meos fauos. Tamen hoc miraris, quomodo Mors & Vita in vno ore habitent; & qui anteà gladios & ignes loquebar, nunc rosas & mulsa. Si res & tempora distinguis (quod seriò feci:) non miraberis. atque adeò mirum erit te hoc posse mirari.*

Frustrà ἀντιῤῥήσεως accusamur.

Verbulum, vix, *in margine valdè te torquet. Scin' quid eo facias? abige & eiice, per me licet. Velim tamen Latiaris phrasis paullo magis te esse petitum.*

Vocula: vix, Latinis quoque negat.

QVIESCO domi & sileo.] *Quisque autem domi suæ imperat, si rectè olim Telemachus:*

Odys. α. Αὐτὰρ ἐγὼν οἴκοιο ἄναξ ἔσομ' ἡμετέροιο.

Domi libertas & imperium.

MENTIVM rex Deus est.] *Ambigere nemo potest. tamen quia par sententia fortiter expressa à*

Menti præter Deum, nemo imperat.

vetusto Indorum Philosopho Calano: lubet adiicere hæc ex epistolâ eius ad Alexandrum Magnum. Φίλοι πείθουσι, *inquit*, χεῖρας καὶ ἀνάγκην προσφέρειν Ινδῶν φιλοσόφοις, οὐδ' ἐν ὕπνῳ ἑωρακότες τὰ ἡμέτερα ἔργα. σώματα γὰρ μετοίσεις ἐκ τόπου εἰς τόπον· ψυχὰς δὲ οὐ δυνάσαι ποιεῖν ἃ μὴ βούλονται, ἢ μᾶλλον πλίνθους καὶ ξύλα φωνὴν ἀφεῖναι. οὐκ ἔστι βασιλεὺς, οὔτε ἄρχων, ὃς ἀναγκάσει ἡμᾶς ποιεῖν ἃ μὴ προαιρούμεθα. Amici suadent, vti manus & vim adferas Indorum Philosophis, qui nec per somnium nostras res viderunt. Corpora enim de loco in locum transferes: animos non coges quæ nolint, facere: aut citiùs lapides & ligna vocem emittere. Non est rex aut Imperator, qui adigat nos facere ea quæ non decreuimus.

In libro Philonis *Quid omnis probus, liber.*

Modestia Gothici regis.

QVIS enim imponat mihi necessitatem.] *Quæ eadem mens Theodabadi regis fuit:* Cùm diuinitas diuersas religiones esse patiatur, nos vnam non audemus imponere. *Quod si regum non est, religiones pro arbitrio imponere: quanto minùs priuatorum?*

Cassiod. libro x. Var. ep. xxvi.

Preces ad Deum non ficta.

SVMMVS *ille Rex regum rogandus (ego ex animo facio) vti hoc miserabili æuo aut errantium animos sanet, pertinaciam tollat: aut ipsos reges, benignos mitésque faciat, & qui sciãt sentiántque* homines, inquantum homines sunt, emendandos esse potiùs quàm perdendos. *Sit feruor eorum cum prudentiâ; seueritas cum clementiâ; actiones cum salute ciuium coniuncta. Audi nos Deus.* in cuius manu est cor Regis, & velut riuus aquarum, quocunque voles, inclinas illud.

Augustinus.

Pro. xxi.

IN

IN ADMONITIONEM DIODORI.

DEFVNCTVM *me putabam: ecce vnum adhuc capitulum in hac hydrâ. Admonitio concepta est in fine ad Imperatorem, Reges, Principes: in quâ velut vno fasce complectitur & recolligit calumnias omnes siue probra. Videamus breuiter.*

Ait, clarè & verè iam à se ostensum, Periculosum esse duci à cæco duce.] *Id quidem vel cæco appâret, aiebat olim Philippus. A cæco duci, citra controuersiam, periculosum est: sed ille quis? qui dicit, an in quem dicis?*

Appellasse & nominasse me cærimonias sacras.] *Quid de iis sentiam, lib. 1. satis dixi. At vsquam ita à me appellatas, non docebis.*

Homer. Odyss. ξ. —* Τίπτε χρὴ τοῖον ἐόντα
Μαψιδίως ψεύδεσθαι; — * *Quid opus te, talis cum sis, Mentiri assiduè?*

Nusquam vel verbulo Principi à me designatam Christianam veritatem.] *Nego. & feci clarè libro 1. in suo loco, vbi de Sensu & Cultu diuino scripsi:* Vtrique rei vera lux à sacris litteris. *Copiosiùs aut vberiùs, non fuit huius instituti.*

Sumptu publico me hîc sustentari.] *Ita est. sed nec grandi nimis, nec inuidendo. Et tamen si oneri sumus, imus.*

Librum hunc meum suspecta facere omnia in Europâ, & præsertim in Galliâ posse.] *Suspecta? pacata, pacata, mi homo: & id qui paci hostes sunt, sciũt. Tibi tamen pro vigilantiâ gratias debemus, quòd*

Pindar. * Ταῦτα περὶ πολλῷ τῇ διόπτρᾳ σὺ βλέπεις. * *Hæc antè multo per dioptram prospicis.*

Velle me in tempus religiones plures admitti,

 mox

mox qui adhærent omnes è medio tolli atque interfici.] *Planissimè. Omnes, omnes*: à caluo ad caluum. *Vbi tamen hoc scripsi*: * κακοδαιμονᾷς ὦ ἄνθρωπε.

* *Furiatè agitans, ô homo.*

Docere me fidem fallere, nec promissa seruare.] *Méne? qui nihil magis quàm Fidei partes & sacra stabiliui?*

* —— σὺ δὲ μαίνεαι οὐκ ἔτ' ἀνεκτῶς. Homer. Odyss. 4.

* *Tu iam non tolerabiliter insanis.*

Voluisse se hoc Opere omnibus prodesse, nec lædere vel ipsum Lipsium.] *Quid volueris, nescio: quod non læseris, hoc scio. Vt tela quædam in cælum emissa, ire eò videntur, non eunt: sic nos calumniæ tuæ petunt, non tangunt. Preme, preme. ego, cum Pindaro,*

* ἀβάπτιστός εἰμι, φελλὸς ὣς, ὑπὲρ ἕρκος ἅλμας.

* *Immersabilis sum, sicut suber super maris septum.*

Non acriter aut asperè se mecum egisse.] *Mimus mihi insusurrat:*

Malus vbi bonum se simulat, tunc est pessimus. Publ.

Tamen de acrimoniâ, fateor, nihil es eâ vsus. Antehac putabam tibi esse cornua: *nunc agnus es. balas tantùm.*

Imò alios iudicaturos, quòd nimis leniter.] *Habeo itaque gratiam. nam*

Pol, siquidem
Connixus esses, per corium, per viscera,
Perq; os elephanto brachium transmitteres. Plaut. Mil.

At hîc indiligenter fuisti. Ego autem, mea Salus, vitam tibi debeo, & CLEMENTIÆ *tuæ Aram.*

Omnia quæ scripsit, vera esse, idque se certò scire.] *O confidentiam! hoc tamen nemo tibi credet, qui cerebrum in capite, non in calcaneis gestat. Multa stolida & vana in hoc æuo lêgi*: * τοῦτό γ' ἐστὶν ὑπερβολὴ μανίας.

* *Istud verò est culmen omnis insaniæ.*

Nihil se in verbis meis exasperasse, sed omnia candidè, puriter, & ex merâ veritate protulisse.] *Tu candidè? qui me calumniis & mendaciis vbique oneras? qui ex professo in toto scripto aliam sententiam mihi*

affingis?

affingis? omnia ad popularem inuidiam deflectis, & torques? O pectus niueum! ô germen reliquum priscæ probitatis!

Nequius. Non hercle apluda est hodie, quàm tu nequior.

Postremùm, Seriò considerandum iis esse quorum interest, annon expediat, imò necessum sit, Latinam SITVLAM conscribi atque effundi: vt scintillæ huius latè sparsi incendij vbique gentium exstinguantur.] *Consideraui ego: & ita censeo, Prorsus id necessarium, èque republicâ esse. Hoc amplius, vt tuus iste liber (nam tu per verecundiam significas magis, quàm expromis) in Latinam pluresque alias Linguas transferatur, excudatur, per omnia opida, fora, conciliabula, diuulgetur; in bibliothecis locísque publicis reponatur; & contra casus mortalitatis (exemplo Imp. Taciti, qui scriptori suo gentili honorem hunc habuit) quotannis renouetur: vt hoc modo clara æternáque apud omnes gentes sit*

SAPIENTIA DIODORI.

HABES, *quæ visum mihi in tempore respondere, atque adeò extempore. Speramus nihil omissum, quod propriè ad rem faciat: siquid est, erit me insciente. Quanquam alioqui* nemo reprehensus est, qui è segete ad spicilegium reliquit stipulam. *Alius si volet, tollet.* (Varro.) *De religione aut Rep. quæ multa & ambitiosè miscuisti, non sum resecutus: quia aliena sunt: quia pro ingenio nostro non sunt; qui haud procaciter inter hos sinus & scopulos nauigamus. denique quia risimus tam grauiter ea à te dicta. Cleomenes olim Spartæ rex, Græculo cuidam multa de Fortitudine differenti, aures non præbuit, & auertit. Illo mirante, Quia enim, inquit, si Hirundo hæc diceret, idem quod nunc facerem, atque affatim*

tim riderem: sin autem Aquila, darem ei libenter mentem & aures. Simile in te Diodore. quem tam seriò & cum affectu de vtrâque differentem ridemus, qui sciamus quo modo in vtramque sis affectus. Siquid autem hîc aut alibi in te lusi, siue ieci (quod modicè à me factum & destrictè:) ignosces: & feres aequo animo, tu lascivus ille Prouocator, pauca non conuicia nostra, sed dicta. Quod si responsum etiam paras: facito. sed iam antè edico: alium tibi quare parem. Non vltrà tecum componor: nec contra Retiarium ferula me delectat. Quis etiam finis? erit, quod dicitur, Thuscum iurgium, & per eandem lineam assiduè reciprocabimus serram. Bonis cordatisq́; viris satis diximus: tibi ipsi satis. Cede, cede: Bonum est à veritate vinci. *Disce, disce:* Nulla ætas ad perdiscendum sera est. Erubescat senectus, quæ emendare se non potest. Non annorum canicies est laudanda, sed morum.

*Cani capilli haud afferunt prudentiā.

* Οὐχ αἱ τρίχες ποιοῦσιν αἱ λευκαὶ φρονεῖν. Menander.

Quod si aliter tibi visum, fiat. si tamen,

ORDINES,

vobis ita visum: quos ego censeam vtrique nostrûm stilo & calamo interdicere, in hunc quidem vsum. Non semper debent esse SATVRNALIA. *Tu Diodore aeternûm mihi salue.*

FINIS.

TYPOGRAPHVS LECTORI.

Approbationem & Priuilegia, Lector, ſcire te voluimus ſub finem Politicorum, cùm res ita tuliſſet, addita eſſe, atque ibi à te reperienda.